IULIU MANIU — ION ANTONESCU

OPINII ȘI CONFRUNTĂRI POLITICE 1940—1944

Coperta colecției: de CAlUN STEGEREAN

IULIU MANIU — ION ANTONESCU

OPINII ȘI CONFRUNTĂRI POLITICE

1940—1944

Cuvînt înainte, îngrijire de
ediție, note și comentarii
de
ION CALAFETEANU

EDITURA DACIA
CLUJ-NAPOCA

1994

ISBN 973-35-0354-1

CUVlNT ÎNAINTE

Din toamna anului 1940 și, practic, pînă la 23 august 1944, luliu Maniu, președintele Partidului Național Țărănesc, a întreținut •— prin scrisori, memorii, dar și pe alte căi, inclusiv prin diverși intermediari — un contact permanent cu Ion Antonescu, devenit la 6 septembrie 1940 prim-ministru și, curînd după aceea, „conducător" al statului român. „Dialogul" dintre cei doi (și am în vedere aici numai schimbul de scrisori și memorii) s-a purtat cu o anumită regularitate (dar și cu o evidentă asimetrie!) pînă în ianuarie 1942, cînd Ion Antonescu, iritat de insistența lui Iuliu Maniu (și a lui Constantin I. C. Brătianu) a refuzat să mai primească un memoriu semnat de liderii Partidelor Național Liberal și Național Țărănesc, al cărui purtător era reputatul istoric și om politic Gheorghe I. Brătianu.

Totuși, și după această dată, Iuliu Maniu, singur sau împreună cu C. I. C. Brătianu, din dorința de a ajuta țara și din obligația pe care o avea — ca lider de partid și ca om politic, cu o activitate în urma sa de aproximativ o jumătate de secol, aureolată de lupta sa împotriva dominației ungare și pentru unirea Transilvaniei cu România — continua a-și spune opiniile.

Deși intrate în circuitul științific încă de la începutul anilor ’60, pînă în prezent memoriile adresate de Iuliu Maniu lui Ion Antonescu și răspunsul acestuia din 22 iunie 1941 nu au putut fi publicate și nici analizate în mod științific. în schimb, a fost pusă în circulație de către oficialitate și vehiculată opinia — spre cinstea istoricilor perioadei, neacceptată unanim și nici chiar majoritar — că activitatea de „rezistent" a liderului Partidului Național Țărănesc față de regimul antonescian s-ar fi rezumat numai la aceste memorii. Mai mult chiar, s-a insinuat — reproiectînd în trecut o situație din actualitatea comunistă a țării — că Iuliu Maniu și-ar fi pregătit astfel „dosarul" pentru epoca post-antonesciană!

Care este adevărul?

într-o scrisoare către Ion Antonescu din 13 decembrie 1940, Iuliu Maniu amintește că memoriile pe care le adresează conducătorului statului „au fost o urmare a năzuinței de a mă feri și în viitor de învinuirea că am «tăcut», cînd greșeli grave ar fi pretins cel puțin un cuvînt de desolidarizare sau de protest".

De fapt, aici este vorba nu de o recunoaștere din partea lui luliu Maniu a acuzațiilor ce i se aduceau — atunci, în timpul dictaturii antonesciene, cît și mai tîrziu, în anii dictaturii comuniste — ci de o aluzie plină de ironie la o cuvîntare a generalului Ion Antonescu rostită la Alba Iulia cu cîteva zile mai înainte, cu prilejul sărbătoririi zilei de 1 Decembrie, în care acesta acuza elita politică a țării că „a tăcut" în perioada dictaturii regelui Carol al II-lea, contribuind în felul acesta la destrămarea țării. Imediat, !a 4 decembrie 1940, luliu Maniu a adresat un memoriu generalului Ion Antonescu, în care arăta cît de nedreaptă era acuza acestuia în ceea ce privește poziția sa și a Partidului Național Țărănesc. „Aveți dreptate, domnule general, să spuneți la Alba Iulia că multă lume este vinovată pentru aceste stări de lucruri — se arăta în memoriul amintit — dar cred că era cu dreptate să constatați tocmai la Alba Iulia că eu, partidul pe care-1 prezidez și prietenii mei, care azi sînt în parte amenințați și ei, nici nu am «colaborat» cu regimul trecut, nici nu am «tăcut» față de evenimentele ce s-au desfășurat în anii din urmă". în memoriu erau prezentate fapte și date ce arătau lipsa de colaborare și chiar opoziția sa și a P.N.Ț. față de regimul dictaturii regale, după care continua: „Tot atît de puțin mă poate atinge acuzația că aș fi «tăcut» alături de toți oamenii politici și alături de cler și oștire în fața nemaipomenitelor crime și abuzuri săvîrșite de regele Carol, de guvernele lui și de camarila lui. în curs de trei ani am înaintat regelui Carol patru memorii și am dat publicității, socotind numai pe cele mai importante, peste cincizeci de cuvîntări, declarații și interviuri, care, fiind oprite de cenzură, eu le-am transmis Curții Regale pe toate și le-am răspîndit heliografiate în public, din care cauză am fost dus și în fața Consiliului de Război. Am luat asupra mea tot riscul convingerilor mele pe care le-am manifestat pe față și în auzul tuturor, inclusiv al emisarilor regali însărcinați să mă sondeze. Am încurajat și am protejat pe toți cei de o părere cu mine și am apărat față de crimele și nelegiuirile regelui Carol și pe adversarii mei politici. Cred, prin urmare, că este justă dorința mea ca conducătorul statului în manifestările lui publice să nu mă implice pe mine și partidul ce-1 prezidez, prin generalizare, în răspunderea colectivă a faptelor criminale sau a tăcerilor vinovate și lașe din ultimii trei ani. Conștiința mea este liniștită și opinia publică a țării știe că eu nu am greșit și că eu nu am tăcut. De opt ani sînt în război politic fățiș cu regimul regelui Carol, iar domnia voastră, domnule general, știți mai bine ca oricine că am luat hotărîrea să nu mai suport domnia regelui Carol și că am procedat în consecință".

în scrisoarea către Ion Antonescu din 13 decembrie 1940, la care ne-am referit, luliu Maniu arăta motivația profundă, responsabilă, națională și patriotică a acțiunii sale memorandiste: „După zguduirile aproape catastrofale pe care le-a suferit România în

ultimele luni, singura nădejde pentru revenirea la o stare de echilibru, care să permită desfășurarea unei politici salvatoare de țară, a fost și rămîne nădejdea în sentimentul și voința de unire a românilor [...] Această unire însă nu poate izvorî decît dintr-un consentiment cel puțin în problemele mari ale statului nostru. In scopul realizării acestui consentiment este în prim rînd necesară o împărtășire a părerilor noastre în scopul armonizării lor. Aceste considerații m-au îndemnat să vă adresez în ultimul timp mai multe memorii, impuse conștiinței mele de diversele acte de guver- nămînt și de unele evenimente extrem de grave [. . .] Or, în lipsa Parlamentului, a libertății de presă și a întrunirilor publice, cu- vîntul necesar nu poate fi adresat decît celor care dețin puterea statului. Pentru acest motiv ignorarea completă a adreselor mele de pînă acum nici nu mă indispune, nici nu mă descurajează. îmi fac mai departe datoria ca totdeauna în trecut".

în iulie 1941 luliu Maniu va reveni asupra motivației acțiunii sale memorandiste, scriindu-i lui Ion Antonescu: „Memoriile mele nu aveau menirea să vă informeze. Eu sînt un simplu particular; Dvs., Conducător al statului și prim-ministru al Cabinetului sunteți prin definiție reputat să știți exact și amănunțit starea de lucruri din țară pe care o guvernați. Critica mea era menită să vă atragă, doar, atențiunea mai intensificată asupra rezultatelor practice ale gîndirii Dvs. politico-economice și asupra deform ațiunilor, din practică, pe care această gîndire și, necontestat, că bunele Dvs. intențiuni le suferă din cauza împrejurărilor și a dirijării, precum și a supravegherii necomplete a destinelor poporului român".

Rezultă din toate acestea că nu din oportunism, nu dintr-o lașă tactică politicianistă sau dintr-o imputabilă grijă pentru propriul viitor politic („Nu elementele unei îngrijorări personale, care sînt cu totul departe de mine"), ci dintr-o responsabilitate lucidă, lipsită de pernicioase vanități, a omului politic („ca unul care în situația ce am în viața politică simt că mă apasă o responsabilitate") și a patriotului conștient de răspunderile lui față de poporul român („îngrijorarea pentru binele obștesc și în scopul unei evoluții sănătoase a țării noastre") au izvorît memoriile către conducătorul statului român pe care le publicăm în prezentul volum.

Documentele surprind cu o fidelitate remarcabilă evoluția raporturilor dintre cei doi oameni politici în perioada 1940—1944, adîn- cirea permanentă a „prăpastiei politice" dintre ei. De la pozițiile concordante față de regimul de dictatură al regelui Carol al II-lea și de la coordonarea acțiunilor în vederea răsturnării acestuia s-a ajuns, într-o perioadă de timp foarte scurtă, la poziții net divergente. „Cele două puncte de vedere ce reprezentăm sînt absolut ireconciliabile" — scria Ion Antonescu la 22 iunie 1941. Cit de departe era o astfel de afirmație de situația existentă cu numai 7—8 luni în urmă, cînd atît Partidul Național Țărănesc, cit și

Partidul Național Liberal erau gata- să. nu „refuze“ concursul „tehnic“ al partizanilor lor politici pentru reușita operei „de dreptate, de asanare morală și de reconstituire" pe care o anunțase generalul Ion Antonescu!

Primul memoriu adresat de luliu Maniu (împreună cu C. I. C. Brătianu) lui Ion Antonescu, este o cerere pentru anularea hotărîrii judecătorești de interzicere a Asociației „Pro-Transilvania“, invocîndu-se pentru aceasta activitatea „de politică internă și de provocațiuni" a unora dintre membrii ei, activitate care ar fi fost incompatibilă cu „angajamentele și interesele internaționale ale României[14]. O cerere — permiterea activității partidelor politice (P.N.Ț. și P.N.L) — însoțită de exprimarea speranței că „făgăduielile“ făcute în acest sens în perioada anterioară vor fi respectate conține și al doilea memoriu adresat de luliu Maniu (și C. I. C. Brătianu) lui Ion Antonescu la sfîrșitul lunii noiembrie 1940. în același timp, memoriul trage un semnal de alarmă „în fața turburărilor ce încep a se ivi în România", vorbește despre „dezorientarea" și „panica" ce a cuprins cetățenii „din cauza actelor săvîrșite de persoane fără răspundere" și exprimă o poziție de principiu: „singura cale de asanare, de coordonare a forțelor naționale și de extirpare a abuzurilor este controlul public cu mijloacele democratice naționale".

Deocamdată este numai o opinie și, poate, un sfat; dar memoriul avea și note de decepție și de reproș.

A fost, apoi, domeniul politicii externe, care a trezit îngrijorările lui luliu Maniu și l-a determinat să se adreseze din nou conducătorului statului român. Subiectul: aderarea României la Pactul Tripartit. Deși recunoștea gravitatea momentului („Știu cît este de grea situația Dvs. în actualele împrejurări, știm că sînteți silit să acordați mai mult decît ar fi indispensabil"), aderarea României la Pactul Tripartit era obiectul a numeroase întrebări: ce rost are intrarea noastră în această alianță?; ce ni s-a oferit în schimbul obligațiilor asumrite?: am renunțat la revendicările noastre teritoriale, avînd în vedere că și Ungaria este membră a Pactului?; pentru ce și pentru cine a iscălit România?; ne poate obliga Germania „să luăm o atitudine pe față contra puterilor cu ajutorul cărora am înfăptuit România Mare?"; este sigur generalul Antonescu că deciziile ce a luat corespund simțămintelor, aspirațiunilor și intereselor românilor? etc. etc.

După un alt memoriu în care protestează împotriva crimelor legionare și-l îndeamnă pe Ion Antonescu să nu întîrzie „nici o clipă[14] pentru restabilirea ordinii constituționale în stat („Domnia Voastră, domnule general, veți găsi, desigur, mijlocul potrivit acestui scop[44]), luliu Maniu revine foarte curînd cu un nou

memoriu asupra situației interne din țară. Documentul este o pledoarie pentru statul de drept, pentru consens național, împotriva răzbunărilor și a anarhiei. „Menținerea spiritului de strictă legalitate, dar mai ales greaua sarcină a readucerii unei vieți de stat zbuciumată de dezechilibrări ale ordinii de drept în făgașul normal și liniștit al egalității — se arată. în memoriu — mi se pare că e porunca cea mare, pe care soarta a pus-o în fața Dvs., domnule general, și a colaboratorilor Dvs. [...] Va aduce cel mai însemnat mijloc de liniștire și patriotică unire sufletească a Națiunii acela care va opri acea avalanșă și care va’ face ca în această țară nimănui să nu i se poată aplica pedeapsă fără de dreapta judecată a acelei instituțiuni, purificate, care este Justiția, pe care se întemeiază statele și nimeni nu va putea aduce atingere legii și dreptului, fără să nu simtă asprimea hotărîrilor Ei“.

Următorul memoriu, din 27 februarie 1941, marchează o delimitare netă între luliu Maniu și Ion Antonescu. De fapt, acest memoriu, care prezenta poziția P.N.Ț și a lui luliu Maniu față de referendumul din 2 martie, precum și memoriul din 8 noiembrie, ce se referea la cel de-al doilea plebicist, din 9 noiembrie, din același an, prin care Ion Antonescu a chemat poporul să-și exprime aprobarea sau dezaprobarea față de politica dusă de el, sintetizează poziția Partidului Național Țărănesc și a lui luliu Maniu față de regimul antonescian. în primul rînd trebuie să amintim că P.N.Ț. și luliu Maniu respingeau însăși ideea organizării unui plebiscit în condiții inadecvate (cenzură, stare de război, imposibilitatea unor discuții libere, în contradictoriu, pentru lămurirea problemelor etc.). De aceea, P.N.Ț. a decis să nu participe la vot (fără za aceasta să influențeze, totuși, participarea populației!). O astfel de opțiune era dictată și de faptul că P.N.Ț. nu dorea, prin eventuala sa prezență la urne, să dea „o justificare aparentă pentru regimul autocratic, inaugurat contra dispozițiunilor clare ale așezămintelor noastre fundamentale[44].

„Regimul actual are, desigur, la activul său, unele realizări care se bucură de aprobarea tuturor bunilor români[44] — recunoștea luliu Maniu la 27 februarie 1941. Atunci aceste realizări însemnau: „îndepărtarea regimului de păcate și grave crime naționale al regelui Carol al II-lea“, „tendința[44] de refacere a armatei, „încercarea[44] de a moraliza țara („prin sancționarea abuzurilor și fărădelegilor[44]) și de a stabili „ordinea și siguranța publică[44]. La 8 noiembrie acestora i se adăugau: acțiunea militară întreprinsă pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei și „eliberarea elementului românesc de peste Nistru de sub regimul comunist („opinia publică [...] aclamă c« însuflețire rezultatele obținute în această privință"), înlăturarea corupției, teroarei și dezordinii („care au prins rădăcini adînci sul regimul ex-regelui Carol"), reintroducerea inamovibilității magis- traților, „tendința" de românizare legală a vieții sociale și economice, „străduința" de

a ridica producția economică, creșterea prețurilor produselor agricole.

în același timp reproșurile la adresa lui Ion Antonescu erau extrem de grave și ele cuprindeau toate sferele vieții social-economice. La 27 februarie unele dintre aceste reproșuri erau deja de domeniul trecutului, fiind legate de perioada legionară („ați organizat întreaga operă de guvernare în așa fel că ați lăsat cele mai complicate probleme pe mîna unor oameni fără experiență", „ați încredințat chiar și Siguranța statului unor persoane a căror concepție politică și metode de procedare erau bine cunoscute și pe care le-ați menținut și mai departe în funcțiune și după ce au săvîrșit jafuri, schingiuiri și chiar omoruri", ajungîndu-se la „compromiterea țării și a guvernării sale"), altele făcuseră deja obiectul unor memorii anterioare (aderarea României la Pactul Tripartit, prezența trupelor străine în țară, desființarea partidelor politice), Dincolo de acestea, memoriul aducea critici grave politicii guvernului în două domenii de importanță fundamentală: cel național și cel economic. „Nu putem să trecem sub tăcere — scria luliu Maniu — faptul că acest regim nu a schițat cel mai mic gest de apărare a hotarelor țării, nu a reușit să obțină nici o îmbunătățire a soartei românilor dați pradă celor mai înfricoșate lovituri și prigoniri care s-au văzut pînă în prezent în istoria acestui neam, nici nu a reușit să facă o înălțare sufletească a românilor, în scopul de a cîștiga teritoriile pierdute". în Basarabia și în Bucovina — se arăta în continuare în memoriu — frații noștri sunt „lipsiți de cele mai elementare drepturi și posibilități de existență, deportați în mase în ținuturi îndepărtate", iar în „Transilvania cedată" sute de mii de români „sunt masacrați și izgoniți de la vetrele lor, [...] preoții sînt uciși sau aruncați peste hotare, pentru ca noii născuți să nu se poată nici creștina și [...] morții noștri se îngroapă acolo în modul în care se îngroapă numai stîrvurile animalelor, lipsiți de mîngîierea unei sfinte slujbe, fără ca aici regimul să în- găduiască cel mai mic protest, ba fără ca măcar ziarele să poată înregistra un cuvînt". în domeniul economic, acuzațiile aveau în vedere faptul că „românizarea" industriei și comerțului se transformase „într-un proces de invadare a capitalului extern", ce acaparase „cele mai importante stabilimente industriale", inclusiv cele legate de apărarea națională, iar lipsa de experiență, de scrupule și de prevedere economică a unor colaboratori ai generalului Ion

Antonescu (căruia i se recunoșteau bunele intenții!) și lipsa controlului public amenințau poporul român în viitor („poate decenii de-a rîndul") cu „calamități economice și sociale". „Am putea noi — concludea memoriul — care suntem partizanii etatizării marilor Industrii și ai reglementării naționale a trusturilor, să aprobăm o guvernare care nu numai că a făcut contrariul, dar a împiedicat pe mult timp înainte realizarea programului nostru?"

Parțial, aceste reproșuri adresate regimului erau preluate și în memoriul din 8 noiembrie 1941, dar, în plus, era exprimată dezaprobarea față de: continuarea acțiunii armate „în formă agresivă și cu intențiuni de ocupațiune pe teritoriul rusesc, dincolo de hotarele noastre naționale firești" și erau deplînse „pierderile de morți și răniți [...] și slăbirea puterii noastre armate, pricinuite de aceste operațiuni", continuarea regimului dictatorial după înlăturarea lui Carol al II-lea („care exclude orice posibilitate de manifestare democratică a voinței populare și anihilează libertățile cetățenești"), reintroducerea în serviciile și întreprinderile de stat a persoanelor care au fost total compromise prin colaborarea lor cu regimul lui Carol al II-lea, înlăturarea „cu totul arbitrară" a unor magistrați și profesori, regimul special aplicat minorităților (dintre care unele sînt mai favorabile decît înșiși românii, iar altele sînt persecutate, cu nesocotirea legilor existente"), germanizarea întreprinderilor industriale, comerciale și bancare și pătrunderea „sistematică" a elementelor străine în sistemul de producție național, lipsa de competență a organelor administrative centrale și locale („care nu sînt în stare să pună zăgaz scumpetei mereu crescînde și lipsei catastrofale a articolelor de primă necesitate"), monopolul Germaniei și Italiei asupra comerțului nostru exterior, inflația monetară („care va duce la catastrofa vieții noastre economice"). In domeniul politicii externe acuzațiile erau extrem de grave: „în special, Partidul Național Țărănesc nu poate aproba situația periculoasă și umilă în care se găsește statul român din punct de vedere internațional, alături de Pactul Tripartit, care îl pune în dușmănie, aproape în stare de război, cu democrațiile occidentale, neputînd să salveze partea ruptă din Ardeal și nici măcar să pună în valoare protocolul atît de onerosului dictat de la Viena, acceptat numai sub presiunea Axei, ale cărui clauze, anume cele favorabile nouă, sunt călcate în picioare, iar noi nu putem să manifestăm nici măcar sufletește, pentru frații asupriți, rupți de la noi în urma hotă- rîrii aliaților de azi ai țării noastre".

în primăvara anului 1941, în chiar ajunul declanșării agresiunii germane împotriva Iugoslaviei, luliu Maniu s-a adresat din nou lui Ion Antonescu, avertizîndu-1 asupra greșelii ce ar face dacă ar permite armatei germane să atace Iugoslavia de pe teritoriul românesc și cu atît mai mult dacă armata română ar participa la acțiu- **11 nea armatei germane. „Ar constitui o greșeală istorică de neiertat — arăta Iuliu Maniu — dacă România ar contribui in orice formă la slăbirea Iugoslaviei și la pătrunderea unei mari puteri în Balcani, ceea ce ar primejdui grav libertatea și securitatea națiunilor balcanice".**

După acest memoriu (din 4 aprilie 1941) a urmat răspunsul **iui** Ion Antonescu. Elaborat în cadrul Cabinetului conducătorului **sta-**

tului, dar purtînd în text intervențiile — uneori foarte lungi — ale acestuia, răspunsul poartă data de 22 iunie 1941. Adică ziua în care armata română a trecut Prutul pentru eliberarea Basarabiei și Bucovinei de nord; războiul pe care nu-1 putuse duce în iunie 1940 împotriva agresiunii sovietice, din cauza situației internaționale defavorabile, România l-a purtat din 22 iunie 1941. **„Sun**teți și astăzi — se adresa Ion Antonescu lui Iuliu Maniu — pentru un regim democratic constituțional și pentru «libertățile cetățenești», în politica internă, precum și pentru vechile noastre legături internaționale, alături de puterile democratice apusene, în ce privește orientarea externă. Prin lovitura de stat din 6 septembrie eu am rupt-o însă total și definitiv cu aceste sisteme. In politica internă reprezint un regim de autoritate, iar în politica externă simt și rămîn alături de puterile Axei“. Concluzia era una singură și Ion Antonescu o formula clar: „cele două puncte de vedere ce reprezentăm sunt absolut ireconciliabile".

în continuare, Ion Antonescu face un adevărat rechizitoriu activității și guvernării partidelor politice („fie în faza libertăților democratice, fie în faza camuflată a regimului autarhic al lui Carol la II-lea, ai cărui exponenți au fost tot elementele vechilor partide") pe care le acuză de „situația tragică" în care se găsea România în septembrie 1940, cînd a preluat puterea. Deși recunoaște că lu- liu Maniu a avut față de regimul carlist o „atitudine protestatară", remarca însă că atitudinea lui a fost „pur negativă”. Dacă **P.N.Ț.** — continua Ion Antonescu — ar fi reprezentat „masiv” puterea de reacție a opiniei publice, el ar fi reacționat cu promptitudine. Realitatea însă era alta și el o sintetizează astfel: „Partidele erau fărimițate, neputincioase și lașe. Cu regret trebuie să constat că nici Partidul Național Țărănesc n-a însemnat în viața politică a României o forță morală, în stare să regenereze viața noastră publică, **ca** toată atitudinea uneori exemplară pe care D-voastră ați avut-o. **A-** ceasta din cauza defectelor inerente democrației noastre, care a cultivat libertățile pînă la cele mai deșănțate abuzuri și a socotit mai presus interesele indivizilor — numere electorale — față de marile interese ale colectivității și ale statului". Pe 57 de pagini Ion Antonescu acuză și apără, explică și contraargumentează. El vorbește despre raporturile lui cu Mișcarea legionară, despre regimul **pe** care l-a instaurat, despre plebiscit și desființarea partidelor poli- **12** tice, despre politica economică a regimului, prezența trupelor germane în țară, politica externă, aderarea la Pactul Tripartit, raporturile cu Iugoslavia etc. Dintre toate reproșurile pe care i le **făcuse** luliu Maniu pînă atunci unul singur — afirma Ion Antonescu — l-a „îndurerat" — ca să folosim expresia lui — cel mai **mult.** Dar să-1 lăsăm pe Ion Antonescu însuși să vorbească: „Dintre toate obiecțiunile și acuzațiunile ce ați adus actualului regim, acelea care **sufletește** m-au îndurerat mai mult, pentru că sunt nu numai nedrepte, ci și *perfide,* sunt cele care

privesc atitudinea regimului față de situația fraților din teritoriile cedate. Nu cred că mă soco**tiți** atît de rău român pentru a merita atît de multe și grele acu- zațiuni; rămîne ca viitorul să arate mobilul adevărat al atitudinii D-voastre. Eu îmi fac datoria să arăt adevărul, așa cum îl știu și cum îl simt".

Ceea ce Ion Antonescu nu putuse spune în scrisoare, dar luările **lui** publice de poziție anunțau, era tocmai intenția lui de a începe lupta pentru eliberarea românilor din Basarabia și nordul Bucovinei în chiar ziua trecută pe scrisoarea către luliu Maniu!

La 6 iulie 1941 luliu Maniu a trimis un scurt răspuns lui Ion Antonescu, în care spunea, printre altele: „Azi, cînd armata română își varsă cu atîta abundență sîngele ei românesc pentru întregirea patriei și gloria națiunii române, nu pot să intru în polemică cu acela care este chemat să ducă oștirea noastră la izbîndă. Acolo unde fîlfîie steagul țării, acolo bate și acolo trebuie să bată inima fiecărui român. Acesta poate fi azi singurul meu răspuns".

La 18 iulie scrie din nou lui Ion Antonescu: „Opinia publică românească urmărește cu însuflețire acțiunea militară condusă de dv. pentru dezrobirea provinciilor cotropite de străini și cu încordată atențiune toate măsurile luate în legătură cu această istorică desfășurare [. ..] întreaga națiune a fost cuprinsă de nespusă bucurie cînd a aflat că Cernăuții, Chișinăul și alte orașe au fost eliberate de cotropitori. Vom încerca cu toții cea mai mare bucurie cînd vom afla în comunicate că reocuparea întregii Basarabii și Bucovine s-a terminat. Bucuria și satisfacția noastră, a tuturor românilor, va fi fără margini nu numai pentru că am recîștigat două provincii frumoase și că am readus milioane de suflete românești la vatra strămoșească, ci și pentru că jertfa sîngelui scump al armatei noastre glorioase a reparat rușinea pe care cîrmuitorii inconștienți de pe vremuri au adus-o țării. Recunoștința țării pentru generalii, ofițerii și soldații români și pentru dv., domnule general, comandantul de căpetenie, va fi eternă”. Urmau opinii în legătură cu organizarea administrației românești în teritoriile eliberate (autonomie locală largă, autoadministrare prin elementele locale etc.) și era exprimată speranța că armata română va fi folosită numai în apărarea intereselor românești, fără scopuri agresive

(„Nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine. Trebuie să cruțăm armata noastră pentru scopurile noastre românești, care sînt multe și mari și de tragică actualitate pentru foarte apropiate vremuri").

Referitor la românii aflați dincolo de Nistru („Nu putem să ne înăbușim remarca: cît de actuală este istoria, al cărui sfîrșit falși profeți se grăbiseră să-1 anunțe!" — nota I. C.) poziția lui luliu

Maniu era și democratică și românească: „Este adevărat că la nord și la est de Nistru avem foarte mulți frați români așezați acolo de veacuri, la care avem dreptul să aspirăm pentru întregirea națională. Pe aceștia însă nu-i putem câștiga și mai ales nu-i putem păstra cu armele. Anexarea lor trebuie să se întîmple cu liberul lor consimțămînt și cu aprobarea marilor puteri, atunci cînd se va stabili statutul teritorial definitiv al Europei. Fără această aprobare noi nu ne vom putea bucura de alăturarea farților noștri de peste Nistru, ci vom avea din ea numai nesfîrșite încurcături și greutăți. In schimb, în baza unei înțelegeri generale se pot găsi soluții, care să ne satisfacă pe noi și să nu provoace nici rivalitatea sau dușmănia vecinilor noștri. Adevărul însă trebuie continuu accentuat că nimeni altul nu are dreptul asupra Republicii Moldovenești, în măsura în care avem noi".

Răspunsul la scrisoarea lui Ion Antonescu va fi înaintat, de fapt, abia la 23 iulie. De la început, conștient de deosebirile de opinii dintre el și interlocutor, luliu Maniu scrie: „Orice păreri am, ele sunt puse în slujba celui mai desăvîrșit patriotism: să ne refacem hotarele țării, compromise de o dictatură octroiată. Aceasta ieste deviza zilei de azi". Pe 45 de pagini luliu Maniu respinge acuzații, explică, critică, avertizează, acuză la rîndul lui. Raporturile României cu Germania și interesele fundamentale de moment și viitoare ale țării sînt marile teme dezbătute de el în scrisoarea către Ion Antonescu: „Nu mă îndoiesc de buna Dv. intențiune de a repara în stil mare catastrofa ce s-a năpustit asupra țării noastre în ultimul an, nu mă îndoiesc nici de buna Dv. credință în ce privește urmărirea planului ce v-ați făcut în acest scop — scrie luliu Maniu — dar în viața popoarelor nu este admisibil să se așeze o acțiune de guvernare pe o singură ipoteză și pe așteptarea rezultatului final, ci trebuie să se aibă în vedere și viața curentă, cu toate greutățile, obstacolele și nevoile ei imediate, urmărind cu aceeași energie și îmbunătățirea situațiilor tranzitorii. Doresc ca planul Dv. final — deși trebuie să recunosc că mă îndoiesc în realitatea lui — să reușească, dar nu pot, ca unul care sunt în contact permanent cu lumea și cu mizeriile, să închid ochii în fața lor...“. Cînd este vorba de raporturile dintre România și Germania, luliu Maniu acuză cu vehemență: „Dv. vorbiți de «colaborarea germano-română». Istoria va vorbi de «capitularea română» 14 față de germani. Politicește și economicește ați deschis porțile țării [...]. Nu este de mirare că, odată ce ați pășit fățiș alături de Axă, rezultatele să fie cele de azi [...] Spațiul vital german se realizează. Cu concursul și cu voința Dv.“.

Ce trebuia făcut?

Răspunsul lui luliu Maniu era formulat clar: „Măestria Dv. e să păstrați, cât mai puteți, din bogățiile țării și din mijloacele de existență și de progres ale poporului român, în cadrul «spațiului vital german* și în cadrul «noii ordini europene»; abandonat fiind

voinței unei singure puteri [...] Nu lăsați, domnule general, să se dărăpăneze tot ceea ce au făcut generațiile anterioare, nu distrugeți creațiunile lor. Ci, dimpotrivă, întăriți-le ca pe niște cazemate de apărare și puneți-le comandanți bravi și competenți, care să le apere și să le mențină, întrebuințînd toată istețimea lor, în timpul acestei crize, care, deocamdată, e scris, să-și facă rostul ei distrugător, pînă la un anumit timp. Nu dezorganizați, domnule general, sistemul nostru de apărare economică. Intăriți-1 prin colaborări, participări, cointeresări naționale și prin etatizări, unde este inevitabil; dar cu protecția permanentă a puterii de stat, în defensiva conaționalului [...] Reglementați cartelarea industriilor [...]; **dați** cartelurilor reglementate tot sprijinul de stat și dirijați economic pe plan mare și pe unități mari, conduce de cei mai de seamă specialiști, verificați prin opera și prin patriotismul lor. Războiul se va termina cîndva. Pe timpul duratei lui subvenționați chiar existența întreprinderilor economice ale țării, pentru ca, după război, țara să-și reia cursul și independența ei, cu cît mai puține **pagube** și întîrziere [. ..] Grija noastră, a tuturor, este existența, puterea, progresul și spațiul vital al națiunii române și nicidecum existența, puterea, progresul și spațiul altor națiuni [.. .]. Colabo**rare nu** înseamnă predare“.

După acest memoriu, care, practic, încheia etapa precizărilor de poziții ale celor doi oameni politici, scrisorile adresate în continuare de luliu Maniu lui Ion Antonescu — în număr mult mai redus și de mai mică întindere — s-au concentrat exclusiv asupra a două probleme fundamentale pentru poporul român: războiul și situația Transilvaniei. în ianuarie 1942 el îi scrie mareșalului pentru a-i atrage atenția asupra pericolului trimiterii de noi trupe pe frontul de răsărit. întreg poporul român — arăta Maniu — dorește reîntregirea țării — dar este problematică realizarea ei dacă țara va continua să-și slăbească forța ei militară și puterea ei de producție. „Sînt două mari pericole: Rusia și Ungaria — scrie Iulia Maniu. Cînd luați sarcina să distrugeți bolșevismul rusesc, intrăm într-o acțiune care nu depinde de noi, ci de forțele de care Germania dispune ca să zdrobească armatele rusești. Dacă nu aveți con-
15 vingerea că armata germană poate nimici fără ajutorul cîtorva divizii românești armata bolșevică declarată înfrîntă, nu mai puteți crede în victoria finală a Germaniei. In acest caz se impune cu atît mai mult ca armatele române să nu mai lupte dincolo de Nistru [. . .]. Războiul actual nu poate fi popular dacă este Împins prea mult în afară de hotarele țării. Apoi, opinia publică românească nu admite imensele sacrificii ce face România, decît dacă ar fi asigurată că ele duc la reîntregirea țării [...]. Trebuie să prevedem mai întîi apărarea fruntariilor noastre și recucerirea Ardealului pierdut, ceea ce nu putem realiza decît cu o armată puternică și

bine înzestrată[14].

în iulie 1942, prin dr. Nicolae Lupu, luliu Maniu îi trimite lui Ion Antonescu gîndurile, informațiile culese și propriile îngrijorări: „Ungaria face tot posibilul ca ziua măsurării istorice să nu întîrzie și ca ea să aducă realizarea visurilor maghiare de a avea întreg Ardealul [...] Dorința generală a tuturor românilor este ca și pînă cînd va veni ziua dezrobirii fraților din Ardealul de Nord, cel puțin să se ia măsuri văzute și simțite de toți, care să dea opiniei publice conștiința puterii și sentimentul siguranței. In acest scop întreaga țară și întreaga opinie publică românească cere ca să nu se mai trimită nici un soldat pentru frontul de răsărit*'.

în aprilie 1943 aceleași îngrijorări: „Dacă lupta pentru recucerirea și eliberarea Basarabiei și a Bucovinei a fost legitimată de întreaga suflare a țării, poporul românesc nu a aprobat și nu aprobă continuarea acestei lupte dincolo de hotarele noastre firești. Dezaprobarea lui devine încă și mai categorică față de intenția de a-1 duce la un război împotriva Angliei și a Statelor Unite".

în august 1943 tonul memoriului devine imperativ: „Națiunea română cere să se pună capăt acestui război, iar armata ei să fie adusă acasă ca să apere hotarele Țării și glia strămoșească". La fel în septembrie același an: „Opinia publică vrea ca războiul să înceteze". în martie 1944 un ultim memoriu adresat conducătorului statului, cu aceleași preocupări, dar și cu o cerință categorică: „Dacă nu puteți face aceste acte nu mai rămîne decît să arătați M.S. Regelui că nu puteți conduce mai departe politica Țării și că trebuie să avizeze la formarea unui nou guvern, care să poată îndrepta, cel puțin în parte, situațiunea în care ne aflăm și care să nu expună Țara la noi complicațiuni".

„Actele" la care se referea luliu Maniu erau retragerea armatei române de pe front și anunțarea germanilor și a Aliaților de hotărîrea luată. în august 1944 exigențele lui luliu Maniu rămăseseră aceleași, iar Ion Antonescu le acceptase. Și, totuși, a intervenit lovitura de la 23 august 1944 și înlăturarea lui Ion Antonescu, deși luliu Maniu continua să-1 considere pe acesta ca fiind persoana cea mai indicată să încheie armistițiul **cu** Națiunile Unite!

16

Desfășurată de-a lungul a patru ani — ani de zbucium, suferinți și de grele încercări pentru țară — confruntarea politică dintre luliu Maniu și Ion Antonescu reprezintă o pagină de referință în istoria politică a țării noastre. Ea ne dezvăluie personalitățile a doi oameni politici de primă mărime pe eșichierul politic românesc. Unni dintre ei, democrat convins, care o viață întreagă a avut legea și dreptatea drept călăuză și scop, căruia exercițiul democratic îi era însuși mod de existență și care vedea în

democrație și numai în democrație modul cel mai adecvat de organizare socială, capabil să armonizeze interesele individului cu cele ale societății; pentru el, viitorul însemna democrație. Celălalt, de o cinste pe care nimeni, nici chiar cei mai înverșunați dușmani ai săi nu numai că nu i-au pus-o la îndoială, dar nici măcar n-au încercat să i-o conteste, așa era de evidentă; drept, sever cu alții și cu sine însuși, devotat pînă la sacrificiu nației sale, în care vedea valoarea supremă în fața căreia interesele individului păleau și ale cărei forțe vitale le dorea întărite prin ordine, unitate, sacrificiu. Pentru el, a gîndi însemna România, a iubi însemna România, a trăi sau a muri însemna România; dincolo de ea nu exista nimic; lumea începea și se termina cu Țara!

Amîndoi însă, în ciuda marilor deosebiri, au nutrit un profund respect unul pentru celălalt, ei nu și-au negat niciodată unul altuia patriotismul; acesta și buna credință i-a unit dincolo de deosebirile de păreri, iar grija pentru viitorul României i-a împins la dialog și, mai mult chiar, la colaborare.

Și chiar dacă istoria oficială postbelică i-a nedreptățit și pe unul și pe celălalt, poporul român nu i-a uitat. Interesul arătat în epoca post-decembristă pentru cele două mari personalități politice românești care și-au pus amprenta asupra istoriei noastre în secolul douăzeci, o dovedește. Prezentul volum se dorește a fi o modestă contribuție la mai buna lor cunoaștere. Poporul român are nevoie de această restituire.

ION CALAFETEANU

NOTA ASUPRA EDIȚIEI

Prezentul volum încearcă să reconstituie schimbul de scrisori și de memorii dintre luliu Maniu și Ion Antonescu din anii 1940—1944. Exceptînd trei documente, care au fost publicate anterior și care au fost introduse în volum (după ce textul publicat a fost confruntat și îndreptat după textul din arhive) din dorința de a da un tablou cit mai exact al opiniilor și al raporturilor dintre cei doi oameni politici, toate celelalte sînt inedite. Ele provin, în majoritatea cazurilor, din Arhiva Istorică Centrală, fond Cabinetul Militar al lui Ion Antonescu, precum și din Arhiva fostului C.C. al P.C.R. Ultima arhivă a fost preluată, după decembrie 1989, de Arhiva Istorică Centrală, dar încă nu a fost redată în studiu. Din această cauză a trebuit să indicăm ca sursă pentru documentele provenind din această ultimă arhivă vechile cote, cu convingerea că așa vor putea fi mai ușor identificate cînd vor primi noile cote la Arhiva Istorică Centrală.

Din păcate, pentru unele documente nu am găsit, în ciuda investigațiilor făcute de-a lungul anilor, textul original, așa incit a trebuit să mă mulțumesc cu copii de pe ele, aflate în cele două arhive.

Nu am găsit, de asemenea, memoriul din 30 ianuarie 1943, înaintat de luliu Maniu și Constantin I. C. Brătianu lui Ion Antonescu.

Am introdus în volum „în loc de postfață", un raport elaborat în cadrul serviciilor române de informații asupra activității politice a „grupării politice național-țărăniste și a lui luliu Maniu", din dorința de a da cititorului o imagine de ansamblu asupra acțiunii politice a lui luliu Maniu, dar și pentru că acest raport reflectă modul în care guvernul a receptat și urmărit această activitate.

Cînd documentele nu poartă data și locul de redactare, am căutat să le stabilim prin coroborare cu alte informații; ele sînt cuprinse între paranteze drepte.

Exceptînd mici intervenții ortografice nu s-au făcut alte modificări în textul documentelor.

Domnule general[1],

O hotărîre a Tribunalului Ilfov din ziua de 15 noiembrie a.c., în urma dezbaterilor prevăzute de lege, a recunoscut Asociației „PRO TRANSILVANIA"[2] calitatea de persoană juridică și morală, autorizîndu-i funcționarea.

A doua zi, însă, am aflat din ziare deciziunea de dizolvare a acestei asociații, comunicată de Președintele Consiliului de Miniștri.

Cum, desigur, nu se poate motiva această măsură prin activitatea Asociației, care nici nu apucase să se întrunească, s-a invocat activitatea „de politică internă și de provoțațiuni" a unora din membrii ei. S-a mai arătat că această activitate este incompatibilă cu „angajamentele și interesele internaționale ale României".

Întrucît aceste hotărîri s-au luat în timpul lipsei Dvs. din țară, subsemnații, în calitate de conducători ai Asociației dizolvate, v-am fi deosebit de îndatorați să binevoiți a dispune să ni se comunice care sînt membrii ei ce au desfășurat această activitate și de ce provocațiuni s-au făcut vinovați.

Scopul Asociației, așa cum l-ați putut vedea din statutele ei, era de a susține drepturile poporului român, prin mijloace pașnice și legale, și în special de a constitui un sprijin pentru fiii neamului, pe care vitregia vremurilor i-a adus sub stăpînire străină.

De altă parte, atunci cînd în Ungaria se afirmă public revendicări asupra altor părți ale teritoriului nostru, socotim, cu toată **grija** ce trebuie s-o avem pentru interesele internaționale ale țării, că opinia publică românească nu poate rămâne indiferentă față de aceste provocări. Noi nu uităm, cum, desigur, n-ați uitat nici Dvs., că pierderile pe care le-am suferit se datoresc în mare parte propagandei stăruitoare a vecinilor noștri și lipsei reacțiunii îndeajuns de puternică din partea noastră.

* Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar nr. 8174, filele 50—51.

Siitem de asemenea convinși că această propagandă nu poate fi făcută de organele oficiale, care sînt obligate adesea la o rezervă ce nu le permite atari manifestări.

în aceste împrejurări socotim de datoria noastră de a vă ruga să ne arătați în ce măsură o apărare a drepturilor firești ale României poate fi în contrazicere cu angajamentele ei internaționale.

In speranța că veți binevoi a examina din nou întreaga chestiune a organizării și ființării Asociației „PRO TRANSILVANIA", vă rugăm să binevoiți a anula decizia din 16 noiembrie 1940, nr. 2322 și a lăsa liberă funcționarea statutară a Asociației „PRO TRANSILVANIA" și să primiți, domnule general, încredințarea osebitei noastre considerațiuni.

IULIU MANIU Președintele Asociației „Pro Transilvania" I. MIHALACHE, vice-președinte GH. BRATIANU, vice-președinte

2*

București, în noiembrie 1940

Domnule general[3],

In timpul domniei regelui Carol II. am intervenit pe lîngă dînsul pentru a-i arăta gravele pericole ce amenință țara în cazul cînd Coroana continuă să se izoleze de națiune și să suprime partidele politice care au legături cu poporul și care în momente grele îi pot da sprijinul în opinia publică.

Vocea noastră nu a fost ascultată și regele neputîndu-se sprijini pe rezistența națională și pe opinia publică din țară a cedat o mare parte din teritoriul țării și și-a pierdut Coroana.

în audiența ce ne-ați acordat v-am cerut să nu se facă dificultăți activității Partidului Național-Liberal și celui Național-Țără- nesc, care au realizat întregirea neamului nostru. V-am arătat că în fața curentelor anarhice ce au luat naștere în țară este bine să existe organizații naționaliste de conservare *a* vieții noastre de stat, organizații care avînd în sînul lor elementele necesare acțiunii naționale, economice și politice ale României vor putea combate criza ce s-a declarat. V-am comunicat că departe de a crea vre-o dificultate

♦ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar nr. 8174, filele 47—49.

 guvernării, a cărei răspundere ați luat, nu vom refuza

concursul nostru tehnic ca să reușească opera de dreptate, de asanare morală și de reconstituire pe care o anunțați.

Ați recunoscut utilitatea partidelor ce prezidăm și ne-ați făgăduit că veți lăsa libere organizațiile noastre centrale și județene, cu excepția întrunirilor de agitație și de propagandă la sate, care ar putea da naștere la oarecari contramanifestări.

V-am promis că vom proceda cum doriți și vom suspenda orice activitate de manifestațiuni zgomotoase.

încrezători în cuvîntul ce ne-ați dat, am procedat la regruparea cadrelor organizațiilor noastre centrale și apoi am dat instrucțiuni conducătorilor noștri din județe ca să procedeze la fel, grupînd elementele care aveau aceleași credințe cu noi.

Dar, din primul moment, ne-am lovit de paralizarea acțiunii noastre.

O consfătuire la Sighișoara a cadrelor național-țărăniste a fost împrăștiată și cei prezenți la întrunire au fost citați la Consiliul de Război, iar dl. Vasile Serdici, președintele organizației, a fost condamnat la 5.000 lei amendă pentru că nu a avut o autorizare de la autoritățile locale de a ține „întrunire".

Pentru a înlătura orice motiv sau pretext de urmărire, conducerea Partidului Național-Țărănesc a anunțat Prefecturii Poliției din București ședința comitetului său central, convocat pentru 17 noiembrie în București. Prefectura Poliției a refuzat însă luarea la cunoștință a ședinței convocate.

La Piatra Neamț, Dl. Gurada, șeful Partidului Național-Liberal din localitate, cerînd prefectului județului autorizare de a avea o consfătuire cu amicii săi politici, a fost arestat a doua zi de o ceată de legionari și ținut sechestrat timp de 15 zile.

A apărut și Decretul-Lege din 12 noiembrie 1940, în complet dezacord cu făgăduielile ce ne-ați dat, cu sancțiuni în contra acelora care s-ar abate de la prescripțiile decretelor.

în fața turburărilor ce încep a se ivi în România, în dezorientarea și în panica ce a cuprins cetățenii din cauza actelor săvîrșite de persoane fără răspundere, rolul partidelor noastre devine și mai necesar ca pînă astăzi.

Curentele subversive încep a se înjgheba în forme concrete, actele de anarhie și de nesupunere în însuși partidul care deține puterea de stat sînt tot mai frecvente. Singurul mijloc de asanare este: o propagandă patriotică pentru ideile de ordine, de disciplină și de progres ordonat. Singura cale de asanare, de coordonare a forțelor naționale și de extirpare a abuzurilor este: controlul public cu mijloacele democratice naționale.

Menținerea forțelor de rezerve este un imperativ nu numai în acțiunea militară, ci și în cea politică. Monopolul vieții politice prin

 admiterea unui singur partid este însă în contrazicere cu

aceste elementare adevăruri pe care evenimentele ce au avut loc în ultimul timp le confirmă pe toate.

Avem toată încrederea că în dorința de a realiza o solidaritate națională liber consimțită a cetățenilor veți da ordinele necesare pentru ca făgăduielile ce ne-ați făcut să se realizeze și, în consecință, veți lăsa să funcționeze liber organizațiile noastre de partid.

O datorie de conștiință ca șefi ai partidelor naționale ne silește să facem — potrivit atitudinii noastre anterioare — acest nou demers pe lîngă Dv. cu credința că veți aprecia în mod just intențiunile noastre patriotice.

Principiul de stat totalitar, pe care — după noi, greșit l-a acceptat regimul de azi ca metodă de guvernămînt — și care nu a împiedicat guvernul să admită poporului german din țară personalitatea juridică și, în consecință, gruparea lui în autonomia națională pentru manifestarea voinței sale, nu va putea împiedica recunoașterea unui lucru cu mult mai redus pentru însuși poporul românesc: gruparea lui în conformitate cu convingerile sale politice.

Cu distinsă stimă, Președintele
Partidului Național Liberal, C. I.
BRATIANU Președintele P.N.T.,
IULIU MANIU

3*

Domnule general[4],

în calitatea noastră de conducători a două partide naționale, de al căror trecut se leagă momentele cele mai mărețe din istoria de întregire a neamului, în spatele cărora stă imensa majoritate a opiniei publice românești, împiedicate azi ca și ieri a se exprima liber și în calitatea noastră de români, care au tremurat pasivi și tremurăm încă de catastrofele naționale prin care a trecut Țara în cursul acestei veri, nepuși fiind în cunoștință de cauză pe alte căi despre actele cu care ați legat Țara în ultimele momente, îngăduiți să vă adresăm întrebările de mai jos, cu rugămintea de a ne scoate cît mai de grabă din îngrijorările oare ne frămîntă pe noi și frămîntă întreaga Țară regală.

* Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8174, filele 66—68.

Știm cît este de grea situația Dvs. în actualele împrejurări, știm că sînteți silit să acordați mai mult decît ar fi indispensabil.

Sînt însă lucruri care, pentru liniștea Țării, trebuie neapărat lămurite.

Astfel:

Cînd ați plecat la Roma[5], în greaua situație în care se afla România, după catastrofalul cutremur de pămînt și în aceeași atmosferă agitată, ne întrebam ce puteți obține pentru Țara noastră.

O mare îngrijorare a cuprins apoi sufletele românești, după vizita dlui Molotov la Berlin[6] și mai ales cînd, după ce Ungaria *a* aderat la Pactul Tripartit[7], Dvs ați plecat la Berlin[8].

Țara se întreabă: Era vreo relație între vizitele Dvs. la Roma și Berlin și acelea ale miniștrilor afacerilor străine ai Rusiei și Ungariei?

Țara înțelege că era natural ca Ungaria să adere la pactul germano-italo-japonez, ca să-și asigure cuceririle făcute prin intervenția Germaniei și Italiei. Nu înțelege însă ce rost are intrarea noastră. Noi avem garantate noile fruntarii de aceste două țări[y]. Ce ni s-a oferit în schimbul obligațiunilor ce luăm prin aderarea la un pact, care garantează Ungaria în actualele ei hotare? Am renunțat oare la revendicările noastre teritoriale? Dacă ne-am supus unei presiuni puternice făcute de Germania și Italia, cînd am cedat la desmembrarea României Mari, să considerăm oare actul ca iremediabil?

Ceea ce este și mai grav: este angajamentul ce luăm prin art. 3 al Pactului, care obligă România să susțină prin toate mijloacele politice, economice și militare pe oricare din puterile aderente, cînd una dintre ele ar fi atacată de o putere ce nu este actualmente în război.

Pe de altă parte, art. 5 declară că acest Pact nu schimbă în nimic statutul politic ce există actualmente între fiecare din cele trei părți contractante și U.R.S.S.

Aceste înțelegeri exclud desigur o acțiune în contra Rusiei, mai cu seamă după înțelegerea de la Berlin intre Dnii Molotov și Ribbentrop.

Se pune deci întrebarea: pentru ce și pentru cine ați iscălit Pactul?

Ce ați obținut în schimbul angajamentului ce ați luat, care ne poate băga într-un război în care putem avea mult de pierdut?

Apoi, oricît ne-am afla sub influența Germaniei, poate ea să ne oblige să apărăm țările care ne sînt vrăjmașe, să intrăm în război în contra celor ce ne-au fost pînă astăzi amici, să ieșim din neutralitatea noastră și să luăm o atitudine pe față contra puterilor cu ajutorul cărora am înfăptuit România Mare?

Este sigur generalul Antonescu că deriziunile ce a luat cores-

pund simțimintelor, aspirațiunilor și intereselor românilor?

Ne întrebăm: pentru care considerațiuni ați evitat să solidarizați Națiunea în asemenea acte de importanță vitală și permanentă ale ei?

Primiți, vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

Președintele Partidului Național-Liberal
C. I. BRATIANU
Președintele Partidului Național-Țărănesc
IULIU MANIU

4*

Domnule general,

Țin să vă mulțumesc pentru amabilitatea ce ați avut de a ne primi, pe dl I. Mihalache și pe mine, îndată după săvîrșirea revoltătoarei crime împotriva mult regretatului nostru prieten Virgil Madgearu[10], de a asculta cuvintele noastre de durere și indignare și de a împlini dorința noastră exprimată pentru înmormîntarea lui creștinească.

Tragica întîmplare a asasinatelor săvîrșite în ultimul timp și a goanei deschise contra atîtor persoane din viața publică prezintă simptomele unei dezagregări sufletești și ale unei disoluții sociale a cărei continuare trebuie stăvilită cu toată hotărîrea.

Ca unul care urmăresc cu atenție curentele și simptomele vieții publice, ca unul care în situația ce am în viața politică simt că mă apasă o răspundere și care doresc ca ocîrmuirea domniei voastre să aibă rezultate mulțumitoare pentru țară, învingînd greutățile ce se anunță, sînt dator să vă expun adînca îngrijorare ce mă stăpînește.

Situația internă a început să alunece spre povîrnișul unei anarhii după care, dacă ea va dăinui, nu poate urma decît disoluția și ocuparea țării nu numai de actuala oștire de „instructori[1111], dar și de altele care vor veni fățiș cu titlul de ocupanți. Astfel în loc de a

* Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 25/1940, filele 14—16. Documentul este reprodus și în: *23 August 1944. Documente* (Ediție îngrijită de Ion Ardeleand, Vasile Arimia și Mircea Mușat), vol. I, (1939—1943), Editura Științifică și Enciclopedică, București, 1984, doc. nr. 126, p. 157—160.

opri dezmembrarea țării, începută sub regele Carol al II-lea, sîntem amenințați ca ea să continue.

Desigur vi s-a raportat despre starea sufletească de indignare și de revoltă, despre panica și defetismul ce domnesc astăzi în toate straturile societății românești. Este foarte semnificativ că la această stare sufletească participă în chip deosebit țărănimea și clasele de jos, care văd în faptele petrecute presemnele falimentului clasei conducătoare și ale prăbușirii a însăși organizației de stat.

Deosebit de dureros este însă începutul de dezagregare ce se manifestă în organul cel mai viril și cel mai nobil al corpului național, în oștire. Cu nervii extenuați de lungile suferințe ale concentrărilor și mobilizării zadarnice, cu rezultate dureros de umilitoare și demoralizatoare, disciplina trupei este în decădere, iar ofițerii la rîndul lor după ce au pierdut încrederea în fermitatea conducerii de stat, văzîndu-și pînă și cariera în primejdie, cu perspectiva unei grave crize financiare, prevăd timpuri tot mai întunecate pentru viitorul oștirii și al țării.

Fără îndoială că asasinatele din noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940[12] au constituit semnalul unui proces de descompunere care în puține zile a făcut progrese uimitor de repezi. Opera a trei generații glorioase care au creat, de la revoluția din 1848 pînă la Unirea din 1918 România Mare, este în pericol de a se prăbuși.

Acest proces de disoluție capătă un ritm accelerat îndeosebi prin faptul că asasinii nu sînt descoperiți, urmăriți sau pedepsiți nici azi, a șaptea zi după crime, iar complicii lor justifică, aprobă, ba chiar preamăresc crimele săvîrșite. în tot cazul pînă în momentul de față nu s-a dat publicității nici un comunicat despre mersul cercetărilor din care cauză opinia publică are impresia că decretele prin care s-au stabilit sancțiuni severe pentru asemenea cazuri nu se pun în aplicare, iar răufăcătorii și atentatorii se simt încurajați. Sentimentul de nesiguranță a devenit general și nu este întrecut decît de indignarea celor care mai au simț pentru ordinea de drept și de întristarea patrioților care deplîng starea de decadență a Țării Românești.

Aveți dreptate, domnule general, să spuneți la Alba Iulia că multă lume este vinovată pentru aceste stări de lucruri, dar cred că era cu dreptate să constatați tocmai la Alba Iulia că eu, partidul pe care-1 prezidez și prietenii mei, care azi sînt în parte amenințați și ei, nici nu am „colaborat" cu regimul trecut, nici nu am „tăcut" față de evenimentele ce s-au desfășurat în anii din urmă.

Cînd după căderea guvernului dlui Tătărescu în decembrie 1937 regele Carol al II-lea a însărcinat pe Octavian Goga să formeze un guvern predictatorial, el nici nu a încercat să-mi propună colaborarea. Cînd în februarie 1938, după concedierea lui O. Goga, regele a hotărît să formeze primul guvern dictatorial

fățiș el a apelat la

2T toți foștii prim-miniștri, oferindu-le colaborarea. Dintre aceștia eu am fost singurul care, fiind chemat în audiență, am refuzat această problematică onoare. Cu această ocazie, li s-a oferit și dlor dr. Nicolae Lupu și I. Cămărășescu portofolii pe care însă le-au refuzat. De asemenea s-au făcut mai tîrziu propuneri ademenitoare prietenilor noștri Sever Bocu, Aurel Dobrescu și Ghiță Popp, care asemenea au refuzat, iar grupul Călinescu (Potîrcă, Ralea, Ghelmegeanu, Andrei) a fost eliminat din partid îndată după intrarea în guvern.

Nevoind să avem nimic comun cu regimul regelui Carol al II-lea, senatorii de drept ai Partidului Național-Țărănesc au refuzat să-și exercite mandatul în condițiile create de acel regim, mandat recunoscut de înalta Curte de Casație și confirmat din nou și de pseudo- constituția din 1938, spre a nu colabora nici măcar în calitate de opoziție cu un regim care pentru noi era absolut evident că va duce țara la un dezastru extern și intern sigur, prezis în mod formal și repetat de subsemnatul. Această atitudine a noastră a devenit încă și mai dîrză după asasinarea fruntașilor legionari și după masacrai din septembrie 1939[13], crime contra cărora am ținut să protestez atît în public cît și prin memorii speciale adresate direct Suveranului.

Tot atît de puțin mă poate atinge acuzația că aș fi „tăcut“ alături de toți oamenii politici și alături de cler și oștire în fața nemaipomenitelor crime și abuzuri săvîrșite de regele Carol, de guvernele lui și de camarila lui.

în curs de trei ani am înaintat regelui Carol patru memorii și am dat publicității, socotind numai pe cele mai importante, peste cincizeci de cuvîntări, declarații și interviuri, care, fiind oprite de cenzură, eu le-am transmis Curții Regale pe toate și le-am răspîndit heliografiate în public, din care cauză am fost dus și în fața Consiliului de Război. Am luat asupra mea tot riscul convingerilor mele pe care le-am manifestat pe față și în auzul tuturor, inclusiv al emisarilor regali însărcinați să mă sondeze. Am încurajat și am protejat pe toți cei de o părere cu mine și am apărat față de crimele și nelegiuirile regelui Carol și pe adversarii mei politici.

Cred prin urmare că este justă dorința mea ca conducătorul statului în manifestările lui publice să nu mă implice pe mine și partidul meu ce prezidez, prin generalizare, în răspunderea colectivă a faptelor criminale sau a tăcerilor vinovate și lașe din ultimii trei ani. Conștiința mea este liniștită și opinia publică a țării știe că eu nu am greșit și că eu nu am tăcut. De opt ani sînt în război politic fățiș cu regimul regelui Carol, iar domnia voastră, domnule general, știți mai bine ca oricine că am luat hotărîrea să nu mai suport domnia regelui Carol și că am procedat în

consecință.

Nu este însă vremea acum de a face istorie; ea se va scrie Ia timpul său.

28

în momentul de față, țin însă, să protestez și în scris contra sălbăticiilor ce s-au făptuit, în contra asasinării prietenului meu Virgil Madgearu, om de o excepțională valoare științifică și națională, și a marelui profesor Nicolae lorga, care, deși mi-a fost înverșunat adversar politic, totuși am recunoscut totdeauna că a avut merite neșterse în evoluția gîndirii naționaliste românești și care a fost o podoabă a științei naționale și universale. Respectul ce am avut pentru meritele lui științifice și naționale m-a determinat să nu ripostez niciodată la nenumăratele lui atacuri îndreptate împotriva mea.

Din parte-mi, domnule general, vă adresez rugămintea — și acesta este scopul principal al rîndurilor de față — să nu întîrziați nici o clipă pentru a restabili autoritatea puterilor constituite în stat, să dați serviciile de menținerea ordinii publice în mîini competente și să faceți prin toate mijloacele ca cetățenii de orice categorie să redobîndească siguranța averii și a vieții lor, pentru ca astfel să poată continua munca productivă atît de necesară organismului social și economic. Domnia voastră, domnule general, veți găsi desigur mijlocul potrivit acestui scop. In ceea ce mă privește pe mine, eu urmez a crede, precum știți, că singura cale este respectarea ordinii legale, a vieții constituționale și a libertății cetățenești.

Deodată cu acest protest, vă rog pe domnia voastră, să dați la lumină pe cei vinovați și aceasta nu numai pentru a restabili ordinea de drept în stat, ci pentru a da și o satisfacție opiniei publice și pentru a reface, întrucît se poate, reputația țării noastre adine compromisă.

Nu se mai pot trece sub tăcere crimele săvîrșite, nici nu pot fi tăinuiți făptuitorii fără ca lumea civilizată să rostească verdictul ei zdrobitor asupra statului nostru, acuzîndu-1 că el ori nu este în stare să descopere două grupuri de cîte cinci atentatori care au săvîrșit faptele lor la lumina zilei, ori că chiar organele statului ascund pe făptuitori.

în ce privește masacrul de la închisoarea Jilava, cu toată revolta explicabilă a făptuitorilor, cred totuși că dacă nu un sentiment de umanitarism, dar măcar buna reputație a țării ar fi cerut ca autoritățile în drept să aplice măsurile cuvenite.

Vă rog în sfîrșit, domnule general, să dispuneți cenzurii să permită publicarea anunțurilor de deces ale regretaților Virgil Madgearu și Nicolae lorga și publicarea dărilor de seamă despre decursul funeraliilor împreună cu discursurile rostite pentru ca pe de o parte țara să cunoască fapta domniei voastre creștinească de

a fi dat curs liber înmormîntării acestor valoroși bărbați ai țării și pentru ca pe de altă parte ea să cunoască sentimentele de pietate și gratitudine

29 ale familiei și ale prietenilor lor față de cei decedați, care sînt martirii unor credințe, iar nu criminali urmăriți de legile țării și condamnați de opinia publică.

Vă rog, domnule general, să primiți încredințarea înaltei mele stime și considerațiuni.

București, 4 decembrie 1940

IULIU MANIU Președintele Partidului Național-Țărănesc

5*

Domnule general[14],

După zguduirile aproape catastrofale pe care le-a suferit România în ultimele luni, singura nădejde pentru revenirea la o stare de echilibru, care să permită desfășurarea unei politici salvatoare de țară, a fost și rămîne nădejdea în sentimentul și voința de unire națională a românilor. Faptele grave întîmplate în ultimele zile au adumbrit mult aceasta, deși asigurările date de Dvs. au putut să facă să se prevadă o potolire a patimilor urzitoare de fapte sîngeroase.

Această unire însă nu poate izvorî decît dintr-un oonsentiment cel puțin în problemele mari ale statului nostru.

în scopul realizării acestui oonsentiment este în prim rînd necesară o împărtășire a părerilor noastre în scopul armonizării lor.

Aceste considerații m-au îndemnat să vă adresez în ultimul timp mai multe memorii, impuse conștiinței mele de diversele acte de guvemămînt și de unele evenimente extrem de grave. Ele au fost o urmare a năzuinței de a mă feri și în viitor de învinuirea că am „tăcut“, cînd greșeli grave ar fi pretins cel puțin un cuvînt de desolidarizare sau de protest.

Or, în lipsa Parlamentului, a libertății de presă și a întrunirilor publice, cuvîntul *necesar* nu poate fi adresat decît celor care dețin puterea statului. Pentru acest motiv ignorarea completă a adreselor mele de pînă acum nici nu mă indispune, nici nu mă descurajează, îmi fac mai departe datoria ca totdeauna în trecut.

*

* Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ion Antonescu,

dosar 48/1940, filele 18—28.

30

Un consentiment însă nu se poate realiza în lipsa unor informații exacte și într-o atmosferă viciată de exagerări. Mai ales în atmosfera încărcată de acum trebuie cumpănite învinuirile, care se formulează mai mult sau mai puțin fățiș, în sarcina oamenilor politici, conducători ai țării în trecut. înfrigurarea de acum nu e prielnică unei obiective discriminări și stabiliri a faptelor și o vorbă de bănuială sau chiar de acuză, aruncată, poate lua în conștiința unora aspectul judecății definitive și poate duce la noi treceri peste ordinea legală, dorită și poruncită de Dvs.

Polemici și rectificări publice nu ar servi potolirea valurilor și poate nici nu ar duce la lămuriri obiective. De aceea, socot de datoria mea să vă pun în cunoștință [cu] cele ce urmează:

în gazeta oficioasă „Buna Vestire“, cu data de marți, 10 decembrie, se publică în extenso conferința la radio a dlui Miile Lefter, „comandant al Bunei Vestiri[14], după cum se precizează în nota redacției gazetei.

în această conferință, sub titlul „Garda de Fier — 1930 — Văcărești — 1931“, relatîndu-se peripețiile prin care a trecut Garda de Fier în acea epocă — lupte, prigoane, jertfe — în legătură cu organele polițienești, jandarmerești și guvernarea din acea vreme, se ajunge la următoarea precizare, subliniată cu caractere compacte în gazetă:

„Veninul și simbria presei din Sărindar se revarsă din plin sub presiunea atacurilor din ce în ce mai violente. Ministrul de Interne este schimbat cu un om cu metode speciale de distrugere a mișcării legionare. în adevăr, în ziua de 11 ianuarie 1931, noul ministru de interne își începe activitatea prin dizolvarea „Gărzii de Fier“ și „Legiunii Sfîntului Arhanghel Mihail“.

Ministrul de Interne vizat în acest text este dl. Ion Mihalache, care este chiar numit într-un alt articol simpatizant al „Gărzii de Fier“.

Nu este nici locul să fac aci elogiul și nici portretul moral și politic al prietenului meu, dl. I. Mihalache, fost președinte al partidului nostru. Nu e cu putință însă să nu constat și aici, că Dsa s-a ridicat la răspunderi înalte în stat, cu desăvîrșire prin forța calităților sale morale și intelectuale, nu a tranzacțional nicicînd în contul conștiinței sale cu concepția capitalistă exploatatoare, cu morala și cu nenorocitele tradiții ale vechiului politicianism, ci a urmat una dintre cele mai frumoase căi de viață publică, rădăcinată în zvîrco- lirile spre mai bine dinainte de război, trecută apoi glorios prin focul războiului și afirmată pe urmă în anii năzuințelor de refacere ale României.

Afirmațiunea acuzatoare citată mai sus nu poate rămîne din partea mea — șeful politic al D-sale — fără a fi restabilită adevă-

rata stare a lucrurilor.

31

Rostul trecerii la Ministerul de Interne a dlui I. Mihalache, în epoca cu care se ocupă conferenţiarul, nu are nici o contingenţă cu acea „presă din Sărindar", în graţiile căreia nicicind nu a căutat să intre şi nici nu a fost. Şi, de asemenea, trecerea dlui Ion Mihalache la Departamentul Internelor nu a fost determinată de probleme de poliţie sau de politică.

Ţara se zbătea în cea mai crîncenă criză economică şi financiară. Gospodăria judeţelor şi a comunelor era complet dezorganizată, ne- putînd face faţă acelor enorme greutăţi. Menirea dlui I. Mihalache era în principal ajustarea acelor gospodării asprimii împrejurărilor — problemă realizată norocos şi în cea mai mare parte prin modificarea legii administrative şi prin o nouă lege a finanţelor locale.

A doua raţiune a trecerii dlui I. Mihalache de la Departamentul Agriculturii la Interne a fost necesitatea, ca, într-o epocă de prăbuşire a preţurilor agricole şi a schimburilor, acel Departament economic, la care, temporar, nu prevelau problemele agricole de natură tehnică, ci cele de cîrmuire economică generală, să fie încredinţat valorosului specialist, regretatul Virgil Madgearu.

Prin urmare, dl. I. Mihalache nu a venit la Ministerul de Interne cu o misiune specială privind ordinea şi siguranţa publică şi cu atît mai puţin cu metode speciale, cunosc aceasta, deşi nu mai eram preşedinte al Consiliului.

Dl. I. Mihalache a funcţionat ca ministru de interne, încadrat într-o anume ordine legală, care — bună, rea, — îi determina îndatoririle. Aplicarea sinceră şi corectă a legii în vigoare e prima datorie a unui guvernant, fiind confirmat prin experienţa politică a timpurilor că un stat de ordine legală face primul şi fatalul pas spre prăbuşire atunci cînd conducătorii lui se dispensează de îndatorirea respectării şi a îndeplinirii legilor. E începutul anarhiei, al răsturnării.

Aceasta este şi trista experienţă trasă din faptele fostului regim, aceasta este şi lozinca pe care aţi anunţat-o cu deplină hotărîre şi Dvs., domnule general, cu ocaziunea instalării noului regim politic.

Sistemul legal în fiinţă în acel timp oprea funcţionarea unor organizaţiuni politice secrete. Aceasta era dispoziţia legală — şi în interes superior de stat nu era cu putinţă modificarea ei — după cum ea există şi azi. în acele vremuri Garda de Fier fiinţa ca o asemenea organizaţie secretă. *Era deci datoria ministerelor de interne şi justiţie să satisfacă precisa poruncă a legii!*

Dar nu este Îngăduit să uite şi să neglijeze nimeni, cine vrea să prezinte sincer faptele, că întreg guvernul şi în *special dl. I. Miha-*

lache și-a pus în cumpănă toată puterea de persuasiune pentru a determina conducerea Gărzii de Fier să dea acestei organizațiuni politice o considerație conformă cu sistemul legal și mai ales să nu se **32**
aite, că în clipa *(And mișcarea a luat forma Partidului „Totul pentru țară“,* toată adversitatea de concepții politice dintre partidul ce susținea guvernul de atunci și acest nou partid s-a manifestat exclusiv în lupta de idei, *fără a stânjeni Ministerul de Interne nici în cea mai mică măsură activitatea politică a noului partid.*

Nu va fi fără interes, pentru cei ce voesc să cunoască reala atitudine a dlui Ion Mihalache față de mișcarea legionară următoarele două amănunte:

Dl. I. Mihalache, prin o întîmplare, a aflat cu un ceas mai înainte de a apare în „Monitorul Oficial" despre „Jurnalul" de dizolvare a Partidului „Totul pentru țară". Neîntîrziat a alergat la fostul prim-ministru I. G. Duca și cu multă stăruință a încercat să-1 abată de la hotărîrea luată. A insistat în argumentația că Partidul „Totul pentru țară" se bucură de scutul legilor, că nu poate fi stînjenit în legala lui activitate și cu at'ît mai puțin poate fi dizolvat fără o călcare de lege gravă și plină de consecințe nenorocite. Durere, dl. I. Mihalache nu a putut opri fatala măsură.

Cînd, apoi, în preajma alegerilor din 1937, se punea greaua problemă a apărării față de abuzurile ce se pregăteau în chip evident, dl. I. Mihalache a fost în cadrele forurilor de conducere ale Partidului Național Țărănesc alături de inițiatorii propunerii de colaborare dintre acest partid și Partidul „Totul pentru țară" — colaborare care știm că a dat rezultatul cel mai satisfăcător.

Va trebui, în fine, să amintesc că dl. Ion Mihalache în cursul acestui an. în urma intervenției a două delegații quasioficiale ale Gărzii de Fier, a protestat la locurile competente împotriva criminalelor abuzuri cu care erau loviți membrii mișcării legionare. Iar mai înainte, în toamna anului trecut, sub guvernarea generalului Argeșeanu, din proprie inițiativă, dl. I. Mihalache s-a înfățișat acelor locuri, protestînd cu toată vehemența împotriva oribilelor crime din 21 septembrie. D-sa a prezentat cu acea ocaziune și memoriul- protest redactat și semnat de mine, colaborînd la compunerea lui dnii: I. Mihalache, dr. N. Lupu, Mihai Popovici și mult regretatul Virgil Madgearu.

Realitatea este clară: sub exigențele dispozițiunilor legale dl. I. Mihalache avea îndatorirea legală să dizolve o organizație secretă — sub exigențele conștiinței și legalității sale, ca și în urma poruncilor înțelepciunii politice. Dsa a fost apărătorul mișcării care a luat forma unui partid politic pe arena vieții publice a țării și s-a afirmat cu mine împreună ca dîrz protestatar împotriva abuzurilor și crimelor cu care a fost lovit acest partid și membrii lui.

Dar pentru a fi completă imaginea lucrurilor e necesar să ne aducem aminte, că dl. I. Mihalache, departe de a inaugura

„metode spetiale", a primit moștenirea acelorași organe de conducere ale poliției și jandarmeriei — doi coloneii, deveniți apoi generali —

care funcționaseră și înainte, bizuiți exclusiv pe încrederea personală a fostului suveran, fără a avea nici o legătură structurală cu guvernul de atunci, oameni impuși, fără deosebire, unei serii întregi de guvernare.

mai ales nu este îngăduit să se uite că singurul ministru de ‘interne, care a avut curajul să pună fățiș fostului suveran chestia înlăturării acestor șefi de instituții, responsabili pentru ordinea publică în stat — peste capul ministrului de interne — a fost dl. I. Mi- halache. Iar cînd fostul rege a refuzat înlăturarea lor, dl. I. Miha- lache și-a prezentat demisia. *Urmarea a fost solidarizarea mea cu Dsa și demisiunea întregului guvern prezidat de mine, fără a mai admite, nici eu, nici dl. Mihalache, o colaborare cu fostul rege.*

Acestea fiind faptele cunoscute perfect de toți cei ce au trăit în arena publică a acelor ani sau s-au ocupat cu dezgroparea acestor evenimente încă recente se impune cu multă stăruință întrebarea: ce scop urmărește difuzarea prin instituții publice, a postului de radio și prin publicarea în oficiosul mișcării a unor afirmațiuni neconforme cu realitatea, de natură să excite spiritele și așa surescitate? Asemenea fenomene, mai ales repetîndu-se și în scrisul care rămîne și în trecătoarea vorbă de la radio, sînt în flagrantă contradicție atît cu inexorabila necesitate a liniștirii spiritelor, cît și cu necesitatea, de care depinde existența țării noastre, de a curma definitiv șirul sîngeros și atît de prelungit al actelor de teroare — necesități, pe care Dvs., domnule general, le-ați accentuat de repetate ori cu deplină hotărîre.

Domnule general,

Am avut ocazia în repetate rînduri să-mi arăt adînca mea convingere că, după cum principala cauză a nenorocirilor care s-au abătut asupra României a fost ruperea tot mai îndrăzneață a ordinei legale din partea regimului, la a cărui înlăturare am lucrat de acord, cu toții, primul balsam, cel care pornește tămăduirea este întoarcerea și integrarea vieții noastre publice în cadrul precis al ordinii legale. Nu e o problemă ușoară aceasta, o știu. Dar e una necesară —- sub pedeapsa degenerării definitive a vieții publice in șir de răzbunări și asasinate, a anarhiei, a destrămării, a prăbușirii fără mîntuire.

Puterea legiuitoare — în orice formă a ei — are posibilitatea să adapteze sistemul de drept și singuratecele norme situațiilor date

și exigențelor diferitelor epoci. Dar acest sistem de drept, așa cum este el alcătuit, trebuie să fie respectat, fără a i se putea aduce nici cea mai mică atingere lipsită de dreapta sancțiune aplicată de forurile judecătorești păstrate în senina lor obiectivitate.

Menținerea spiritului de strictă legalitate, dar mai ales greaua sarcină a readucerii unei vieți de stat zbuciumată de desechilibrări ale ordinii de drept în făgașul normal și liniștit al legalității, mi se pare că e porunca cea mare, pe care soarta a pus-o în fața Dvs., domnule general, și a colaboratorilor Dvs.

O vorbă, aruncată fără controlul obiectivității, rostită de cei din apropierea Dvs. politică, poate porni din nou avalanșa pe care Dvs. voiți s-o zăgăzuiți spre salvarea țării. Iar avalanșa zdrobește oarbă tot ce îi stă în cale și nu alege pe criminal de cel nevinovat, nici pe profitorul vieții publice de cel ce s-a întors din războiul de întregire cu pieptul împodobit de meritate decorații, nu deosebește pe aventurier de omul politic, onest, dezinteresat, sacrificîndu-și viața pentru binele neamului său.

O astfel de avalanșe o pot porni unele părți din discursul recent al dlui vicepreședinte al Consiliului ținut în fața tineretului, în care *timbrează întreaga generație anterioară ca* una fără ideal, tinzînd numai la îmbogățirea individuală și insensibilă față de abuzurile și crimele regimului anterior, atunci cînd este cunoscută prigoana îndreptată în contra mea, a dlui Mihalache și *a* întregului nostru partid, tocmai din cauza neîntreruptei noastre acțiuni pentru o regenerare a vieții publice și a rezistenței în contra regimului venal al regelui Carol. Dar această avalanșe o poate ușor pomi afirmația cuprihsă în acel discurs că „nu se poate cere de la legionari să fie sfinți și zei după suferințele ce au îndurat de la făptuitori", pe care singur Conducătorul ar putea să-i ierte, care, însă, durere, nu mai este între cei vii! Aceasta mai ales cînd circulă pe buzele multora lista celor condamnați, între care unii, care nu au contribuit cu nimic la tragicele evenimente, din contra, s-au nizuit a le opri și cînd neurmărirea celor vinovați de ultimele crime poate servi de o încurajare pentru asemenea excese.

Va aduce cel mai însemnat mijloc de liniștire și patriotică unire sufletească a Națiunei acela care va opri acea avalanșe și care va face ca în această țară nimănui să nu i se poată aplica pedeapsă fără de dreapta judecată a acelei instituțiuni, purificate, care este Justiția, pe care se întemeiază statele și nimeni nu va putea aduce atingere legii și dreptului, fără să nu simtă asprimea hotărîrilor Ei.

Opera de clădire și refacere nu va putea începe și prospera sub regim de judecăți făcute în afara Justiției. Răzbunările necontrolate de Justiție prelungesc o stare sufletească de care agonia nu este decît la un pas, iar Justiția să nu răzbune, ci să restabilească

ordinea morală și de drept — față de toți în dreapta măsură.

Nu elementele unei îngrijorări personale, care sînt cu totul departe de mine, ci îndatorirea de a stabili adevărul în raport cu prietenii mei, dar în special îngrijorarea pentru binele obștesc și în

scopul unei evoluții sănătoase a țării noastre, mă face să insist asupra celor expuse, rugîndu-vă să primiți expresiunea osebitei mele stime.

București, 13 decembrie 1940

IULIU MANIU Președintele Partidului
Național-Țărănesc

6*

Domnule general,

Față de decretul care organizează plebiscitul de la 2 martie a.c. Partidul Național-Țărănesc nu poate avea decît o atitudine, aceea a abținerii de la votare. Motivele care determină această hotărîre sunt de două categorii, unele de ordin formal, iar altele care privesc însuși fondul problemei.

Din punct de vedere formal, nu putem să luăm parte la un plebiscit organizat într-un regim complet lipsit de libertatea necesară manifestării opiniilor și sentimentelor adevărate ale țării. Sub stare de asediu și cenzură, fără putința unei discuții libere în contradictoriu și fără putința pentru țară de a se informa asupra situației reale, asupra importanței și consecințelor actelor de guvemă- mînt și liniei de conducere politică a statului, cu interdicția oricărei manifestări de atitudine politică, supusă unor drastice sancțiuni penale, anunțate în același timp cu decretul plebiscitului însuși, votul cetățenilor este lipsit de libertate și sinceritate. El rămîne astfel viciat, ca și votările de sub regimul regelui Carol II.

Graba cu care s-au întocmit listele electorale și lipsa unui control serios nu pot garanta libertatea și sinceritatea acestei consultări. Astfel, întreaga acțiune dobîndește un caracter de improvizare, sub care nu este posibilă o apreciere despre trecut și nici vreo indicație pentru viitor, îndeosebi cînd această consultare se încearcă în prezența unor numeroase trupe străine în țară.

Dar în afară de aceste obiecțiuni de ordin formal, foarte importante, nu putem trece peste considerațiuni de fond, care se împotrivesc participării noastre la acest plebiscit de ratificare, aceasta fiind o metodă de sondare a opiniei publice, complet

necunoscută legilor noastre de pînă astăzi.

* Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 48/1940, filele 33—35; dosar 25/1940, filele 86—88.

36

Nu se poate ca față de multiplicitatea problemelor în discuție și față de complexitatea situației politice actuale, opinia țării să fie comprimată într-un singur *da* sau *nu.*

Regimul actual are, desigur, la activul său, unele realizări care se bucură de aprobarea tuturor bunilor români, cum a fost îndepărtarea regimului de păcate și grave crime naționale al regelui Carol al II-lea, cum este năzuința de a se reface armata sau cum a fost încercarea de a moraliza țara, prin sancționarea abuzurilor și fărădelegilor și de a stabili ordinea și siguranța publică.

Nu putem însă să trecem sub tăcere faptul că acest regim nu a schițat nici cel mai mic gest de apărare a hotarelor țării, nu a reușit să obțină nici o îmbunătățire a soartei românilor, dați pradă celor mai înfricoșate lovituri și prigoniri care s-au văzut pînă în prezent în istoria acestui neam, nici nu a reușit să facă posibilă o înălțare sufletească a românilor, în scopul de a cîștiga teritoriile pierdute. Din contra, prin desființarea Asociației „Pro-Transilvania“ a împiedicat chiar și inițiativele particulare care urmăreau acest scop.

Cînd în Basarabia și în Bucovina, frații noștri sunt lipsiți de cele mai elementare drepturi și posibilități de existență, deportați în mase în ținuturi îndepărtate, cînd în Transilvania cedată sute de mii de români sunt masacrați și izgoniți de la vetrele lor, cînd preoții sunt uciși sau aruncați peste hotare, pentru ca noii născuți să nu se poată nici creștina și cînd morții noștri se îngroapă acolo în modul în care se îngroapă numai stîrvurile animalelor, lipsiți de mîngîierea unei sfinte slujbe, fără ca aici regimul să îngăduiască cel mai mic protest, ba fără ca măcar ziarele să poată înregistra un cuvînt, noi nu putem să dăm un vot regimului, care asistă impasibil la acestea sau este incapabil să obțină vreo îndreptare și satisfacțiune.

Dar mai mult, Domnia voastră, domnule general, ați organizat întreaga operă de guvernare în așa fel că ați lăsat cele mai complicate probleme pe mîna unor oameni fără experiență, deși v-am atras atențiunea în repetate rînduri asupra acestei împrejurări.

Ați încredințat chiar și Siguranța statului unor persoane a căror concepție politică și metode de procedare erau bine cunoscute și pe care le-ați menținut și mai departe în funcțiune și după ce au săvîr- șit jafuri, schingiuiri și chiar omoruri! Din cauza acestei lipse de prevedere și de măsuri, care trebuiau luate din vreme, s-a ajuns spre compromiterea țării și a guvernării sale, nu numai la organizarea unei periculoase dezordini de către organele

oficiale, dar și la faptul și mai grav că importante instituții de stat să stea la dispoziția acelora care le-au provocat. Numai datorită acestor greșeli s-a putut întîmpla ca Virgil Madgearu, secretarul general al partidului nostru și savantul Nicolae lorga, ambii profesori universitari, personalități proeminente, să fie asasinați în ziua mare

37 de indivizi aparținînd partidului care susținea guvernul, fără ca timp de trei luni aceștia să poată fi arestați și condamnați, deși mulți dintre ei erau descoperiți și cunoscuți.

Guvernul nu a fost în stare să dea satisfacția cuvenită ordinei de drept, adine lezate, Academiei Române și partidului nostru, adine ofensat.

Cum ar putea, deci, partidul nostru și colegii acestor profesori să răspundă cu un *da* întrebării pusă de Domnia Voastră opiniei publice?

Guvernarea Domniei Voastre a luat unele măsuri în contra cărora eu, la timpul său, v-am prezentat memorii, arătînd greșelile ce cred că ați făcut. Am arătat, spre pildă, eroarea ce s-a făcut prin intrarea noastră, fără să ni se dea ceva în schimb, în înțelegerea tripartită. Era greșit acest pas, de o parte pentru că hotarele noastre erau garantate deja de Axă, în baza altei înțelegeri, iar de altă parte, pentru că cu intrarea noastră în înțelegerea tripartită ni s-a făcut imposibilă reclamarea vechilor noastre hotare, cu energia și cu mijloacele cuvenite, de la vecinii noștri, care fac, și ei, parte din înțelegerea tripartită.

Am protestat împotriva desființării partidului nostru, care ar fi putut lupta, cu mai mult folos, pentru ridicarea conștiinței naționale, exercitînd, pe de o parte, un serios control al vieții de stat, iar pe de alta, combătînd curentele subversive și tendințele de răsvrătire. Acestea nefiind combătute de nimeni s-au putut organiza în voie, pentru a ajunge la dezordinile pe care, pe urmă, ați fost nevoit să le reprimați în mod sîngeros și cu zdruncinarea adîncă a autorității de stat.

Cum am putea, deci, noi, membri ai Partidului Național-Țărănesc, „desființat" de Domnia Voastră, să răspundem afirmativ la întrebarea Domniei Voastre?

Sub guvernarea Domniei Voastre tendința de românizare a industriei și comerțului s-a prefăcut într-un proces de invadare a capitalului extern. Capital și conducere străină au pătruns în cele mai importante stabilimente industriale, chiar și în acele care stau în strînsă legătură cu apărarea națională. în lipsa totală a controlului public, cu toate că sunteți atît de bine intenționat, dar lipsit de sprijinul unei opoziții de bună credință, nu ați putut stăpîni pe unii dintre colegii și partizanii Domniei Voastre în operațiunile lor, lipsite de experiență, de scrupule și de prevedere economică. Fapt din care vor urma, poate decenii de-a rîndul, calamități economice

și sociale pentru poporul românesc. Am putea noi, care suntem partizanii etatizării marilor industrii și ai reglementării naționale a trusturilor, să aprobăm o guvernare care nu numai că a făcut contrariul, dar a împiedicat pe mult timp înainte realizarea programului nostru?

38

Cum am putea noi să aprobăm o guvernare, care a făcut posibil ca din o bună parte a țării noastre să se organizeze o zonă de etape și baze de operațiuni pentru trupe străine și pentru interese, care după concepția noastră, nu sunt românești? Cum am putea să aprobăm o guvernare, a cărei politică externă a dus la ruperea relațiilor noastre diplomatice cu foștii noștri aliați, ceea ce cu vecinii noștri, aflați în aceeași situație, nu s-a întîmplat și la expulzarea unor refugiați politici și prizonieri militari aparținînd foștilor noștri aliați, cărora le-am oferit ospitalitate, atrăgînd prin această expulzare, asupra noastră, o gravă condamnare morală a opiniei publice.

Iată, domnule general, o parte din motivele pentru care eu și prietenii mei politici nu putem lua parte la plebiscitul organizat pentru ziua de 2 martie a.c., deși regretăm că bunele intențiuni ale Domniei Voastre nu au dat rezultatul satisfăcător, în măsură să ne determine să putem lua parte la acest plebiscit.

Vă rog, domnule general, să binevoiți a primi asigurarea deosebitei mele considerațiuni,

București, 27 februarie 1941

Cu distinsă
stimă, IULIU
MANIU

7*

Domnule general,

Ultimele evenimente din Peninsula Balcanică, în special refuzul Iugoslaviei de a se alătura la Pactul Tripartit și schimbarea regimului din acest stat aliat al nostru, ating în mod direct România și pot avea repercusiuni catastrofale pentru noi. Efectul acestor repercusiuni nu se poate evita decît printr-o precizare clară a atitudinii României și prin luarea urgentă a unor măsuri precise.

în această grea situațiune, plină de răspundere pentru toți, conducerea Partidului Național-Țărănesc ține și acum ca întotdeauna să-și manifeste punctul său de vedere.

Conflictul armat între Germania și Iugoslavia, cu greu va putea

fi evitat. împrejurarea că România s-a alăturat Pactului Tripartit

♦ Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 48/1940, fila 41. Reprodus în: 23 *August 1944,* vol. I, p. 239—240.

39 poate să îndemne — evident fără temei — Germania și Italia să ceară de la noi două lucruri: să permitem ca ofensiva germană să se dezlănțuie contra Iugoslaviei, pe teritoriul nostru, la frontiera romă- no-iugoslavă, și apoi ca armata noastră să participe la acțiunea armatei germane alături de Germania.

Aceste cereri sînt însă, de la început, inadmisibile. Poporul românesc a trăit, în trecut, totdeauna, în relații de prietenie cu poporul'iugoslav. în prezent și în viitor între noi și această națiune există o strînsă comunitate de interese și trebuie să existe o solidaritate de acțiune. în afară de aceasta, statul nostru a semnat un tratat de alianță cu Iugoslavia, tratat care pînă în prezent nu a fost denunțat și care implică pentru noi obligația elementară de a nu îngădui, de pe teritoriul nostru, o acțiune militară în contra ei. Cu atît mai mult o participare directă a României la o astfel de agresiune ar constitui o gravă greșeală politică pe care națiunea română nu o poate nici concepe, nici agrea. Ar constitui o greșeală istorică de neiertat, dacă România ar contribui în orice formă la slăbirea Iugoslaviei și la pătrunderea unei mari puteri în Balcani, ceea ce ar primejdui grav libertatea și securitatea națiunilor balcanice.

Nu este încă nici un an de cînd țara noastră a suferit cele mai grave și nedrepte amputări de teritorii locuite de milioane de frați. A încerca în asemenea situații să se dea armatei și sufletului național alte obiective decît refacerea vechilor hotare firești ale țării, ar însemna să se falsifice adevăratele idealuri ale națiunii. Țara se cutremură la gîndul că in loc să lupte pentru interesele ei firești să se vadă angajată în acțiuni străine de aspirațiile ei cele mai sfinte, cu riscul de a se transforma în teatrul unui război devastator și singeros.

In sfîrșit, la toate acestea se adaugă, domnule general, perspectiva unor consecințe grave pentru revendicările noastre naționale, în morr entul încheierii păcii generale. Imixtiunea României în războiul actual contra democrațiilor occidentale nu ar corespunde nici sentimentului public românesc, nici intereselor țării noastre.

Partidul Național-Țărănesc, ca expresie reală și sinceră a opiniei publice românești, ține să protesteze în modul cel mai categoric contra intențiunii de a se îngădui o agresiune a armatei germane, de pe teritoriul nostru cît și a unei participări directe a armatei noastre contra Iugoslaviei.

Primiți, vă rog, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

București, 4 aprilie 1941

IULIU MANIU

40

8'

Stimate domnule Maniu,

Cu prilejul unor evenimente de importanță, cum au fost asasinatele din noiembrie trecut[15], organizarea plebiscitului din 2 martie[lf], schimbarea regimului din statul iugoslav și refuzul «Iugoslaviei de a se alătura Pactului Tripartit[17], ați găsit necesar să expuneți, în scris, în numele Partidului Național-Țărănesc, punctul D-voastră de vedere, criticînd totodată actele de politică internă și externă, reale sau numai presupuse, ale guvernului și regimului pe care-1 reprezint. Deși activitatea guvernului este public cunoscută din comunicatele ce s-au dat la timp și personal am precizat în repetate rînduri directivele politicii interne și externe urmate de actualul regim, mă simt obligat, în vederea clarificării definitive a chestiunilor puse prin memoriile D-voastră din 4 decembrie 1940, 27 februarie și 4 aprilie 1941, să vă răspund următoarele:

Considerațiuni generale. Din memoriile prezentate rezultă că D-voastră sunteți și astăzi pentru un regim democratic constituțional și pentru „libertățile cetățenești[14], în politica internă, precum și pentru vechile noastre legături internaționale, alături de puterile democratice apusene, în ce privește orientarea externă. Prin lovitura de stat din 6 septembrie cu am rupt-o însă total și definitiv cu aceste sisteme. în politica internă reprezint un regim de autoritate, iar în politica externă sunt și rămîn alături de puterile Axei, avînd convingerea că interesele actuale și cele permanente ale României pot fi servite numai cu o asemenea orientare.

Cu toate că cele două puncte de vedere ce reprezentăm sunt absolut ireconciliabile, D-voastră totuși credeți că puteți exercita un drept de critică și puteți face recomandațiuni în spiritul și în conformitate cu propria D-voastră orientare politică. Astfel, vorbiți de Partidul Național-Țărănesc și de partizanii lui, socotind că este exponentul real al opiniei publice românești, deși partidele politice sunt desființate și activitatea lor este interzisă, astfel că n-ați putea să indicați în ce mod opinia publică și-a putut exprima o adeziune atât de desăvîrșită față de ideile D-voastră. în memoriul din 27 februarie faceți critica consultării populare a plebiscitului după criteriile obicinuite vechilor competiții electorale, deși

plebiscitul a avut cu totul altă semnificaţie. Cunoaşteţi precis schimbarea totală de front în politica noastră externă, dar socotiţi că avem încă vechile

* Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 48/1940, filele 42—97.

41 obligaţii ale tratatelor noastre de alianţă şi că putem fi încă instrumentul politicii britanice împotriva Axei, sacrificînd chiar ţara de dragul ideologiei D-voastre democratice. In chestiunea drepturilor noastre etnice şi teritoriale socotiţi că reprezentaţi punctul de vedere just al opiniei publice, criticînd în necunoştinţă de cauză inacţiunea guvernului şi uitînd că avem români şi interese româneşti de apărat şi acolo unde politica D-voastră anglo-filă vă interzice sa vă spuneţi cuvîntul.

Consideraţiunile de mai sus m-ar îndreptăţi să constat pur şi simplu că ideologia, metodele şi atitudinile politice pe care le reprezentăm fiind cu totul opuse şi ireconciliabile, fiecare vom trage toate consecinţele credinţelor şi actelor noastre. Am însă convingerea, că acţiunea mea politică, atît externă cît şi internă, este singura care corespunde intereselor reale ale neamului şi statului românesc; sunt dator deci pentru opinia publică, al cărei real exponent vă socotiţi că sunteţi, să pun încă o dată la punct chestiunile ridicate în memoriile D-voastră.

I. — POLITICA INTERNA

Noul regim şi Mişcarea Legionară. La 6 septembrie am luat pe umerii mei povara conducerii ţării în ceasul cel mai greu al istoriei noastre modeme. Am găsit atunci dinastia zdruncinată şi hulită; graniţele prăbuşite; suite de mii de români izgoniţi din vetrele lor cotropite şi aruncaţi pe drumul deznădejdii; nici o măsură serioasă nu fusese luată pentru evacuarea teritoriilor pierdute şi pentru sprijinul pribegilor; pierderea bogăţiilor şi veniturilor unei treimi din teritoriul ţării; sporirea sarcinilor pentru ajutorarea celor izgoniţi, a funcţionarilor şi instituţiilor pribege; descompunerea morală şi pierderea autorităţii statului prin greşelile pe care le cunoaşteţi prea bine; o luptă aprigă între generaţii şi anihilarea forţelor politice care ar fi putut constitui un reazim al ordinei; un an agricol rău cu toate apăsările sărăciei, cu lipsa totală a aprovizionării oraşelor şi regiunilor de munte; pe plan internaţional izolare completă, nici un sprijin serios din afară, umilire şi ameninţări grave, urmare a unei politici de nesinceritate şi uşurătate nestăvilită la vreme.

Această situaţie tragică a fost rezultatul nefast al activităţii şi

guvernării partidelor politice, fie în faza libertăților democratice, fie în faza camuflată a regimului autarhic al lui Carol al II-lea, ai cărui exponenți au fost tot elementele vechilor partide. Recunosc că Domnia Voastră ați avut o atitudine protestatară față de acest ultim regim, dar această atitudine a fost pur negativă. Dacă Par-
42 tidul Național-Țărănesc ar fi reprezentat masiv puterea de reacție a opiniei publice, el ar fi acționat la timp. Realitatea a fost însă alta: partidele erau fărîmițate, neputincioase și lașe. Cu regret: trebuie să constat că nici Partidul Național-Țărănesc n-a însemnat in viața politică a României o forță morală, în stare sa regenereze viața noastră publică, cu toată atitudinea uneori exemplară pe care D-voastră personal ați avut-o. Aceasta din cauza defectelor inerente democrației noastre, care a cultivat libertățile pinâ la cele mai deșănțate abuzuri și a socotit mai presus interesele indivizilor — numere electorale — față de marile interese ale colectivității și ale statului.

în împrejurările date este vădit, deci, că nu puteam aduce la conducerea treburilor statului elementele compromise ale vechilor partide, care nu aveau nici aderență în opinia publică a țării și nici n-ar fi putut reprezenta cu sinceritate schimbarea totală de front a politicii noastre atît interne, cît și externe.

Am pornit deci la muncă cu tineretul legionar, pentru că am considerat că el reprezintă adevărata rezervă morală a țării, suflul ei tineresc de reconstrucție și înoire. Nu puteam să prejudec asupra evenimentelor și nici nu puteam să condamn ,,a priori[14] o organizație, care dăduse atâtea dovezi de sacrificii dezinteresate, avusese o puternică coeziune și o tot atît de puternică aderență în mase. Această organizație nici nu se afirmase în trecut ca un partid cu aspirații de putere și chiverniseală în vederea satisfacerii clientelei politice, ci ca o mișcare de purificare a vieții individuale și colective, in sens românesc și creștin. Ea avea o profundă afinitate ideologică și structurală cu național-socialismul german și cu fascismul italian, ceea ce nu putea decît să înlesnească dezvoltarea legăturilor noastre cu Axa, pentru care șeful Mișcării Legionare se declarase atît de categoric încă din 1936. De altfel înseși vechile noastre partide politice, inclusiv cel național-țărănesc, acordaseră Mișcării la timpul său, creditul lor, socotind, probabil, că o vor putea manevra conform propriilor lor interese.

Considerațiunile de mai sus justifică, cred, pe deplin, experiența pe care a trebuit să o fac cu oameni în mare parte lipsiți de pregătirea necesară în afacerile publice, dar pe care i-am crezut sinceri, cinstiți și devotați interesului public pînă la completa jertfă de sine. Nu din lipsa lor de experiență, domnule Maniu, au ieșit însă cele mai mari nenorociri. Aparatul de stat a

funcționat în general în condițiuni normale, căci funcționarii publici, ca și toți cei angajați în servicii de interes public, ei înșiși dornici de o sănătoasă înnoire, n-au precupețit munca și devotamentul lor pentru opera regimului. Cu toată lipsa de experiență a elementelor noi introduse în unele posturi de încredere și cu toate frămîntările inerente prefacerilor interne și nenorocirilor ce am avut de suportat, nu trebuie

43 să se uite opera de realizări efective ale regimului, despre care am dat țării socoteală atît la 31 decembrie, cît și cu prilejul organizării plebiscitului. Această operă, înfăptuită în împrejurări atît de grele, face cinste străduințelor regimului și dovedește pînă la evidență că aparatul de stat în realitate n-a fost anarhizat și că nu lipsa de experiență a tineretului în afacerile publice a fost cauza frămîntă- rilor și nenorocirilor cărora a trebuit să le fac față.

Adevărata cauză a începutului de anarhie, precum și a prăbușirii totale ce ni se pregătea, au fost: lipsa de reală educație sufletească a tineretului, orgoliul și vanitatea oarbă a unora, graba de prefaceri și pricopseală a altora, toate stimulate de infiltrații străine de spiritul vechi al Mișcării Legionare. Mi-am dat seama în curînd de lipsa de ținută morală a tineretului și am făcut în repetate rîn- duri apeluri stăruitoare și publice pentru a-1 aduce la calea cea dreaptă. încă de la 3 noiembrie, în cuvîntarea la radio despre Căpitan, adresam legionarilor îndemnurile ce urmează: *„A* cîștiga întreaga țară în noua credință, a o cîștiga prin faptă curată, cumpătată și ziditoare, a uni toate izvoarele și nădejdile curate ale neamului, a le uni cu tot sufletul în matca noii acțiuni, ,î *nu urî și a nu surpa, ci a iubi și a înălța, a munci fără odihnă și cu toată răspunderea, a cinsti statul și așezările lui,* iată poruncile legionare ale ceasului de față. Numai prin această împlinire se înalță viața de faptă și de jertfă a Căpitanului. Numai prin această aspră supunere la chemarea ceasului de față se onorează duhul lui Codreanu“ Am reînnoit apelurile mele aproape cu toate prilejurile de manifestări publice, cerînd legionarilor să nu-și risipească zbuciumul în fapte mărunte, în clocotiri de vrajbă și în răzbunări sterpe, ci să dea pilde de înnoire și înnobilare, servind țara prin muncă, ordine, supunere oarbă la legile și chemările ei. Dați-mi voie să mai citez următorul text din cuvîntul meu către legionari, vorbind de Anul Nou, pentru că sintetizează perfect poziția mea față de tineret:

„Nu putem întemeia nimic durabil, dacă nu respectăm legile omenirii și ale vieții".

Viața omului, cinstirea avutului, respectarea muncii și casei altuia sunt așezări pe care veacuri de civilizație le-au împietrit în ființa popoarelor; iar cînd acestea s-au dărimat în datinele unui Neam, Neamul s-a stins.

Am suferit și am luptat pentru voi. V-am deschis drumul și v-am croit destinul.

Am făcut-o, pentru că am cinstit jertfa celor ce au murit pentru credințe înalte și v-ați socotit vrednici de ea.

Am făcut-o fiindcă am ținut să întemeiez Țara pe o ordine nouă și nepătată, iar Națiunii să-i dau o îmbărbătare eroică, pentru ca să urce culmea unor mari trăiri.

44

Și am socotit că tineretul, cu puterile lui de viitor, poate să pună aripi unei Națiuni.

Nu-mi zdruncinați credința.

Cine nu respectă viața semenului, nu este creștin. Cine nu respectă munca și averea altuia, nu e om. Cine nu se supune ordinii creatoare și disciplinii acțiunii nu este legionar. Cine nu-și roade viața în lupte de ridicare a Țării, nu este român". Și mai departe: *,.Veștejesc orice ură, condamn orice răzbunare, mă despart de orice faptă de necinstire a vieții, onoarei și averii altuia.* Și am datoria să asigur viitorul vostru și al Țării, lăsînd toate puterile de muncă să se dezvolte, o așezare economică sigură și cinstind toate categoriile sociale și pe toți românii curați și întregi, cărora mîine Țara le va cere jertfa".

Mi-am dat seama că aveam de-a face cu o nenorocită psihoză a tineretului, pornit să răzbune crimele politice nepedepsite ale trecutului și să instaureze prin teroare o ordine nouă, indiferent de mijloace și rezultate. De aici apelurile mele publice pentru menținerea ordinii legale și morale. Concomitent s-au înăsprit pedepsele, s-au înmulțit sancțiunile. Am atras atenția conducătorilor legionari că unele elemente împing statul la dezordine, că alții aleargă după interese materiale, că unele elemente bune rămîn neutre, că producția țării scade și ne pîndește anarhia; i-am somat pe cei răspunzători — și în primul rînd pe ministrul de interne — să-și facă complet datoria, impunînd disciplina, ordinea și legalitatea. O mare parte din activitatea mea, atît de necesară în alte domenii, a trebuit să o închin acestei opere de stăvilire a acțiunilor anarhice, pînă la un punct explicabile, dar imposibil de tolerat. Această activitate, în parte cunoscută și care va fi evidențiată și mai mult prin documentele ce se vor mai publica, dovedește că personal m-am sesizat la timp de stările acestui început de anarhie, pe care le-ați denunțat prin memoriul din 4 decembrie și am făcut tot ce mi-a stat în putință să fac pentru îndreptarea lor.

Din nenorocire toate străduințele mele și măsurile de îndreptare ce luam erau sabotate de unii din colaboratorii mei cei mai apropiați, în frunte cu vice-președintele Consiliului de Miniștri, comandant al Mișcării Legionare și cu ministrul de interne, cei

mai indicați a mă ajuta în menținerea ordinii și disciplinii. Ei erau interesați însă a zdruncina această ordine legală, pentru că urmăreau scopuri precise, care s-au demascat abia mai tîrziu. Prezența și mustrarea mea continuă îi stingherea; acțiunea mea pentru păstrarea ordinii și disciplinii morale îi deruta. Era vădit că nu se mai puteau continua, la adăpostul numelui și autorității mele, jafurile și abuzurile, schingiuirile și omorurile odioase. S-a pus la cale deci acțiunea criminală din ianuarie, cu scopul de a mă suprima și a pune total mina pe conducerea statului. Acțiune cu atît

45 mai ticăloasă, cu cît au fost avertizați că „dacă dispare generalul Antonescu, dispare în împrejurările actuale și Țara Românească*.

Cu mînă de fier am înfrînt rebeliunea, am restabilit ordinea și liniștea, pentru scurt timp turburate și mi-am cîștigat întreaga libertate de acțiune pentru opera de reformă a statului, de unire a sufletelor, de consolidare națională, de afirmare a drepturilor. Armata, pe care o socoteați într-un început de dezagregare, s-a dovedit la înălțimea misiunii sale; ea a trecut fără șovăire și cu întregul ei devotament alături de mine, iar conștiința publică, cutremurată de perspectiva dezastrului iremediabil, s-a strîns în jurul meu cu încredere și cu dragoste. Aparatul de stat a fost deîndată restabilit în funcțiunile sale normale și țara întreagă și-a dat seama că pentru a doua oară a fost salvată de la prăbușire. Am cea mai nezdruncinată credință, că resorturile de viață ale neamului sunt atît de profunde și de puternice, încît îndreptățesc toate speranțele unei refaceri totale și repezi.

Cu evenimentele din ianuarie am lichidat o experiență, pentru mine nespus de dureroasă, dar totodată și inevitabilă. Inevitabilă, pentru că, nu puteam face apel la oamenii trecutului și nu puteam repeta greșala făcută de regele Carol II de a nu utiliza pe legionari, verificîndu-le capacitatea de acțiune în folosul țării. Opinia publică cinstită s-ar fi revoltat dacă aș fi procedat altfel, aceeași opinie publică care mai tîrziu a aprobat unanim măsurile de represiune ce a trebuit să iau. Sunt totuși criticat sau chiar acuzat pentru toată opera de murdărie, nereguli, dezordini și crime săvîrșite de legionari, pe care n-ași fi împiedicat-o, fiindcă nu am procedat cu asprime pînă la izbucnirea rebeliunii. N-am ocrotit, niciodată, pe nici un ticălos. Dimpotrivă. Am dispus întotdeauna și față de oricine aplicarea sancțiunilor legale, pe care treptat le-am și înăsprit. Aparatul polițienesc și executiv fusese însă infiltrat cu elemente dubioase, ele însele complice la jafuri, dezordini și crime. Ele au zădărnicit acțiunile necesare ale autorității. Buna mea credință, încrederea și speranțele mele de îndreptare au fost de repetate ori înșelate prin cele mai formale promisiuni și angajamente din partea conducătorilor legionari. Situația s-a putut îndrepta complet de la evenimentele din

ianuarie încoace, de cînd sancționarea celor vino- vați se face cu toată promptitudinea și severitatea.

Ceea ce găsesc încă necesar să subliniez este faptul că regimul autoritar pe care îl reprezint a înlesnit dominarea situației și lichidarea rapidă a experienței legionare. Evenimentele petrecute nu pot fi deci sub nici un motiv invocate în sprijinul restaurării democrației, care s-a dovedit în trecutul apropiat absolut neputincioasă de a asigura progresul intern al țării, hotarele și prestigiul ei extern.

46

Dimpotrivă, ele confirmă încrederea pe care opinia publică a acordat-o regimului de la început și care a devenit mai puternică de la evenimentele din ianuarie încoace.

Chestiunea plebiscitului. Această confirmare s-a făcut prin plebiscitul de la 2 martie a.c. D-voastră mi-ați adresat memoriul din 27 februarie în special pentru a motiva abținerea de la votare a Partidului Național-Țărănesc, pe temeiul unor obiecțiuni formale și de fond. Din punct de vedere formal ați obiectat, că sub starea de asediu și cenzură nu există libertatea necesară manifestării opiniilor și sentimentelor țării, nici putința de informație asupra situației reale, asupra importanței și consecințelor actelor de guvernămînt și liniei de conducere politică a statului; că graba cu care s-au întocmit listele electorale și lipsa unui control serios nu pot garanta libertatea și sinceritatea acestei consultări; că o apreciere serioasă și obiectivă este imposibilă cînd această consultare se încearcă în prezența unor numeroase trupe străine în țară.

Toate obiecțiunile acestea pornesc din concepția electorală a regimului parlamentar, care este inaplicabilă regimului politic inaugurat la 6 septembrie. Prin art. 1 al Decretului-Lege de convocare a Adunării Obștești plebiscitare s-a precizat că rostul ei este de „a-și exprima aprobarea sau dezaprobarea asupra chipului cum generalul Antonescu a condus Țara de la 6 septembrie 1940“. Era vorba deci nu de un program electoral, de discutat în contradictoriu, ci de un complex întreg de acte de guvernămînt consumate și care reprezentau, pe plan intern și extern, o nouă concepție de viață a statului român. Aceste acte au fost publice și numai cine n-a vrut nu a luat cunoștință de ele. Am făcut apel la conștiința fiecărui român, să-și dea aprobarea sau dezaprobarea asupra lor, tocmai pentru că ele înglobau nevoile generale, postulatele naționale, ordinea și siguranța statului. Nimeni n-a influențat această conștiință, orice propagandă fiind interzisă sub cele mai aspre sancțiuni și nu cred ca sub regimul parlamentar să se fi făcut vreo consultare populară mai liberă, mai conștientă și

mai disciplinată ca cea de la 2 martie. Liste electorale întocmite în grabă? Vă mărturisesc că nu am cunoștință de întocmirea unor liste electorale. Nu au existat nici un fel de liste, dar nici posibilități de substituiri și fraude, fiindcă votul a fost pe față și votanții s-au prezentat cu carnetele de identitate, vizate la votare. Organizarea tehnică a plebiscitului a fost făcută în condițiuni care să asigure obiectivitatea cea mai desăvârșită, comisiile fiind alcătuite numai din magistrați și profesori, indicați prin funcțiunile lor și un reprezentant al cetățenilor, ales de preferință dintre ofițeri, foști combatanți, invalizi sau decorați de război. Puteți afirma oare că delegații electorali ai partidelor prezentau în. trecut mai multe garanții de obiectivitate? In sfîrșit,

47 trebuie să resping insinuarea că „prezența unor numeroase trupe străine în țară“ ar fi putut influența o manifestare de opinii serioasă și obiectivă. Toată lumea știe, numai D-voastră intenționat nu voiți să știți, că aceste trupe străine n-au avut și nu au absolut nici un amestec în viața noastră internă, că atitudinea lor a fost și este cit se poate de corectă și că picior de soldat german nu s-a văzut în vreun local de vot.

Astfel obiecțiunile D-voastră formale, inaplicabile unei consultări plebiscitare, sunt în realitate și neîntemeiate: faptele de guvernămînt au fost îndeobște cunoscute, consultarea populară s-a organizat cu cele mai serioase garanții de libertate și obiectivitate, iar prezența trupelor străine n-a avut absolut niciun amestec și influență în această consultare.

Nu am așteptat o aprobare sau dezaprobare a partidelor politice, legal inexistente și nici n-am chemat la vot pe partizanii D-voastră. M-am adresat cu inimă frățească tuturor românilor și sunt foarte mulțumit pentru consacrarea morală a actelor mele de guvernă- mînt dată prin cele trei milioane de voturi, între care desigur se găsesc, fără voia D-voastră și unii aderenți ai Partidului Național- Țărănesc. Căci altfel ar trebui să constat că absența partidului, hotărîtă de D-voastră și ratificată de Comitetul Central, nu s-a făcut deloc simțită la consultarea plebiscitului din 2 martie a.c.

D-voastră mai afirmați că plebiscitul de ratificare este o metodă de sondare a opiniei publice complet necunoscută legilor noastre de pînă azi. După care legi ar fi urmat însă să se facă această sondare? Prefacerea totală în structura politică a statului, operată de la 6 septembrie încoace, a înlăturat vechile organe de consultare a opiniei publice și tocmai această situație excepțională justifica, din punct de vedere formal, o consultare plebiscitară. Dacă o asemenea consultare nu o găsiți recunoscută în legile de pînă ieri, ea nu este totuși străină tradiției istorice românești. Fără a fi necesară această justificare istorică a plebiscitului, vă amintesc că mult regretatul Nicolae lorga, făcînd istoricul

Constituției românești, a afirmat că în timpurile foarte vechi națiunea română a participat, în forma cea mai sinceră și largă cu putință, nu numai la alegerea Domnului, ci și „cînd era vorba de luat o mare hotărîre de politică externă privitoare la întreaga îndreptare a statului; o politică de «instinct național», care nu se ține numai în domeniul retoricii, ci se reazimă pe o consultație reală a acestui instinct manifestat în forme tradiționale"*. Și marele istoric aduce exemplul din vremea lui Mihai Viteazul, cînd s-au strîns toți boierii mari și mici din toată țara, ceea ce pe atunci însemna și toată partea de frunte a satelor și au hotărît să se ridice cu bărbăție sabia asupra vrăjmașilor (turcilor).

încă două exemple:

„In anul 1457 April 12 în Joia mare venit-au din Țara Muntenească Ștefan Voevod — scrie *Letopisețul* lui Azarie — și făcut-au în țară biruință asupra lui Aron pe Șiret la tina de la Doljești; a doua luptă i-au dat-o la Arbic și iarăși l-au biruit Ștefan Voevod. După aceea s-au adunat *țara* cu prea sfințitul Teoctist și l-au uns în domnie pe Șiret, în locul ce se numește pînă acum Dereptate. Și au luat schiptrul țerii Moldovei".* întronarea dinastiei de Hohenzollem prin alegerea prințului Carol a fost de asemenea ratificată prin plebiscitul din 20 aprilie 1866, cu 685.969 voturi pentru și 224 contra, din totalul de 686.193 de votanți. Iată deci consultări fără legi scrise, dar consultări necesare, consfințite de tradiția istorică a țării. Fiindcă D-voastră sunteți adeptul hotărît al ordinii constituționale, închei această paranteză istorică relevînd că tot regretatul Nicolae lorga, a cărui erudiție și merite culturale le admirăm deopotrivă, a afirmat despre Constituția scrisă de la 1866, că a avut foarte multe defecte, „între care cel dintîi și hotărîtor a fost că n-a reprezentat niciodată o realitate acceptată de conștiința națională și prin urmare am trăit cu o Constituție formală, dar fără Constituție adevărată". Am și eu convingerea că este preferabil să trăim, cel puțin de azi înainte, în realități acceptabile de conștiința națională, decît într-o ordine constituțională formală. Plebiscitul din 2 martie a.c. mi-a întărit și mai mult această convingere.

Desființarea nartidelor politice. Abținerea de la plebiscit v-a dat prilejul să ridicați și numeroase obiecțiuni de fond, care constituie o critică pe cît de aspră, pe atît de nedreaptă a actelor regimului. Ați avut cel mult amabilitatea să recunoașteți că regimul are la activul său „unele realizări" care se bucură de aprobarea tuturor bunilor români, cum a fost îndepărtarea

---

* N. lorga. *Istoricul Constituției românești,* Studiu publicat de Institutul social, român In volumul despre „Noua; Constituție a României", pag, 11.

regimului de păcate și grave crime naționale al regelui Carol II, precum și numai „năzuința" de a reface armata și numai „încercarea" de a moraliza țara prin sancționarea abuzurilor și fărădelegilor și de a stabili ordinea și siguranța publică. Năzuințele de care vorbiți sunt preocupări permanente ale regimului și pot afirma că stabilirea ordinii și siguranței erau, chiar și la data momentului D-voastră, fapte împlinite, împlinirea tuturor năzuințelor atîrnă însă de oameni, nu de regim. De aceea nu voi reveni asupra imputărilor privitoare la „oamenii fără experiență", la jafurile, schingiuirile și omorurile săvîrșite; ele au făcut obiectul memoriului D-voastră din 4 decembrie și al părții întîia din acest răspuns, cu deosebirea că la 4 decembrie mi le

* I. Ursu, *Ștefan cel Mare,* București, 1925; pagina 12—13.

 aduceați la
cunoștință și le regretați, iar la 27 februarie le imputați regimului direct. Am recunoscut sincer toate aceste calamități, am luptat cu toată energia pentru stăvilirea lor și nu m-am lăsat înfrînt de asalturile anarhiei rebele. Dacă pînă la urmă acele dezordini au fost reprimate, din necesitate, în mod sîngeros, ele nu au adus zdruncinarea adîncă a autorității de stat, cum susțineți D-voastră, ci, dimpotrivă, prestigiul autorității de stat a fost refăcut și a sporit prin restaurarea ordinii și disciplinii și înlăturarea elementelor compromise.

D-voastră păstrați încă iluzia că partidele politice ar fi exercitat un serios control 'de stat și ar fi putut combate curentele subversive și tendințele de răzvrătire. Despre rosturile de opoziție ale partidelor noastre politice și despre acțiunea lor de ridicare a conștiinței naționale, opinia publică românească socotesc că este pe deplin edificată. Principala preocupare a partidelor noastre, mai ales de la unire încoace, a fost căpătuiala partizanilor, fie că erau la putere, fie în opoziție, dacă aveau „influență[14]. Dacă, de ochii lumii, în fața Parlamentului, s-au dat și înverșunate lupte ideologice, în schimb politicienii se înțelegeau de-a valma, cînd era vorba să-și creeze situații nemeritate, să-și satisfacă ambițiile și vanitățile. De pagubă au rămas întotdeauna bugetul statului și morala publică.

Rădăcinile anarhiei ce amenința să prăbușească viața statului sunt a se căuta în activitatea fostelor partide politice, care au dat frîu liber tuturor poftelor și fărădelegilor; chiar și crimele nepedepsite au început să păteze analele noastre politice încă din epoca regimului democratic, fiind sporite apoi și întovărășite de abjecte acțiuni imorale sub regimul autarhic al lui Carol II. Acest regim a fost suficient de bine servit de oamenii fostelor partide, fără ca acestea să fi operat o reacțiune masivă de radicală

purificare. Cea mai mare greșeală, pe care ulterior a făcut-o și Mișcarea Legionară, a fost tocmai transformarea ei în partid, ajungînd dintr-o mișcare de regenerare a vieții noastre publice și naționale, o organizație de competitori de situații, cu mijloace teroriste și cu scopuri politicianiste. Conducătorii de la începuturile mișcării erau săraci, curați și eroici în lupta lor dezinteresată; de aceea țara îi primea ca pe o supremă nădejde. Conducătorii din urmă, și mai mari și mai mici, au părăsit, într-o dureroasă majoritate, noblețea sărăciei și au disprețuit înălțimile purității morale. Rezultatele au fost și ele diametral opuse. O acțiune de înnoitoare prefaceri, după experiențele atît de triste din trecut, nu se poate face prin partidele politice.

De altfel, guvernămîntul autoritar exclude principial jocul partidelor politice. El face apel la toate forțele creatoare ale națiunii, pe care le pune în serviciul colectivității, potrivit principiului economiei și randamentului maxim. Națiunea întreagă urmează a fi organizată într-o formă în care individul să-și găsească locul cel **50 mai** potrivit capacității sale și cel mai util colectivității. Desigur, în această organizare unitară se va încadra și activitatea politică, dar într-o formă care să excludă vechile moravuri și să aducă maximum de folos afacerilor de stat. Politica de pînă acum a alterat moravurile oamenilor, i-a învrăjbit și le-a corupt caracterul, i-a făcut neîncrezători, lipsiți de inițiativă și dor de muncă, recalcitranți și nesupuși legilor. Acesta a fost rezultatul dezastruos al activității de partid, care nu poate fi îndreptat decît prin unirea, **de** aci înainte, a tuturor elementelor de valoare și a tuturor caracterelor gata de a-și închina munca, într-o perfectă disciplină morală, intereselor superioare ale Patriei. Am făcut încontinuu apel la acești oameni, indiferent de partidele cărora au aparținut și nu voi osteni în străduințele mele pînă cînd nu voi fi ascultat, fiindcă numai pe această cale se va putea realiza și opera de regenerare politică a României.

Este greșit a se crede că numai partidele politice pot da glas opiniei publice și prin acțiunea lor de opoziție pot contribui la cunoașterea reală a stărilor de lucruri din țară și la îndreptarea lor. într-un regim bine organizat al vieții de stat, înseși organele publice sunt în măsură să ia cunoștință direct, repede și cu totul dezinteresat de nevoile publice reale. Iar caracterul autoritar al acestui regim asigură promptitudinea și eficacitatea măsurilor de satisfacere și îndreptare ce se iau. Cînd mă gîndesc la mulțimea, greutatea și urgența problemelor, cărora guvernul meu a trebuit să le facă față în împrejurări atît de excepționale, trebuie să consider că a fost un noroc pentru țară că regimul partidelor politice a fost înlăturat.

Opinia publică va găsi și pe alte căi posibilitatea de a-și exprima nemulțumirile, a-și arăta nevoile și a propune măsurile considerate utile sau necesare. Am spus de repetate ori că nu sunt

un tiran, că sunt gata să ascult păsul oricui, precum și sugestiile folositoare pentru opera de reorganizare ce am întreprins. Foarte mulți au răspuns apelurilor mele. Nu sunt eu de vină dacă sunt sau voi fi lipsit de ajutorul competențelor de partid care, din resentimente față de regim sau din opoziție doctrinară, se mențin în rezervă.

La rîndul ei presa s-a bucurat de libertatea pe care o putea avea pentru a nu compromite interesele statului și a o împiedica să facă, în unele privințe, răul pe care l-a făcut în trecut presa de șantaj, presa masonică și judaică. Această libertate va fi și mai deplină atunci cînd legea de organizare ce se elaborează va determina și modalitățile unei reale responsabilități.

Problema economică. în cadrul marilor prefaceri ce a suferit viața noastră internă și externă, prin instituirea noului regim de la 6 septembrie, s-a dat o atențiune deosebită problemelor econo- **51**
mice, atît din punct de vedere structural, cît și din acela al satisfacerii necesităților imediate de producțiune și consum. Din punct **de** vedere structural regimul a atacat cu curaj și de la început problema românizării industriei și comerțului, precum și problema proprietății rurale și urbane evreiești. El a dezvoltat și- precizat cadrul colaborării economice cu Marele Reich german, potrivit intereselor permanente ale spațiului nostru vital. Iar din punct de vedere al necesităților imediate s-a făcut față nevoilor interne de aprovizionare și de producție, în condițiuni deosebit de grele: scăderea de teritorii și surplusul de populație evacuată, lipsa importului de materii prime datorită politicii de devize ce s-a urmat anterior, anul agricol deficitar, conjunctura de război la care a trebuit să ne adaptăm, sustragerea brațelor de muncă prin concentrări îndelungate etc. Asupra tuturor problemelor importante de mai sus D-voastră evitați să faceți o analiză precisă și obiectivă, ceea ce nu vă împiedică totuși să formulați grave acuzațiuni contra regimului.

Astfel, susțineți că fiind lipsit de sprijinul unei opoziții de bună credință nu am putut stăpîni pe unii dintre colegii și „partizanii" mei în operațiunile lor „Lipsite de experiență, de scrupule și prevedere economică", de unde vor urma, poate decenii de-a rîndul, calamități economice și sociale pentru poporul românesc. Asupra persoanelor cu care am fost nevoit de împrejurările politice să colaborez mi-am spus părerea în altă parte. Eu nu am partid, deci nici „partizani", ceea ce îmi înlesnește schimbarea celor necorespunzători situațiilor, fără menajamente și îndată ce insuficiențele de care vorbiți îmi sunt cunoscute. în chipul acesta principiile și directivele rămîn, iar oamenii care prin incapacitate sau rea voință nu sunt în măsură să le realizeze se schimbă, pînă cînd se găsește omul potrivit la locul potrivit. Aceasta este una — și nu cea mai neînsemnată — din notele de superioritate ale regimului ce repre-

zint, față de regimul democratic al partidelor cu „partizani". Datorită acestei situații, cu toată insuficiența întîmplătoare a oamenilor, s-au realizat și se vor realiza încă în domeniul economic atîtea înfăptuiri, încît vă pot asigura de pe acum că perspectiva sumbră a calamităților economice și sociale ce vor urma, poate decenii de-a rîndul și de care țineți să mă avertizați, nu are sorți să se îndeplinească.

în ce privește programul economic al partidului D-voastră — etatizarea marilor industrii și reglementarea națională a trusturilor — pe care politica economică contrară a guvernării actuale l-ar împiedeca pentru mult timp să se realizeze, nu vă pot răspunde altceva decît că regret că partidul nu și-a realizat acest program la epoca guvernării sale, care a fost destul de îndelungată. Regimul actual nu are obligații de continuitate față cu partidele politice; el are obligația să satisfacă nevoile obștești pe linia permanentă a in-
52 tereselor naționale și de stat, indiferent dacă pe această linie se întîlnește sau nu cu programele fostelor partide.

Din acest cadru al intereselor naționale face parte pe întîiul plan al preocupărilor noastre problema românizării vieții economice, pe care nici un partid politic n-a avut pînă acum curajul să o atace, atît din cauza concepțiilor lor programatice, cît și din cauza situației internaționale. Regimul actual privește această problemă drept cea mai însemnată problemă structurală a economiei noastre și este în situația favorabilă, atît din punct de vedere intern cît și extern, de a o rezolva în toată întinderea și complexitatea ei. în critica ce ați făcut activității economice a guvernului, pentru a justifica abținerea partidului de la plebiscit, D-voastră ați privit cu totul parțial problema românizării, deși la acea dată exproprierea proprietății rurale a evreilor fusese decretată, organizarea creditului și a muncii naționale pentru români începuse, precum și înlocuirea personalului evreiesc în întreprinderi. Mă îndoiesc că țăranii din Partidul Național-Țărănesc ar avea un cuvînt de dezaprobare pentru asemenea acțiuni, ca și pentru măsurile economice numeroase luate de guvern în folosul lor direct, cum au fost: descon- centrarea brațelor de muncă, înzestrarea cu pluguri, unelte și mașini agricole, procurarea de semințe, sporirea arăturilor și semănăturilor conform planului agricol, acordarea unui fond de un miliard de lei pentru împrumuturi etc. Toate realizările acestea nu au fost posibile decît în cadrul general al politicii economice a regimului, pe care ați avut posibilitatea să o cunoașteți, pentru că atît directivele cît și înfăptuirile ei au fost publicate.

Această politică națională continuă să-și realizeze obiectivele, oricare ar fi greutățile de întîmpinat și acțiunile din umbră care ar căuta s-o zădărnicească. Exproprierea rurală a evreilor a fost completată prin exproprierea urbană, creindu-se și organul legal pentru aplicarea acestor reforme, vitale pentru neamul nostru, dar

imposibil de realizat prin partidele noastre politice. S-au luat măsuri pentru dublarea cu lucrători români a specialiștilor străini din industrii, spre a se forma personalul românesc de specialitate necesar tuturor fabricilor din țară. A fost concediat din întreprinderile particulare o parte din personalul evreiesc, urmînd să se concedieze și restul pe măsura posibilităților de înlocuire. S-a creat Institutul de credit românesc în scopul finanțării operei de românizare etc.

Din toate aceste sforțări, care în ansamblul lor au fost puse în evidență prin comunicatul din 31 decembrie asupra înfăptuirilor guvernului, cît și prin apelul meu din 25 februarie, D-voastră ați reținut numai operațiunile lipsite de experiență, de scrupule și prevedere economică ale unora dintre „colegii și partizanii" mei, pe

53 care nu i-am putut stâpîni, pentru ca să faceți constatarea că tendința de românizare a industriei și comerțului s-a prefăcut intr-un proces de invadare a capitalului extern. Fără a face nici o precizare, D-voastră afirmați că au pătruns capital și conducere străină în cele mai importante stabilimente industriale, chiar și în cele care stau în strînsă legătură cu apărarea națională. Era de datoria D-voastră, dacă ridicați acuzațiuni atît de grave, să arătați cel puțin care sunt acele importante întreprinderi industriale care v-au prilejuit atît de mari îngrijorări, pentru că guvernul are cele mai bune intențiuni de a înfăptui o reală operă de românizare.

Evident că o țară în plină refacere și transformare și lipsită de capitaluri mobiliare, are nevoie de colaborare din afară. Această colaborare este azi continuu suspectată și criticată de aderenții fostelor partide politice, nu pentru că nu ar fi utilă și necesară, ci pentru că vine din partea Germaniei. Se uită prea ușor că această colaborare este cea care se impune nu numai din considerațiuni politice, ci mai ales din considerarea intereselor permanente ce sunt legate de spațiul în care ne găsim; ea a fost practicată îndelungată vreme de România în trecut și se poate spune că suportul economic al progreselor României moderne a fost această colaborare, naturală și rodnică. Se uită, de asemenea, că nu putem participa la constituirea unei noi ordini europene fără a contribui la soluționarea problemelor economice și politice în care suntem interesați. Și cînd se critică realizările regimului, vechii aderenți ai partidelor politice uită mai ales faptul că acestea au recurs în toate împrejurările la împrumuturi străine, în condițiuni uneori mai mult decît oneroase, care au mers chiar pînă la controlul străin și concesionarea unor importante instituții.

Dimpotrivă, prin convenția economică germano-română din 4 decembrie 1940, la care am impresia că faceți aluzii, suveranitatea deplină a statului în materie de conducere economică n-a

fost prin nimic îngrădită. Planul de colaborare economică pe 10 ani satisface cerințele României, în cadrul general al Europei noi, pu- nîndu-se la dispoziția noastră, pe lîngă o dobîndă excepțional de mică, un important credit compus în esență din livrări industriale și alte prestațiuni reale, cu prețuri reduse. Produsele noastre sunt plătite mai mult decît indică nivelul pieții proprii sau mondiale, iar siguranța tranzacțiilor, față de eventuale fluctuații ale politicii financiare, este realizată prin soluționarea definitivă a problemei valutare.

Colaborarea economică cu Germania s-a desfășurat sub regimul actual în condițiunile cele mai bune, România găsind întotdeauna cea mai largă înțelegere în toate domeniile. Astfel, în timp ce prețurile unitare ale exportului au fost sporite, am obținut micșorarea considerabilă a contingentelor de cereale și alimente, care **54** conform angajamentelor din august 1940 trebuiau să fie livrate puterilor Axei și altor state. La aprovizionarea trupelor germane, în trecere sau rămase pe teritoriul nostru, România nu contribuie decît în parte și numai din cotele destinate Germaniei din exportul la care ne-am obligat.

Mi-am dat seama de la început de puterea de acaparare a capitalurilor străine și de aceea încă de la început, cu prilejul vizitei la Roma și Berlin, am făcut cunoscut că România înțelege să stabilească acorduri economice cu țările străine, pentru dezvoltarea producției noastre agricole și industriale, cu respectarea următoarelor principii de bază:

a) nu se înstrăinează fondul avuției naționale;

b) pătrunderea în economia națională, fie în locul capitalului străin și evreiesc, fie în investiții noi, care interesează independența noastră economică, nu se poate face decît cu știința și consimță- mîntul guvernului și numai pînă la limita plafonului care să dea statului putința controlului și dirijării economiei sale de bază.

Aceste principii au fost considerate de Fiihrer, de Duce și de Reichsmareșalul Goring ca naturale și acceptate integral. Pentru aplicarea lor s-a stabilit că nici o tranzacție definitivă nu se va putea face fără aprobarea guvernului și numai prin persoanele oficiale reprezentînd Legația respectivă.

Este totuși cu putință ca unele întreprinderi evreiești, pe care românii nu le-au putut cumpăra din lipsă de capital sau din lipsă de inițiativă, să fi ajuns în mîna unor oameni de afaceri străini. Epoca de dezordine legionară a facilitat asemenea infiltrații. Astăzi ordinea și încrederea în puterile noastre este restabilită și guvernul este în măsură să acționeze cu toată energia și cu mijloace sporite pentru realizarea operei de naționalizare a întreprinderilor și pentru menținerea colaborărilor economice în cadrul principiilor stabilite. Este însă necesar ca toate elementele destoinice să înlesnească prin participarea lor activă înfăptuirea

ţelurilor guvernului. Prin defetism şi atitudini doctrinare necorespunzătoare realităţilor vieţii nu se poate servi refacerea şi prosperitatea României.

Prezenţa trupelor germane în ţară. Raporturile strînse ce există între România şi Puterile Axei au dus, în mod natural, în afară de colaborarea economică şi la o colaborare militară. Această colaborare are de scop să completeze înzestrarea tehnică şi să perfecţioneze instrucţia trupelor noastre, după modelul celei mai bine utilate, instruite şi conduse armate din epoca noastră; să ne ajute a face faţă unor situaţii neprevăzute, care ar ameninţa graniţele României, garantate de către puterile Axei. în afară de aceasta în desfăşurarea evenimentelor războiului, România nu putea să refuze

55 sprijinul său unor aliaţi, oare luptînd pentru restaurarea unei noi **ordini ewropene,** lupta şi pentru viitorul nostru încadrat în această ordine nouă.

D-voastră însă calificaţi trupele aliate drept „trupe străine‘; şi consideraţi că guvernarea actuală *a* făcut posibil să se organizeze, din o bună parte a ţării noastre, zone de etape şi baze de operaţiuni în vederea unor interese care nu sunt româneşti. Sunt obligat, deci, să vă arăt care sunt interesele româneşti care au fost servite prin prezenţa trupelor germane în ţara noastră:

Avînd asigurate graniţele, armata noastră s-a putut demobiliza, făcîndu-se astfel economii de peste un miliard de lei lunar. Braţele de muncă eliberate au asigurat muncile agricole la timp şi au făcu: posibilă întinderea culturilor agricole într-o măsură considerabilei faţă de anul trecut. Prin desconcentrările operate s-a pus capăt in mare parte nemulţumirilor şi neactivităţii aduse de prea lungile concentrări. Prezenţa armatei germane în România a ajutat la consolidarea situaţiei noastre interne în momentele critice şi a împiedicat ca starea de panică a populaţiei din Moldova, în continuu ameninţată, să se transforme într-o adevărată catastrofă.

Această armată a avut în toate împrejurările atitudinea corectă a unui aliat leal şi nu a unui element de ocupaţie, cum insinuaţi D-voastră şi cum a afirmat-o deschis domnul Constantin Brătianu. Ea se găseşte în ţară în urma invitaţiei guvernului român şi nu a depăşit niciodată îndatoririle unui oaspe, prin vreun amestec insolit în atributele administraţiei şi suveranităţii noastre. Sacrificiile materiale ce am făcut au fost limitate şi convenite de statul român; ele au fost şi sunt în mod excepţional răsplătite prin serviciile directe şi indirecte ce ni s-au făcut de către armata aliaiţilor noştri, servicii pe care atitudinea D-voastră, voit neînţelegătoare, refuză să le recunoască.

Regimul şi situaţia românilor din teritoriile cedate. Dintre toate

obiecțiunile și acuzațiunile ce ați adus actualului regim, acelea care sufletește m-au îndurerat mai mult, pentru că sunt nu numai nedrepte, ci și perfide, sunt cele care privesc atitudinea regimului față de situația fraților din teritoriile cedate. Nu cred că mă socotiți atît de rău român pentru a merita atît de multe și grele acuzațiuni; rămîne ca viitorul să arate mobilul adevărat al atitudinei D-voastre. Eu îmi fac datoria să arăt adevărul, așa cum îl știu și cum îl simt.

Ați afirmat în memoriul din 27 februarie că regimul nu a schițat nici cel mai mic gest de apărare a hotarelor țării, nu a reușit să obțină nici o îmbunătățire a soartei românilor, dați pradă celor mai înfricoșate lovituri și prigoniri, nici nu a reușit să facă posibilă o înălțare sufletească a românilor, în scopul de a recîștiga teritoriile **56** pierdute. Sunt dezolat să constat că D-voastră, care aveți o atît de matură experiență politică, considerați în mod atît de superficial o problemă de importanța întregirii noastre teritoriale. Trebuie oare să vă amintesc că Basarabia și nordul Bucovinei au fost cedate la sfîrșitul lui iunie, iar nordul Transilvaniei era în curs de evacuare la data cînd regimul a preluat puterea? Care ar fi fost gestul de apărare a hotarelor țării pe care l-ați fi dorit D-voastră? Un front față de puterile Axei, arbitri ai hotărîrii de la Viena din 30 august, acceptată deja de către statul român? Era politic? Erajnțelept? Nu sunt deloc gelos pe soarta de azi a Iugoslaviei, pentru ca să regret că nu am schițat un asemenea gest.

Tot ceea ce era rațional și posibil de făcut în împrejurările date era să înfruntăm soarta amară cu bărbăție și stoicism, să asigurăm ordinea internă a țării și refacerea ei materială și sufletească, să ajutăm populația evacuată pentru a-și cneea o nouă existență în condițiuni cît mai bune, să depunem toate sforțările pentru ocrotirea fraților rămași sub stăpînire străină și să consolidăm situația internațională a României prin întărirea legăturilor de încredere și solidaritate cu puterile Axei. Am deplina liniște sufletească să constat că în măsura în care realizarea obiectivelor de mai sus depindea de acțiunea guvernului, ele au și fost îndeplinite, deși împrejurările au fost excepțional de vitrege. Ordinea internă a fost menținută și consolidată, refacerea națională și morală a țării se îndeplinește pe baze noi, naționale și sociale, populația evacuată a fost ajutată, plasată în funcțiuni, întreprinderi și pe bunurile expropriate, iar fidelitatea relațiilor noastre internaționale — cu toată propaganda contrară a partizanilor D-voastră — a fost recunoscutii de către aliații noștri, pe sprijinul cărora putem să ne întemeiem. Nu am uitai nici un moment pe frații noștri rămași în suferință sub stăpînirea străină. Am arătat la timp celor în drept, rău informați asupra realităților noastre, situația adevărată și drepturile ce ne revin și am afirmat, atît în fața lor, cit și public, în fața lumii intregi, cii România nu

renunță la aceste drepturi și nu va fi pace în această parte a Europei pînă cînd dreptatea ei nu se va împlini.

Realizările și strădaniile regimului cu privire la chestiunile de mai sus încă vă puteau fi cunoscute din publicațiunile ce s-au făcut și în special din raportul despre înfăptuirile guvernului, publicat la 31 decembrie. Ceea ce nu puteam însă îngădui era ca suferința tragică a unui popor să facă obiect de manifestări publice, dăunătoare liniștii și ordinii interne și acțiunii noastre diplomatice. Am dat explicațiile necesare în răspunsul ce v-am trimis la 25 septembrie, în legătură cu cererea D-voastră de a ține o întrunire publică, pentru a înfiera atrocitățile săvîrșite de maghiari. Aceleași motive stau și la desființarea asociației „Pro Transilvania[11], la care se mai

57 adaogă și faptul că această asociație ar fi fost considerată, și cu drept cuvînt, o organizație camuflată a activității D-voastră politice. Problema reîntregirii granițelor noastre, ca și aceea a apărării drepturilor noastre etnice, oriunde se găsesc români, sunt cele mai importante probleme internaționale ce ne preocupă și nu pot fi lăsate a fi compromise prin acțiuni iresponsabile ale particularilor. Oricine socotește că poate să aducă un aport personal în rezolvarea acestor probleme se poate adresa factorilor răspunzători. Această cale de colaborare utilă nu v-a fost închisă niciodată nici D-voastră, nici partizanilor D-voastră.

Acțiunea de susținere morală — „de înălțare sufletească a românilor[44] — nu a fost nicicînd împiedicată de guvern; dimpotrivă, a fost continuu susținută și pe măsură ce situația internațională a îngăduit i s-a dat amploare și accent din ce în ce mai puternic. Nu a fost aproape nici o manifestare publică în care personal să nu fi aifirmat necesitatea de a ne pregăti și a ne uni pentru marea și sfînta luptă, pentru ceasul de împlinire a drepturilor. Vă reamintesc cîteva dintre aceste manifestări:

La 1 octombrie 1940, răspunzînd scrisoarei deschise a domnului Vaier Moldovan în chestiunea Universității ardelene, am spus că am dat în studiu construcția cetății universitare la Alba-Iulia, con- siderînd aceasta o datorie pe care o voi împlini. „N-am merita altfel marea amintire a lui Mihai Viteazul, a lui Avram lancu, ca și a tuturor luptătorilor români pentru unirea și veșnicia românească. Și n-am dovedi prezența noastră neînfricată în Ardealul românesc, dacă n-am zidi acolo gîndul drepturilor noastre[14].

La 3 noiembrie 1940, cu prilejul deschiderii ciclului de conferințe la radio despre Comeliu Codreanu, am adresat legionarilor următorul îndemn: „Judecarea aspră a trecutului va fi făcută. Dar peste cioburile pătate ale acestui trecut dărîmat de biruința noastră, s-au prăvălit ruinele tragice ale unor granițe sfințite. Sunt sigur că în fața acestor prăvăliri nemeritate, cugetul mare al lui

Codreanu **vă** îndeamnă cu îndîrjire de apostol să purcedeți fără patimă, dar **cu** dîrzenie, la tămăduirea rănilor, la mîngîierea suferințelor, la îmbărbătarea înfrînților, la ridicarea frunților, la înfrățirea neamului și la pregătirea ceasului de împlinire a drepturilor... Să ne oțelim trupul și sufletul, să ne unim puterile și să ne pregătim pentru marea și sfînta luptă“.

întreagă cuvîntarea mea din 10 noiembrie, rostită cu ocazia redeschiderii la Sibiu a Universității clujene, a fost închinată problemei refacerii noastre morale prin munca „din zorii zilei și pînă-n zorii viitorului[14] a tinerilor și profesorilor, în cadrele Universității, care nu este numai școala cărții, ci și școala Neamului. Căci „ea zidește nu numai cultura, dar înalță și încălzește conștiința națională, prin cultul credinței în Dumnezeu și în puterile Patriei[44]. La **58**
sfîrșitul aceleeași cuvîntări constatam că „Neamul românesc și-a pierdut și altădată granițele; el a primit și altădată ropotul cotropitorilor. Sufletul și conștiința lui nu au putut fi însă cotropite de nimeni fiindcă veac de veac, nenumărate veacuri, el a zidit pe mintea românească a generațiilor care pe pămîntul Ardealului și pretutindeni au primit toate Împilările și toate umilirile, dar au știut să ducă nestinsă lumina culturii și credinței românești".

Ați sesizat cuvîntarea mea ținută în ziua de 1 Decembrie, la Alba-Iulia, cu prilejul aniversării Unirii Ardealului, din punctul de vedere al intereselor D-voastră de partid. De ce nu ați reținut și următoarele părți, din aceeași cuvîntare, referitoare la acțiunea regimului pentru refacerea materială și morală a celor năpăstuiți? Iată ce am spus atunci:

„Am făcut totul pentru a mîngîia suferințele pribegilor. Credința lor este nesfîrșită, durerea lor este nemărginită, ura lor este fără limită.

Deși am găsit o țară secătuită, am dat totuși multe ajutoare și vom face toate jertfele pentru a le da putința să înceapă prin muncă viața lor de la capăt. Am expropriat pentru ei toate proprietățile rurale evreiești, pe ele am așezat mare parte din pribegii neamului.

A vrut Dumnezeu ca eu, care am luptat în tinerețe pentru granițele neamului și m-am străduit pentru onoarea și puterea armatei, să am la bătrînețe dureroasa soartă de a aduna pe risipiții granițelor sfărîmate, fără să am putința de a le mîngîia rănile, atît cît sufletul meu și al D-voastră ar dori-o.

Am făcut totul ce este în putința unui om să facă pentru a opri lovirea celor rămași peste frontieră și pentru a le apăra viața și avutul. Exodul și prigoana sfîșietoare pare că s-au oprit. Am fost la Roma și la Berlin pentru ei, pentru noi toți, pentru generațiile viitoare. Am arătat cu un suflet și cu cuvinte ce se vor cunoaște odată, tot trecutul nostru, toată durerea și toată sfîșierea noastră

de azi. Am găsit înțelegere. România nu mai este detestată. România nu mai este singură. Aveți încredere. Aveți răbdare. Nu pot astăzi să vorbesc mai mult. Sunt soldat și om politic și trebuie să tac. Toți trebuie să înțelegeți că nu poate fi refăcut în două luni ceea ce am sfărîmat în 20 de ani. România nu se clădește cu vorbe, ci cu muncă, cu răbdare și cu perseverență".

Și adăugam, pentru ostașii care erau de față: „Am fost la Roma și la Berlin, ca ostaș. Am mers acolo ca să apăr onoarea voastră, mîndria voastră, fiindcă nu sunteți voi vinovați că neamul și-a prăvălit granițele fără luptă; și nu apasă pe voi umilirea de a le fi pierdut prin luptă. Pe umerii voștri apasă însă răspunderea asigurării prin luptă a drepturilor acestui neam. Pregătiți-vă pentru

59 această răspundere și fiți mîndri de ea; după cum noi toți suntem mîndri de fapta de ostaș a bravului Mihai".

Declarațiuni de asemenea natură am mai făcut la 10 decembrie, cu prilejul întrunirii foștilor luptători la Mormîntul Eroului Necunoscut: în „Cuvîntul către legionari" rostit de Anul Nou 1941; în cuvîntarea rostită către funcționarii Președinției Consiliului cu oca- ziunea zilei mele onomastice; în declarațiunile făcute presei la 1 februarie; în articolul scris în fruntea ziarului „Unirea" la apariția primului său număr, din 10 februarie 1941; la 25 februarie 1941, prin manifestul adresat țării cu ocaziunea plebiscitului, pentru a nu aminti decit de manifestări publice ce au avut loc înainte de 27 februarie, data memoriului în care faceți recriminările. Intre aceste manifestări nu trebuie a se utia și denunțarea atrocităților maghiare, făcute la Brașov în 10 octombrie 1940, de către vicepreședintele Consiliului de Miniștri, precum și publicarea atrocităților maghiare în broșuri de documentare, atît în limba germană, cît și italiană.

Ulterior s-a dat, de asemenea în mod oficial, în numeroase rînduri, expresiune îndatoririlor, gîndurilor și speranțelor noastre cu privire la problema națională. Amintesc numai cîteva din aceste manifestațiuni. La înălțătoarea serbare ostășească din Piața Victoriei, organizată la 25 martie, pentru răsplătirea celor ce s-au jertfit pentru Patrie în cursul evenimentelor de la 21—23 ianuarie, am afirmat crezul unității noastre naționale într-o formă, pe care nu știu dacă vreun șef de partid ar fi avut vreodată curajul să o facă. Am spus atunci:

„în drumul către veșnicie și în lupta pentru înfrățire și pentru întregire, Nația, fără să cîntărească și fără să șovăiască, a semănat nenumărați martiri și eroi în mersul ei istovitor dar izbăvitor, către culmile de apoteoză către care o duce, greu dar sigur, chinuitor dar înălțător, și destinul și dreptul și străduința și puterea.

Către aceste culmi vom ajunge, fiindcă nu poate fi și nu va putea fi greutate care să ne împiedice.

... Nici zvîrcolirile, nici sălbăticiile, nici falsificările îndrăzneților nu ne intimidează.

Acei ce au reînviat în lumea de azi, în raporturile lor cu acei lipsiți de apărare, teroarea și sălbăticia barbară a lumii de altădată, vor fi să fie singurii înfierați de contemporani și pedepsiți de istorie după cum merită.

Eu m-am închinat în fața unei situații găsite.

împreună cu poporul nu am acceptat-o ca definitivă și nu o vom accepta niciodată.

Nu va fi liniște în acest colț al Europei și nu va fi dreptate adevărată în lume cît timp nu se va face sau nu-și va face dreptate poporul românesc.

60

Și se va face.[a]

în proclamația adresată Națiunii cu prilejul sărbătorilor Paștilor, ca și în solia de Paști, publicată în ziarul „Ardealul", am exprimat credința în învierea neamului românesc și am fost bucuros, că alături de solia mea s-a publicat mesajul d-lui Constantin Brătianu precum și articolul D-voastră în care afirmați că neamul românesc nu poate fi lipsit de drepturile unității sale naționale.

Le festivitatea zilei de 10 mai, Ministrul Apărării Naționale adresa noilor promoții de ofițeri aceste cuvinte: „Nu trebuie să uitați că sunteți prima promoție de ofițeri a României îndoliate. Nu trebuie să uitați că înălțarea voastră în grad coincide cu cea mai mare serbare națională, care este și serbarea Unirii. Și nu trebuie să uitați că avem cu toții datoria — mai ales astăzi în ziua de 10 mai — de a ne îndrepta gîndurile către toți acei români, ce nu pot sărbătorii cu noi această sfîntă zi.

Așa fiind, bucuria noastră trebuie să facă loc unui sentiment de serioasă reculegere provocînd în sufletele voastre dorința vie, urmată de jurămîntul sfînt de a pune toată capacitatea voastră, toată truda și mai presus de toate inimile voastre tinere, în slujba unei singure idei: Unirea tuturor românilor".

Iar șefului promoției noilor sublocotenenți, subit. Dumitrescu Marius, i s-a îngăduit să pronunțe în fața M.S. Regelui, a Conducătorului statului și a reprezentanților diplomatici, cuvinte ca acestea: „înțelegem și trăim, cu toată durerea, drama neamului, credem în veșnicia lui și de aceea nimic nu ne înspăimîntă, nimic nu ne copleșește, ci totul ne îndîrjește. Pe tresa noastră stau înscrise numele sfinte ale tuturor ținuturilor românești.

... Aceasta simbolizează tresa noastră: lupta cea mare pe care trebuie s-o dăm mîine pentru dreptatea românească; avîntul zdrobitor care să ne conducă la biruință sau la moarte, dîrzi și necruțători; jertfa noastră a tuturor, pe care trebuie să înălțăm România nouă și adevărată, ale cărei hotare trăiesc atît de vii în sufletele noastre".

N-am arătat aici, bineînțeles, toate ocaziunile în care cuvîntul meu și al altor persoane oficiale s-a pronunțat răspicat și public în chestiunea persecuțiilor fraților noștri din Ardealul cedat și a drepturilor românești. Am citat însă destule, pentru a vă dovedi care a fost atitudinea regimului față de aceste probleme, precum și adevărata stare de spirit a celor chemați mîine să lupte și să se jertfească pentru aceste drepturi.

Dacă oficialitatea cea mai înaltă a manifestat asemenea atitudini, cu ocaziunile cele mai solemne, cum ați putut afirma că regimul asistă impasibil la persecuțiile românilor din Transilvania cedată și din Basarabia, că nu a îngăduit cel mai mic protest, nici

61 ziarele nu pot înregistra un cuvînt? Toate manifestările de mai sus au avut cea mai largă publicitate și ele ne dau măsura în care presa s-a putut ocupa de asemenea chestiuni. Nu pot face aici o revistă a presei, dar îmi iau voie a enumera cîteva din publicațiunile care susțin în special interesele refugiaților, țin la curent opinia publică cu stările de lucruri din teritoriile cedate și o pregătesc sufletește pentru redobîndirea lor: „Gazeta Transilvaniei[44], „Tribuna[44] și „Nord- Vestul[44] din Brașov; „România nouă[44] și „Țara[44] din. Sibiu; „Știrea[41], „Credința[44] și „Timpul Transilvaniei[44] din Arad; „Tribuna[44] din Alba Iulia; „Ardealul[44], „Raza[44], „Unirea[44], „Dacia[44] din București; „Desro- birea[44] din Deva; „Solia Dreptății[44] din Orăștie; „Acțiunea[44] și „Răsunetul[44] din Lugoj; „Avîntul[44] din Petroșani; „Legea Românească[44] din Beiuș; „Curentul nou din Bocșa Montană; „Voința Banatului[44], „Ecoul[44], „Curierul Banatului[44], „Biruința[44], „Dacia[44], „Vestul[44], „Țara visurilor noastre[44] din Timișoara. Parte din aceste publicații au apărut sub actualul regim și unele chiar cu sprijinul acestuia. Colecțiile lor dezmint oricînd afirmațiunile D-voastră.

Dacă mai amintesc crearea de secțiuni speciale la Ministerul Propagandei pentru pregătirea materialului documentar și de propagandă în vederea apărării drepturilor românești; emisiunea specială de radio în limba română și maghiară pentru Ardealul ocupat; ocrotirea populației românești din acel teritoriu prin comisiuni germano-italiene; instituirea unor comisiuni speciale pentru reglementarea drepturilor întemeiate pe sentința de la Viena — socotesc că am spus destul pentru a vă face dovada că regimul n-a asistat impasibil la persecuțiile și suferințele îndurate de frații noștri rămași peste hotare.

Dacă rezultatele nu au fost pînă acum cele așteptate, cu toate că o îmbunătățire a situației este evidentă, nu este vina regimului. Ocrotirea internațională a populației românești din teritoriile cedate și rezolvarea favorabilă a revendicărilor noastre naționale depinde în primul rînd de raporturile internaționale în care ne găsim. Am reușit să fixez conduita externă a României și prin

raporturile de alianță și prietenie cu Puterile Axei să obțin încrederea factorilor determinant în reconstrucția Europei. Pe temeiul acestor legături și pe temeiul refacerii și unirii forțelor noastre interne vom ajunge, desigur, la rezultatele ce nădăjduim. Am făcut de nenumărate ori apel la unirea tuturor, pentru ca prin unirea și forța Neamului să ajungem la plinătatea drepturilor. Dacă slabele noastre rezultate de pînă acum sunt de condamnat, vina principală este a acelor români, care nesocotind realitățile în care trăim, compromit prin atitudinea lor interesele vitale ale țării, simțindu-se încă obligați să răspundă îndatoririlor de partid, în loc să răspundă exclusiv îndatoririlor naționale.

62

Acestor români le-a fost deschisă și pînă acum calea unei activități rodnice în sensul dorit de D-voastră. De ce nu au lucrat în cadrul asociațiilor existente, în primul rînd în cadrele „Astrei" și „Ligii Culturale", cele mai indicate asociații pentru afirmarea drepturilor noastre naționale? De ce nu lucrează în asociațiile de refu- giați și de voluntari? De ce nu dau contribuția lor la opera de documentare și propagandă prin reviste, ziare sau organele constituite ale statului? Spun acestea nu atît ca un reproș, ci ca un îndemn. Am apreciat la timpul său drept un gest patriotic memoriile ce ați adresat prin miniștrii Germaniei și Italiei, pentru apărarea drepturilor noastre asupra Ardealului cedat. Și nădăjduiesc că cel puțin de aici înainte toți românii se vor solidariza în același front de luptă comună pentru idealurile Patriei. Numai astfel vom putea asigura izbînda cu un ceas mai devreme.

II. — POLITICA EXTERNA

Orientarea politicii noastre externe. Politica externă a României Mari, răzimată pe sistemul statelor democratice din apus, inspirată din iluziile pacifiste ale instituției de la Geneva și în realitate garantată prin alianța nesinceră a Poloniei și pe construcția tot atît de inoperantă a Micii Antante și a înțelegerii Balcanice, a ajuns într-o situație de completă dezorientare, atunci cînd s-a găsit în fața constituirii blocului puterilor revizioniste, de structură internă autoritară și în prezent formidabilei consolidări și expansiuni națio- nal-socialiste germane. Factorii noștri politici nu au găsit momentul și nici curajul unei adaptări radicale la noile situațiuni. S-a continuat astfel cu o politică șovăitoare și echivocă, care în timp ce încerca o timidă apropiere de Puterile Axei, compromitea orice bune rezultate prin acțiuni care tindeau să vădească fidelitatea noastră nezdruncinată față de aliați.

Această ținută a caracterizat în special politica noastră de la

1936 pînă la instaurarea noului regim. Din multele fapte ce s-ar putea aduce, vă reamintesc numai două, cît se poate de concludente, în 1939 Germania a fost admisă în Comisiunea Europeană a Dunării. România a încheiat un acord de colaborare economică cu Germania și Ministrul Afacerilor Străine al României a vizitat Berlinul. în același timp însă au fost acceptate garanțiile anglo- franceze și s-a dat curs liber activității ministrului României la Londra, care a lansat zvonul fals că România a fost obiectul unui ultimatum din partea Germaniei.

în mai 1940 s-a făcut la București o ofertă din partea Germaniei, prin care ni se garantau granițele dacă acceptam să păstrăm a linie corectă. Vechiul regim a evitat un răspuns categoric. S-a

63 continuat cu echivocurile, ezitările și basculările, care ne-au dus fatal la rezultatele pe care le deplîngem: pierderea Basarabiei, a Bucovinei de Nord, a unei jumătăți din Transilvania și a Cadrilaterului.

Trebuie să recunoaștem că această inadaptabilitate a orientării noastre politice se datorește în primul rînd rezistențelor interne opuse de oamenii partidelor noastre politice (regimul lui Carol II l-au constituit tot oamenii vechilor partide), care nu puteau concepe o orientare politică externă alături de puterile totalitare, ca fiind incompatibilă cu structura constituțional-democratică. O apropiere hotărîtă de Puterile Axei era socotită drept o primejdie pentru viitorul partidelor noastre politice și astfel — ca de atîtea ori în viața noastră politică — interesele superioare de stat au fost subordonate mărginitelor interese ale politicienilor.

Politica externă a noului regim. Nu este de mirare deci, că Puterile Centrale, care singure erau în măsură să ne asigure interesele vitale, nu ne-au acordat încrederea necesară, cu toate că atunci cînd am început a simți consecințele tragice ale vechii noastre orientări politice, am găsit curajul naufragiatului, ne-am retras din Liga Națiunilor și am renunțat la garanțiile Angliei. Această evadare din sistemul genevez și din plasa de iluzii a garanțiilor britanice a fost totuși o introducere necesară pentru schimbarea radicală a orientării politicii noastre externe.

Numai o prefacere structurală internă, un nou regim putea Insă să abordeze această schimbare în deplină sinceritate și cu toate șansele de recunoaștere și colaborare folositoare din partea noilor noștri parteneri politici. Noul regim totalitar ce am instaurat la 6 septembrie 1940 își revendică, între altele și acest merit: de a fi aderat din convingere neclintită și cu deplină sinceritate la politica Axei, definind clar și precis noua orientare politică externă a României.

Pentru orice judecător obiectiv al realităților este limpede, că în situația în care ne găseam în septembrie 1940, cînd am luat

conducerea statului, orice politică, alta decît una alături de puterile Axei, ne-ar fi dus automat la o soartă asemănătoare cu aceea a Poloniei. Cu toate acestea nu motive de oportunitate au determinat adeziunea noastră totală la politica Axei, ci judecata rece, obiectivă, a situației internaționale și a intereselor vitale și permanente ale țării noastre, în spațiul în care ne găseam.

O politică externă serioasă a unui stat de mărimea și puterea României, trebuie să țină seamă de mijloacele și țelurile proprii, dar și de forțele din afară, pe care se poate sprijini. în cazul nostru nu era vorba numai de promovarea aspirațiunilor noastre, ci în primul rînd de însăși garantarea existenței noastre. Puteam să

rămînem cu vechile noastre legături, cînd marile puteri democratice nu și-au putut asigura nici propria lor existență? Zdrobirea militară a Franței a lipsit coaliția țărilor democratice de pionul militar cel mai valoros. Continuarea politicii alături de Anglia ne-ar fi expus la o totală prăbușire. Este o iluzie să credem, că prin aportul nostru alături de Anglia am fi putut realiza altceva decît propria noastră sinucidere. Desfășurarea evenimentelor a fost o lecție dureroasă pentru toți cei care, de dragul ideologiei politice, nu țin seamă de brutalitatea realităților. în spațiul politic în care ne aflăm singurele forțe reale în prezență au rămas deci Germania și Rusia.

Politică alături de Rusia era însă o imposibilitate morală și de fapt. Imposibilitate morală din cauza loviturilor ce le-am primit și din cauza amenințătoarelor tendințe de expansiune rusești, reali? zate în bună parte, cu cel mai desăvîrșit cinism, de politica sovietică. Exemplul statelor baltice care și-au încredințat soarta, la începutul actualului conflict, în mîinile Rusiei Sovietice, pentru a fi apoi desființate, este demonstrativ. Era și imposibilitate de fapt, întrucît toate încercările făcute și în trecut de guvernele românești de a realiza o apropiere de U.R.S.S. au rămas fără rezultat. Pentru 11 oi vecinătatea slavă, cu pericolul expansiunii panslaviste dublat de amenințare comunistă, constituie dușmanul permanent de care nq ne putem apăra decît sprijiniți pe țara care are permanent aceleași interese și aceleași riscuri ca și noi.

Germania a rămas deci singura forță capabilă de a garanta în mod real, chiar și față de amenințările rusești, existența noastră de stat și de a sprijini efectiv refacerea noastră în toate domeniile. Germania însăși are interese de colaborare activă a României în chestiunile economice și politice ale spațiului dunărean, care ne leagă permanent și armonios de spațiul Europei Centrale. Dacă imperativul realizării idealului unității noastre naționale a impus în 1916 părăsirea politicii noastre alături de Tripla Alianță și intrarea în război împotriva Puterilor Centrale, imperativul

conservării noastre, al refacerii noastre materiale și morale, în vederea împlinirii aspirațiilor noastre îndreptățite, ne impunea să restabilim vechea colaborare și prietenie, înrădăcinate deja în tradiția raporturilor dintre cele două state. Nu putem să ne integrăm cu succes și cu folos pentru împlinirea drepturilor noastre în cadrul ordinii noi a Europei, fără această colaborare activă la opera adîncă de prefaceri ce se împlinesc sub ochii noștri și fără o credință sinceră îri eficacitatea acestei opere.

De aceea am adoptat de la început, fără șovăire, o orientare politică externă precisă, pe care înțeleg s-o urmez cu lealitate și cu toată sinceritatea, fiindcă este singura care în situația geopolitică de azi a României corespunde intereselor ei vitale și poate îndreptăți împlinirea aspirațiunilor noastre naționale. Această orientare

este conformă cu politica tradițională a României, fiindcă răspunde unor necesități de viață care nu se schimbă de pe o zi pe alta. Am declarat încă de la 26 septembrie și o repet și acum: „Voi merge cu Axa fiindcă interesele noastre politice și economice coincid, fiindcă pentru securitatea noastră nu există posibilitatea de a ne separa de Italia și Germania și fiindcă România nu intră în sfera economică anglo-franceză[u].

Aderarea României la Pactul Tripartit. Este de la sine înțeles că linia noastră de conduită fiind definitiv fixată, trebuie să tragem și toate consecințele ce se impun. România trebuie să-și dea contri- buția ei la rezolvarea problemelor europene în care este interesată, prin colaborarea politică, economică și militară cu aliații ei. Aderarea la Pactul Tripartit este actul firesc reclamat de imperativul acestei colaborări. Prin el s-a exprimat voința noastră de participare efectivă la reconstrucția Europei și de integrare hotărîtă și definitivă în sistemul politic dirijat de Axă.

Pactul de alianță dintre Marele Reich german, Italia și Japonia, încheiat la Berlin, în 27 septembrie 1940, este cel mai însemnat act politic mondial după pactul de neagresiune germano-sovietic din august 1939. Prin el se stabilește o colaborare deosebit de strînsă pe teren politic, economic și militar între cele trei puteri cu evoluție și structură asemănătoare; el are caracter defensiv și urmărește limitarea extinderii războiului; prin el se proclamă necesitatea cre- erii unei noi ordini dirijate în lume, pentru stabilirea unei păci durabile și unei orânduiri drepte, în care fiecare națiune să-și primească spațiul cuvenit. Era datoria noastră să aderăm la acest pact, clarificînd definitiv linia noastră de conduită politică și asigurîn- du-ne posibilitățile de afirmare, susținere și realizare a drepturilor noastre, în cadrele lumii noi ce

se plămădește.

D-voastră sunteți însă de părere că intrarea noastră în înțelegerea tripartită, fără să ni se dea ceva în schimb, a fost o greșeală, pentru că hotarele noastre erau deja garantate de Axă, în baza altei înțelegeri, iar pe de altă parte cu intrarea noastră în înțelegerea tripartită ni s-a făcut imposibilă reclamarea vechilor noastre hotare, cu energia și mijloacele cuvenite, de la vecinii noștri care fac și ei parte din înțelegerea tripartită. Aderarea noastră la Pactul Tripartit nu s-a făcut pentru garantarea hotarelor noastre actuale, pentru că acestea erau într-adevăr garantate prin schimbul de note intervenit în legătură cu arbitrajul de la Viena. Ea s-a făcut în vederea colaborării amintite mai sus și tocmai pentru a ni se da posibilitatea de a pune la timpul său în discuție revendicările noastre îndreptățite; regimul actual nu recunoaște granițele actuale ciuntite și înțelege să reprezinte, ceea ce a făcut și pînă acum, legi-

timitatea revendicărilor românești totale, în care intră și întregirea granițelor sfîrtecate.

D-voastră considerați chestiunea parțial, numai din punctul de vedere al raporturilor posibile cu Ungaria. Pierdeți din vedere că avem și alte hotare și alte drepturi de revendicat și că nu putem să ne impunem, numai prin puterile proprii, condițiunile încadrării noastre în structura viitoare a Europei. Dar chiar numai mărginind problema la punctul D-voastră de vedere, al intereselor exclusive ardelenești, se pune întrebarea întrucît am fi fost mai avantajați dacă nu aderam la Pactul Tripartit, cîtă vreme Ungaria a făcut pasul acesta? Nu era o datorie de prevedere să aderăm la pact, cu atît mai mult cu cît Ungaria aderase înaintea noastră? Cu ce șanse și în ce împrejurări am fi putut reclama hotarele noastre pierdute, puși într-o situație de inferioritate față de Ungaria, din punct de vedere al relațiilor internaționale?

D-voastră obiectați că intrarea noastră în înțelegerea tripartită s-a făcut fără să ni se dea ceva în schimb. Pactul Tripartit nu cuprinde însă o reglementare a problemelor litigioase. El cuprinde numai principiile unei viitoare reglementări. Trebuie să ne adaptăm acestor principii, dacă vrem să recoltăm roadele așteptate ale orientării noastre politice actuale. Am obținut cît se poate obține in circumstanțele actuale, toate asigurările că drepturile noastre vor fi satisfăcute și că „eforturile și loialitatea noastră vor fi răsplătite[14]. Lumea nouă este în plămădire; este prematur a judeca rezultatele și este nedrept a condamna cu anticipație ceea ce nu s-a înfăptuit încă definitiv. Experiența catastrofală a Iugoslaviei și Greciei demonstrează îndeajuns, că politica realistă a României a avut deja unul din rezultatele cele

mai importante: conservarea Patriei. Credem că aceeași politică va realiza și mărirea ei.

Raporturile româno-iugoslave. Năzuința D-voastră patriotică de a servi cît mai bine interesele românești, în cadrul intereselor engleze, v-a determinat să-mi adresați la 4 aprilie a.c. o scrisoare de protest împotriva intențiunii de a se îngădui o agresiune a armatei germane de pe teritoriul nostru, cît și a unei participări directe a armatei noastre contra Iugoslaviei. Protestul împotriva unor intenții, cărora nici un factor autorizat nu le-a dat expresiune, m-ar dispensa de un răspuns în această chestiune. El își are însă importanța sa pentru că exprimă punctul D-voastră de vedere asupra raporturilor româno-iugoslave. Cu toate că guvernul român n-a avut intențiunea să facă și nici nu a făcut vreun act de angajare in ostilitățile începute cu Iugoslavia, găsesc totuși necesar să clarific și această chestiune, asupra căreia nu împărtășesc vederile D-voastră.

Procesul de intenții ce faceți guvernului în scrisoarea ce mi-ați adresat pornește de la considerațiunea, că România, alăturîndu-se

Pactului Tripartit, ar putea fi în situațiunea să i se ceară de către Germania și Italia o colaborare militară împotriva Iugoslaviei. Socotiți această posibilă solicitare drept fără nici un temei. Puterile semnatare ale Pactului Tripartit n-au cerut participarea noastră la acțiunea lor împotriva Iugoslaviei; totuși această cerere s-ar fi putut întemeia pe art. 3 al Pactului Tripartit, care prevede sprijinul reciproc politic, economic și militar în cazul atacului unei puteri neangajate încă în conflictul european. Chiar și fără stipulațiunile pactului, orientarea noastră politică alături de Axă reclamă și îndatoriri nu numai drepturi. Am arătat mai sus temeiurile care susțin convingerea mea, că interesele României nu pot fi servite decît prin legăturile și colaborarea cu Puterile Axei. Dacă Franța, învinsă, este pe cale să stabilească asemenea legături cu dușmanul de ieri, împotriva fostei sale aliate, pentru că interesele superioare de stat ale conservării și afirmării sale în cadrul noii ordini europene o impun, nu văd de ce mi se fac incriminări pentru că înțeleg să apăr și să servesc aceleași interese ale patriei mele, cu toată lealitatea și consecvența la care mă obligă orientarea actuală a politicii noastre externe. O participare militară a României, dacă va fi cazul, se va face pentru afirmarea propriilor noastre interese de stat și naționale, oricînd și împotriva oricui.

D-voastră argumentați imposibilitatea morală a unei asemenea acțiuni împotriva Iugoslaviei, afirmînd că poporul românesc a trăit în trecut, totdeauna, în relații de prietenie cu poporul iugoslav; că

atît în prezent cît și în viitor între noi și această națiune există o strînsă comunitate de interese și trebuie să existe o solidaritate de acțiune; că tratatul nostru de alianță cu Iugoslavia nefiind pînă în prezent denunțat, ne impune încă anumite obligații; că România ar face o greșeală istorică de neiertat dacă ar contribui în orice formă la slăbirea Iugoslaviei și la pătrunderea unei mari puteri în Balcani, ceea ce ar primejdui libertatea și securitatea națiunilor balcanice.

Nu voi face un istoric amănunțit al raporturilor de prietenie româno-iugoslave. Este totuși cazul să vă amintesc despre luptele îndelungate ale românilor ortodocși din Transilvania și Ungaria pentru a ieși de sub ierarhia bisericii sîrbești, lupte și frămîntări ale căror ultime zvîcniri se găsesc pînă azi în cartoanele proceselor mănăstirești, încă nelichidate. D-voastră păstrați, desigur, amintirea scumpă a prieteniei și solidarității naționalităților din Ungaria, în luptă cu apăsarea maghiară. Supuse aceleeași sorți vitrege, prietenia și solidaritatea lor a fost reală și eficace. Care a fost însă aspectul real al prieteniei româno-jugoslave după triumful cauzei comune?

Tratatul de alianță din 14 august 1916 între România și Puterile Aliate prevedea „că Franța, Anglia, Italia și Rusia recunosc Româ-

niei dreptul de a anexa de la Austro-Ungaria toate teritoriile specificate la art. IV[44], între care era și Banatul întreg. Adunarea națională de la Alba-Iulia din 1 Decembrie 1918 proclamă în mod deosebit, în art. I, „dreptul inalienabil al națiunii române la întreg Banatul, cuprins între rîurile Mureș, Tisa și Dunăre[14]. Aceste drepturi românești au fost justificate și susținute chiar de D-voastră în fața plenului adunării. Prietenii noștri sîrbi le-au contestat însă și au ocupat prin surprindere Banatul, revendicîndu-1 pentru dînșii, deși nici argumentele istorice, nici etnice, nici politice nu-i îndreptățeau. Adunarea națională românească de la Lugoj, din 10 iunie 1919, a afirmat din nou drepturile noastre la integritatea Banatului, cerînd ca armata română să ocupe întreg Banatul pînă la Dunăre și pînă la Tisa. La 10 august 1919 Adunarea Națională Românească din Timișoara proclama: „Vrem Banatul întreg între Dunăre, Tisa și Mureș. Aceasta o cere dreptatea, ne-o dictează sîngele și marele interes de existență al neamului[44]. Iar Adunarea șvabilor din Banat era alături de noi, declarînd că Banatul nu poate fi împărțit în două și cerînd unirea pe veci a Banatului cu România.

Cu toate că Iugoslavia beneficia, ca stat succesor al desmembratei monarhii austro-ungare, de cele mai întinse cîștiguri teritoriale, Conferința . Păcii a adoptat o soluție tranzacțională care acorda sîrbilor și zona bogată a Torontalului

cu o parte din județul Timiș. Neres- pectarea clauzelor tratatului nostru de alianță de către marile puteri aliate și democrate a adus demisia guvernului I. I. C. Brătianu, care apărase cu intransigență drepturile românești. Sub presiunea aliaților tratatul a fost totuși semnat, pentru că unii bărbați de stat români aprobau soluția tranzacțională în chestiunea Banatului. în vederea viitoarelor legături politice între statele beneficiare ale tratatelor de pace, legături menite a garanta situația cîștigată. Menționez și faptul că atitudinea neconciliantă a Iugoslaviei a rupt solidaritatea statelor mici la Conferința Păcii, zădărnicind apărarea comună a intereselor acestora față de omnipotența marilor puteri.

Prietenia româno-iugoslavă de după război începe deci sub semnul acestui conflict, rezolvat în paguba și cu încălcarea drepturilor noastre. Ar fi fost de așteptat ca în cadrul Micii Antante, inițiate îndată după organizarea păcii și ulterior în acela al înțelegerii Balcanice, semnate la 9 februarie 1934, relațiile noastre cu Iugoslavia să se dezvolte în spiritul unei prietenii și înțelegeri sincere, care să răscumpere greșelile din trecut nu prin curteni e protocolară, ci prin reale servicii reciproce. Asigurarea drepturilor la viață națională pentru minoritățile celor două state ar fi fost cea dintîi condițiune *a* unei asemenea atitudini. Dar, în timp ce România asigura prin dispozițiuni constituționale, legislative și administrative un tratament civilizat pentru toate minoritățile fără deosebire, Iugoslavia face deosebiri revoltătoare în tratamentul diferitelor gru- **69** pări etnice și în special românilor le-a aplicat un regim scandalos de opresiune și abuzuri, în dispreţul legăturilor formale de amiciție și alianță.

Iugoslavia n-a respectat regimul de autonomie școlară și bisericească privitor la românii din Macedonia sîrbească și grecească, regim stabilit în epoca stăpînirii turcești, recunoscut de factorii în drept și după războiul balcanic și în baza căruia statul român avea dreptul de a înființa și susține școli și biserici pe seama românilor din Macedonia. Toate școlile românești, chiar și cele primare, au fost închise imediat după 1918, localurile lor confiscate, parohiile ortodoxe române au fost dizolvate, iar bisericile construite și înzestrate cu cheltuiala românilor și a statului român, au fost confiscate pe seama cultului ortodox sîrbesc. Bisericile, mănăstirile și școlile românești din districtele Craina, Morava, Prijarevaț și Timoc au fost complet suprimate încă din epoca Serbiei vechi. Raporturile noastre de amiciție și alianță nu au adus nici o schimbare favorabilă în tratamentul acestor frați ai noștri. Dimpotrivă. Copiii lor au fost opriți să frecventeze școlile din România. Preoții sîrbi refuzau să boteze pe noii născuți cu nume românești. Toate presiunile posibile se făceau pentru deznaționalizarea rapidă a acestor români și numai rezistența noastră etnică proverbială a făcut ca acești frați să-și păstreze încă vie conștiința lor românească.

Singur grupul românesc din Banatul iugoslav s-a bucurat de o ocrotire oarecare a vieții sale naționale, în baza tratatului pentru protecția minorităților și a unor convenții speciale. Dar convenția școlară româno-iugoslavă s-a putut încheia abia în 1933, după discuțiuni începute la Belgrad în 1922 și zădărnicite apoi de repetate ori de Iugoslavia. Iar chestiunea religioasă n-a putut fi reglementată nici după 12 ani de tratative, deoarece convenția respectivă semnată la Belgrad în 2 iulie 1934 și ratificată de parlamentul român la 20 iunie 1935, a rămas inoperantă, nefiind ratificată în termen de parlamentul iugoslav.

Atitudinea puțin amicală, ba chiar provocatoare față de noi a Iugoslaviei s-a vădit și în manifestările de opinie publică. La împlinirea celor 10 ani de la unire, ziarul „Politika" scria, prin pana unui general activ (N. Tolovici), următoarele: „Poporul și armata noastră nu vor uita niciodată amara lor soartă, deoarece este adînc și cu sînge întipărită în inimile și mintea noastră, iar gîndul nostru va fi îndreptat spre acele ținuturi (e vorba de Timișoara și Banatul românesc!) pînă cînd istoria nu va repara nedreptatea". Manualele de școală întrebuințau ironii și malițiozități la adresa României. Recruții sîrbi învățau că între dușmanii țării lor cei dintîi sunt românii. în zilele noastre tragice din iunie 1940 unele ziare din statul vecin susțineau cauza noastră afirmînd cele ce urmează:

„Deși 60»/o din populația Basarabiei sunt moldoveni, considerați de România ca parte integrantă din populația ei, iar numai 20®/» ruși, totuși nici un regim politic din România nu a putut reglementa chestiunea Basarabiei, în cei 20 de ani, în care timp Rusia a protestat mereu cu multă vehemență în contra răpirii acestui vechi u drept al ei, căci în moldoveni se vede un trib deosebit de români, care ar fi fost cîștigat încă de pe timpul imperiului țarist pentru ideea rusească, întrebuințînd chiar limba rusească în toate împrejurările". Iar despre Bucovina se spunea, că „este o regiune de origine pur slavă, pentru care România nu a făcut nimic și care a rezistat foarte mult influențelor Bucureștiului și intențiilor de românizare". („Vreme" din 29 iunie 1940). La 11 iulie 1940 ziarul „Hrvats- ki Dnevnik" scria: „Tratatul de la Trianon a adus o mare nedreptate Ungariei. România a primit prea m«5t pămînt și deci o revizuire a frontierelor este necesară, pentru că ea este justă".

Situația critică din iunie 1940 a evidențiat și mai dureros completa lipsă de eficacitate a legăturilor noastre cu Iugoslavia. Amicii și aliații noștri nu ne-au acordat nici cel puțin un sprijin moral; ei ne-au sfătuit să ne jertfim în interesul păcii. Se afirmă chiar, că în cursul tratativelor pentru aderarea la Pactul Tripartit, guvernul iugoslav ar fi dat curs liber poftelor sale revizioniste și față de

România, condiționînd această aderare și de anexarea Banatului românesc.

Nici presa iugoslavă, nici oficialitatea statului vecin n-a lăsat să-i scape vreun prilej pentru a-și manifesta, chiar atunci cînd cele două țări făceau parte dintr-un dublu sistem de alianțe, atitudinea lor dușmănoasă față de țara noastră. Aceasta este prietenia care vă obligă să apărați interesele Iugoslaviei, îndemnîndu-ne la o solidaritate de acțiune care ne-ar fi adus o prăbușire iremediabilă?

Guvernul responsabil al Iugoslaviei a aderat la Viena, la 25 martie a.c., la Pactul Tripartit. O comunitate de interese și o solidaritate de acțiune între România și Iugoslavia nu putea fi concepută decît în cadrul noilor orientări politice ale ambelor țări. Miniștrii iugoslavi, care au semnat cu depline puteri documentul de la Viena, au fost însă arestați la înapoierea lor la Belgrad. Armata în frunte cu generalul Simovici, a pus la cale lovitura de stat, care a precipitat Iugoslavia, în conflictul iremediabil cu Germania. în patru zile armata și strada au sfărîmat statul iugoslav, înfăptuit cu sacrificiile atîtor generații. Armata și strada au făcut politică de simpatie pentru englezi, în loc să stea strajă intereselor țăirii, alături de factorii răspunzători. Eram dator oare, pentru considerația intereselor pe care le apărați, să fac același gest nebunesc, aruncînd și România, abia salvată, în prăpastie? Este posibil să credeți, că în împrejurările date, ne leagă încă tratatul de alianță cu Iugoslavia, pe motivul că acest tratat pînă în prezent nu a fost denunțat? Nu

71 credeți că aderarea noastră totală la politica Puterilor Centrale ne-a dezlegat de obligațiile anterioare? Pentru D-voastră mai există Mica Antantă și înțelegerea Balcanică? Nu s-a schimbat încă nimio în situația Europei?

înțeleg pînă la un punct zelul D-voastră de a servi cauza democrației engleze, dar nu pot aproba punctul D-voastră de vedere care apără aceste interese cu riscul existenței noastre de stat. D-voastră considerați ca sigură o victorie engleză și priviți numai sub acest unghiu interesele actuale și de viitor ale României. Realitățile vă dau o dureroasă replică de fiecare zi. Unde ar fi România azi, dacă am fi urmat sugestiilor și îndemnurilor D-voastră atît de insistente? Și întrucît libertatea și securitatea națiunilor balcanice ar fi fost mai puțin primejduite, dacă alături de prăbușirea Iugoslaviei s-ar fi înregistrat și propria noastră prăbușire?

Atitudinea guvernului nu poate fi decît una singură: principial nu putem refuza colaborarea, chiar și militară, în cadrul legăturilor externe pe care le-am făcut și pe care ținem să le respectăm cu loialitate și sinceritate deplină. Politica de duplicitate din ultimii ani ne-a dus pînă la marginea prăpastiei. Efectiv dorim să participăm la orice acțiune menită să dea

satisfacție revendicărilor noastre naționale. Aceste revendicări sunt integrale, privind pe toți românii rămași peste hotare. (Remarc, în treacăt, că D-voastră aveți în vedere numai problema Ardealului cedat). Satisfacerea lor este posibilă numai în cadrele actualei noastre orientări politice externe. Pentru izbinda gindurilor noastre avem nevoie de o bună pregătire militară, de ordine, disciplină și muncă în toate ramurile de activitate și de unirea frățească a tuturor sufletelor românești.

Opinia publică și problema iugoslavă. Cred că există această solidaritate sufletească, de muncă și de ideal a tuturor românilor și nu regimul actual va ifi acela care să falsifice adevăratele idealuri ale națiunii. D-voastră greșiți profund, dacă considerați că partidul național-țărănesc reprezintă, prin ceea ce mi-ați scris, opinia publică a țării. Adevărata opinie publică a țării o reprezintă glasurile românești care de pretutindeni au cerut ocuparea Banatului iugoslav de către armata română, atît prin solicitări telegrafice, cît și prin presă sau delegațiuni. Pentru edificarea D-voastră se alătură, în copie, cîteva din documentele respective, cele mai multe din sursă ardeleană.

Dar chiar și partizanii devotați ai D-voastră nu vă împărtășesc opiniile asupra problemelor balcanice, căci iată ce a declarat d-1 Sever Bocu la 25 mai crt. referitor la chestiunea Banatului:

„Dacă ași fi primit colaborări, drepturile noastre asupra Banatului azi ar putea fi discutate, dacă nu de altcineva, de sîrbii înșiși,

pe care i-am anunțat într-una că noi nu mai avem nimic de revendicat în Banat. Căci între națiuni există angajamente morale care nu pot fi nesocotite, călcate. Fiindcă am nesocotit toate valorile morale, de aceea am căzut atît de jos. Au renunțat însă numai trădătorii, oportuniștii, poporul bănățean n-a renunțat niciodată. In momentul deschiderii succesiunii, deci dreptul nostru asupra Banatului, apare limpede, clar pentru toată lumea, pentru sîrbii înșiși. Și nu numai asupra Banatului, ci și asupra fraților noștri din Timoc, pe care prietenii noștri sîrbi îi țineau ascunși, nu-i pomeneau nici în statisticile lor, erau ultimii hiloți din Europa, fără școală și fără biserică, precum și asupra fraților noștri din Bitolia, pe care sim- plamente i-au desființat. Le-am spus sîrbilor la Paris: „nu treceți Dunărea, care e o frontieră pacifică între noi, fiindcă dacă o treceți, nimic nu ne împiedică să o trecem și noi, care avem o populație românească, alogenă, în Serbia, cu mai multe drepturi decât ale colonilor, oricare ar fi ei. Sîrbii s-au socotit însă privilegiați și iată că o justiție imanentă vine să pună lucrurile la punct. Națiunea noastră din Timoc se deșteaptă din somnul cel de moarte cu toate că a fost ținută sub obroc, cu toate că nici unui

român nu-i era permis să călătorească nici trecător prin Timoc“ ... Și combătînd apoi diferitele „mașinațiuni locale“ și zvonuri fanteziste colportate cu privire la viitoarea situație a Banatului, d-1 Sever Bocu spune:

„Fiihrerul a declarat-o categoric și în ultimul său discurs, că națiunea germană nu are revendicări teritoriale în Balcani. Iar hotărîtor este cuvîntul său. Creator de istorie, de ordine nouă, este el. Nu trebuie să dăm deci prea multă atenție acestor vești. Banatul va reveni Patriei Mame, unde aparține, după toate legile omenești și dumnezeești, mutilarea lui la 1919 nefiind decît o monstruozitate, cum am definit-o în Parlamentul României[11] (ziarul „Vestul[14] din 28 mai crt.).

Este vrednică de subliniat această situație paradoxală, în care D-voastră, care vă socotiți exponentul veridic al opiniei publice, vă găsiți de fapt în complet dezacord cu această opinie, iar eu, care prin concepția metodelor de guvemămînt pe care le reprezint, nu sunt legat de curentele de opinie publică, sunt în realitate exponentul acestora. Aceasta dovedește că regimul a îmbrățișat adevăratele idealuri ale națiunii, pe care cu întreagă greutatea răspunderilor se și năzuește să le înfăptuiască, pe singura cale ce ne este astăzi deschisă: aceea a colaborării leale și efective cu puterile Axei.

Perspectiva unor consecințe grave pentru revendicările noastre naționale, în momentul păcii generale, pe care D-voastră o întrezăriți ca un fruct al victoriei democrațiilor occidentale, nu mă poate abate de la calea ce mi-am impus. în primul rînd pentru că eu cred în victoria puterilor Axei și în noua ordine ce se va creia în

Europa prin această victorie. în al doilea rînd, pentru că drepturile românești își au o justificare atît de puternică, incit orice aranjament care vizează o justă operă de pace, va trebui să țină seamă de ele.

Considerațiuni finale. In cele de mai sus am răspuns tuturor obiecțiunilor esențiale ridicate prin memoriile D-voastră, atît în ce privește politica internă, cît și cea externă a regimului. Este ușor de constatat că aceste obiecțiuni își au punctul de plecare în discordanța concepțiilor pe care le reprezentăm, atît în ce privește regimul intern, cît și orientarea politicii noastre externe. D-voastră sunteți pentru regimul democratic parlamentar și pentru o politică externă alături de puterile democrațiilor apusene; eu sunt pentru regimul intern al statului național totalitar și pentru politica externă alături de puterile Axei. Este clar, că fiecare din aceste concepții impune anumite puncte de vedere și anumite consecvențe, care sunt ireconciliabile; este deci explicabil dezacordul

complet în care m-am găsit față de argumentele și concluziile D-voastră.

Orice concepție politică își are o justificare teoretică și o justificare practică, verificată prin aplicarea și rezultatele sale. Teoretic oricine poate să considere drept ideală concepția pe care o reprezintă. Politica fiind însă o artă a guvernării, singură verificarea practică poate da măsura justă a valorii unei concepții.

Rezultatele regimului democratic aplicat în România sunt cunoscute. Ele s-au soldat cu destrămarea internă totală, cu sfîșierea hotarelor și cu cele mai grave amenințări pentru însăși existența statului. Asupra regimului statului național, inaugurat la 6 septembrie, nu se poate face o judecată definitivă. El s-a verificat însă ca regim de ordine și de reconstrucție națională și socială; el a asigurat, în împrejurările cele mai grele, existența statului; el reprezintă cu autoritate voința dîrză a națiunii de a se reface moral și material și de a-și împlini integral drepturile, înăuntru și în afară.

Socotesc, că un regim care reprezintă un astfel de potențial de afirmare socială și românească merită să fie sprijinit de toate conștiințele românești. în fața realităților profund schimbate, ni se impune tuturora o singură atitudine: să slujim cu toate puterile noastre unite prezentul și viitorul Patriei, trecînd cu vederea tot ce a putut să ne despartă în trecut.

Primiți, vă rog, asigurarea deosebitei mele considerațiuni.[18]

București, *22* iunie 1941

General
ION ANTONESCU[1]”

9†

Domnule general,[20]

Opinia publică românească urmărește cu mare însuflețire acțiunea militară condusă de dv. pentru dezrobirea provinciilor cotropite de străini și cu încordată atențiune toate măsurile luate în legătură cu această istorică desfășurare.

între aceste măsuri, au reținut, în mod deosebit, atenția opiniei publice declarațiile d-lui vicepreședinte al Consiliului, privitoare la organizarea administrativă și economică a Bucovinei și Basarabiei, care s-au difuzat larg prin presă și radio.

Sînt prea pline de urmări grave măsurile pe care domnia sa,

† Reprodus după: *23 August 1944,* vol. I, p. 382—387.

desigur, de acord cu domnia voastră, le anunță că vor fi luate în Bucovina de nord, Basarabia și Moldova de nord, pentru ca să nu fiu nevoit să atrag atențiunea dv. asupra lor.

Modul cum se va organiza administrația in Basarabia și Bucovina, după reîncorporarea lor, angajează viitorul și poate să fie plin de consecințe. Regimurile anterioare, afară de cel național-țărănesc, au privit Basarabia și Bucovina ca o colonie și le-au încătușat într-un sistem centralist, care a împiedicat orice posibilitate de auto-administrare. Cele două provincii au fost inundate de funcționari din regat, necunoscători ai oamenilor de acolo; aceștia s-au prefăcut în adevărați satrapi ai populației și au stîmit numeroase nemulțumiri. Au fost, desigur, și oameni de treabă între cei vinovați, dar cei răi au compromis și pe cei buni. Ei au fost aceia care au făcut ca denumirea de regățeni să devie odioasă și timp de două decenii provinciile, în bună parte, s-au înstrăinat, în loc să se închege sufletește complet cu țara. Cînd am venit la guvern eu, a fost nevoie să încep totul dinainte. Cei ce au urmat au stricat din nou tot ce am îndreptat.

Reluarea vechiului sistem centralist ar fi, prin urmare, o greșeală de neiertat.

Regimul bolșevic, prin resentimentul adînc ce a stîmit în sufletele basarabenilor, i-a apropiat din nou de țara-mamă. Această reacțiune sufletească trebuie captată și folosită în scopul închegării sufletești a întregului neam românesc.

în forma nouă, însă, cum voiți să organizați administrația celor două provincii, nu vom izbuti decît să ne îndepărtăm cu pași repezi de acest scop.

O nouă bruscare a Basarabiei și Bucovinei și o nouă îndreptare a sufletului ei spre Rusia ar fi cu atît mai gravă, cu cît, după prăbușirea regimului bolșevic, o Rusie revenită la sistemul proprietății individuale și a unor libertăți relativ mai largi ar putea să devie un punct de atracție mai primejdios decît a fost un stat cu regim sovietic comunist.

Atît în consfătuirea ce s-a ținut cu fruntașii basarabeni la Președinția de Consiliu, cît și prin sus-menționatele declarații, s-a pus în vedere că în primul moment se va introduce o administrație militară și pe urmă una condusă de oamenii regimului din vechiul regat, pentru purificarea acestor provincii. Iată o soluție greșită, care va compromite de la început evoluția de viitor a raporturilor dintre acele provincii și regat și care de la început acoperă cu un văl inpenetrabil intențiunea clar și bine exprimată a d-lui vicepreședinte al Consiliului, de a înlătura centralismul distrugător de inițiative și control politic.

Întîi: de unde această neîncredere în elementele localnice, care de atîtea ori s-au dovedit conduse de adînci sentimente naționale și de o exemplară corectitudine, ca cetățeni și români, chiar și cu oca- ziunea ultimelor desfășurări triste? Al doilea: cum credeți să

faceți epurația acestor provincii? Este de prevăzut că o administrare astfel organizată va fi izvorul erorilor și ororilor.

Nu poate fi indicată decît o singură procedură: aceea de a introduce imediat o descentralizare administrativă, pusă în lucrare prin oameni localnici, *pe răspunderea lor.*

Trebuie chemați la sfat basarabenii și bucovinenii, indiferent de grupările din care au făcut parte, și în înțelegere cu ei trebuie de asemeni desemnați acei în mîna cărora se va pune conducerea acestor provincii. Conducerea provinciilor trebuie să urmeze directivele guvernului. Armata, jandarmeria, poliția și justiția trebuie să ră- mînă centralizate și conduse din centru, prin exponenții guvernului; orice tulburări sau încurcături vor fi deci excluse. Ar constitui o mare nedreptate aceea de a se jigni oameni localnici intelectuali sau țărani, impunîndu-le cu sila elemente de conducere. Am făcut prin experiență proprie, ca președinte de consiliu, constatarea că basarabenii și bucovinenii sînt foarte înțelegători și dispuși să primească și chiar să invite persoane dinafară de provincia lor, în locuri pentru care nu au oameni. De altfel, nici ardelenii, nici basarabenii și nici bucovinenii nu au făcut niciodată greutăți în această privință, ci dimpotrivă.

Ar trebui apoi imediat constituirea, din localnici, a consiliilor provinciale județene, de plase și comune, pentru a sfătui și controla organele administrative și a le da îndrumări practice, așa încit viața administrativă să fie considerată ca a lor, iar nu impusă dinafară, iar răspunderea eventualelor greșeli care s-ar face să nu fie a puterii centrale.

Eu înțeleg bine rațiunea care a prezidat la oprirea refugiaților de a intra în Basarabia și Bucovina, spre a-și reocupa din primul moment proprietățile, cînd este știut că în actuala criză de alimente e firesc ca pămîntul să fie administrat și cultivat de proprietarii lui, care îl vor lucra cu mai multă tragere de inimă, decît alte elemente.

Declarația d-lui vicepreședinte al Consiliului, că pămîntul disponibil din Basarabia se va atribui elementelor din regat, poate să ducă la grave reacțiuni sufletești în Basarabia, abia recîștigată. Fără îndoială, este drept ca luptătorii care s-au jertfit în război să fie și ei împărtășiți din aceste terenuri, dar metoda de a jigni pe basa- rabeni și bucovineni, rezervînd pămînturile libere cu exclusivitate pentru sătenii din vechiul regat, nu ar putea nicidecum să servească interesul consolidării sufletești în provincia de peste Prut. Socotesc că metoda cea mai potrivită ar fi de a ține un just echilibru între cele două interese: acela de a satisface pe luptători și acela de a nu provoca nemulțumiri în Basarabia și Bucovina.

Dar mai ales nu înțelege opinia publică rațiunea și dedesubtul

pasagiului următor din declarațiile d-lui vicepreședinte al Consiliului: „Pînă la sfîrșitul ostilităților, cînd va interveni un decret de *anexiune,* pînă atunci autoritățile militare și regimul de ocupație sînt singura situație legală a acestor teritorii".

Întîi: despre care ostilități este vorba, acelea pentru Basarabia și Bucovina, sau acele contra Rusiei sau acele ale conflictului armat mondial?

Al doilea: pentru ce trebuie un decret de „anexiune"? Basarabia și Bucovina s-au contopit cu regatul României, pe baza autode- terminării, cu 23 de ani înainte, prin hotărîrile de unire aduse în adunările naționale. Pentru ce trebuie acum un nou decret de anexiune, care dă o altă înfățișare bazei de drept a unirii acestor două provincii **ca** patria mamă.

Pentru ce trebuie un expert german, anunțat cu atîta stăruință?

Deodată cu reocuparea acestor provincii, trebuie un „restitutio in integrum" și apoi măsuri de guvernămînt, care urmează în mod firesc din experiențele trecutului, respectînd hotărîrile de unire ale provinciilor.

în dreptul public și în cel internațional trebuie folosite expresii precise, aplicate la sensul lor bine stabilit științificește; astfel se pot întîmpla răstălmăciri și confuziuni păgubitoare pentru unitatea statului: Basarabia și Bucovina sînt teritorii românești, de „facto" și de „jure" și nu este permis să dăm alt titlu de drept al cîrmuirii românești, nici să instituim organizat factori străini în conducerea lor, oricît de pricepuți ar fi ei de altfel.

Profit de această împrejurare, pentru a vă împărtăși preocupările mele asupra obiectivelor ce trebuie să urmărim în acest război și asupra unor întîmplări, care dacă sînt adevărate nu pot să rămînă nedezaprobate.

Prin hotărîrea de a intra în acțiune împotriva cotropitorilor, tindem la eliberarea Basarabiei și Bucovinei și a unui colț din Moldova de nord, în această clipă, pentru toate conștiințele românești, problema stăpînitoare este afirmarea drepturilor noastre etnice și istorice, prea bine cunoscute, asupra întregului nostru patrimoniu național. Basarabia și Bucovina fac parte integrantă din aceste drepturi, care au fost recunoscute ultima oară și prin Conferința de la Londra din 1920.

Pierderea acestor provincii nu s-a datorat nici vreunei hotărî ri a unei instanțe internaționale, nici hotărîrii națiunii însăși, prin reprezentanții ei legal împuterniciți.

Lupta armatelor române pentru recucerirea lor nu este, prin urmare, agresiune cu intențiuni de cucerire, intențiuni care

trebuie să ne fie străine, ci urmarea unei invaziuni, care trebuia respinsă din primul moment. în această luptă, întreaga națiune și toți fiii ei trebuie să se înșire sub drapel sau, acolo unde cred că pot fi utili, în serviciul voinței naționale unanime, de a ne păstra hotarele și a recîștiga Basarabia, Bucovina și toate provinciile pierdute prin slăbiciunea unei cîrmuiri vinovate, impusă țării prin lovituri de stat.

întreaga națiune a fost cuprinsă de nespusă bucurie, cînd a aflat că Cernăuții, Chișinăul și alte orașe au fost eliberate de cotropitori.

Vom încerca cu toții cea mai mare satisfacție cînd vom afla în comunicate că reocuparea întregii Basarabii și Bucovine s-a terminat.

Bucuria și satisfacția noastră, a tuturor românilor, va fi fără margini nu numai pentru că am recîștigat două provincii frumoase și că am readus milioane de suflete românești la vatra strămoșească,' ci și pentru că jertfa sîngelui scump al armatei noastre glorioase a reparat rușinea pe care cîrmuitorii inconștienți de pe vremuri au adus-o țării noastre.

Recunoștința țării pentru generalii, ofițerii și soldații români și pentru dv., domnule general, comandantul de căpetenie, va fi eternă.

Cea mai grea zi pentru o națiune și pentru un comandant este însă aceea de a doua zi după victorie. „Inima tuturor românilor bate acolo unde este armata“, am spus într-o recentă scrisoare ce v-am trimis.[21] Acum, victoria în bună parte dobîndită trebuie ca toată puterea intelectuală, toată grija sufletească și toată inventivitatea.

românilor să fie concentrată spre a găsi calea cea bună, atit de grea, în cea de a doua zi de după victorie.

Pentru acest motiv, ca și în trecut și de data aceasta socotesc că am datoria să dau expresiune convingerilor mele și ale opiniei publice, atît de mult frămîntată și fiindcă îmi lipsesc toate celelalte mijloace, parlament, presă și adunări politice, sînt nevoit să vă deranjez pe dv., ca nu cumva mai tîrziu să fiu făcut vinovat de reticențe, de echivoc sau de lipsă de vigilență, atît de necesare în *vremuri* ca cele de azi.

Dacă întreaga opinie publică românească, cu noi toți, am fost pentru recucerirea provinciilor rupte prin agresiune de la patria mumă, sîntem categoric în contra ca România să urmărească obiective de agresiune.

Nu este admisibil să ne prezentăm ca agresori față de Rusia, astăzi aliata Angliei, probabil învingătoare, pentru alt obiectiv decît Bucovina sau Basarabia — în tovărășie de arme cu Ungaria și cu Axa, care ne-au rupt printr-un act arbitrar, neratificat de

nimeni, o parte importantă a ţării noastre, vătămîndu-ne teritoriul, mîndria şi onoarea noastră naţională. Chiar şi tovărăşia de arme de pînă acum, impusă de împrejurări, este cit se poate de supărătoare, cîtă vreme încă nu am primit nici o satisfacţie în problema Transilvaniei, dar ea are totuşi o singură justificare: aceea că este menită să repare pierderea ce am suferit, înainte cu un an, în urma presiunii exercitată' de Axă, care la vremea sa ne-a legat mîinile, oprindu-ne să ne apărăm. Acum ea ni le-a dezlegat.

Basarabia şi Bucovina s-au unit cu regatul vechi, prin voinţa lor liberă şi pe baza principiului auto-determinării popoarelor. Ar fi prea pretenţios să credem că continuarea războiului germano-rus ar depinde de colaborarea noastră, precum este nu mai puţin pretenţios să proclamăm noi, România, război sfînt contra Rusiei, pentru organizarea ei internă, de stat şi socială. Războiul sfînt, militar şi politic, *să-l prestăm* pentru România mare, cu toate provinciile sale.

Nu avem nici un soldat român de sacrificat pentru scopuri străine.

Trebuie să cruţăm armata noastră pentru scopurile noastre româneşti, care sînt multe şi mari şi de tragică actualitate pentru foarte apropiate vremuri.

Este adevărat că la nord şi la est de Nistru avem foarte mulţi fraţi români aşezaţi acolo de veacuri, la care avem dreptul să aspirăm pentru întregirea naţională. Pe aceştia însă nu-i putem cîştiga şi mai ales nu-i putem păstra cu armele.

Anexarea lor trebuie să se întîmple cu liberul lor consimţămînt şi cu aprobarea marilor puteri, atunci cînd se va stabili statutul teritorial definitiv al Europei.

Fără această aprobare noi nu ne vom putea bucura de alătu-

79 rarea fraţilor noştri de peste Nistru, ci vom avea din ea numai ne- sfirşite încurcături şi greutăţi.

în- schimb, în baza unei înţelegeri generale se pot găsi soluţii, care să ne satisfacă pe noi şi să nu provoace nici rivalitatea sau duşmănia vecinilor noştri.

Adevărul însă trebuie continuu accentuat că nimeni altul nu are dreptul asupra Republicii Moldoveneşti, în măsura în care avem noi.

O tendinţă de cucerire şi ocupaţiune mai conţine şi un pericol pe care mulţi nu-1 cunosc. Opinia publică maghiară şi conducătorii ei sînt într-un mod semnificativ frămîntaţi, iar ideea tot mai vîntu- rată de publicitatea maghiară şi de cercurile lor importante este că spaţiul vital al României este la est de Carpaţi, iar al Ungariei în partea de vest a Carpaţilor.

Nu-i admisibil ca noi să servim argumente şi motive în sprijinul celor ce urmăresc să ne împingă spre răsărit, eliminîndu-ne din cetatea naturală a Transilvaniei, leagănul românismului şi mai

ales nu este admisibil să ne legăm soarta prin războaie de cucerire și agresiune, cu Axa.

Zvonuri tot mai persistente vorbesc despre masacre săvîrșite asupra populației minoritare, în special evreiești, din Moldova. Ele nu sînt verificate și noi dorim să nu fie adevărate. Toate cazurile de rebeliune sau trădare națională trebuie pe loc și cu mare asprime pedepsite. Măsurile legale care sînt luate pentru a preîntîmpina repetarea unor asemenea acțiuni criminale, sînt binevenite.

Dar, simțul de umanitate al poporului nostru și bunul lui renume nu trebuie atinse prin executări și schingiuiri în masă, prin intoleranțe care s-ar răzbuna în primul rînd asupra noastră și a conaționalilor noștri. Pentru acest motiv, opinia publică românească și noi toți, care o cunoaștem, protestăm în contra lor sau a continuării lor, dacă s-ar fi săvîrșit.

Vă rog primiți asigurarea distinsei mele considerațiuni.

București, 18 iulie 1941.

IULIU MANIU
Președintele
Partidului Național-
Țărănesc

10*

Domnule general,[22]

Am primit răspunsul Domniei Voastre, la memoriile pe care vi le-am adresat la 4 decembrie 1940, 27 februarie și 4 aprilie 1941.

Am fost foarte impresionat și vă sunt recunoscător că în aceste

* Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 48/1940, filele 101—146;

vremuri, atît de grele, ați rupt din timpul Dv. atît de prețios, pentru a-mi răspunde pe 57 pagini, tocmai în ziua cînd România intra în. război.

în răspunsul Dv., bogat în amănunte și important ca informațiuni, sunt însă multe lucruri și afirmațiuni care nu corespund realității și se dă, adeseori, interpretare eronată părerilor mele, expuse în diferitele memorii. Ați precizat însă, exact, în răspunsul Dv., că „deosebirile de vederi ce ne despart, atît în politica internă, cît și în cea externă“ sunt „ireconciliabile[14].

Astăzi, cînd Armata Română își varsă cu atîta abundență sîngele ei românesc pentru întregirea patriei și gloria națiunei române, nu pot să intru în polemică cu acela care este chemat să ducă oștirea noastră la izbîndă.

Voi răspunde, domnule general, la timp.

Orice păreri am, ele sunt puse în slujba celui mai desăvîrșit patriotism: să ne refacem hotarele țării, compromise de o dictatură octroiată. Aceasta este deviza zilei de azi.

I. Afirmațiunea Domniei Voastre că în cursul evenimentelor tragice desfășurate în ultimul an m-ar fi interesat numai chestiunea Transilvaniei este cu desăvîrșire neîntemeiată. Realitatea este că Partidul Național-Țărănesc și cu mine am avut toată solicitudinea, nu numai pentru Transilvania, dar și pentru celelalte provincii. Dovadă este declarația mea, făcută în ziua de 2 iulie 1940, în chestiunea Basarabiei și a Bucovinei, declarație oprită de cenzură. în primele zile ale lunei iulie am prezentat, deasemenea, corpurilor legiuitoare o declarație și un protest, semnate împreună cu mine de următorii senatori de drept, împiedicați prin abuz de putere să ne prezentăm la ședințele maturului corp: Constantin I. C. Bră- tianu, Ion Mihalache, Dr. N. Lupu, V. Sassu, M. Popovici și Dr. A. Dobrescu. Tot în ziua de 2 iulie 1940 am prezentat — șefii de partide: N. lorga, C. I. C. Brătianu, A. C. Cuza, împreună cu mine și alți 24 de foști miniștri — Comisiunii pentru Afacerile Externe un protest în contra cedării Basarabiei și Bucovinei.

Toate aceste declarații s-au pronunțat înainte de prezentarea memoriului Dv. către suveran. Găsesc că ați făcut bine dispunînd publicarea lui ulterioară, după cum ar fi fost de dorit ca cenzura să permită publicarea susamintitelor acte.

Afară de acestea, în cursul lunei iulie am publicat o declarație-protest oficială, comună, a Partidului Național-Țărănesc și a Partidului Liberal, semnată de dl. C. L C. Brătianu și de mine, în chestiunea Basarabiei, Bucovinei și Dobrogei.

Dar, în afară de aceste manifestațiuni, din ultimul timp, Partidul 'Național-Țărănesc, guvernele lui și eu însumi am dat dovada că am urmărit problema Basarabiei și a Bucovinei, privind-o din punct de vedere al intereselor generale ale Neamului. *Afirm categorie că*

 ori de cite
ori s-a pus această problemă, noi nu am pierdut nici un singur prilej de a ne manifesta solicitudinea și nu am neglijat nimic ce se putea intreprinde în interesul integrării și consolidării lor definitive in cadrul statului românesc intregit. Primele dovezi datează încă din timpul celei dintîi guvernări național-țărăniste din anul 1919/20, cînd la stăruința guvernului nostru s-a întrunit la Londra conferința ambasadorilor, în care s-a obținut recunoașterea unirii Basarabiei de către marile puteri. Concomitent cu aceasta, însuși guvernul nostru a întreprins tratative directe cu guvernul sovietic, pentru a obține din partea Rusiei recunoașterea acelei uniri. In aceste negocieri s-a tratat cu

dl. Litvinov reluarea relațiilor cu Rusia, pe baza recunoașterii definitive a stăpînirii noastre în Basarabia.

Din nefericire intrigile politice bine cunoscute au împiedicat înfăptuirea unuia din cele mai însemnate succese ale politicei românești pe tărîmul extern.

Doisprezece ani mai tîrziu, fiind la cîrmă, Partidul a reluat acțiunea sa în această direcțiune, *fără a fi obligat prin nici o împrejurare externă să o facă,* numai din preocuparea constantă, dincolo de politica momentului, de a rezolva o problemă deschisă ca o rană și de a dobîndi titluri definitive pentru stăpînirea noastră de' fapt în Basarabia. Acțiunea a fost zăbovită de împrejurări asupra cărora nu mă opresc aici, dar ea a avut în continuarea ei rezultatul reluării raporturilor diplomatice dintre România și Rusia, întrerupte de aproape două decenii și stabilirea unor relațiuni normale, care formau condiția prealabilă pentru obținerea recunoașterii Basarabiei — recunoaștere pe care am și obținut-o în ce privește *„posesiunea de fapt*.*

în general, nu poate fi o nedreptate mai jignitoare pentru mine și pentru partidul ce reprezint decît afirmațiunea, absolut neîntemeiată, că pe noi nu ne preocupă decît chestiunea românilor din Transilvania. De aproape două veacuri, dar mai ales de la școala latinistă din Transilvania încoace, provincia noastră a fost vatra de plămădire și de propagandă a marii idei despre ființa națională unitară a tuturor românilor de pretutindeni și a aspirațiunilor de închegare într-o singură națiune — această idee fiind chiar baza ideologiei Partidului Național și trecînd intactă în ideologia Partidului Național-Țărănesc.

Partidul Național-Țărănesc e singurul care a reușit să închege din elemente reprezentative autohtone din toate provinciile o organizație solidă, pe tot cuprinsul țării și care a susținut cu o consecvență neîntreruptă îndatorirea statului și a tuturor factorilor hotă- rîtori de a îngriji și a ocroti *toate provinciile,* în egală măsură.

II. Mă învinuiți că consider în mod superficial problema întregirii noastre teritoriale și că obiecțiunile mele în această privință

stint nedrepte și perfide. Nu mi s^a dat ocazia în viață pînă acum să mă intîlnesc cu astfel de caracterizări, nici nu mă voi apăra față de ele, ci voi înșira cîteva fapte care, desigur, vor trebui să înduplece conștiința Dv. să regrete că ați riscat acest ton neobicinuit în cursul schimbului de vederi privitor la problema de stat.

Principala mea acuzație a fost că nu ați reușit să obțineți o îmbunătățire simțită a soartei românilor din teritoriile cedate și că nu ați făcut posibilă o înălțare sufletească a românilor în scopul de a recîștiga teritoriile pierdute. Față de aceste acuzațiuni ale mele, pe care le mențin, Dv. vă referiți la pasaje din cîteva

manifestațiuni ale Dv., pătrunse de un cald sentiment național. Nu am contestat niciodată sentimentele Dv. românești, nici aptitudinile Dv. de a le exterioriza în mod potrivit, dar nu despre aceasta este vorba. Chestiunea este ce ați reușit să faceți, căci acesta este rolul bărbaților de stat în apărarea intereselor naționale, sufletești și materiale.

Cel dintîi lucru pentru o națiune asuprită este ridicarea *moralului public și a simțului de demnitate națională, precum și ridicarea însuflețirii naționale* la un potențial gata de orice sacrificiu. Or, actele Dv. de guvernămînt în această privință nu numai că au realizat prea puțin, ci ne-au împiedicat și pe noi particularii și societatea românească independentă să punem în aplicare inițiativele noastre.

Cei ce se ocupă cu psihologia maselor și cu arta de a crea o opinie publică, știu prea bine că în mișcarea maselor, cei ce mînuiesc puterea în stat nu pot avea un rol de căpetenie, din cauză că ei nu pot să atingă, liber de răspundere, coarde sufletești fără a evoca totodată nemulțumirea ce întotdeauna se produce prin măsuri concrete de guvernămînt. Pentru acest motiv, s-a întîmplat întotdeauna că marile mișcări sociale și naționale, revoluțiile și loviturile de stat le-au pus la cale cetățeni particulari, care în baza acțiunii lor au reprezentat, în preajma sau îndată după preluarea puterii, opinia publică.

Cunoașteți propaganda infamă făcută în proporții fantastice de societatea maghiară și de guvernul maghiar în contra României. Sute și sute de cărți și broșuri, mii de reviste și articole, făcute sau inspirate de guvernul maghiar, răspîndite în toată lumea, ce defaimă și calomniază poporul românesc. O întreagă organizație, compusă din toate straturile societății maghiare, se ocupă în străinătate în mod sistematic de discreditarea statului și a poporului românesc și de creearea unei atmosfere seductive pentru națiunea maghiară, iar guvernul român, în raport cu activitatea prodigioasă a guvernului maghiar, nu face decît foarte puțin. In schimb Dv. ați oprit adunarea de manifestare convocată la Alba-Iulia și ați interzis orice manifestare a voinței naționale de a înfiera minciunile maghiare și de a afirma drepturile imprescriptibile ale națiunii românești. Cen- **83** zura dirijată de Dv. împiedică orice examinare serioasă ori înfierare sentimentală a atrocităților maghiare și a năzuințelor lor neomenești, aceasta în așa măsură că ea a oprit chiar reproducerea în fruntea unui ziar a imaginei geografice a României Mari, cîtă vreme ungurii au făcut tot timpul și fac și astăzi cea mai deșănțată propagandă pentru harta Ungariei lor istorice.

Sforțările ce trebuie să facă scriitorii și publiciștii români în scopul manifestării credințelor naționale ale lor constituie pentru ei o adevărată tortură.

Ungurii, prin ziare și prin radio, fac acte de provocațiune

contra românilor și a „României[44], iar guvernul român nu răspunde nimic și nu îngăduie nici o reacțiune, nici din partea noastră, a particularilor.

Ziarele naționaliste care nu sunt subvenționate de guvern sunt în bună parte redactate și editate de prietenii noștri politici, deci’ o nedreaptă acuzațiune adusă partidelor că nu iau parte la propaganda ziaristică în ființă.

Ați oprit funcționarea Asociației „Pro Transilvania[14], sub falsul pretext că era o înjghebare politică național-țărănistă, cînd era notoriu că în conducerea acestei asociații au fost alese persoane distinse care nu fac absolut nici o politică, iar altele au fost alese anume din toate partidele, tocmai pentru a evita orice suspiciune. Obiecțiunea Dv. că lumea îndrumată de noi ar putea lucra la organizațiile existente nu este reală, deoarece aceste organizații nu au structura necesară în acest scop.

Ne surprinde o adîncă indignare cînd vedem activitatea poporului maghiar și cînd vedem lîncezeala, lipsa de orice energie și de reacțiune din partea poporului românesc. Rezultă o descurajare adine îngrijorătoare la românii rămași în Ungaria, descurajare pe care cuvîntările Dv., oricît de frumoase sunt — pe care ei nu le pot citi — nu sunt în stare să o risipească. în această atmosferă românii din Transilvania ocupată au început în numeroase comune să-și părăsească și religia pentru a scăpa de prigonirile și batjocurile la care sunt expuși din partea autorităților și a particularilor maghiari.

Alături de discursurile Dv. mișcătoare stau tristele realități pentru înlăturarea cărora nu ați putut face nimic. Deposedarea țăranilor români împroprietăriți, a coloniștilor și a sătenilor, precum și a puținilor intelectuali care în timp de 20 de ani au izbutit să dobîn- dească pe cale legală imobile este în curs și astăzi cu concursul guvernului și al justiției, în baza ultimelor decrete legale.

Același lucru se întîmplă și cu industriile, băncile și cooperativele românești, acte revoltătoare, față de care guvernul român stă impasibil și inactiv. Pentru a vă arăta pe ce scară întinsă se petrec

aceste lucruri, dați-mi voie să reamintesc exemplicativ cazul moșiei de multe mii de hectare a prințesei Ghica și a soțului ei din comuna Bale (Bihor) pentru acapararea căreia a intentat acțiune chiar fiul șl nora regentului Horthy; amintesc împrejurarea că, fără deosebire de mărimea moșiilor, în toate părțile și chiar de la țărani cu pă- mînt de 20—30 ha. s-au intentat procese pentru deposedarea lor. Cazul celor 900 de coloniști din Macea, care au fost goniți, casele și vitele lor sechestrate, iar oamenii rătăcesc împrăștiați, fără căpătîi, în 13 comune, neîngăduindu-li-se măcar să treacă în România liberă sau cazul fabricilor de porțelan și

cărămidă din Cluj, al băilor din Sovata etc.

în fața acestor nemaipomenite abuzuri care lovesc direct chiar și în hotărîrile arbitrajului de la Viena și în fața faptului că bătăile și schingiuirile continuă, cum arată cazul recent al învățătorului Nistor Iosif din Petrid, care a fost ucis, fără să se fi dat cea mai mică satisfacție, Guvernul român nu numai că nu poate lua nici o măsură de apărare, dar mai lasă funcționarea liberă și existența neturburată în România a băncilor, a cooperativelor, a industriilor și coloniștilor maghiari. Principiul reciprocității nu funcționează decît în mod excepțional și din întîmplare acolo unde profită maghiarii, spre pildă în cazul comisarilor controlori ai guvernului la întreprinderile minoritare, care au fost desființați, ceea ce a servit în mod exclusiv maghiarilor, deoarece întreprinderile românești în Transilvania ocupată sunt puține la număr, cîtă vreme șirul întreprinderilor minoritare în România este nesfîrșit. Aceste întreprinderi fac o propagandă iredentistă maghiară cu rară consecvență și aproape pe față.

Comisia germano-italiană ignorează în așa măsură statul românesc și opinia publică românească, îneît pînă în ziua de astăzi nu a prezentat vreun raport despre rezultatul cercetărilor sale, deși pe cale particulară aflăm că învinuirile aduse contra Ungariei au fost dovedite în imensa lor majoritate. Mai mult însă, membrii acestei comisii provoacă revolta românilor prin atitudinea lor pe față părtinitoare pentru unguri și desconsideratoare pentru români.

Persecuția religioasă contra românilor continuă. Șirul trecerilor forțate la confesiuni maghiare este in curs, maghiarizarea școlilor românești este în plină desfășurare, biserici românești au fost dărî- mate, folosirea limbii românești este împiedicată sau restrînsă prin cuvinte de ocară, iar puterea ocrotitoare a statului rbmân nu se manifestă nicăieri. Reprezentanții statului român sunt expuși la insulte, cum s-a întîmplat cu consulul din Oradea, fără să capete vreo satisfacție. Suntem lăsați pradă bunăvoinței Germaniei și Italiei, pe care le vedem încurajînd pe maghiari prin discursuri publice, iar românii sunt amăgiți cu zvonuri vagi, care nu sunt confirmate pe față și în mod public.

Dacă soarta românilor rămași în Transilvania ocupată este tristă, **este** nu mai puțin descurajator faptul cum sunt tratați românii ardeleni refugiați sau expulzați de unguri. Recunosc cu plăcere că în primele zile ale întîmplărilor nenorocite, statul român, Banca Națională și Crucea Roșie au făcut eforturi remarcabile pentru alinarea suferinței celor năpăstuiți, dar pe urmă interesele lor individuale și colective au fost în mod dureros neglijate. Atîția și atîția dintre ei se găsesc în situații care stîrnesc un sentiment de milă. Ei își pierd vremea fără o ocupație

producătoare, iar averea lor rămasă în Transilvania e lăsată pradă furiei maghiare. Tratamentul de care au parte refugiații constituie nu numai o nesocotire din partea guvernului, ci chiar o directă jignire pentru ei. Cu titlu exemplicativ amintesc cîteva cazuri mai recente.

Refugiații din București, siliți de starea lor insuportabilă, au prezentat diferite memorii și au cerut de zeci de ori audiență de la Dv. și de la dl. ministru Mihail Antonescu, fără nici un rezultat. în special ei au însărcinat delegații spre a se prezenta Domniei-Voastre și a expune situația lor insuportabilă. Ei au cerut de la Dv. o audiență în ziua de 11 ianuarie 1941, sub Nr. 730, apoi la 27 martie, sub Nr. 2337, cererea însoțită de un memoriu și în 13 mai sub Nr. 3279, fără a li se acorda audiența cerută și fără măcar a li se da un răspuns, deși nu există nici pretextul subliniat de Dv. că e vorba, de o manifestare politică a Partidului Național-Țărănesc. Din întîmplare, dintre membrii acestor delegații, care erau compuse din Dr. Leon Scridon, Dr. Sebastian Bomemissa, Dr. D-tru Manu, Dr. Laurian Gaborn, Dr. Anton Ionel Mureșan, Dr. Titu Mălai, canonic, Dr. losef Pop, abate, Dr. Dumitru Nacu, Dr. Victor Pop, Aurel Ghilea, protopop și Dr. Valeriu Moldovan, precum vedeți oameni respectabili, dintre care nu este niciunul, în afară de cel numit în urmă, membru activ al Partidului Național-Țărănesc, din contră unii din ei făceau parte din alte grupări politice. Unde se poate o dovadă mai izbitoare a nesocotirii intereselor de importanță națională a refugiaților decît acest tratament, care lovește și în obligațiile curente ale guvernanților, stabilite prin legi?

Iar cînd, cu ocazia unei întîlniri cu care m-ați învrednicit, v-am rugat să dispuneți ca Comisariatul Refugiaților să nu respingă de la ajutoare pe refugiații care nu sunt legionari, mi-ați răspuns scurt să nu vă pierd vremea cu „chestiuni personale[14]. V-am ascultat ordinul. Nu v-am mai deranjat cu chestiuni de ale refugiaților pe care le socotiți personale, iar nu de interes de stat.

Pe ziua de 2 iunie a fost convocat congresul refugiaților, pentru a-și creea o organizație centrală care să reprezinte interesele colective din toată țara, constituiți în asociații locale aproape în toate județele din Transilvania și în cîteva județe din vechiul Regat. Congresul a fost încuviințat de autoritățile competente, cu toate

acestea el a fost oprit în ultimul moment și sutele de refugiați întruniți, toți oameni respectabili, unii foști miniștri, au fost forțați să se împrăștie fără nici o deliberare, deși nici aici nu se putea aplica pretextul obicinuit al unei manifestații național-țărăniste sau al altei grupări. Cei mai mulți din cei instruiți erau foști funcționari sau elemente străine de politică, iar conducerea asociației

proiectase să se aleagă persoane din toate partidele sau persoane străine de frămîntările politice. Eu, care am fost invitat de unanimitatea lor să fiu Președintele Asociației, am declarat că nu primesc această onoare, tocmai pentru a evita bănuieli neîntemeiate folosite de pretext binevenit pentru împiedicarea atîtor acțiuni necesare Națiunii.

Prezentîndu-se pe urmă la guvern o delegație pentru a protesta contra acestui act volnic și a cere autorizație pentru înființarea asociației, ea a primit răspunsul categoric că nici congresul, nici asociația nu se încuviințează, dar interesele refugiaților vor fi îngrijite chiar de guvernul țării. Pînă în ziua de azi nu s-a primit însă nici un răspuns la memoriile depuse de multă vreme, nici nu s-a făcut nimic în interesul refugiaților și nici nu s-a luat nici o măsură pentru ocrotirea averilor celor refugiați din Transilvania ocupată.

Banca Națională a României, care a dat în repetate rînduri dovezi de bunăvoință față de Ardealul ocupat de unguri și față de românii de dincolo, a votat un credit important de multe milioane, în scopul de a acorda refugiaților împrumuturi pentru a le face posibilă o activitate economică și pentru a-și putea aranja diferite încurcături materiale. Acordarea împrumuturilor așteaptă numai un aviz din partea guvernului. Acest aviz se amînă necontenit, cu toate că rezolvarea afacerii a fost de atîtea ori cerută și urgentată.

Toate aceste fapte și multe altele care vor fi la vremea lor pe larg expuse dovedesc temeinicia afirmațiunilor mele.

Nu mă îndoiesc de buna Dv. intențiune de a repara în stil mare catastrofa ce s-a năpustit asupra țării noastre în ultimul an, nu mă îndoiesc nici de buna Dv. credință ce privește urmărirea planului ce v-ați făcut în acest scop, dar în viața popoarelor nu este admisibil să se așeze acțiunea de guvernare pe o singură ipoteză și pe așteptarea rezultatului final, ci trebuie să se aibă în vedere și viața curentă, cu toate greutățile, obstacolele și nevoile ei imediate, urmărind cu aceiași energie și îmbunătățirea situațiilor tranzitorii. Doresc ca planul Dv. final — deși trebuie să recunosc că mă îndoiesc în realitatea lui — să reușească, dar nu pot, ca unul care sunt în contact permanent cu lumea și cu mizeriile, să închid ochii în fața lor, ci trebuie să veghez împreună cu întreaga opiniei publică cum Dv. și guvernul Dv. îngrijesc interesele permanente și cele trecătoare ale obștii românești și cum pregătesc realizarea planului final.

Dar și în ce privește planul Dv. final și acțiunea privitoare la realizarea lui, recunosc cu toată lealitatea că în chestia Basarabiei și Bucovinei nu ați putut repara nimic, la venirea Dv. la guvern; mi-am pus, însă, și îmi pun mereu întrebarea, că în ce privește Ardealul, dacă Dv. ați fi încercat să grupați în jurul Dv. toate

forțele vii ale Națiunii — pe mine, de sine înțeles, nu mă număr între ele, fiindcă o colaborare cu mine era principial exclusă —, oare nu ați fi putut da o altă și rapidă întorsătură lucrurilor, mai ales avînd in vedere cele trei împrejurări hotărîtoare: a) în ziua abdicării regelui Carol, Ardealul nu era evacuat de trupele noastre și nu era ocupat de maghiari; b) era dovedită falsitatea informațiilor date de delegații ex-regelui Carol la Conferința din Viena, că germanii și maghiarii ne-ar fi dat un ultimat și că rușii amenințau cu atac și din partea lor, dacă nu cedăm maghiarilor; c) sistemul de duplicitate al regelui Carol II, care stîrnise neîncrederea Reichului, era înlăturat. La guvern veniserăți Dv. și legionarii, care aveați deplina încredere a Reichului și această împrejurare o puteați folosi bine și energic în folosul salvării situației, arătînd celor care au aranjat arbitrajul de la Viena, împrejurarea că regimul regelui Carol și al guvernului său, impus țării, n-avea drept să cedeze nici o parte din teritoriul țării. Dar regimul național-legionar s-a mărginit a se supune hotărîrii de la Viena, în loc ca revolta sufletească a tuturor românilor să o îndrumeze spre o mare rezistență națională.

Manifestările de bucurie legitimă, pentru înlăturarea regelui Carol II — în jurul cărui act istoric v-ați cîștigat neșterse merite — puteau fi lipsite de dansurile vesele nepotrivite în momentul când Națiunea întreagă era sfîșiată de durere, pentru faptul că hotarele sfinte ale Țării erau călcate de dușmani fără a fi de nimeni apărate.

III. Răspunsul Dvs. cuprinde și următoarea afirmațiune adînc jignitoare pentru noi și pentru toate partidele vieții noastre publice:

„Principala preocupare a partidelor noastre, mai ales de la unire încoace, a fost căpătuiala partizanilor, fie că erau la putere, fie în opoziție, dacă aveau «influență». Dacă, de ochii lumii, în fața Parlamentului s-au dat lupte ideologice, în schimb politicienii se înțelegeau de-a valma, cînd era vorba să-și creeze situații nemeritate, să-și satisfacă ambițiile și vanitățile. De pagubă au rămas întotdeauna bugetul statului și morala publică[11].

în fața acestei caracterizări a partidelor și a vieței noastre politice îmi exprim adînca mea mîhnire și protestul cel mai categoric.

Dacă s-au găsit oameni politici abuzivi, ieșiți la iveală sub regimul partidelor și dacă s-au produs, ceea ce nu contest, din partea unora atitudini condamnabile, totuși a acuza pentru aceasta și a înlătura întregul regim democratic și partidele în totalitatea lor, este o mare nedreptate și o fundamentală greșeală politică. Ar in-

semna același lucru ca și cînd cineva, din cauza unor ofițeri abuzivi, ar cere desființarea întregii armate!

Procedeurile abuzive și acțiunile condamnabile nu formează

monopolul democrațiilor. Dimpotrivă, regimurile democratice au fost introduse în special și pentru extirparea imoralităților regimurilor despotice și totalitare.

în privința aceasta este suficient să ne provocăm la isitoria Franței, Angliei, Italiei și a nenumăratelor lor revoluții, precum și la istoria țării noastre. Dar că este așa avem dovada apropiată a regimului dictatorial al regelui Carol II și cel practicat de legionari sub conducerea Dvs. S-au pomenit vreodată sub guvernarea oricărui partid de la noi furturi, delapidări, abuzuri de putere, asasinate ca sub domnia totalitară a regelui Carol II? S-au mai pomenit abuzuri, omoruri și schingiuiri și jafuri, cum s-a petrecut sub guvernarea legionară, fără ca Dvs., investit „cu puteri totalitare“, să le puteți opri? Ați putut Dvs. pedepsi pe asasinii lui lorga și Madgearu, deși ne-ați promis categoric că o veți face?

A trebuit să înlăturați întreg regimul „național-legionar“ ca să puteți pune capăt scandalului, dar numai atunci cînd ați văzut că furia nebună se îndreaptă și contra Dvs. personal și cînd ați avut asigurată asistența forței germane, devenită atât de puternică la noi. Pînă în acel moment toate reclamațiunile noastre au rămas zadarnice.

Păcatele omenești se manifestă cu durere în toate regimurile, cu o singură deosebire: cîtă vreme în regimurile democratice sunt descoperite și înlăturate mai ușor și la timp, în regimurile totalitare sunt descoperite greu și prea tîrziu, atunci cînd ele și-au produs efectele dezastruoase, cum arată elocvent pilda regimului regelui Carol II și a regimului național-legionar.

Dar, în special, resping în mod hotărît afirmațiunea Dvs. făcută în termeni generali in ce privește Partidul Național-Țărănesc, care și la guvern și în opoziție a dovedit că nu se va abate de la ideologia sa politică, morală cu toate persecuțiile la care a fost expus.

Pe de altă parte nu s-a dovedit nici un colaborator al nostru că ar fi fost abuziv sau incorect, deși au fost cercetați de Dvs și antecesorii Dvs.

Partidul nostru a rezistat tuturor tentanțiunilor și amenințărilor. Au fost multi invitați să intre în guvernele lui Carol II, fără să se fi clătinat, în afară de cei cîțiva trădători notorii, descalificați de opinia publică, eliminați din partidul nostru, dar care au fost împărtășiți de o prea mare cinste de a fi colaboratorii Dvs. în guvernul de partid al decedatului Goga. Doisprezece prieteni de-ai noștri, conducători și nenumărați anonimi au fost puși în închisori, alții trimiși înaintea tribunalelor, fără să fi făcut careva vreo rugăminte sau vreo declarație umilitoare.

în fine, cînd vorbim de partide și totalitarism la noi, trebuie să constatăm că regimurile de partide au adus României independența, regalitatea și unitatea națională, pentru înfăptuirea

cărora Partidul Național Liberal, Partidul Conservator și cel Democrat din vechiul Regat, și Partidul Național din Transilvania și cel din Bucovina, precum și Partidul Țărănesc din Basarabia, unite pe urmă toate, în Partidul Național-Țărănesc, și-au cîștigat merite nepieritoare, iar regimurile totalitare, prin politica lor, au ciuntit țara și au adus-o în starea tristă în care se găsește.

IV. Grave imputări îmi faceți pentru obiecțiunile mele privitoare la viața economică a țării.

Pentru a vă arăta cît de nedreaptă este învinuirea Dvs. va trebui să insist asupra acestui capitol mai pe larg.

Dvs. treceți în răspunsul Dvs. ușor asupra gravei și esențialei probleme economice, asupra problemei stăpînirii, menținerii și punerii în valoare, pentru interesele politice ale țării, a bogățiilor naționale, problemă care a fost grija de căpetenie ale generațiilor dinaintea Dvs. și a regimurilor lor democratice. în decurs de grele și lăudabile eforturi de decenii, ele au reușit să creeze, să smulgă din mîini străine și să organizeze quasi-autarhia țării noastre, pe baza căreia necesitățile și esențialul au fost acoperite, cît mai independent de celelalte țări.

îmi imputați superficialitatea criticii mele și o numiți: „atitudine doctrinară necorespunzătoare realităților[14], ba chiar și „defetism[44] pentru că nu sunt de acord cu Dvs. asupra prea multor concesiuni ce se fac de către Dvs. protectorilor noștri actuali și pentru că nu v-am înșirat cazuri concrete și nume, ca într-o reclamațiune.

Dați-mi voie ca, în primul rînd, să vă arăt că memoriile mele nu aveau menirea să vă informeze. Eu sunt un simplu particular: Dvs., Conducător al statului și Prim Ministru al Cabinetului, sunteți prin definiție reputat să știți exact și amănunțit starea de lucruri din țara pe care o guvernați. Critica mea era menită să vă atragă, doar, atențiunea mai intensificată asupra rezultatelor practice ale gîndirii Dvs. politico-economice și asupra deformațiunilor, din practică, pe care această gândire și, necontestat, că bunele Dvs. intențiuni le suferă din cauza împrejurărilor și a dirijării, precum și a supravegherii necomplete a destinelor poporului român.

Incontestabil că nu Dvs. singur purtați răspunderea împrejurărilor vitregi în care trebuie să guvernați. Nu Ehrs. singur ați creat țării fatalitatea, determinismul, înăuntrul căruia se zbate azi poporul român, înăuntrul căruia se conturează azi libertatea și independența guvernării Dvs. Greșelile sunt de mai înainte și vă sunt recunoscător că îmi recunoașteți faptul că am atras atenția, totdeauna, la timp, deși Dvs. găsiți că a atrage atenția asupra unei greșeli ar fi o atitudine pur negativă, ca și cum fapta imediată ar

urma să o facă însuși cel ce critică fapta greșită. Eu am fost activ.

Neactivi au fost cei ce nu au voit să mă asculte, cei ce au refuzat să facă ceea ce le recomandam. Puterea nu era la mine. Eu eram opozant. „Opozant activ“. Nu e o noțiune politică, ci o noțiune militară: numai omul înarmat în război se poate opune activ, pentru că are și el în mînă arme ca adversarii lui. Dar, în politică, arma unuia este cuvîntul, a celuilalt — puterea.

Și să-mi dați voie să nu retac amuzanta situație care ar putea să fie caracterizată chiar grotească, că Dvs., care ați fost ministru de răsboi în două guverne, cu care eu eram în război politic, mă acuzați că nu am fost „opozant activ“, adică rebel.

Vina greșelilor din trecut o poartă regimul care a ținut opinia publică în necunoștința viitorului, pe care i-1 pregăteau guvernanții țării și străinii care se interesau de noi. Vina este a acelora care, deși nu le cerea nimeni din afară, dar pentru a simula prietenii care să le aducă profit personal, ridicau, de o parte, națiunii dreptul de a critica în Parlament, în întruniri publice și în presă, iar de altă parte împiedicau opinia publică să se prefacă într-o forță politică reală, capabilă de a înlătura pe uzurpatorii puterii publice, cărora, într-un moment dat, chiar și Dvs. le-ați dat ajutor. Vina este a celora care interziceau circulația publicațiilor străine din cuprinsul cărora națiunea ar putea fi prevenită de ceea ce se hotăra, pentru un viitor destul de apropiat, pe seama poporului român.

Dvs. ați primit succesiunea unei stări, pe care dacă nu ați răsturnat-o de la început, opunîndu-vă atunci cînd se mai putea, evacuării Ardealului, ați fost și sunteți silit să o acceptați și să o serviți, pînă la capăt și în toată mizeria ei.

Lucrări ca cea a D-rui Walter Hoffman, invitatul Dvs. la postul de radio-difuziune, vorbesc de evanghelia economică germană: „Don- iinU-Raum V61kerschicksal“; ca aceea a prof. Dr. Karl Kreuger: „Deutsche Grossraum-Wirtschaft“; publicațiile periodice ca „Odel“, „Lebensraum“, „Der getrauere Eckert[u], ,,Ost-Europa-Markt[u], „Rasse und Recht“, „Leipziger Viertel Jahrschrift fur Sudosteuropa“ — lucrări pe care le primeau originari germani din România — au fost [interzise] publicului românesc, pentru ca acest public să nu știe unde este îndrumat, în taină, de guvern, sau cel puțin unde merge prin pasivitatea guvernului.

Treptat, însă, ideile cardinale al politicii economice a Reichului și-au făcut drum în cunoștințele publicului român, introduse și susținute de români înșiși — români dintre care unii chiar membri ai guvernului Dvs. De pildă, ideia că economia României ar fi compensată de economia Reichului, că România este și trebuie să fie o țară agricolă, care să muncească pămîntul și să pască vitele, urmînd ca în toate necesitățile ei zilnice civilizatoare să-i fie pro-
91 curate de industria germană; că industria română va trebui epurată, cu curaj, de toate întreprinderile superflue, ale căror produse vor trebui să fie suplinite prin procurarea produselor

străine mai ieftine; că poporul român nu ar fi menit să fie orășean, ci ar trebui să rămînă pe veci in bîrlogul lui de la sate; că românii ar fi incapabili de organizarea industrială. în sfîrșit, că România însăși nu ar putea exista fără colaborarea tehnică a Germaniei și că România ar trebui să realizeze o uniune vamală cu imperiul german, uniune spre care *de facto* mergem cu pași repezi, și la care vom ajunge, dacă conștiința poporului românesc nu va scoate carul statului nostru din acest făgaș catastrofal.

Toate aceste idei cu adevărat „defetiste", menite să desțelenească terenul din calea „infiltrației" — cum o numiți Dvs. — germane sunt derivate direct din ideologia interesată a „spațiului vital al poporului german".

„Numai poporul german este capabil de a construi și organiza statul, proclamă Dl. W. Hoffman. Toate statele europene sunt create de un sîmbure organizator german — mai ales cele din lungul Dunării. Germania este singurul stat industrial, deci singurul furnizor de produse industriale, toate celelalte fiind destinate să existe sub administrația germană și să compenseze, ca o pîrghie de echilibru, economia germană, prin produsele lor agricole".

Prof. K. Kreuger, spre pildă, predestinează încă din 1932 România să formeze, împreună cu Germania, Rusia și Ungaria, celula centrală, șira spinării spatelui economic german, toate aceste țări reunite într’un Zollverein; celula dorsală în jurul căreia gravitează celelalte state europene și pentru realizarea cărui sistem D-sa preconizează împărțirea României Mari, soluție care să atragă pe vecinul ei în acest sistem de pacificare a Europei. Planurile D-sale se realizează pas cu pas cu concursul guvernului român, ca o doctrină de stat.

Lungă și primejdioasă a fost lupta dusă de Dl. Dr. Funk împotriva monedei române, pentru suprimarea monedelor forte, pentru deprecierea leului și pentru detașarea etalonului aur, în scopul atașării la etalonul clearing.

Concurența pe piața cerealelor și a petrolului românesc dintre Anglia și Germania a menținut stabilitatea monetară, echilibrul bugetar și rentabilitatea hîrtiilor de bursă românești.

Zi de zi, prin lupte crîncene, comerțul german a dobîndit modificarea cursului monedei naționale și modificarea procentelor din volumul comerțului nostru extern.

Regimul anterior, preocupat de soarta personală a regelui, se preta la presiunea economică germană, pentru a dezarma pe gardiști; dar, totuși, buletinele Institutului român de conjuctură și

buletinele de informație și documentare ale Băncii Naționale atestează, pentru acel interval, o jconjuctură favorabilă.

Preocupările personale ale regelui Carol II și politica sa șovăi-

toare au dus la răsturnarea monarhului țării celei mai bogate și la trunchierea celei mai muncitoare țări, pentru că această țară nu a știut să pună în valoare bogățiile ei, de care depinde tot cursul războiului european, petrolul și produsele agricole.

Trebuie să recunosc că Dv. de la început „în 24 de ore“, cum spunea Corneliu Codreanu — ați fost frățiți pe o singură linie și ați alăturat poporul român soartei puterilor Axei, ceea ce regele Carol II nu a avut curajul să o facă, total și pe față; dar odată cu această alăturare la aceste puteri, le-ați dat tot potențialul economic al poporului român.

Dv. vorbiți de „colaborare germano-română“.

Istoria va vorbi de „capitularea română“ față de germani.

Politicește și economicește ați deschis porțile țării. Și, istoria repetîndu-se aidoma, sunteți — ca și regele Carol II — silit — și cu atît mai mult silit, cu cît credința însăși vă este așa, — să cedați mereu, pe cale economică, pentru a vă menține regimul politic amenințat, ca și regimul trecut, de aceiași legionari.

Și, ca și regele Carol II, vă puteți plînge, pînă la sfîrșit, că deși ați suprimat toate libertățile cetățenești, deși ați menținut cenzura, deși ați desființat Parlamentul și dreptul de activare a opiniei publice libere și, mai ales, cu toate că spuneți răspicat că ați legat destinele neamului nostru de destinul Axei și că regimul Dv. este un regim de autoritate fățișă, de intoleranță și conformism, obligator și mai strict decît cel imediat anterior, totuși nu sunteți înțeles și sunteți lăsat singur în fața sarcinii ce ați primit.

Nu este de mirare că, odată ce ați pășit fățiș alături de Axă, rezultatele să fie cele de azi, cu tot meritul pe care vi-1 atribuiți, pe drept cuvînt, pentru loialitatea cu care vă comportați și cu roadele politice ale acestei loialități.

Toate avertismentele, chiar din sursă germană, pe care regimul trecut a pus cenzură — ca să nu le audă nici el, dar încă Națiunea! — nu folosesc astăzi la nimic, chiar dacă, prin imposibil, Dv. le-ați popularizat.

Spațiul vital german se realizează. Cu concursul și cu voința Dv. Și cu proteste ineficace, din partea Dv. în scriptele private și confidențiale, cu care binevoiți a onora pe unul sau doi „defetiști" ca subsemnatul.

Măestria Dv. e să păstrați, cît mai puteți, din bogățiile țării și din mijloacele de existență și de progres ale poporului român, în cadrul „spațiului vital german“ și în cadrul „noii ordini europene",, abandonat fiind voinței unei singure puteri.

Eu nu vă contest nici dragostea de țară, nici conservatismul Dv. pios și nici tremurul de fiecare zi al sufletului Dv, îngrijorat de îndeplinirea misiunii ce v-a revenit. Vă rog, însă, să nu săvîrșiți

greșeala înaintașului Dv., care s-a mulțumit cu părerea lui exclusivă și cu părerea citorva, care dacă nu i-o inspirau, i-o repetau, spre mulțumirea lui.

Nu lăsați, domnule general, să se dărăpăneze tot ceea ce au făcut generațiile anterioare. Nu distrugeți creațiunile lor. Ci, dimpotrivă, întăriți-le ca pe niște cazemate de apărare și puneți-le comandanți bravi și competenți, care să le apere și să le mențină, întrebuințînd toată istețimea lor, in timpul acestei crize, care, deocamdată, e scris să-și facă rostul ei distrugător, pînă la un anumit timp.

Nu dezorganizați, domnule general, sistemul nostru de apărare economică. întăriți-1 prin colaborări, participări, cointeresări naționale și prin etatizări, unde este inevitabil; dar cu protecția permanentă a puterii de stat, in defensiva conaționalului. Prea mare e puterea care asaltează sistemul de apărare economică, pentru ca însăși statul să-1 abandoneze.

Reglementați cartelarea industriilor; selecțiunea și dreptul de existență al fiecărui cartelat se va verifica de la sine prin aportul pe care-1 aduce și prin retorta controlului de stat; dați cartelurilor reglementate tot sprijinul de stat și *dirijați economic pe plan mare și pe unități mari, conduse de pei mai de seamă specialiști, verificați prin opera și prin patriotismul lor.*

Războiul se va termina cîndva. Pe timpul duratei lui subvenționați chiar existența Întreprinderilor economice ale țării, pentru ca după război țara să-și reia cursul și independența ei, cu cît mai puține pagube și întîrziere. Desigur că mă refer la Întreprinderile românești și la intreprinzători români.

împrejurările de azi trebuind a fi folosite, cu autoritatea regimului de azi, tocmai pentru purificarea vieții economice, întărirea pozițiilor de rezistență și dobîndirea pîrghiilor de conducere economică, pentru ca, eventual, ziua de mîine, ziua biruinței internaționalismului financiar, să găsească o țară organizată, cu mijloacele ei de existență păstrate în mîinile românilor, cu economia puternic sprijinită, ca să poată rezista invaziei care va urma din una sau din cealaltă parte, ori care din forțele beligerante vor fi victorioase.

Iată de ce, domnule general, critica ce am avut onoarea să v-o fac nu trebuie să vă indispună. Și iată de ce rezultatele regimului de pînă azi trebuie să aveți curajul să le priviți fățiș, mulțumind acelor cari vi le arată la timp.

Grija noastră, a tuturor este *existența, puterea, progresul și spațiul vital al națiunei române* și nicidecum existența, puterea, progresul și spațiul altor națiuni.

Încadrarea economiei române în „noua ordine europeană* nu poate însemna desființarea ei, în folosul economiei germane. Cola-

borare nu poate însemna predare.

Ori, cu regret constatăm toți că în felul cum s-a pornit la „colaborare" sub regimul Dv. *a fost denaturată noțiunea în acaparare, iar „românizare** — în germanizare.*

In domeniul agricol, colaborarea este respectată, muncitorii pămîntului continuînd a fi țăranii români, iar prețul muncii lor fiind stabilit dinainte de cumpărătorul german, iar recolta adunată, transportată, asigurată și negociată de comerciantul german.

Dv. vă arătați mulțumiți că agricultura noastră a fost scoasă din conjunctura liberei concurențe, remunerarea ei fiind stabilită la un preț superior prețurilor interne și mondiale, iar clientul cumpărător fiind asigurat. Aceasta este și teza dezvoltată de germani.

De fapt, Dv. puteți vorbi pentru durata războiului; ce va fi după război nu va intra deloc în reglementarea pe care ați făcut-o Dv. cu partenerul german. După război, celelalte continente își vor azvîrli stocurile pe piața europeană și vor fixa prețurile muncii ca și pînă acum. Pentru că celelalte continente și mai ales America de Nord și America de Sud, în niciun caz nu vor fi învinse și supuse aranjamentelor și cursurilor forțate ale germanilor.

Pe durata războiului produsele noastre agricole nu sunt lipsite de cumpărători. Nu numai Germania are nevoie de pîine, carne, unt, piei, săpun. Toate țările europene, lipsite de brațe de pe urma războiului și lipsite de relațiuni comerciale mondiale de pe urma blocusului, Franța, Olanda, Spania, Turcia, ca și Germania, au tot atîta nevoie de hrană și sunt amatoare de cumpărare de la noi. Prin urmare, a spune că pentru noi ar fi o binefacere că am găsit, în sfîrșit, un cumpărător in Germania este a recunoaște o fatalitate, aceea că nu prin Germania ne putem valorifica producția noastră agricolă, deoarece numai ea are comerțul monopolizat în Europa. Dacă sacrificiile de azi ar putea asigura compărătorul de mîine, s-ar mai putea vorbi de un contra-servici. Dar cine știe ce va fi mîine?

De unde, așadar, dreptul și puterea de a impune prețurile de azi, fără favoarea de a ni le garanta și pentru mîine? Astăzi, din lipsă de concurenți cumpărători, agricultura noastră păgubește, fără să avem măcar pentru mîine perspective asigurate. Trebuie să acceptăm situația, neavînd încotro. Dar a enunța aceasta ca un succes al regimului este o euforie. Cel puțin atît.

Dv. arătați un alt succes, în majorarea prețurilor. In parte, este un proces economic general; legea cererii și a ofertei — în parte, insă, altă euforie. Prețurile s-au majorat și pentru că ați devalorizat moneda și ați atașat-o etalonului clearing german, etalonul universal în „spațiul vital", pentru stabilizarea căruia prin stabilizarea

 prețurilor se zbate dl. Dr. Funk și toți financiarii germani adversari ai etalonului-aur.

Nu Dv. ați suprimat prima monedelor forte? Nu ați detașat leul de lira sterlină și de dolar? Nu Dv. ați fixat la 60 și 72 RM? în avantajul cui? într-al vînzătorului în Lei, ori într-al cumpărătorului in RM?

Cum puteți, așadar, enunța, cu atîta siguranță, că ați asigurat țăranului român un cumpărător sigur, pe preț stabil și mult mai mare ca în trecut? De fapt, Dv. știți prea bine că prin aceste succese noi ajutăm războiul german și pierdem în folosul Germaniei. Acești Lei, la rîndul lor, urmează să fie cheltuiți pe marfa industrială a singurul furnizor, al Germaniei și tot pe același curs de 60—72 lei pentru o RM.

în domeniul pădurilor, colaborarea este și mai strînsă, pentru cele mai importante Întreprinderi forestiere, așa cum vedeți în tabloul alăturat.

Comerțul cerealelor, al vitelor, al păsărilor, al ouălelor, transporturile, asigurările, toate sunt în perfectă colaborare. Toate încap în mina germanilor.

Dar întrebarea rămîne în picioare: *ce au adus germanii la această „colaborare[a]?* Materii prime? Competență? Capital? Unelte? Credite?

Materia primă o dăm noi. Munca — noi. Competența — noi. Creditul — noi, țăranul și agricultorul, care muncesc toată durata campaniei agricole, în speranța vînzării viitoare. Capital dăm noi, agricultori și stat. Germania dă, poate, avansurile pentru cultura soiei. Atît! Cît despre unelte, deși s-au anunțat mii de tractoare, totuși nu au sosit decît cîteva sute, pentru că Germania nu le poate fabrica masiv, fiind în plin război. După cum statul a dat această mare comandă industriașilor germani, renunțînd la considerabile venituri din taxele vamale și dînd industriașilor o clientelă atît de vastă ca agricultura română, tot așa statul putea, cu același rezultat, să dea comanda la fabricile de motoare române, în aceleași condiții și cu marele folos pentru Națiunea Română că tot prețul lor s-ar fi răs- pîndit în salarii pentru muncitorii și intelectualii români, precum și în impozite pentru statul român.

Astfel că această „colaborare" pe teren agricol se reduce la livrarea produselor noastre și a clientelei noastre agricole unui singur cumpărător și furnizor.

In domeniul comercial, „colaborarea" este arătată prin alăturatul tablou de societăți anonime achiziționate și controlate de germani, ei fiind comercianții de bani și de mărfuri ai continentului, deci și ai României, cu sprijinul Băncii Naționale a României, al cărei reescont îl absorb ei, aproape în întregime.

Marile institute bancare sunt în mîinile lor. De pildă: Banca Comercială Română („Dresdnerbank"), Societatea Bancară Română 96

(..Dresdner Bank[u]), Banca de Credit Român („Reichskreditgeseil-sehaft“), iar Banca Comercială Italiano-Română are, de la inceput, capital italian.

Dintre băncile importante românești, doar Banca Românească a rămas nepredată.

Printre aceste bănci se controlează și se stăpînesc toate Întreprinderile unde ele erau participante sau creditoare, iar politica acordării de credite particulare este, în România, dependentă de interesele germane. întregul comerț extern este monopolizat de întreprinderile în spatele cărora stau aceste bănci.

Alte institute mai mici, precum Banca de Depozite și Scont sau Banca de Credit din Praga, a D-lui Ing. Albert Goering, la aparențe inofensive, sunt oficii de achiziționare a diverselor Întreprinderi aducătoare de bune venituri sau de poziții dominante în economia țării.

în ceea ce privește cele patru bănci mari din mîinile germanilor se poate vedea ceea ce reprezintă acestea în economia României, pentru trecut, în lucrarea D-lui P. Sitescu: „Der Rumânische Wirt- schaftsraum“, datele de azi fiind mai puțin cunoscute: între 1922 și 1931, cele trei bănci de credit român, comercial-română, comercial- italiană și română, participau la 77 de întreprinderi economice române, Banca Românească participînd în același timp doar la 74: la 15 industrii alimentare, față de 4 ale aceleeași bănci românești; 9 întreprinderi forestiere față de 2; 9 întreprinderi textile față de 3; 2 Întreprinderi de transporturi față de 2 și 17 Întreprinderi diverse față de 17. Aceste Întreprinderi, toate, așadar, au intrat sub dominația germană.

Tabloul alăturat vă arată cit de multe societăți pentru comerțul general, pentru comerțul de specialitate și mai ales de produse agricole au fost acaparate de germani, prin achiziționarea locurilor de conducere plătite din leii interni acumulați în țară.

Comerțul de fier, de articole tehnice — în bună parte, de mașini, de hârtie, de păduri, de textile, de minereuri și cărbuni; transporturile tereste, fluviale și maritime; asigurările, cu monopol constituit chiar de guvernul român, sunt în mîinile germane. Cele ce au rezistat vitregiei guvernului, care nu a făcut absolut nimic pentru a ne salva — decît, doar, că a dat țara pe mîna achiziționărilor de afaceri legionari, timp de 5 luni — nu pot ține concurență cu acesta. Nici chiar Centrala Cooperativelor.

în primele trei luni ale anului 1941 s-au constituit în țară 22 de societăți anonime noi, cu un capital social de 90,41 milioane lei. Participarea capitalului german se arată în 12 din acestea, în cadrul colaborării romăno-germane, cu un capital social de 68,4 milioane. Restul de 10 societăți, cu capital social de 22 milioane pur românesc, în schimb, însă, germanii și-au sporit considerabil

activitatea în vechile lor compartimente și mai ales în acela al comerțului de

cereale, de alimente, de produse agricole, de păduri, de asigurări și transporturi, prin achiziționarea capitalului românesc, deja constituit, în societățile anonime preexistente.

în ceea ce privește comerțul exterior, situația este extrem de îngrijorătoare. Devize nu achiziționăm aproape deloc. Avem o balanță comercială externă activă. La sfîrșitul anului comercial în curs nu vom avea devize, dar vom avea circa de 20 miliarde lei sold activ față de Germania.

Cum credeți că vom putea realiza acest sold activ? Căci, cu ma-*t|er|ii prime de care avem nevoie, Germania cu greu îl va putea acoperi.

în martie 1940, înainte de a veni Dv. la guvern, s-a încheiat o convenție, care ne obliga să vindem petrolul la un preț mediu de 3.800 lei tona, față de circa 7.000 lei tona, cît era prețul curent — aceasta cu scopul de a importa material de război, cu prețuri mai reduse. Armamentul, însă, este aproape achitat. Cu toate acestea, livrarea cu preț redus curge mai departe.

La 5 octombrie 1940 am încheiat un alt protocol, prin care vindem, în viitor, Germaniei, petrolul: în clearing, fără taxele care reprezintă 50»/® din valoarea lui. Acest export, tot cu preț redus, nu este, însă, condiționat de import de armament și reprezintă, pentru stat, o diferență de încasări, la taxe de export pentru petrol în Germania, de circa 6—7 miliarde anual. Acest acord nu putea să aibă decît o explicație politică, căci economicește nu se putea admite să exportăm un produs, cu preț de jumătate, stabilit de mai ’nainte, și să importăm produse care, între timp, s-au scumpit și noi le plătim la prețul zilei, mult ridicat, cu toate că nu sunt materii prime de absolută necesitate.

Cea mai gravă dispoziție care ne prejudiciază într-un mod extraordinar este că am fost obligați, prin convențiunile încheiate, nemodificate prin protocolul din 5 octombrie 1940, ca tot excedentul producției să-1 predăm numai Germaniei, în aceleași condițiuni, avînd astfel, Germania, un adevărat monopol de export. De aici urmează că Germania cumpără de la noi petrol ieftin și îl vinde scump, printr-o societate „RUMIN“, fără ca România sau societățile românești să beneficieze din diferența de preț, care este aproape de 10 ori mai mare. în această privință este general cunoscut cazul unei societăți române de petrol, care a trebuit să-și acopere obligamentele comerciale contractate înainte în străinătate, cu petrol cumpărat de la germani cu 45 lei Kg. Evident că în această formă statul este păgubit, iar producătorii sunt exploatați, ceea ce se pregătește acum să se facă și cu producătorii produselor oleaginoaselor de tot felul, prin societatea

germană „SOLAGRA“. Acest monopol de export produce și alte abuzuri, cum este, de pildă, și acela de contrabandă, ce s-a putut face la exportul de cereale.

98

Pentru anul viitor ne-am obligat a vinde Germaniei, în clearing, mărfuri în valoare de 28 miliarde, fiind, evident, nevoiți apoi a cumpăra în devize mărfuri, coloniale, lînă și bumbac din Turcia, oarecari aparate din Elveția, restul rezumîndu-se la ceea ce ne poate da Germania și țările ocupate de ea: fier, lucrări de fier, cocs, textile, vegetale, mașini agricole, coloranți, chimicale. Blocusul și distrugerile din Rusia fac îndoielnice aceste schimburi. Dificultățile le simțim și azi.

Iar în raportul de monede noi vindem în afară de concurența mondială, pe preț fixat de germani și pe curs fixat tot de ei: dezavantajos pentru noi, avantajos pentru ei.

Se evaluează la abia 8—10 miliarde tot ce vom putea importa în același an. Și la 20 miliarde suma de lei ce o vom avea blocată, înghețată la finele acestui an comercial, din surplusul exportului nostru exagerat și, singularizat aproape la un singur partener comercial — cel „natural".

Va trebui să utilizăm acest sold — fie achiziționînd pe prețuri urcate și pe curs defavorabil orice, numai să ne scoatem înapoi o parte din bani; fie finanțare, cu acest sold — care este, după concepția actuală financiară a Reichului, etalon — etalon-muncă, românească — Banca Reichului, fie să ne vedem restituită suma în același mod în care a procedat Germania prin faimoasa și dezastruoasa inflație de după războiul mondial.

Las de o parte consecințele interne ale excesului acesta de export pentru populația noastră. Și să pun perspective, care s-ar putea repeta, ca la sfîrșitul războiului să fim obligați a cerși ajutorul State- lor-Unite și să plătim, cu o monedă fără de valoare — sau cu concesiuni atingînd demnitatea și independența țării — pîinea, carnea, postavul și cele necesare alimentării populației — reduse la flămîn- zeală din cauza războiului economic și ca atare dispusă, în mod firesc, la turburări și la revolte, ca și la sfîrșitul trecutului război. Atunci se va verifica „minunea comerțului fără bani", optimismul Dvs. față de marile avantaje ale asigurării unui client sigur, cu „preț fix" și entuziasmul Dvs. la încorporarea României în „Europa Nouă", care duce la uniunea monetară și vamală, pe timpul războiului și, în ipoteza victoriei germane, la ipoteca economică și aservirea economică a țării de Germania, pe timp de decenii. Cu ce capital vor mai putea produce producătorii ale căror creanțe sunt imobilizate? Și. cine, decît statul, va fi obligat a plăti aceste creanțe, Dumnezeu știe de unde și cu ce riscuri și consecințe grave. Ce investiții noi se vor mai putea face în România, altele decît ale germanilor? Cum își vor recăpăta

românii pozițiile pe care le-au pierdut în timpul războiului și cum vor reorganiza teritoriile eliberate? Poate că puțin „defetism" vă este necesar, pentru a vă pune în studiu, din bună

99 vreme, consecințele doctrinei Dvs. politice. Aș fi bucuror dacă „doc- trinarismul* și „defetismul[11] v-ar fi fost, în această privință, de folos.

în domeniul financiar „colaborarea* constă în a cere reescont de la Banca Națională Română pentru a-și putea duce afinitatea tuturor întreprinderilor pe care au pus mîna. (Numai pentru întreprinderile „Malaxa[41], societate încă neinstituită, dar deja activă, aceea „româno- germană[44] pentru comerțul fierului, cere, pentru punerea în exploatare a industriilor „Malaxa*[4], nu mai puțin de 2 miliarde lei. Vechiul lor proprietar, cel puțin își lombarda datoriile statului către el, finan- țînd el pe cumpărători) Buletinul de informații și documentare al B.N.R., caietul din 5, luna mai 1941, ne arată că, de unde media lunară a efectelor prezentate la reescont a fost, în anul 1940, de 28.099 milioane, din care au fost acceptate numai 6.556 milioane; în luna ianuarie 1941 s-au prezentat 15.128 milioane, din care s-au admis 12.168 milioane lei.

La încasările vamale se produc zilnic mari goluri, pe care urcarea prețurilor nu le poate acoperi, pentru că aceste goluri sunt renunțări ale statului român, la multiplele importuri scutite de vamă, în folosul comercianților, industriașilor și antreprenorilor de lucrări germane. Dacă socotim petrolul (6—7000 miliarde lei anual), tot materialul de cale ferată (5 miliarde lei) — care au fost sustrași pieții române, fiscului român și muncitorilor români — valoarea miilor de tractoare, valoarea materialelor și antreprenorilor germani și italieni pentru construirea celor 3200 km. drumuri (program maximal al M.L.P.), dat — in întregime — și cu excluderea inginerilor și antreprenorilor români, germanilor și italienilor și atîtor alte importuri, declarate de utilitate națională, desigur că, cunoscîndu-le întinderea acestora (astăzi necunoscută) ajungem la multe miliarde de lei, care trebuie, apoi, repartizate pe întreaga națiune română, prin contribuții indirecte, in loc să fie repartizate numai pe importatori. Aceasta este iar o consecință a colaborării, în care micul popor român finanțează marele popoare germane și italiene.

în domeniul industrial situația este și mai jalnică.

Din tabloul alăturat puteți vedea ce a însemnat „colaborarea* sau, cum atît de blind concedați și Dvs. s-o numiți, „infiltrația*[4] străină. Nu am, deocamdată, posibilitatea să vă dau valoarea acestor întreprinderi, cel puțin capitalul lor social, capital românesc, care a fost achiziționat de germani, prin ocuparea locurilor din consiliile de administrație și achiziționarea acțiunilor

sau prin ocuparea locurilor de conducere. Cele mai multe, însă, sunt finanțate la băncile deja acaparate. Dacă am socoti numai valoarea capitalului social al metalurgiei din acest tablou, ajungem la suma de 4.575 milioane. Malaxa, Reșița, Copșa-Mică, Cugir, Șantierele Navale Galați, Metrom, Astra de Vagoane, Farola, Uzinele Metalurgice Ploiești și Uzinele de

Fier Vlăhița, cu participările lor — încă necalculate: Margina Reșița, Minopirit, Fabrica de Gaz, Industria Fierului, Titan-Nadrag-Calan, Metalurgia, Sinumac, Carnolia, S.R.D., I.O.R. și dacă știm că producția anuală a metalurgiei românești este de 11 miliarde lei pe an, vedeți dacă sunt motive de îngrijorare pentru felul cum se practică această colaborare.

Care este motivarea necesității colaborării germane? Materiile prime? Capitalul? Concursul tehnic?

Materiile prime lipsesc Germaniei și, atunci cînd se poate obține ceva, livrările sunt întîrziate pînă la epuizarea programului propriu. Materiile prime ce lipsesc României nu sunt atît de multe. (Nu socotim întregul continent european, care astăzi este sub dominație germană, ci socotim rezervele și disponibilitățile proprii Germaniei). României îi trebuie: bumbacul, care nu este producție germană; cauciucul deasemenea (dovadă faptul că Guvernul român, pentru a ajuta Germania, a restrîns circulația automobilelor); oțelul brut, din care Germania ne-a alocat abia 100.000 tone, nu încă și furnizat și, în fine, cocsul. Din valoarea producției anuale a metalurgiei românești de 11.000 milioane lei la 1 ianuarie 1941, necesitatea de import de materii prime: cocs, minereuri și fier vechiu este numai de 7,5®/#. Nu vorbim de aramă, cositor și alte metale, deoarece Germania însăși nu le are (din ținuturile proprii). Vă este desigur cunoscut că ați trimis locomotive la reparat în Germania, în loc să le dați Uzinelor românești; și că acestea s-au reîntors cu piesele de bronz și alamă (materii prime avute și inventariate în avuția națiunii românești), înlocuite cu piese de fontă și de oțel.

Credite, deci și capitaluri, nici nu poate fi vorba să le obținem din Germania. în regimul de clearing universal al d-lui Dr. Funk, ne puțind fi vorba, nici pe departe, de export de capitaluri. între-prinderile noi germane din România sunt constituite din capital intern, din Lei, achiziționați sub diferite forme în România și lăsați în România și din Lei obținuți de la Banca Națională a României. De altfel, creditele în mărfuri de care vorbiți sunt iluzorii; orice livrare germană ce ni se face trebuie plătită anticipat, chiar la expedierea mărfii. Acesta este comerțul real dintre noi și Germania. Pentru instalații și mașini creditul este, într-adevăr de 2 ani; dar acesta e termenul în care se poate lucra in curs de război; în cadrul clearingului, acest credit nu începe a funcționa decît

după 2 ani. Acuzarea pe care o aduceți Dvs. că guvernele trecute au recurs la împrumuturi externe, pe lîngă că nu este o acuzare, ci o constatare de întindere universală, dar nu este nici revoltătoare, pentru că acele credite au fost consimțite liber. Ele au făcut posibilă refacerea economică financiară a țării. Căile ferate, în starea lor eminentă de azi, șoselele principale, asanarea Băncii Naționale și a acțiunii coope- 101 ratiste sunt toate realizări splendide ale acestor împrumuturi, făcute de guvernul meu „de partid“, pentru care realizări tocmai armata germană și guvernul Dvs. a beneficiat atît de mult. Ceea ce e mai important, acele credite nu au fost condiționate de posibilitatea de livrare, care astăzi este iluzorie.

Dvs., domnule general, aveți la îndemînă toate lucrările ministerelor. Dați-ne o listă a materiilor prime, furnizate de Germania și una a materiilor prime ce se găseau în țară la 6 septembrie 1940, pentru ca să vedem și noi „îndreptățirea colaborării" în domeniul industrial.

Pînă atunci vă putem da noi cîteva date asupra felului cum se vor da exploatatorilor germani materiile prime achiziționate, din bună vreme, de către industriașii noștri, pentru programul de lucrări chiar ale statului român, materii prime care, dacă nu le-ar fi date, exploatatorii germani ar renunța la întreprinderile înseși. De pildă, cositorul achiziționat cu 260 lei se preia de exploatatori cu acest preț, în loc de prețul zilei care e de 2500 lei; bismutul, cu 820 lei în loc de 3000; mercurul cu 70 lei, în loc de 500; mătasea cu 120—140, în loc de 1200—1800 m., mătasea pentru muniția țării. Știți cum s-a inventariat, cum v-ați obligat a da societății, în exploatarea industriilor Malaxa, materiile prime — în valoare, azi, de 300 milioane, pe care proprietarul prevăzător al acestora le-a achiziționat la timp, pe prețul de factură. Nu este aceasta o dovadă de sărăcire a economiei naționale în folosul străinilor? Concursul tehnic, alt motiv de „colaborare", ar fi într-adevăr foarte util, cît el nu s-ar prezenta, cum este cazul, în forma Calului Troian. Tehnicienii români merită toată recunoștința. Ei au ridicat industriile noastre pe care le invidiază și le poftesc astăzi germanii. De fapt, domnule general, aici e locul să vă amintim de lucrările pomenite la începutul acestui capitol, de acelea oare spun pe față interesul germanilor la „colaborarea" industrială cu România: desființarea concurenței române, reîntoarcerea românilor la pămînt, prăjine în echilibrul d-lui Walter Hoffman. Aici e locul să vă rugăm să nu vă faceți iluzii și să nu încercați inutil a ne deziluziona și pe noi, cari „nu suntem în contact cu realitatea și suntem călăuziți de atitudini doctrinare defetiste". Nu tehnicieni pricepuți ne lipsesc nouă. Avem tehnicieni geniali, pe cari chiar germanii îi invitau să se mute în activitatea lor în Germania. Avem însă nevoie de sprijinul statului și de rezistența la

„inflitrația" străină, care nu ne încadrează și ne șterge din noua Europă și din spațiul vital, devenit al altora. în locul sprijinului, pe care economia română avea dreptul să-1 aibe de la Dvs., în loc de a întări fiecare pozițiile suferite de întreprinzătorii români, se pare că Dvs. ați tolerat sau ați ignorat manoperile făcute în dauna și în- spre ruina întreprinderilor și a întreprinzătorilor. Ați făcut convenții **102** care au fost dezaprobate chiar de miniștrii Dvs., civili și militari, și chiar au dus la amenințarea cu demisia a delegației economice **a** guvernului Dvs., la demisia d-lui ministru al Economiei Naționale. **Aceste** convenții duc la acapararea, pe preț de nimic, chiar a fondului național, acest fond fiind cuprins tot în acțiunile ce vor fi date germanilor. Germanii sunt pe cale să achiziționeze majoritatea acțiunilor din întreprinderile metalurgice „Malaxa", „Reșița" și cele conexe cu acestea, întreprinderi cari le sunt necesare și absolut de care au nevoie pentru a asigura dominația grupului de industriași germani din industria noastră de armament și pentru a achiziționa materiile prime ale acestei industrii românești.

Cum a procedat guvernul Dvs. la ceea ce singur ați stabilit ca fiind o cerință capitală a economiei românești: la românizarea ei? în prima perioadă a regimului Dvs., acea „dezordine" legionară, ați dat drumul „băieților" să curețe terenul. Guvernul i-a sprijinit prin comisarii de românizare, numiți de miniștrii Dvs. nelegionari — unii din ei prototipuri ale vechiului regim — și printr-o serie de măsuri legislative care le-au înlesnit misiunea. Deși ați dat un Decret-Lege, în perioada a II-a, aceea a „restabilirei și încrederii în noi", prin care B.N.R. este autorizată să achiziționeze întreprinderi particulare și să investească, astfel, pe lungă durată rezervele sale și să înghețe, pe lungă durată, lichiditatea ei. Totuși, prin alte Decrete-Legi ați scos de sub obligațiunile legii comerciale pe administratorii societăților anonime ale căror acțiuni sunt deținute în majoritate de străini, acești administratori dispensîndu-se de socoteală în fața adunărilor generale, pe care le-ați desființat, odată cu dreptul capitalului la această dare de socoteli, pînă la 6 luni după război, cînd aceste adunări se vor ține în țara de origină a majoritarilor acționari străini; deși ați lichidat dreptul unei persoane de a fi membru în mai mult de două consilii de administrație ale unor societăți anonime, motivînd aceasta cu acapararea, cu parazitismul politicienilor și cu traficul de influență pe oare îl comiteau prin prezența lor în administrarea banilor și în folosul acționarilor, al marelui public român; totuși, printr-o decizie specială și personală ați acordat d-lui ing. Albert Goering dreptul nelimitat de a face parte din oricîte consilii, pentru a putea, astfel, acapara și controla întreaga noastră industrie metalurgică (7 Decemvrie, 764 — clin 13 XII 1940 S.S.I.A. — v. M. Of. pag. 2, 3 și 5 II 1941, produsă la constituirea noului Consiliu de administrație **S.A.** Copșa-Mică — Cugir).

Ce au „infiltrat" străinii, din culpa românilor lipsiți de inițiativă și de capital, nepricepuți de a specula și profita de „dezordinea legionară"? Numai întreprinderile evreiești? Priviți și examinați alăturatul tablou; cîte din aceste întreprinderi sunt evreiești, fie ca componența consiliilor lor vechi de administrație, fie ca naționali-
103 tate a capitalului social? în acest tablou vă dau numai cîleva puncte, luate din M.Of. 2 luni, 3, din timpul „dezordinii legionare* și din 2 luni din timpul „restabilirii ordinii*. Lista întreagă cu valoarea capitalului acaparat v-o pot da ministerele Dvs. După cum vedeți, totul este „românizat* de germani:

Agricultura — cerealele, vitele, păsările, semințele, pescăria, în- grășămintele chimice; *Industria solului* — pădurile, hârtia, celuloza, propaganda, textilele, cinematograful; *Subsolul:* cărbunii, minereu- rile, petrolul, electricitatea; *Metalurgia* — cuptoarele, zăcămintele, armele, muniția, explozibilele, producția metalurgică și comerțul metalurgic; *Comerțul, Băncile, Transporturile, Asigurările* și pe deasupra, *comenzile și lucrările de stat* — căi ferate, conducte, drumuri, locomotive, tractoare, mașini grele, comenzi și lucrări date de guvernul Dvs., nu de legionari.

Numai în industria petroliferă au trecut sub control german:

Petrol-Bloc, cu capital social . . .	600.000.000
Concordia cu capital social . . .	1.015.000.000
Columbia cu capital social . . .	380.000.000
l.R.D.P. cu capital social	600.000.000
Petrolul Românesc cu capital social .	122.000.000
Foraky Românească cu capital social .	50.000.000
	2.767.000.000

(fără a avea și valoarea producției și a cifrei de afaceri ale acestor întreprinderi).

Aceasta nu este o simplă „infiltrație*, ci o precisă „invazie*, o „acaparare*. Nu este o „românizare*, cum afirmați Dvs., ci o „în-străinare*, cum afirm eu. înstrăinarea mijloacelor de existență și de apărare ale țării în timp de pace și în timp de război. Patronată de regimul Dvs. și efectuată de străini și români, în cîrdășie onorabilă cu ceea ce spuneți că ați obținut de la Fiihrer și de la mareșalul Reich-ului, Goering, cu „persoanele oficiale reprezentînd Legația respectivă*. Cercetați numele membrilor din

consiliile de administrație, numele directorilor generali și ai procuriștilor și vă veți convinge. Dvs. vă mîngîiați cu iluzia că „fondul avuției naționale nu se înstrăinează*. Poate înțelegeți această conservare prin faptul că edificiile și instalațiile întreprinderilor acaparate rămîn tot în țară, nu sunt mutate peste frontieră; căci nu-mi pot închipui cum nu s-a înstrăinat fondul, patrimoniul însuși, cînd s-au înstrăinat acțiunile. Fondul poate că, astfel, rămîne țării: beneficiile însă se duc; sprijinirea Națiunei și independența ei, în toate domeniile, rămîn cuvinte goale. *Un drapel poate flutura și peste un lagăr de sclavi, pentru a arăta naționalitatea sclavilor.*

104

Iar cînd războiul este un compus între potențiale industriale, economice, atunci ce mai valorează acea țară, al cărui întreg potențial este în mîinile străinilor?

Ce mai este independența ei?

Ce mai dirijează și ce mai românizează guvernul ei?

Este suficient că v-am precizat o parte din acest potențial, pe cel mai esențial independenței naționale: metalurgia, agricultura și combustibilul.

Dvs. atribuiți epocii de dezordine legionară „infiltrațiile în capitalul evreiesc[14]; eu vă arăt că această „infiltrație[44] s-a săvîrșit cel puțin prin pasivitatea regimului Dvs. și cu legalizare prin Decretele- Legi ale Dvs.; că nu averile evreiești au fost acaparate, ci și cele românești și creștinești și că nu românii sunt de vină că nu și-au apărat cu altă contraordine avutul lor; ci guvernul care, pe de o parte, nu a asigurat ordinea, din cauza slăbiciunii sale, sentimente ideologice față de propagatorii dezordine! și, pe de altă parte, din cauza situației de subaltemanță față de Puterile Axei, în care s-a pus de la instituirea lui.

Trecut și viitor vor fi la fel.

Partidele vechi și-au făcut datoria, avertizîndu-vă prin aceasta, oferindu-vă concursul, pentru a vă elibera, pe cît posibil, de cătușele pe care singur vi le-ați pus. Ați refuzat și le-ați cerut solidarizarea la opera Dvs.

Le-ați interzis activitatea și pe fruntașii lor care ar fi putut forma o poziție de rezistență planurilor bine stabilite și precis mărturisite ale Germaniei, i-ați lăsat pradă asasinatelor, ca pe merituosul economist al Partidului Național-Țărănesc, răposatul Virgil Madgearu; i-ați redus la tăcere prin trimiterea lor în judecată, pentru justificarea averilor personale: i-ați îndepărtat din administrarea propriilor lor întreprinderi; i-ați arestat, le-ați sistat plățile, le-ați anulat comenzile și le-ați pus întreprinderile lor în situația de a cădea iremediabil în faliment, pentru a fi

achiziționate și desființate cît mai ieftin, cît mai sigur de concurenții lor „salvatorii economiei românești[44].

Autarhia aflată la instituire regimului Dvs. ați nimicit-o. în timpul războiului, depindem, azi, de „colaboratorii aceștia dezinteresați[44]. După război, vom depinde, asemenea, de ei sau de fluctuațiile și invaziile statelor *biruitoare,* pe care le-am izgonit din economia țării noastre.

Iar dacă va fi să purtăm, în dezordinea ce va urma, prea prelungitul războiu, un războiu cu dușmanul nostru secular, pentru

105 dezrobirea Ardealului, nu vom mai găsi în propria noastră țară nici un tun, nici un cartuș, nici o tonă de oțel, nici o posibilitate de a le produce; nimic; din tot ce cu atîtea sacrificii cei dinaintea Dvs. au strîns și au lucrat pentru independența și perenitatea Patriei.

în cel mai bun caz, românismul va relua de la început lupta de mare trudă pe care a dus-o atîtea decenii, pentru a recupera ceea ce nici n-ar fi trebuit să piardă. Iată pe ce sentimente și pe ce temeiuri am afirmat, die general, că realitățile sunt altele decît acelea, în iluzia cărora sunteți menținuți. Și iată de ce am ținut să vă atrag atenția asupra acestor realități, chiar dacă Dvs. veți găsi că această acțiune a mea este o „atitudine doctrinară* și un defetism.

Dar, îmi rezerv să revin cu cifre și cu nume și mai complete, cînd voi fi pus în situația de a cunoaște, în toată întinderea ei, activitatea economică a regimului Dvs., după ce aceste date nu vor mai fi un secret, ci cunoscute publicului.

Nu am pretenția că în această expunere făcută în grabă aș fi epuizat întreg materialul acestor complexe și tragice probleme. Țin însă să accentuez că datele înșirate mai sus și cele cuprinse în tabelul alăturat le-am scos, cu ajutorul colaboratorilor mei, din Monitorul Oficial, din publicațiile de specialitate și din informațiile particulate, pe care!, firește, eu nu sunt în situația să le verific exact, pînă în amănunte. Repet, ele nu fac parte dintr-un rechizitoriu, ci dintr-o lucrare menită să vă informeze despre anumite lucruri și să vă comunice impresiile și îngrijorările care frămîntă opinia publică și ne frămîntă pe noi, cei obișnuiți să ne ocupăm de afacerile publicului. Organele Dvs. oficiale vor fi în stare să urmărească lucrurile în mod amănunțit. Orice rectificare făcută în favoarea punctului de vedere român va fi întîmpinată cu bucurie de mine și de opinia publică, care, vă asigur, este foarte îngrijorată de această chestiune.

Mai țin, în special, să vă atrag binevoitoarea atențiune asupra faptului că nu sunt adversarul Germaniei, cu toate că am atitudinea îndeobște cunoscută în politica noastră externă și internă. Nici nu sunt, die general, adversarul legăturilor economice și

financiare cu Germania. Am fost totdeauna de părere că trebuie să avem legături strînse economice cu toate statele și, prin urmare, mai ales cu Germania, care are atîta puncte economice de atingere și de interese comune cu noi. Acesta este motivul pentru care guvernul prezidat de mine în 1928—1930 a fost cel dintîiu care a reactivat legăturile economice și comerciale cu Germania.

Ceea ce nu vreau eu, nu poate vroi nici un român ca economicește să fim aserviți Germaniei.

Nu este admisibil ca economia națională română să fie înglobată în sfera de interese economice ale Germaniei și ca întreprinderile

noastre interioare sâ soape din mîinile românilor; aceasta ar însemna pierderea independenței noastre economice și mai ales imposibilitatea de a ne dezvolta structura socială, așa cum ne pretind interesele specifice ale poporului nostru.

Țara noastră trebuie să fie liberă în toate mișcările ei și, prin urmare, în cele economice.

Mă doare mult că în aceste momente, cînd trebuie să fiți stăpiniți de grijile conducerii armatei, pentru dezrobirea provinciilor noastre înstrăinate, sunt silit să vă turbur cu înșirarea acestor adevăruri. Sunt paradoxul situației; dar nu este pricinuit de mine. *Afirmațiile care ating onoarea națională și reputația celor ce se preocupă de ea nu pot rămîne fără răspuns categoric.*

Ați găsit bine ca în ziua cînd România a intrat în război să-mi trimiteți răspunsul Dvs., care a putut întîrzia foarte multe luni și care mai putea întîrzia cîtva timp, fără nici un prejudiciu.

Am fost foarte mișcat de accentele sentimentale ale cuvintelor Dvs. de încheiere, care exprimă necesitatea unirii dintre frați. Această necesitate ne frămîntă pe toți. O unire fecundă nu se poate realiza, însă, decît pe bază de identitate a țintelor și metodelor, într-o atmosferă sufletească prielnică. O asemenea atmosferă însă nu se poate produce prin acuzațiuni jignitor de nedrepte, din partea Dvs., care asumîndu-vă rolul de Conducător al Statului, aveți tocmai menirea de a înlătura asperitățile, refuzînd să vă prezentați, în același timp, acuzator și judecător.

Doresc ca accentele mele de sinceritate — atît de necesare acelor oare dețin înalte funcțiuni de stat — să nu vă împiedice nici un moment în împlinirea măreției misiunii ce împliniți la hotarele țării, care vă doresc să fie încununate de succes.

Cu cele mai calde urări în victoria armatei române, vă rog să primiți asigurarea înaltei mele considerațiuni.

București, [23] iulie 1941.

[IULIU MANIU]

11‡

Scumpe die doctor Lupu,

Trebuie să plec urgent în Transilvania. Nu am timpul necesar să informez, fie verbal, fie prin memoriu detailat, Guvernul, despre unele lucruri care mă îngrijorează nespus de mult și care, ajungindu-mi la cunoștință, mă simt dator a le împărtăși prietenilor mai apropiați și factorilor răspunzători ai țării.

în urma mijloacelor mele de informație, destul de ramificate, în teritoriul fostei monarhii austro-ungare, în statele succesorale și în special in Ardealul rupt din țara noastră, am aflat următoarele lucruri :

Maghiarii au făcut toți pașii militari, politici și administrativi necesari pentru ea în proximele zile să ocupe Banatul Jugoslav. Prefecții maghiari sunt numiți, conducătorii oficiilor administrative și ai institutelor de învățămînt sunt desemnați. Toate acestea se în- tîmplă — conform informațiilor primite de la românii veniți din Budapesta — cu știrea și învoirea dlui Hitler, invocată pe față de factorii oficiali unguri. Aceasta este cu atît mai mult de mirat, cu cît de o parte guvernul maghiar, afară de doi miniștri, ti respins cererile dlui Hitler de a da noi trupe contra Rusiei, iar de altă parte, propaganda antigermană se face în Ungaria in public pe o scară întinsă. Opinia publică din Ungaria este vădit în contra Germaniei.

Ungaria se pregătește in mod serios și febril de război în contra României. Prietenii mei veniți din Ardealul ocupat imi dau amănunte interesante și autentice despre aceste pregătiri, pe care maghiarii nici nu le mai tăinuiesc și nu le ascund. Fortificații, școli de parașutiști și brigăzi de „voluntari", concentrări de trupe, sub pretextul unor manevre, sunt curente. Combustibilul necesar autovehiculelor au în mari cantități pentru armată, în schimb pentru civili, severe restricțiuni. în cercurile militare din Budapesta se vor- vește, fără rezerve, că Ungaria nu poate lăsa să se repete întîm- plările din 1918, cind Ungaria s-a găsit dezorganizată militărește, în timpul lichidării războiului. Ea, de astă dată trebuie să se găsească bine pregătită pentru orice eventualitate. Ea trebuie să-și ia revanșa față de România, care și-a redus esențial posibilitățile armatei, prin expediția din Rusia.

întreg Ardealul privește cu îngrijorare situația aceasta și din acest motiv concentrările actuale nu sunt intîmpinate cu însuflețirea tradițională. Din contră, cu toate că intelectualii se năzuesc a calma lumea și a o indemna la împlinirea ordinelor de chemare,

‡ Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8174, filele 78—82.

defecțiunile sînt fără precedent de frecvente.

în afară de aceste grave îngrijorări, ivite din cauza utilizării armatei noastre in alte direcțiuni decît în acele impuse de împrejurări, se prezintă și în raporturile noastre externe temeri chinuitoare, pornite din norii negrii ce se adună deasupra capului nostru din alte țări. Sînt informat, cu multă pozitivitate, că Italia nu mai poate și nu mai vrea să suporte greutățile războiului. în privința aceasta, Mussolini a trebuit să afle în mod autentic, din gura prefecților, chemați recent la o consultare, că starea sufletească a populației italiene este mai mult decît îngrijorătoare. El a trebuit să 108 schimbe funcționarii de căpetenie din Sicilia, din cauză că aceștia nu mai puteau stăpîni situația. După părerea celor cunoscători ai stărilor de acolo, care coincide cu aceea a diplomaților, Italia în trei-patru luni, convinsă prin puterea înfricoșată a armelor și a argumentelor diplomatice ale Angliei, va ieși din frontul Axei.

Sensul practic al prieteniei italo-maghiare este că Italia vrea să facă din Ungaria un stat tampon între Marea Adriatică și Germania. Ea vrea o Ungarie Mare, de aceea stăruie să fie mărită în detrimentul nostru și pentru acest motiv îi va da port liber la Adriatică și un coridor prin Croația. Deodată cu Italia, Ungaria încă va îmbrățișa orientarea engleză și cu armata ei bine organizată și cu țara mărită pină atunci, va dezvolta în momentul decisiv acțiunea corespunzătoare. Prietenii mei care vin din Budapesta și din Ardeal raportează că acest plan formează obiectul curent al combinațiilor de viitor în cercurile hotărîtoare civile și militare. Aceste planuri au bază politică internă cu atît mai serioasă, cu cit. după cum este știut, în Ungaria este de mult consolidată direcțiunea politică externă italo-engleză, sub conducerea intelectuală a contelui Bethlen.

Este ușor de prevăzut tragedia ce ne așteaptă într-un caz de înfringere a Germaniei sau a unei necesități pentru germani de ti face o pace de compromis, ceea ce se poate socoti ca cel puțin probabil.

Nu mă îndoiesc că guvernul cunoaște aceste lucruri și nu mă îndoiesc că patriotismul lui, de care sunt sigur, va naște în sufletul lui aceleași îngrijorări care ne frămîntă pe noi. Dacă, totuși, te rog să găsești calea potrivită să-l informezi în sensul arătat, urmează din dorința mea de a pune guvernul în cunoștința faptului că opinia publică a Țării și în special a Ardealului este în cunoștința acestor triste perspective și că găsim necesar ca guvernul *prin măsuri concrete văzute și auzite* să arate opiniei publice că nu ignorează îngrijorarea patriotică a cetățenilor și în consecință ia măsurile preventive necesare.

în primul rînd nu este admisibilă scoaterea niciunui soldat și a niciunei trupe din Ardeal; armata expediționară combatantă din Rusia trebuie urgent readusă, trebuie refăcută și înzestrată de ur-

gență. Granița în spre Ungaria trebuie fortificată și prevăzută cu noi și suficiente trupe, ceea ce este cu atît mai necesar, cu cît Ungaria a făcut întărituri importante pe valea Bîrgăului, a Someșului, pe Rotunda și pe toate trecătoarele dinspre Bucovina și Moldova, în scopul ca trupele noastre oare operează în Rusia să nu poată trece cu grabă în apărarea Ardealului în caz de atac unguresc. Este foarte semnificativ că Ungaria a dat ordin ca toți bărbații între 20—60 ani din Ardealul ocupat să fie trecuți în liste ca să fie deportați în caz de război. Românii nu sînt recrutați în armată.

Trebuie urgent contrabalansată propaganda maghiară din Anglia, Italia și America, care nu poate fi lăsată în seama ex-regelui Carol, care vrea să se releve în opinia publică pe această temă.

Indiferent de atacul pe care-1 prepară Ungaria împotriva noastră, trebuie să fim pregătiți că după încetarea războiului se vor produce mari dezordini sociale și economice, în întreaga Europă, dar mai ales în sud-estul ei. Nu putem spera ca Marile Puteri, oricare va fi dintre ele învingătoare, vor putea lua rolul de jandarm, pentru păstrarea ordinii. Vor fi mulțumite dacă vor putea ține ordinea la ele acasă. Singura noastră mîntuire va fi ordinea noastră internă și o armată bine închegată, cu moralul ei păstrat întreg. Altfel vom deveni prada vecinilor și a convulsiunilor interne.

Lipsind partidului nostru orice posibilitate de a-și impune gîndirea sau măcar să o exprime în public și mai ales fiindu-i închisă calea de a cunoaște starea reală a situației externe, precum și posibilitățile noastre interne militare și materiale — cele sufletești pe care le cunoaștem, durere, nu ne înviorează — nu putem îndrăzni, păstrîndu-ne seriozitatea, să dăm sfaturi concrete guvernului, care de altfel poate le-ar ignora, ca în cazurile precedente, totuși, te rog să găsești o cale potrivită pentru a împărtăși domnului mareșal Antonescu sau, în absența Domniei Sale, domnului vicepreședinte al Consiliului, Mihai Antonescu, informațiile și îngrijorările noastre.

Te rog să primești cele mai călduroase salutări.

București, 27 septembrie 1941

Devotat, IULIU
MANIU

12*

Domnule mareșal,

Am luat, cu îndurerată surprindere, la cunoștință, decretul de chemare pentru adunarea plebiscitară, pe ziua de 9 noiembrie, în scopul ca cetățenii țării să-și exprime aprobarea sau dezaprobarea lor asupra guvernării Dvoastre, de la 6 septembrie 1940 și pînă astăzi.

Partidul Național-Țărănesc crede că în aceste zile, cînd fiii țării sunt chemați să-și îndeplinească suprema datorie față de țară, ar

* Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ion Antonescu, vol. 25/ 1940, filele 140—142.

trebui eliminat totul ce-i poate despărți. Ar trebui, indiferent de deosebirile de vederi politice interne și externe ce ne despart, să ne ferim cu toții să întretăiem drumurile și cărările — și, de altfel, prea strimte, care duc la izbînzi mari naționale — prin năzuinți de organizări, care nu pot avea și nu vor avea un caracter de permanentă durabilitate.

Partidul Național-Țărănesc, oricît de mult ar dori să-și mențină hotărîrea de a nu pune în discuțiune chestiuni politice și de a respecta regulile disciplinei naționale, care caracterizează națiunile civilizate atunci cînd țara se găsește în război, totuși nu se poate da îndărăt de la împlinirea datoriei sale de a-și manifesta părerile, obiecțiunile și hotărîrile sale, în fața unor evenimente cu importante repercusiuni în prezent și cu efecte incalculabile în viitor.

Acesta este motivul pentru care, în baza plinelor puteri ce mi s-au acordat de către Comitetul Central, vin respectuos să vă aduc la cunoștință că Partidul Național-Țărănesc nu poate lua parte la plebiscitul organizat de D-voastră, în plin război, sub stare de asediu, ale cărei constrîngeri exclud posibilitatea exprimării libere a voinței obștești.

Făcînd abstracție de la aceasta, el nu vrea să consfințească, prin colaborarea sa, practica dictaturilor ce s-<au perindat în ultimii ani, de a chema națiunea română, contrar concepției ei politice, la plebiscite, pentru a se cîștiga o justificare aparentă pentru regimul autocratic, inaugurat contra dispozițiunilor clare ale așezămintelor noastre fundamentale.

Concepția serioasă ce o are Partidul Național-Țărănesc despre drepturile națiunii și ale cetățenilor care o compun exclude participarea lui la un simulacru de consultare obștească, repetat de trei ori în trei ani și jumătate.

Abstracție făcînd de considerația principală, că în timp de război, al cărui sfîrșit nu se poate prevedea — război pornit tocmai pentru stabilirea concepției politice, care va trebui să domine în lumea civilizată — nu este admisibil un plebiscit cu obiectiv politic de organizare de stat, noi nu putem lua parte la plebiscitul ce organizați și pentru următoarele motive:

1. Decretul interzice discutarea chestiunilor asupra cărora cetățenii sînt chemați să-și spună opinia, deci face imposibilă clarificarea și precizarea meritelor, greșelilor, succeselor și insucceselor regimului actual. Or, numai o astfel de examinare ar putea creea o opinie publică, care ar fi vrednică să fie exprimată — aceasta mai ales că starea de asediu și cenzura au împiedicat ani de-a rîndul cunoașterea exactă a evenimentelor ce s-au perindat. „Voturi" exprimate numai în baza unei propagande unilaterale, care este făcută de către organele guvernamentale, oprită și ea prin dispozițiunile

Decretului-Lege, nu merită să fie eternizate, căci ele nu folosesc la nimic, cum nu au folosit nici cele exprimate cu ocazia plebiscitelor anterioare.

2. Domnia Voastră cereți opinia cetățenilor, intr-un singur răspuns, asupra unui întreg complex de chestiuni, privitor La care opinia publică are păreri, parte aprobatoare, iar parte de categorică dezaprobare.

Spre pildă: Partidul Național-Țărănesc, împreună cu întreaga opinie publică, aprobă acțiunea militară întreprinsă pentru dezrobirea Basarabiei și Bucovinei și eliberarea elementului românesc de peste Nistru de sub regimul comunist și aclamă cu însuflețire rezultatele obținute în această privință. Dezaprobă însă continuarea acțiunii militare în formă agresivă și cu intențiuni de ocupațiune pe teritoriul rusesc, dincolo de hotarele noastre naționale firești — și deplînge pierderile de morți și răniți ce am suferit și slăbirea puterii noastre armate, pricinuite de aceste operațiuni.

Mai departe, aprobă înlăturarea regimului ex-regelui Carol II, dar dezaprobă categoric continuarea regimului dictatorial, care exclude orice posibilitate de manifestare democratică a voinței populare și anihilează libertățile cetățenești.

Aprobă înlăturarea corupției, teroarei și dezordinii, care au prins rădăcini adinei sub regimul ex-regelui Carol II, dar dezaprobă reintroducerea în serviciile și întreprinderile de stat a persoanelor care au fost complectamente compromise, prin atitudinea lor, sub regimul ex-regelui Carol II.

Aprobă restabilirea inamovibilității magistraților și tendințele de a se introduce un regim de legalitate, dar dezaprobă înlăturarea unor magistrați și profesori în mod cu totul arbitrar,

cum s-a făcut, contrar drepturilor lor cîștigate și dispozițiunilor legale anterioare; de asemenea dezaprobă regimul special aplicat minorităților, dintre care unele sunt mai favorizate decît înșiși românii, iar altele sunt persecutate, cu nesocotirea legilor existente.

Aprobă tendința de românizare legală a vieții sociale și economice, dar dezaprobă, în modul cel mai categoric, germanizarea întreprinderilor industriale, comerciale și bancare și pătrunderea sistematică a elementelor străine în sistemul nostru de producțiune națională.

Aprobă străduința de a se ridica producțiunea economică, dar dezaprobă, în mod hotărît, lipsa de competență a organelor administrative centrale și exterioare, care nu sînt în stare să pună zăgaz scumpetei mereu crescînde și lipsei catastrofale a articolelor de primă necesitate. Efectele acestor fenomene, urmate în bună parte din convențiunile comerciale încheiate cu Germania și Italia, care, de fapt, au aproape monopol asupra comerțului nostru exterior, duc opinia publică la exasperare și pot produce neliniști serioase.

112

Aprobă urcarea prețurilor produselor agricole, dar regretă că ea este urmarea inflației monetare, care va duce la catastrofa vieții noastre economice.

Ar fi o greșeală din partea Partidului Național-Țărănesc dacă ar aproba politica din care rezultai această stare de lucruri, egală cu pauperizarea și exploatarea țării noastre.

Dar, în special, Partidul Național-Țărănesc nu poate aproba situația periculoasă și umilă în care se găsește statul român din punct de vedere internațional, alături de „Pactul Tripartit[14], care îl pune în dușmănie, aproape în stare de război, cu democrațiile occidentale, neputînd să salveze partea ruptă din Ardeal și nici măcar să pună în valoare protocolul atît de onerosului dictat [de| la Viena, acceptat numai sub presiunea Axei, ale cărui clauze, anume cele favorabile nouă, sunt călcate în picioare, iar noi nu putem să manifestăm, nici măcar sufletește, pentru frații asupriți, rupți de la noi în urma hotărîrii aliaților de azi ai țării noastre.

3. Domnia Voastră ordonați un plebiscit cu vot pe față, înlăturind votarea secretă, indispensabilă, îndeosebi în cursul unui războiu și sub regimul stării de asediu, cu perspectiva lagărelor de concentrare. Această împrejurare despoaie de la început plebiscitul de caracterul sincerității.

4. Nu putem consfinți, prin participarea noastră activă, un plebiscit menit să vă dea în alb mandat pentru introducerea unei organizații de stat corporatistă, contrară principiilor noastre democratice, respectoase libertăților cetățenești. Manifestul

publicat de Domnia Voastră dezvăluiește intențiunea ce o aveți de a menține în viața de stat sistemul dictatorial, care exclude afirmarea democratică și pașnică a voinței naționale în ce privește chivernisirea afacerilor publice și face imposibilă orice activitate de control, ceea ce duce la corupțiune în viața publică și abuz în viața de stat și, pe urmă, la transformări zguduitoare, adeseori catastrofale, în evoluția națională.

în fața acestor perspective, orice intențiune bună a conducerii de stat rămîne infructuoasă.

Vă rog, domnule mareșal, binevoiți a primi asigurarea înaltei mele considerațiuni.

București, 8 noiembrie 1941

Cu distinsă stimă:

IULIU MANIU
Președintele Partidului Național-Țărănesc

13

Domnule mareșal,

Preocupați de soarta țării noastre, ne facem o datorie să vă atragem atenția asupra gravelor pericole ce ne amenință și asupra măsurilor ce credem că trebuie să luați ca să le preîntîmpinați.

Suntem informați că voiți să faceți concentrări masive ale armatei noastre pentru a reîncepe campania în contra Rusiei. Ați început trimiterea de noi forțe militare spre Marea de Azov. Se pune întrebarea: care vor fi consecințele acestei campanii?

Țara noastră suferă de o hemoragie lentă și continuă, care se va agrava foarte mult în 1942.

Vă cităm numai marile pagube de care suferă și care nu se pot repara dacă vom continua să fim în stare de război;

Pierderile mari pe care le-a avut armata noastră atît în cadre și soldați, cît și în material uzat sau consumat;

Inflația monetară rezultînd din deficitele bugetare și de acumulare a mărcilor germane neîntrebuințate;

Lipsa alimentară și de îmbrăcăminte pentru populație;

Continua micșorare a producției industriale;

Perspective grave pentru recolta anului 1942;

Paralizarea comerțului interior;

Lipsa de transporturi.

Am făcut pînă acum sacrificii prea mari, care au nemulțumit adine populația noastră, care nu mai vede unde ne vor duce ele. Toți dorim reîntregirea țării, dar ne întrebăm dacă se va putea realiza în cazul în care țara va continua să-și slăbească forța ei militară și puterea ei de producție.

Sînt două mari pericole: Rusia și Unyaria. Cînd luați sarcina sa distrugeți bolșevismul rusesc, intrăm într-o acțiune care nu depinde de noi, ci de forțele de care Germania dispune ca să zdrobească armatele rusești. Dacă nu aveți convingerea că armata germană poate nimici fără ajutorul cîtorva divizii românești, armata bolșevică declarată înfrîntă, nu mai puteți crede în victoria finală a Germaniei. în acest caz, se impune cu atît mai mult ca armatele române să nu mai lupte dincolo de Nistru.

S-a mers prea departe în cele ce s-au făcut pentru a satisface cererile germane. Am depășit cu mult ceea ce vechii aliați ai Germaniei — Ungaria și Bulgaria, care ar fi avut motive de recunoș-

* Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ion’Antonescu, vol. 25/ 1940, filele 173—175.

tință — au făcut în ajutorul acestei țări: ca alimente, concesiuni politice, economice și financiare și la sfîrșit ne întrebăm: cu ce vor fi ele răsplătite?

în cazul cînd Germania ar ieși învingătoare în acest război, aveți oare act scris că ea ne va reda Ardealul pierdut, cum a avut grijă Ion SJrătianu înainte de a intra în război alături de Franța, Anglia și Rusia, să se asigure printr-un pact scris că va obține Ardealul, Bucovina și Banatul? Făgăduielile verbale, mai cu seamă cînd nu sînt întărite prin nici o declarație publică a factorilor responsabili, sînt aleatorii. Dar dacă este pericol bolșevic extern, este unul și mai mare de anarhie internă, la care va fi împins la sfîrșitul războiului poporul român sărăcit, înfometat și îndurerat de numeroase dolii și suferințe.

Războiul actual nu poate fi popular dacă este împins prea mult în afară de hotarele țării. Apoi opinia publică românească nu admite sacrificii ce face România, decît dacă ar fi asigurată că ele duc la reîntregirea țării. Se pare că Germania ne cere sacrificii asemănătoare cu acelea din 1917, cînd aliații noștri cereau să se facă „triunghiul morții“, la care, după refuzul lui Ion Brătianu, ei însă au renunțat. Lumea crede că tot ce sacrificăm ca armată și ca putere economică a țării este pentru ca Germania să menajeze forțele și traiul poporului său.

Să nu uitați că vom avea în coastele noastre două țări vrăjmașe care și-au menajat forțele lor militare și care nu au făcut nici un sacrificiu politic, economic sau financiar pentru a susține

campania în Rusia. Cei care vor fi mai tari la încheierea războiului vor putea singuri realiza aspirațiile lor naționale.

Ungaria nu se sfiește să afirme că va lua de la România și restul Ardealului și Banatului, iar Bulgaria, Dobrogea. Astfel, de curînd generalul Szombathelyi, șeful Statului Major Maghiar, într-un interviu acordat ziarului bulgar „ZORA“, afirma că armata maghiară în istoria sa milenară nu a fost niciodată instruită și înzestrată cum este astăzi și că o colaborare cu Bulgaria este posibilă.

Trebuie să prevedem mai întîi apărarea fruntariilor noastre și recucerirea Ardealului pierdut, ceea ce nu putem realiza decît cu o armată puternică și bine înzestrată.

Este oare un interes de primă importanță pentru Germania, chiar învingătoare, de a se angaja într-un război în contra Ungariei spre a ne da Ardealul? La sfîrșitul războiului, slăbită și îndurerată de atîtea pierderi în oameni, va mai angaja ea oare soldații săi în lupte, în contra foștilor ei aliați? Desigur că nu. Dar evident că nu în mod pașnic va renunța Ungaria la ceea ce a obținut prin Arbitrajul de la Viena.

Dar dacă Germania ar fi constrînsă să facă o pace pe care i-ar impune-o Anglia și America, in ce situație s-ar găsi România, ale cărei armate au depășit limitele sale naționale și s-au angajat într-o luptă în interiorul Rusiei, și care, fără a fi silită prin obligațiile aderării la Pactul Tripartit, a declarat război Statelor Unite contra asentimentului românilor, fapt pe care opinia publică română nu și-1 poate explica

De asemenea, ce situație i se creează României prin condamnabilele excese contra evreimii, săvîrșite sau probabil inspirate de germani, contrare firii pașnice a poporului român?

Continuarea războiului în condițiile de astăzi nu poate duce la reîntregirea țării, ci numai la uzarea completă a țării, expusă la pericolul maghiar.

Prin urmare, cît mai este timp, trebuie să arătați Germaniei, că ați făcut pînă acum, în cadrul alianței ce ați contractat cu dînșii, tot oeea ce putea face România, fără a se expune la un grav dezastru, că am făcut sacrificii pe care Ungaria și Bulgaria nu le-au făcut; că sîntem siliți să retragem trupele noastre de peste Nistru ca să ne reconstituim forța noastră armată și să organizăm situația noastră internă, care nu poate suporta o prelungire a războiului.

Retrageți trupele din Rusia, pe care Germania le poate ușor înlocui. Reconstituiți armata, refăcîrtd cadrele și armamentul. îndreptați situația economică și financiară a țării.

Pregătiți-vă să faceți față la lipsa de alimente și îmbrăcăminte care ne amenință în 1942 și la sporirea producției noastre agricole și industriale. Să se reorganizeze transporturile și să fie dirijate mai mult către economia noastră națională, fiind scutite de atîtea necesități militare.

Numai în acest mod vom putea apăra țara noastră, o vom putea reîntregi și o vom emancipa de influența străină, ca astfel să avem o țară liberă și stăpînă pe destinele ei.

Atunci vom putea rezolva relațiile noastre internaționale, avînd în vedere în primul rînd necesitățile noastre naționale.

Toți avem aceleași țeluri ca dv., dar credem că le vom putea realiza numai în condițiile pe care vi le arătam mai sus.

Vă rugăm să primiți, domnule mareșal, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

București, 19 ianuarie 1942 Președintele Partidului Național-Liberal,

C. I. BRATIANU

Președintele Partidului N ațional-Țărănesc,

14*

Scumpe domnule Lupu,

Petrecînd în timpul din urmă în mai multe rînduri cîteva zile în Ardealul de Sud, am constatat însumi cu multă mîhnire faptul că, contrar informațiunilor primite prin cîțiva fruntași ai partidului nostru de la membrii hotărîtori ai guvernului nostru, în sensul că nu se vor trimite trupe românești în Rusia, se trimit totuși fără întrerupere importante trupe și unități militare din Ardeal și Banat în Rusia, pentru frontul de est.

întorcîndu-mă la București, cu nu mai puțină uimire am aflat de la factori importanți că s-apus în vedere cercurilor hotărîtoare din Germania, că în scurt timp vor continua a pleca numeroase trupe românești spre Rusia, pentru a întări șirurile luptătoare germane din Rusia. Unele unități din Ardeal au plecat cu informația că au menirea să lupte în Caucaz.

Aceste informații și aceste fapte au produs în toată țara, dar în special în Ardeal, o adîncă nemulțumire și o îngrijorare ușor de înțeles.

Toată lumea românească se întreabă, cum de conducerea noastră de stat riscă a goli țara de armată și a expune pieirii cea mai frumoasă parte a poporului român, în același moment cînd Ungaria și Bulgaria sunt înarmate pînă în dinți și cînd Ungaria, în văzul tuturor, nu numai că își fortifică granițele înspre noi, ci concentrează încontinuu trupe și diviziuni motorizate tocmai în Ardealul de Nord, pregătindu-se chiar pentru vara și toamna aceasta la o mare manevră militară în apropierea hotarelor noastre.

Guvernul maghiar nu întrelasă nici un moment să fanatizeze opinia publică maghiară în contra noastră, punîndu-i în vedere ca să se bizuie pe armata țării ungare, care va fi în stare să realizeze idealul lor de a reface Ungaria istorică.

Ungaria face tot posibilul ca ziua măsurării istorice să nu intirzie și ca ea să aducă realizarea visurilor maghiare de a avea întreg Ardealul.

Și noi românii avem visul nostru, dar avem penibila impresiune că angajarea armatei noastre în așa mare măsură alături de germani este prejudicioasă și ne îndepărtează de realizarea lui.

în același timp, primesc zilnic rapoarte și înștiințări despre persecuțiile la care sunt supuși românii din Ardealul de Nord, care exasperează în cea mai mare măsură opinia publică românească din

♦Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ioan Antonescu, dosar 25/1940, filele 169—170.

Ardealul de Sud. S-a creeat o atmosferă de nesiguranță și nemulțumire, care nu mai poate dura.

Dorința generală a tuturor românilor este ca și pînă cînd va veni ziua dezrobirii fraților din Ardealul de Nord, cel puțin să se ia măsuri văzute și simțite de toți, care să dea opiniei publice conștiința puterii și sentimentul siguranței. în acest scop întreaga țară și întreaga opinie publică românească cere ca să nu se mai trimită nici un soldat pentru frontul de răsărit, ci din contra, să. se înceapă imediat retragerea trupelor noastre, care sunt puse la dispoziția Comandamentului german pentru frontul de Est.

Aflînd că în zilele acestea vei avea ocazia să iei contact cu dl. mareșal Antonescu, te rog să-i aduci acestea la cunoștință și să faci tot posibilul să să simtă durerea și îngrijorarea care străbate inimile și sufletul românesc și să ia urgente măsuri ce se impun de împrejurările actuale.

Alătur un raport primit chiar azi din Ardealul de Nord, simplu în cuvinte, dar tragic în fond.

Te rog să primești frățești salutări.

IULIU MANIU

București, 22 iulie 1942

15*

CONDUCĂTORUL STATULUI ROMÂN

București, 9 decembrie 1942

Domnule Maniu,

Sunt informat că doriți să aveți, pe alte căi decît cele normale, acte care privesc gestiunea Consiliului de Patronaj.

Pentru a vă satisface curiozitatea, am dat ordin Consiliului de Patronaj să vă țină la dispoziție, la cerere, toate registrele de înregistrări, de mînuirea fondurilor și toate actele de control încheiate lunar de referentul Curții de Control, în privința modului cum sunt gestionate sumele strînse, numai din generozitatea și înțelegerea românilor adevărați.

Găsesc că aceasta este cea mai bună și mai legală cale pentru a vă informa, ca unul care ați contribuit și D-vs. — cu cît ați con-

♦Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ioan Antonescu, dosar 48/1940, filele 104—105.

tribuit — pentru ajutorarea soldaților de pe front, a invalizilor și a nenumăraților săraci, pe care mi i-a lăsat, ca o tragică moștenire, guvernele democratice.

Găsesc, deasemenea, că, după ce veți confrunta realitățile cu intriga și insinuarea odioasă, veți avea lealitatea să arătați pe acela din Consiliul de Patronaj, care are atâta conștiință patriotică și onoare civică, incit nu se sfiește să vă inducă în eroare.

Cine se servește de astfel de oameni și recurge la astfel de procedee, nu poate contribui la îndreptarea și normalizarea acestui popor, găsit de mine profund demoralizat și total dezorganizat, de către aceia care timp de 20 de ani i-au dat cel mai rău exemplu prin recurgerea la astfel de mijloace.

Dacă doriți însă să vă informați — ceea ce găsesc că este legitim — de modul cum gospodărește soția mea fondul de 1.600.000.000 lei, pe care încrederea unanimă a Țării i l-a pus benevol, la dispoziție, cred că ar fi mai normal ca atît Dvs., cît și cei din jurul Dvs. care au uitat trecutul și faptele lor și care își pierd timpul cu insinuări și trageri de sfori politice, să vă dați osteneala să coborîți în mijlocul mizeriei și în mijlocul orașelor și satelor, pentru a constata tot ce s-a cheltuit și ce s-a înfăptuit pentru căminele și cantinele studenților, copiilor săraci, muncitorilor, vînzătorilor ambulanți etc., pentru restaurantele în care oameni săraci, intelectuali și mici funcționari se pot hrăni cu 20, 40, 60 și 120 lei de masă.

Veți vedea în același timp cîte spitale au fost dotate, cum sunt întreținute și gestionate; cîte ateliere s-au înființat pentru a da de lucru femeilor sărace și soțiilor mobilizaților; cîte orfelinate, cîte ajutoare în bani, lemne și îmbrăcăminte s-au dat invalizilor, orfanilor și studenților; ce instituții de proteze și de reeducare pentru invalizi și orbi s-au făcut și cu cît a contribuit, același Consiliu, cu bani proprii și cu personalul său, pentru biserici și școli; cîte școli începute sub Dvs. și lăsate în paragină au fost terminate, cîte s-au construit din nou în suburbane — care pînă acum erau total lipsite de localuri — cîte preventorii și solarii s-au făcut; cîți copii invalizi și studenți, care nu aveau nici cămașe pe ei și erau plini de păduchi și de rîie au fost îmbrăcați; cîte dispensare, băi publice, băi la școlile primare și cîte cabinete medicale s-au înființat, unde se examinează și tratează gratuit copiii, săracii, refugiații și studenții.

Sunt sigur că, dacă în loc de a vă ține de mese și de intrigării politice, ca pe timpurile de tristă amintire, ați fi făcut personal această constatare și dacă ați fi intrat măcar o singură dată în spitalele noastre de răniți sau în instituțiile enumerate mai sus, ați fi fost mai complet și mai bine informat și nu ați fi avut nevoie să ascultați sau să credeți pe ticăloșii vieții noastre publice, care

astăzi vin la Dvs., iar rrfiine se vor duce la altul.

In sfîrșit, făcînd astfel, ați fi avut personal prilejul, ținînd seamă de ce s-a făcut în trecut în această privință, să comparați ce s-a făcut și pe plan social,-de la venirea mea la conducere, ce s-a înfăptuit în mai puțin de 2 ani și ce vom lăsa urmașilor noștri la plecare, prin truda atîtor femei, funcționari și devotați personali.

Sper, domnule Maniu, că veți fi de acord că procedînd astfel, ar fi fost mai leal față de un om care se zbate în cele mai groaznice greutăți și chinuri și față de un regim care v-a salvat și pe Dvs. și Neamul de la dezonoare și de la pieire, regim care nu are altă vină decît pe aceea că a venit la conducere după regimurile care au guvernat, în loc să vină înaintea lor.

MAREȘAL ANTONESCU

16[§]

Domnule mareșal,

Comunicatul publicat cu ocazia întrevederii pe care a-ți avut-o cu Fuhrerul Adolf Hitler[23] conține unele afirmații contra cărora suntem siliți să protestăm cu toată energia în numele poporului român.

Vă este cunoscută atitudinea politicii noastre și a partidelor pe care le prezidăm față de politica pe care Dvs. o duceți alături de Germania și aliații ei.

V-am semnalat continuu gravele primejdii la care expuneți națiunea română, făcînd acte de solidaritate cu acei care au ciuntii România Mare și oare în mod inevitabil merg la catastrofă, avind contra lor cele mai mari și mai puternice națiuni ale lumii.

Dvs., ca șef al unui regim de dictatură, nu aveți dreptul să angajați națiunea într-o direcție în care ea nu vă poate urma, deoarece ea are conștiința că odată Basarabia și Bucovina readuse la trupul țării, România nu are niciun motiv să lupte sau să dorească înfrîngerea Angliei și a Statelor Unite, națiuni care, alături de Franța și ceilalți aliați ai lor în războiul trecut, au pierdut milioane dintre fiii lor pentru ca prin victoria noastră comună să se realizeze visul nostru secular: unitatea tuturor românilor între frontierele lor etnice.

Interesul și onoarea națională nu permit să avem astăzi senti-

---

§ Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ion Antonescu, dos.tr 25/1940, filele 201—202.

mente și atitudini ostile față de marile democrații anglo-americane, aliații naturali ai noștri și ai tuturor națiunilor mici de pe glob.

Românii sunt un popor pașnic și modest. Ei nu ambiționează roluri în așezarea lumii.

în special comunicatul cuprinde și următoarele afirmații:

„Convorbirile privitoare la situația politică generală și la lupta comună contra bolșevismului și plutocrațiilor anglo-americane unite cu el s-au desfășurat în spiritul prieteniei germano-române și în sensul comunității de luptă neclintită de care sunt pătrunse națiunile aliate prin Pactul Tripartit. Fuhrerul, precum și Conducătorul de Stat Român, și-au confirmat hotărîrea de a continua, fără șovăire, prin mobilizarea tuturor forțelor, lupta împotriva inamicilor Europei, pînă cînd va fi cîștigată fără compromisuri victoria definitivă. Cot la cot cu popoarele puterilor Axei, poporul român va duce acest război pînă la victoria finală".

Dacă lupta pentru recucerirea și eliberarea Basarabiei și a Bucovinei a fost legitimată de întreaga suflare a țării, poporul românesc nu a aprobat și nu aprobă continuarea acestei lupte dincolo de hotarele noastre firești. Dezaprobarea lui devine încă și mai categorică față de intenția de a-1 duce la un război împotriva Angliei și a Statelor Unite, vizate în acest comunicat.

Avem convingerea că o armată națională, cum este a noastră, nu poate fi dusă în război împotriva sentimentului național unanim, care păstrează nu ură, ci recunoștință Puterilor Occidentale.

Ținem în special să protestăm cu toată tăria împotriva caracterului anti-anglo-saxon ce se dă războiului nostru prin acest comunicat, rugîndu-vă ca în viitor să împiedicați astfel de manifestări de natură a prejudicia grav interesele naționale ale României.

Primiți, vă rugăm, asigurarea deosebitei noastre considerațiuni.

București, 20 aprilie 1943

Președintele Partidului
C I C. BRATIÂNU

Președintele Partidului Național-Țărănesc.
IULIU MANIU

17’

Domnule mareșal[24],

încă din clipa în care trupele noastre recîștigînd provinciile răpite în vara anului 1940 au început a purta războiul alături de armatele germane, dincolo de Nistru, v-am atras continuu aten-

* Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8174, filele 150—153.

121 țiunea printr-un șir neîntrerupt de memorii și proteste, că România nu trebuie să depășească, în operațiunile militare în care se găsea angajată, caracterul strict defensiv al războiului pe care-1 duce.

Cu deosebire după terminarea campaniei anului 1941, atunci cînd și unele căpetenii militare se rostiseră împotriva participării mai departe a armatelor noastre la luptele din răsărit, am stăruit din nou asupra necesității de a nu istovi forțele armatei române în luptele depărtate de hotarele țării și de obiectivele ei firești și asupra nevoii de a le păstra pentru realizarea integrală a revendicărilor naționale amenințate și încălcate de vecinii noștri direcți.

Am repetat acest demers înainte ca armatele noastre să ia parte la ofensiva anului 1942, ce le-a dus pînă în Caucaz și pe Volga, prevestind, din nefericire în zadar, dezastrele la care erau expuse luptînd atît de departe de țară.

Am intervenit din nou în același scop, după ce se încheiase dureroasa experiență a pierderilor uriașe suferite în cotul Donului și la Stalingrad, nădăjduind că măcar acum se va ține seama de aceste împrejurări tragice, spre a se readuce în țară toată armata noastră, în scopul refacerii și reorganizării ei.

în fine, nu de mult, după ce primul ministru al Ungariei, Dl. Kallay, a anunțat în declarațiile sale cunoscute că întreaga armată ungară a fost retrasă de pe frontul de răsărit și că ea se pregătește să lupte numai pentru țelurile politicii maghiare, am cerut din nou să se aducă în țară trupele de pe frontul depărtat al Cubanului pentru a străjui hotarul descoperit al Ardealului românesc.

Toate aceste demersuri au întîmpinat din partea Dvs. o hotărîtă împotrivire sau au rămas fără răspuns.

Simțim un prea mare sentiment al răspunderii spre a nu ne înfățișa toate consecințele inițiativei noastre și a nu ne da seama, că mai presus de orice, trebuiesc făcute toate sforțările pentru a păstra nu numai armata, dar și suveranitatea statului român.

în momentul în care ne aflăm trebuie totuși considerate următoarele puncte de vedere:

Mai întîi, necesitatea de a nu împinge la extrem, prin prezența pe frontul rusesc a trupelor noastre, al căror număr nici nu mai reprezintă un aport militar considerabil, ostilitatea Angliei și Statelor Unite, puteri cu care nu avem nici un motiv și nici un interes de a întreține o stare de dușmănie. Nu trebuie să uităm că guvernul britanic, cu care ne aflăm în război, a declarat că nu va ține seama de arbitrajul de la Viena, pe cînd actualii noștri aliați, care sunt autorii arbitrajului, îl consideră în vigoare și că nu este admisibil să continuăm a lua parte la conflictul actual mondial în contra democrațiilor de la care putem spera ocrotirea intereselor noastre naționale și spirituale.

Nu trebuie date, de asemenea, pretexte Rusiei spre a putea invoca motive de securitate în îndeplinirea scopurilor ei imperialiste, nici să înrăutățim raporturile noastre pentru viitor cu Rusia, care trebuie să fie de bună vecinătate.

De altă parte nu putem pierde din vedere că Germania nu mai are inițiativa operațiunilor militare și nu va mai putea dicta condițiunile păcii.

Prăbușirea fascismului nu mai face posibilă organizarea unitară a Europei, după programul Axei.

Italia nu mai poate considera participarea sa la război, ca o cruciadă contra bolșevismului și nici nu se știe cît timp va putea continua lupta. E de prevăzut că în scurt timp va căuta să încheie pacea.

în ce situațiune rămîne atunci România, ca singura colaboratoare a Germaniei într-un război purtat în interiorul Rusiei?

Soldatul român nu înțelege scopul unei lupte atît de depărtate. Cele citeva divizii ce se mai află pe front nu pot determina soarta războiului. Dacă Germania nu poate ține piept adversarilor săi, sacrificiul ultimilor forțe militare ce ne-au rămas e inutil pentru rezultatul final al războiului. El ar pune însă Țara noastră într-o situațiune periculoasă față de vecinii noștri, ungurii, care nu se sfiesc să declare că-și rezervă armatele pentru realizarea scopurilor politicii lor naționale.

Pe lingă aceasta în ultimele săptămîni s-au înregistrat avertismente din partea Puterilor Aliate, că de nu vom retrage trupele care luptă pe frontul rusesc, Țara noastră va suferi bombardamente aeriene.

La 1 august această amenințare s-a realizat și instalațiuni de mare însemnătate ale regiunii noastre petrolifere au fost distruse de bombardamentul aviației americane, fără să mai socotim jertfele populației civile.

De act înainte ne putem aștepta ca aceste distrugeri să se intensifice și ca întreaga economie a Țării să fie adînc turburată.

Va fi România în stare să repare toate distrugerile care vor fi fost efectuate, iar puterea ei nu va fi cu totul sleită față de aceea a vecinilor care și-au păstrat forțele intacte?

Ați înfățișat participarea noastră la război ca o cruciadă în contra bolșevismului, în loc de a arăta că scopul nostru nu a fost altul decît de a redobîndi Basarabia și Bucovina.

Se mai lasă impresia că am voi să anexăm Transnistria, ca o compensație pentru Ardealul pierdut[25], fapt care ar spori în viitor dușmănia puternicului nostru vecin de la răsărit și face ca opinia publică din alte țări ale Europei să nu mai înțeleagă rostul războiului pe care-1 ducem.

Astăzi, cînd evenimentele se precipită, trebuie ca ceea ce nu s-a făcut în urma demersurilor ce v-au fost aduse la cunoștință în atîte-a împrejurări, să îndepliniți măcar acum, cînd situațiunea politică și militară vă arată că participarea noastră mai departe la. război nu poate duce decît la o catastrofă, ce trebuie evitată cît mai este timp.

Nu este admisibil ca Națiunea Română să fie angajată și reținută într-o conflagrațiune universală prin voința unei ocîrmuiri în contra opiniei publice, iar armata ei ținută departe de hotarele Țării, periclitate din toate părțile.

Națiunea română cere să se pună capăt acestui război, iar armata ei să fie adusă acasă ca să apere hotarele Țării și glia strămoșească.

Primiți, vă rugăm, domnule mareșal, asigurarea osebitei noastre considerațiuni.

București, în 12 august 1943

Președintele
Partidului Național-
Liberal, C. I.

Președintele
Partidului Național-
Țărănesc, RJLIU

18*

Domnule mareșal

Regele Italiei a primit demisia domnului Mussolini și a însărcinat cu formarea unui alt guvern pe mareșalul Badoglio[26]. Acest guvern a fost recunoscut de puterilei Axei și de aliați.

Nu avem dreptul să ne amestecăm în treburile interne ale altui stat. Marile puteri pot să treacă, uneori, peste principii. Lumea este nevoită, de frica puterii pe care o reprezintă, să treacă cu vederea eventualele greșeli săvîrșite. Forța statelor mici stă însă tocmai în aceste norme de drept internațional, pe care ele nu le pot nesocoti, fără să-și riște cîteodată chiar independența.

Poporul italian nu și-a dat o formă nouă de guvemămînt. Guvernul regal român nu poate să recunoască decăderea regelui Italiei din drepturile sale la coroană mai înainte ca poporul italian să fi hotărît aceasta.

Cînd alte state s-ar amesteca în așezarea noastră internă, n-am mai putea protesta, fiindcă noi înșine am făcut la fel.

Pe lîngă considerațiunile juridice sunt și puternice motive de

ordin politic care îndreptățeau guvernul român să refuze recunoaș-

* Arhiva C.C. al P.C.R., fond 103, dosar 8174, filele 194—195.

terea aceasta. Ea înăsprește și mai mult situațiunea României față de Anglia și Statele Unite.

Poporul român a dorit întotdeauna raporturi de prietenie cu aceste mari puteri, cărora el le-a datorat reîntregirea. Acțiunea noastră la răsărit trebuie să se limiteze la un singur obiectiv național: redobîndirea Basarabiei și Bucovinei de Nord pierdute de altfel în urma acordului ruso-german.

Alte scopuri de război de ordin doctrinar sau imperialist sunt străine României, în afară de reîntregirea Ardealului.

Adeziunea guvernului român la Pactul Tripartit s-a făcut fără consultarea poporului român. Niciodată acesta n-ar fi admis să stea într-o alianță alături de Ungaria și Bulgaria, alianță îndreptată contra democrațiilor occidentale.

Noi am protestat la timp împotriva acestei adeziuni. Pe de altă parte ea s-a făcut chiar de Dvoastră, cu condițiunea subînțeleasă a menținerii Pactului Tripartit.

Acesta nu mai există. Capitularea Italiei și condițiunile armistițiului încheiat de ea cu națiunile aliate au făcut ca Pactul Tripartit să devină bipartit (germano-japonez). Italia a părăsit alianța atît sub raport formal juridic, cît și practic, deoarece guvernul ei legal, prezidat de mareșalul Badoglio, guvern recunoscut de toți beligeranții, inclusiv Germania și Japonia, a încheiat armistițiul, iar în fapt forța armată italiană e parte dizolvată, parte luptă alături de aliați.

Nu la acest pact ați aderat Dvoastră. Recunoașterea regimului Mussolini are drept scop să creeze o ficțiune oare să ascundă caducitatea pactului inițial.

Scopurile politice urmărite de puterile interesate nu sunt însă și ale României.

După cum V-am arătat și prin memoriul anterior, opinia publică românească vrea ca războiul să înceteze.

Recunoașterea regimului republican al domnului Mussolini este înțeleasă ca o manifestare nouă a guvernului român pentru continuarea războiului.

De aceea protestăm, și de data aceasta, împotriva unui act politic ce este potrivnic voinței poporului român, care cere ieșirea din război.

Primiți, vă rugăm, domnule mareșal, asigurarea înaltei noastre consider ațiuni.

București, 30 septembrie 1943

Președintele
Partidului Național-

Președintele
Partidului Național

19

Domnule mareșal,

De la începutul războiului v-am sfătuit asupra atitudinii pe care România trebuie să o păstreze în. conflictul mondial.

Nu ați ținut nici un cont de sugestiile noastre și alți luat completa răspundere a consecințelor politice a acțiunii ce ați condus.

Astăzi trebuie să constatați că, după pierderile enorme rezultate din război, țara noastră este amenințată de un pericol la care nu mai poate face față.

Armatele germane înfrînte nu se mai pot asigura în contra unei invazii rusești și concursul pe care l-am mai putea da, să o împiedicăm, va fi cu totul insuficient. A coopera mai departe cu armatele germane ar fi să sacrificăm în mod inutil ceea ce ne-a mai rămas ca putere militară și să provocăm din partea armatelor bolșevice victorioase represalii și distrugeri ireparabile.

Orice gest ați face de aici înainte pentru a ne solidariza într-o acțiune, care s-ar putea considera ca vrăjmașă în contra puterilor aliate, ar constitui o gravă greșeală.

Pentru că în acest moment nimeni nu poate lua răspunderea situațiunei ce ați creiat, trebuie ca tot D-voastră să arătați germanilor că trebuie să retrageți restul trupelor noastre care mai operează în Rusia, că nu le mai puteți da concursul militar de pînă acum și că Țara se găsește în situația de nebeligeranță. Pe de altă parte să comunicați aliaților anglo-ruso-americani hotărîrea ce ați luat.

Dacă nu puteți face aceste acte, nu mai rămîne decît să arătați M.S. Regelui că nu puteți conduce mai departe politica Țării și că trebuie să avizeze la formarea unui nou guvern, care să poată îndrepta, cel puțin în parte, situațiunea în care ne aflăm și care să nu expună Țara la noi complicațiuni.

Primiți, vă rugăm, domnule mareșal, asigurarea înaltei noastre considerațiuni.

București, 21 martie 1944

C. I. BRĂTIANU
IULIU MANIU

♦ Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 81/1940, fila 206.

20*

RAPORT

asupra

ACTIVITĂȚII GRUPĂRII NAȚIONAL-ȚARANISTE ȘI **A** LUI IULIU MANIU, DE LA 1 SEPTEMBRIE 1940 PÎNĂ ÎN PREZENT** ††

în momentul în care, la Viena, ministrul de externe al regelui Carol II semnează arbitrajul, întreaga politică viitoare a lui luliu Maniu e de la sine fixată. Omul care de 40 de ani juca un rol hotărîtor în viața Ardealului, iar de 22 de ani putea săvîrși orice greșeli în viața publică a României întregite, în baza acelorași titluri istorice, nu poate decît să reînceapâ vechea sa luptă. El va deveni, din nou, în fața țării și a străinătății, exponentul provinciei trecută sub jug străin.

Poziția sa crescuse pe măsură ce regele Carol cădea din violențe interne în grave concesii naționale. Maniu vede posibilitatea de „a lichida" conflictul dintre dînsul și rege, ce se prelungea, în episoade dramatice, încă din 1931. Țara nu se găsea numai în fața unui diferend constituțional, pe care putuse să-1 tolereze, din moment ce i se asigura liniștea și neutralitatea, în mijlocul celor mai neașteptate răsturnări europene.

Falimentul politicii regale era definitiv. După Basarabia și Bucovina de Nord, el ceda Ardealul numai cu încuviințarea unui simulacru de Consiliu al Coroanei.

Atmosfera creată în jurul peripețiilor care au dus la aceste catastrofe naționale făcea din Rege un mare vinovat, iar Maniu specula în ochii unei opinii publice, umilită și derutată, să devină un pivot al rezistenței naționale.

**♦ Arhiva Istorică Centrală, Fond Cabinet Militar Ion Antonescu, dosar 369, pachet 2.

†† Probabil luna mai 1943.

Maniu simte pulsul țărn. Domnia lui Carol II era virtual sfîrșită. Fără prestigiu, instrument orb al unei camarile sinistre, acoperit de ridicol, el nu se mai putea menține.

Regele crede că se mai poate apăra. El se proclamă șef de partid, pentru a da parcă într-adins noi argumente detractorilor săi. Maniu crede că poate dispune de toate forțele care să decidă soarta Regelui. El nu știe, atunci, că în afară de dînsul, forțe *mult mai tari hotărlseră să pună capăt domniei lui Carol.* De aceea, Maniu își arogă — fără drept — inițiativa coaliției civile și militare care a determinat plecarea regelui.

Apel la opinia publică internațională

Nu era greu de știut ce se pusese la cale în cancelariile europene, încă la 8 august 1940 Maniu face din Bădăcin declarații cu privire la hotărîrile luate de Italia și Germania la Salzburg și Roma. El combate teza ungară. Tratatul de la Trianon a înregistrat numai unirea tuturor românilor, zămislită în conștiința lor de secole. Deslipirea de statul austro-ungar și organizarea politică și administrativă a Ardealului, în cadrul României, datează înainte de Trianon. Unirea are bâze istorice, etnografice și juridice, consfințite de Marile Puteri. Rolul unei Românii puternice în această parte a lumii este o superioară necesitate europeană.

La 1 septembrie, în calitate de fost Președinte al Consiliului Dirigent, Maniu protestează telegrafic pe lîngă Hitler și Mussolini în contra arbitrajului de la Viena.

O întreagă serie de interview-uri și declarații *lasă să se între-vadă, pentru întîia oară, o politică potrivnică Axei.*

Politica externă a grupării național-țărăniste e înfățișată astfel ca o urmare a revizuirilor teritoriale, impuse cu forța de puterile Axei.

Dar Maniu nu vede imediat consecințele de ordin intern, atrase de hegemonia germană în Sud-Estul european, fiindcă păstrează iluzia de a se asocia la succesiunea regelui Carol.

Abdicarea regelui

Cînd generalul Antonescu este numit prim ministru, cu puteri atît de întinse încît atotputernica dictatură regală rămîne o tristă amintire, Maniu spera să se meargă pînă la consecințele finale.

La 6 septembrie regele e silit de generalul Antonescu să abdice. Maniu prezintă acest act istoric drept opera sa, dar situația apare îndată în lumina ei exactă.

Regele pleacă, iar în locul său se instituie Statul legionar, care exclude grupările democratice din afacerile publice și consolidează legăturile externe cu Axa. Maniu înregistrează

deodată două eșecuri. Talentele sale de manevreur politic par compromise, iar popularitatea care înconjoară la început noul regim ridică spinoase probleme de partid.

„Generalul știe ce vrea“ spun partizanii lui Maniu, deciși să se resemneze.

După 6 septembrie

Partidul se află în derută. Maniu e acuzat că a dat lovitura, ca alții... să culeagă roadele! Cadrele se retrag într-o rezervă prudentă; înșiși colaboratorii lui Maniu nu văd altă ieșire decît într-o lungă expectativă. Mihalache e de părere „că e de preferat încetarea benevolă a oricărei acțiuni, uneia forțate". Potrivit obiceiului său, Maniu nu înfruntă valul de ostilități din partid. Metoda sa e înceată și persuasivă. El așteaptă ca „apele să se așeze", ca timpul să lucreze în favoarea sa.

Mihalache, Mihail Popovici și d-rul Lupu proclamă armistițiul între partid și guvern. Madgearu se află pe o linie de mijloc. Maniu mai așteaptă; el nu-și închipuie că noul șef al mișcării legionare *va ignora pe mandatarul testamentar al lui Corneliu Codreanu, la ale cărui soluții legionarii trebuie să facă apel în momentele hotărîtoare.*

Curioasa înțelegere între un șef democrat și o mișcare totalitară, așezată pe baze quasi-militare, care stîrnise uimire și proteste, „poate să prindă bine"! Noua conducere legionară se lasă însă așteptată; Maniu nu este consultat. El înțelege că nu mai poate păstra rezerva.

Atitudinea față de noul regim

Maniu își convoacă partizanii și fixează poziția partidului față de noua situație. *El declară că grupurile democratice nu puteau fi chemate să colaboreze cu un regim, care se întemeiază înlăuntru pe principii opuse democrației parlamentare, iar în afară pe o alianță cu puterile totalitare, care ne-au rupt teritoriile. Regimul Antonescu, spune dînsul, a fost impus de evenimentele externe;* între acest regim și Partidul Național-Țărănesc nu pot exista afinități nici în privința ordinei externe, nici a celei interne.

Partidul nu înțelege să facă însă dificultăți noului guvern; el îi lasă inițiativa de a proceda la redresarea țării, la restabilirea ordinei morale, la fixarea răspunderilor pentru politica care a ciuntit granițele, la reorganizarea armatei.

Mihalache e pentru „expectativa binevoitoare" față de generalul Antonescu, în care are încredere, dar manifestă temeri serioase cu privire la legionari. Madgearu continuă să cultive

cercurile germane, iar prietenia sa ou Neubacher ajunge un fapt notoriu. Elemente din jurul lui Maniu, între care se află și nepotul său, Zaharia Boilă, au porte-parle-uri atît de avansate cu unele sfere legionare, încît stînga grupării e alarmată; d-rul Solomon întreține contacte cu altă ramură a mișcării, prelungind relații stabilite în timpul lui Carol. Ghiță Popp și Coposu au sarcina să cîștige legația engleză, care scăpase pînă atunci influenței lui Maniu.

Șeful grupării favorizează, cu discreție, aceste legături diverse și. .. antagoniste; sistemul său e de a întreține raporturi cu toate taberele, indiferent de afinitățile programatice sau personale.

Relațiile, vizitele, mesele, *întrevederile secrete, contactele de informație și inițiere* — devin noua metodă de lucru a lui Maniu. *El face din activitatea de culise un instrument de manifestare; legăturile, întreținute de la dreapta la stînga și de la Legația germană pînă la cea britanică, îl informează și îl previn asupra evenimentelor.*

Noile țeluri ale grupării național-țărăniste

în timp ce noul regim începe să ia contact cu realitățile guvernării, iar primele simptome de neînțelegere între generalul Antonescu și legionari se ivesc, Maniu stabilește noua politică a grupării sale, care va rămîne constantă pe toată durata războiului.

Regimul Antonescu, spune Maniu, este o expresie a voinței germane. Prin noua situație din Europa, Germania își asigură nu numai întreaga preponderență în sud-est, dar și putința de imixtiune în afacerile interne ale României. în această situație, grupările democratice nu se pot opune forței germane, dar guvernul Antonescu își poate asigura un rol însemnat, ferind țara de noi concesii și ameliorînd condițiile ce le vor impune germanii.

Partidul Național-Țărănesc are însă menirea sa istorică. Legat printr-o afinitate ideologică cu lumea anglo-saxonă și încredințat că pot reface granițele țării odată cu victoria Angliei și Americii, el rămîne o mare rezervă a națiunii pentru momentul în care situația internațională va fi fundamental schimbată.

în septembrie 1940 — cînd situația generală era dominată de Axă — Maniu proclamă, împotriva tuturor și, ceea ce pare mai curios, în contra părerii propriilor săi prieteni, *convingerea sa* ***in*** *victoria finală a Angliei și Americii, care va pune imensele sale forțe alături de Imperiul Britanic.*

Maniu preconizează o politică filo-engleză, cu toate primejdiile ce ea le comporta în apel moment. El înțelege însă că politica filo-engleză, după ce România căpătase lovituri puternice avînd răsună- **13®** toarele garanții britanice, nu poate fi populară și că trebuiesc teme **de** propagandă care să poată mobiliza conștiința națională a țării.

Maniu știe că nimic nu poate răscoli mai puternic sufletul națiunii ca revendicarea teritoriilor pierdute; revizionismul este proclamat astfel ca țelul principal al partidului național-țărănesc.

în fața legionarilor și a forței germane, în mijlocul neliniștei partizanilor și a noii stări din țară, partidul descoperă un ideal istoric, care depășește frămîntările mărunte de fiecare zi. Iar Maniu se simte iarăși la largul său. *O acțiune națională revizionistă* îl repune în centrul activității politice și-i asigură un rol necontestat de șef, dincolo de granițele partidului său.

Maniuîncearcă să înjghebeze o mișcare revizionistă

Unii dintre colaboratorii săi văd că o acțiune revizionistă e inoportună și primejdioasă în acele împrejurări; dar idealul ce se flutură și stăruința ce o pune Maniu sînt prea puternice ca cineva să poată rezista.

Atrocitățile maghiare stîrnesc un curent de indignare în toată țara. Valul de refugiați din Ardealul cedat întreține o stare de frămîntare în spirite.

Maniu hotărăște *să-și întemeieze imediat politica pe ideia iridentă;* în a doua jumătate a lunii septembrie 1940 el preconizează o „ligă revizionistă“ cu sediul la Blaj și a cărei președinție s-o aibă devotatul său, Ghiță Popp. Intimii săi îl conving că mișcarea ar putea să fie extinsă și în afară de gruparea național-țărănistă; el vrea atunci să organizeze o acțiune cu caracter revizionist a tuturor partidelor. Planul nu izbutește, deoarece Gheorghe Brătianu determină o rezervă a grupării liberale.

Maniu nu dezarmează; *el își propune să facă din ideia revizionistă pivotul întregei sale politici și e încredințat că in fața acestui țel național guvernul va fi silit să-i lase întreaga libertate de agitație.*

Maniu față de situația internă din septembrie-octombrie 1940

Evoluția situației interne îngrijorează totuși cercurile partidului. Forța legionară se întinde amenințătoare. Sînt destule simptome că mișcarea odată instalată solid la putere, nu va tolera nici cele mai slabe agitații ale democraților, indiferent de forma în care s-ar manifesta. Maniu caută să evite izolarea; el încearcă să coalizeze toate forțele democratice. Întîmpină pretutindeni rezerve. După 6 septembrie se proclamă continuarea colaborării cu gruparea liberală, dar această înțelegere apare superfluă în fața evenimentelor, în plin mers. La 21 septembrie, așa zisul „bloc al opoziției unite“, înjghebat în 1939, reia formal activitatea. Bătrînii liberali nu vor însă să intre în conflict direct ou legionarii, iar Gheorghe Brătianu,

131 orientat spre germani, frîneazâ elanurile unchiului său, care
se teme mereu „ca Maniu să n-o ia înaintea grupării liberale".

Pentru a anihila aceste simptome de panică, Maniu declară la 24 septembrie că nu face nici o dificultate regimului și de aceea e gata să renunțe la un miting ce se proiectase în contra atrocităților maghiare. La 28 septembrie el își precizează atitudinea față de chestia răspunderilor, căreia guvernul se pregătește să-i dea o mare amploare: responsabilitățile trebuie extinse, spune Maniu, nu numai asupra celor care au jefuit banul public; ele trebuie să cuprindă toate elementele politice oare au preconizat și practicat dictatura, care au stat la ordinele camarilei, care s-au făcut vinovate de greșelile politice săvîrșite între 10 februarie 1938 și 6 septembrie 1940. Și, bineînțeles, Maniu nu înțelege să excludă pe acei... „care au renunțat la garanțiile britanice".

Demonstrația legionară de la 6 octombrie produse o mare impresie. Maniu se grăbește să declare din nou „că nu va face greutăți regimului, dacă acesta nu va comite ilegalități și abuzuri și nu va pune în joc interesele țării".

înființarea Societății „Pro-Transilvania“

La 5 octombrie 1940, Maniu are preparată noua sa formulă de acțiune politică. O asociațiune națională denumită „Pro-Transilxiania“ și funcționînd după normele „societăților persoane morale și juridice" — ca să aibă o ființă legală — va reuni în jurul său toate partidele și personalitățile, care nu s-au compromis în dictatura lui Carol II.

La 10 octombrie se pun, în localul ziarului „Universul", bazele solemne ale asociațiunii. Ea întrunește pe fruntașii național-țărăniști și liberali, o serie de personalități independente în frunte cu Stelian Popescu, numeroși intelectuali și profesori de Universitate și. . . pe bătrînul A. C. Cuza, vechiul protagonist al alianței cu Germania! Această adeziune e pentru propaganda manistă un factor hotărîtor; „naționaliștii intransigenți, amici ai Germaniei hitleriste, nu se pot sustrage unei acțiuni impusă de superioare considerente naționale", spun dînșii ca să releve indirect „poziția falsă a **gu**vernului".

In discursul său, Maniu crede că trebuie să fie precaut. *El insistă asupra atrocităților săvîrșite de maghiari, iar cînd definește obiectul asociației, spune: „Scopul acțiunii noastre e să ajute Conducerea Statului la rezolvarea marilor probleme naționale"!*

Mișcarea începe să cîștige spiritul public; în Ardeal îndeosebi, noua acțiune a lui Maniu este primită cu explicabilă simpatie. Știrile care vin din teritoriul cedat dau justificări noi politicii revizioniste. La 18 octombrie un emisar din Blaj aduce la București vești dea- **132** dreptul alarmante asupra persecuțiilor organizate cu metodă de oficialitatea maghiară. Numărul refugiaților sporește în fiecare zi; *Maniu înțelege că refugiații constituie cea mai utilă forță de agitație. El pune imediat totul în*

mișcare pentru a capta „Asociația expulzaților și refugiaților din Ardealul de Nord", ce se alcătuise în pripă, cu elemente eterogene.

Intrarea trupelor germane

In prima jumătate a lunii octombrie 1940 se produce un eveniment care schimbă poziția neutrală pe care o avea România față de războiul dinifre Marile Puteri: trupele germane intră pentru întîia ©ară pe teritoriul nostru. Motivările oficioase ce s-au dat atunci — că prezența acestor trupe este o urmare a garanțiilor date de Germania la Viena și că ele vor constitui centre de instrucție pentru armata noastră nu împiedică pe Maniu să afirme *„că armata germană ocupă România; că de aici înainte trebuie să ne considerăm un stat la discreția absolută a forțelor militare ale Reichului".*

Această temă, dezvoltată mai tîrziu față de reprezentanții guvernelor anglo-saxone, *va deveni pentru Maniu cel mai puternic argument pentru a învedera că „România a fost constrînsă cu forța să sc alăture războiului dus de Puterile Axei".*

Primele conflicte cu legionarii

în a doua jumătate a lunii octombrie 1940 dezordinile și abuzurile provocate de legionari se întețesc. îngrijorările din opinia publică se reflectă într-un mod mai viu în starea de spirit a național- țărăniștilor și a liberalilor. *Maniu continua să fie prudent!* La 17 octombrie el se arată din nou „binevoitor față de guvern și în espec- tativă față de legionari". Această distincție nu e lipsită de semnificație. El își exprimă încrederea în generalul Antonescu și adaugă: „faptul că generalul sprijină pe legionari e o consecință a situației externe".

în rîndurile burgheziei alarmate se preconizează o coaliție capabilă să reziste „valului revoluționar". Maniu se pronunță din nou pentru o colaborare constantă cu liberalii, dar refuză să ia în examinare o fuziune a celor două grupări.

La 18 octombrie se vorbește de o reorganizare a grupării pe baze noi: fără elementele de stînga, fără francmasoni și fără evrei. Maniu privește cu liniște reacțiile provocate în partid de noile stări din țară, *dar evită să se pronunțe.*

Mihalache își afirmă iarăși punctul săii de vedere: „atîta timp cît Axa își va menține supremația în sud-est — și ea o va menține încă multă vreme — e inutil, inoportun și periculos de a încerca combaterea fățișă sau indirectă a mișcărilor afiliate Axei". Discu-
133 țiile care au loc cu acest prilej nu schimbă hotărîrea lui Mihalache. *El se decide să adopte rezerve și să lase lui Maniu întreaga răspundere a conducerii.*

Maniu, care a desfășurat în ultimii ani o mare abilitate pentru *a*

păstra pe Mihalache, nu se arată surprins; el înțelege îndoielile și ezitările „unui om nedeprins să se orienteze în vălmășagul evenimentelor internaționale". Maniu poate exercita, pentru întîia oară, șefia cu puteri nelimitate; panica care cuprinsese pe ceilalți membri ai conducerii îi favorizează, în sfîrșit, ambițiunile. Dar el vrea, în același timp, și puterea absolută și pe Mihalache; formula ce se găsește este că „Mihalache va fi în mod neapărat consultat în toate problemele mari".

Legionarii reacționează

La 28 octombrie se produce prima ciocnire ou legionarii. Generalul Negrei e arestat de poliția legionară, fiindcă răspîndise manifeste revizioniste. Imunitatea de care credeau că se bucurau maniștii se dovedește o simplă iluzie. în același timp, conducerea nu se poate desesiza de proporțiile ce le iau dezordinile legionare. Față de alarma care stăpînește pe partizani, Maniu e obligat să ia atitudine; *„el își exprimă îngrijorarea cu privire la actele de forță și de fapt săvîrșite de legionari, dar își sfătuiește partizanii să se abțină de la acțiuni potrivnice regimului, lăsînd toată inițiativa conducerii partidului".*

Acest sfat era inutil: partidul devenise o masă de oameni *intimidați și slabi.*

Acțiunea externă

în vreme ce partidul trăiește zile de groază, Maniu cu obișnuita sa aparență senină, începe să inițieze acțiunea lui externă care, de la această dată, va constitui cel mai important mobil al politicei sale.

La 1 noiembrie 1940 el declară, în mijlocul unei adunări de partizani aproape speriați, că *„misiunea Partidului Național-Țărănesc e recucerirea Ardealului. Tot partidul acesta va realiza a doua Unire".* Pentru a ajunge la acest țel, adaugă Maniu, partidul trebuie să aibă curajul de a face o politică externă opusă orientării oficiale; *„trebuie să mergem alături cu Anglia,* care va cîștiga războiul și va dicta noua hartă a Europei".

Mihalache nu ezită să exprime îndoieli categorice: el declară că nu vede în ce chip forțele anglo-saxone vor fi în stare să distrugă puterea germană de pe continent. Maniu folosește toată forța sa de convingere pentru a exalta „potențialul de război extraordinar de care dispune Anglia și America și care va hotărî victoria".

Acest ireductibil anglofil are însă o postură bizară: el e șeful mișcării pro-aliate din țară, dar e în raportori încordate cu

ministrul britanic la București și în relații indiferente cu ministrul american. Față de străini, el a avut deseori o situație penibilă. Necunoașterea limbii franceze l-a împiedicat să aibă conversații, fără intermediul unui translator. Dar aceasta devenea un motiv secundar. Miniștrii Angliei și Franței stăteau sub o gravă acuzare; ei sprijiniseră fără rezerve politica regelui Carol II, iar încrederea ce a găsit-o la Paris și Londra „acest Rege care juca pe două tablouri", Maniu o atribuia lipsei de perspicacitate a celor doi diplomați.

La rîndul său, Reginald Hoare, ministrul britanic, își dădea seama **de** eroarea de a fi ignorat pe Maniu; el voia să-și repare greșeala, dar de rîndul acesta Maniu era acela care rezista. El pretinde ca ministrul englez să-i facă prima vizită și lasă a înțelege că „Reginald Hoare trebuie să meargă la Canossa". Mîndria englezului se opune unei asemenea ispășiri.

Legăturile trebuie să continue prin intermediari. Ghiță Popp e în relații aproape zilnice cu Alex. Pember de la Legația britanică; el cultivă de asemeni pe tînărul Watson, fiul lui Skotus Wiator, cunoscutul scriitor filoromân. Tînărul Watson juca atunci un rol însemnat în acțiunea de informare a Angliei în România; el vorbea **perfect** românește, cunoștea istoria, moravurile și politica țării într-un mod surprinzător pentru un străin. Aproape în fiecare lună făcea un voiaj de informații la Budapesta, Belgrad, Sofia și Ankara. Era o relație interesantă și utilă. Totuși, Maniu se afla încă izolat.

La Londra, Tillea face primele încercări să constituie un comitet național român. Maniu conte/că dreptul lui Tillea de a reprezenta România și-l solidarizează cu răspunderile camarilei lui Carol.

La 16 octombrie Maniu se întîlnește în casele d-lui Lupu cu Sarov, reprezentantul agenției „Tass". Sarov era neinteresant; Maniu, deși voia să precizeze politica sa neutrală față de Soviete, e obligat la rezerve.

El capătă convingerea că o acțiune externă nu se poate duce din țară. La 15 noiembrie Maniu crede că ar putea să decidă pe generalul Antonescu la tolerarea unor legături amicale cu Anglia. El declară „că e de datoria guvernului să trimeată în Anglia oameni politici care să dezvolte o activitate în vederea consolidării relațiilor anglo-române“. El motivează această acțiune *„prin nevoia de a contrabalansa propaganda maghiară, care după arbitrajul de la Viena și-a mutat centrul de gravitate de la Berlin și Roma la . . . Londra*.*

Preocupările de ordin extern domină întreaga sa activitate. La 16 noiembrie, într-un mic comitet, *Maniu se teme că un conflict germano-sovietic — pe care-l socotește inevitabil — va transforma*

135 *țara într-un teatru de război.* Rusia va fi învinsă, spune dînsul, dar Germania va ieși prea slăbită pentru a nu fi repede doborîtă de

Anglia și America. Cam la aceeași dată se ivește o nouă încercare de apropiere cu Germania. Zaharia Boilă preconizează o schimbare a politicii externe a grupării. Pornind de la constatarea că în Ungaria există un curent anglofil care nemulțumește pe germani, Boilă crede că o apropiere a lui Maniu față de Reich ar schimba atitudinea germană în conflictul româno-ungar. Maniu rămîne neclintit la punctul său de vedere: Germania nu va decide soarta viitoarei liărți europene. Iar în ce privește atitudinea germană, el o socotește în mod constant potrivnică intereselor României *La 24 noiembrie 1940 ungurii sînt primii chemați să adere la Pactul Tripartit*[2] *^; Maniu socotește evenimentul semnificativ și arată „că nimeni nu mai poate reflecta la o revocare a deciziei de la Viena“.*

Dizolvarea Asociației „Pro-Transilvania“

Argumentul suprem de care se servește Maniu pentru a învedera incompatibilitatea amiciției româno-germane cu interesele naționale e dizolvarea Asociației „Pro-Transilvania", ce intervenise printr-un decret al lui Horia Sima și în lipsa domnului general Antonescu din țară. Pentru Maniu era clar că Sima dase urmare unui ordin al germanilor. Aceștia n-aveau interesul să se creeze o agitație de opinie publică împotriva unei hotărîri internaționale luată de Puterile Axei. Ei considerau această hotărîre definitivă, în noua ordine europeană, ei erau apoi vechii amici ai „Ungariei mutilate" odată cu prăbușirea germană din 1918.

Dizolvarea societății „Pro-Transilvania" va deveni punctul de plecare at unei agitații în justiție, inițiată de Maniu „pentru a apăra pe toate căile ideea de drept", dar în realitate pentru a întreține, măcar în această formă, propaganda revizionistă.

Crimele de la Jilava. Asasinarea, lui Madgearu

în noaptea de 26 spre 27 noiembrie se săvîrșesc crimele de la Jilava. Emoția generală e de nedescris. în cursul zilei de 27 noiembrie echipele teroriste continuă asasinatele. lorga și Madgearu sînt uciși în împrejurările cunoscute. Alți foști prim-miniștri și sfetnici ai Coroanei scapă numai grație intervenției curajoase a ministrului Roșianu. Toată lumea-și pierde capul. Foștii miniștri dispar de la locuințele lor; unii se refugiază la moșii îndepărtate, pentru a scăpa de urmărirea legionarilor. Lupu, Mihalache, Madgearu se socot dea- semenea amenințați. Nu mai era vorba de a apăra o politică, ci pur și simplu de a fi puși la adăpost de furia criminală ce se dezlănțuise.

Maniu dă dovadă de mult calm: el refuza să părăsească locuința sa. împreună cu Mihalache obțin să poată organiza „o înmormîntare

creștinească lui lorga și Madgearu". La groapa fostului ministru de finanțe, în fața unei asistențe redusă și înspăimîntată, Maniu face elogiul funebru al dispărutului. Nu s-ar putea spune că bravura și calmul, ce le-a arătat în clipa în care întreaga pătură conducătoare se și socotea exterminată, n-au produs în societatea bucureșteană o puternică impresie.

La 5 decembrie 1940 Maniu adresează un memoriu Conducătorului[28]. El îi mulțumește că l-a primit în acea seară de groază, cînd trupul lui -Madgearu se afla întins pe podeaua Morgei, alături de alți foști demnitari, sfîrtecați de gloanțe. Asasinatele săvîrșite, spune Maniu, sînt simptomele unei dezagregări sociale ce trebuie stăvilită. Această situație anarhică va duce la ocuparea definitivă a țării de către trupele germane. Panica și defetismul stăpînesc toate straturile sociale; armata e demoralizată, țărănimea vede falimentul întregii clase conducătoare. Faptul că asasinii nu sînt descoperiți și pedepsiți creează un sentiment general de nesiguranță. Dar Maniu nu omite nici în aceste tragice împrejurări să polemizeze cu declarațiile făcute de domnul general Antonescu la Alba Iulia. El respinge orice răspundere directă sau indirectă cu politica lui Carol II; nu acceptă să fie implicat „nici măcar prin generalizare". Generalul știe mai bine, spune dînsul, că a hotărît să nu mai suporte domnia lui Carol II. El protestează împotriva asasinării lui Madgearu și lorga și cere restabilirea autorității, a siguranței individuale și a averii. Maniu declară că vă respecta „ordinea legală a vieții constituționale și a libertății cetățenești", dar cere ca vinovății să fie scoși la lumină.

Un exil... contramandat

în primele zile după asasinarea lui Madgearu toată lumea vrea să fugă. Legațiile sînt asaltate cu cereri de vize. Emisari aduc știrea că domnul general Antonescu va înlesni plecarea vechilor oameni politici. Maniu e decis să nu părăsească țara, dar el dorește ca o pante din conducătorii grupării să se refugieze în străinătate, pentru a avea putința să întreprindă de acolo o acțiune filo-engleză. *Legația S.U.A. anunță că America e gata să primească, un număr restrîns de rejugiați politici români.* Pentru a împăca legile americane, vizele vor fi date în scop „de agrement sau de afaceri". Mihalache refuză sugestia, d-rul Lupu de asemenea. Ei declară că au obligația de a rămîne în țară pentru a lupta la recucerirea Ardealului, ce nu se poate realiza fără o permanentă mobilizare a conștiinței naționale.

Maniu își continuă acțiunea

Deși viața politică era dominată de o stare de nesiguranță, Maniu își continuă alunea. El are o nouă întrevedere cu Sarov de la Legația sovietică; el afirmă că regimul legionar nu va rezista și că gene- **137** ralul Antonescu va ieși întărit. *La 9 decembrie 1940*

Maniu stabilește un acord cu Stirbey: program revizionist, nici o opoziție legionarilor, întărirea prestigiului Coroanei. La 10 decembrie 1940 un manifest anonim vestejește crimele. Generalul Antonescu e direct acuzat „că participă la sărbătoriri și procesiuni care sfidează bunul simț, în vreme ce asasinii se plimbă, nepedepsiți". Concluzia manifestului: *„Să plece Antonescu!" Maniu dezavuează manifestul!*

Maniu ia apărarea lui Mihalache

Situația continuă a fi turbure. Mihalache e direct amenințat. La 13 decembrie Maniu adresează un nou memoriu domnului general Antonescu[29]. El motivează „necesitatea memoriilor[1]* în lipsa unui Parlament în care factorii politici să-și poată spune cuvîntul. Intervențiile memorandistice, care sînt, desigur, o amintire a acțiunii dusă sub unguri, vor deveni mijloace de manifestare ale politicii lui Maniu. El declară că ignorarea la care-1 supune regimul „nu-1 indispune și nu-1 descurajează", fiindcă știe „că trebuie să-și facă datoria". Protestează în contra atacurilor îndreptate de Mile Lefter în contra lui Mihalache; caută să dovedească că Mihalache n-a fost un inamic al legionarilor și nici un răsfățat „al anumitei prese". Excitarea spiritelor prin radio și presă va generaliza anarhia; actele de teroare trebuiesc curmate, nenorocirea țării pornește de la ruperea ordinei legale. Nimic nu trebuie să se întreprindă. în afara Justiției. Memoriul cere domnului general Antonescu să restabilească liniștea și siguranța publică.

Acțiune în Ardealul cedat

Maniu își întinde acțiunea revizionistă în Ardealul cedat. La 18 decembrie 1940 el stabilește o apropiere definitivă cu refugiații ardeleni. Secțiunile județene ale „Asociației Refugiaților" vor înlocui filialele dizolvate ale „Pno-Transilvaniei". Elementele manifeste vor rămîne pe al doilea plan; refugiați recrutați din alte grupări politice își vor asuma deocamdată conducerea. Maniu va rămîne însă spiritus rector.

El stabilește apoi un acord cu conducerea românilor din Cluj. Emil Hațiegan, mai mult elector vestit decît profesor de drept, care rămăsese decepționat de politica lui Vaida, la care se alăturase temporar, redevine un devotat al lui Maniu. El va lua conducerea românilor din Ardealul cedat. Nu e un politician prea subtil, dar e un român inimos și un patriot plin de curaj. „Tribuna Ardealului", ziarul românilor din Ardealul cedat, apare la sugestia lui Maniu. La 21 decembrie Maniu trimite o lungă misivă cu instrucțiuni în teritoriul înstrăinat. El cere o completă solidaritate națională, o osti-

litate permanentă față de unguri, nici o colaborare cu autoritățile maghiare. Numai patrimoniul economic al românilor și așezămintele lor trebuie salvate.

Interesul primordial: refacerea graniței de vest

La 1 ianuarie 1941 Maniu adresează o proclamație națiunii, pe care cenzura o suprimă din ziare. El fixează obiectivele sale: democrație națională, ordine înlăuntru, sforțare unanimă pentru refacerea hotarelor, urări înduioșate pentru frații despărțiți.

Preocupările de ordin extern revin. Aurel Dobrescu sugerează o vastă acțiune în America cu sprijinul emigranților ardeleni. Arma revizionistă a mai fost folosită peste ocean. D-rul Leucuția e un medio reputat în New-York; el are legături cu apropiații lui Roosevelt și **e** el însuși un membru al Partidului Democrat american. **E** cel mai indicat să fie mandatarul lui Maniu; fratele său, Aurel Leucuția, **e** doar dintre cei mai apropiați amici ai „șefului[44].

Desfășurarea războiului va atrage, după Maniu, mari complicații pentru țară. El prevede războiul ruso-german și „faptul paradoxal al colaborării militare 'a Ungariei și României alături de Axă[44]. O mare dezbatere [de] politică externă are loc. Ca și în 1914/1916 sînt două tabere: unii vor Ardealul, „Leagănul românismului și al rezistenței naționale[44], ceilalți recucerirea Basarabiei și stăvilirea expansiunii rusești. Maniu ia contact cu liberalii, la care divergența e mai accentuată: Gh. Brătianu e steagul politicei antiruse. Maniu repurtează o victorie.

De acord cu Dinu Brătianu, el fixează, de atunci, politica externă a celor două grupări democratice; interesul primordial al țării cere refacerea graniței de Vest.

Această hotărîre va înrîuri întreaga activitate viitoare a lui Maniu.

Rebeliunea

La 15 ianuarie 1941 Roxin și d-rul Dumitru Popovici sugerează iarăși o apropiere de legionari. Maniu răspunde că „partidul are alte obiective[44] și că „dealtfel, situația se va modifica foarte repede[44]. Conflictul dintre legionari și domnul general Antonescu luase forme publice. Armata era adînc nemulțumită. Maniu nu credea că legionarii vor birui împotriva armatei. Numai în cîteva luni ei distruseseră o mare popularitate, se aflau în conflict cu toate forțele organizate ale țării, instituiseră anarhia și cultivaseră incertitudinea generală.

Atenția lui Maniu se îndreaptă spre armată. încă din decembrie 1940 el preconizează canalizarea nemulțumirilor din armată „provocate de politica externă și internă și de excesele legionarilor". El

139 știe despre cadrele superioare ale ofițerimii că nu se simt în siguranță sub cîrmuirea legionară și nu așteaptă decît un prilej ca să reacționeze; el vrea, în același timp, să asigure un acord ou căpeteniile din armată pentru cazul în care legionarii ar comite noi violențe în contra fruntașilor național-țărăniști. El vede în armată singurul pivot al rezistenței interne; *ea e singura forță capabilă să ia puterea de la legionari și să întemeieze un regim de tranziție „cu acoperirea politică a celor două partide".*

Emisarii săi caută să realizeze un contact cu comandanții de armată, se propune o coaliție in contra legionarilor... și nu a domnului general Antonescu. Armata se arată însă decisă să facă zid in jurul Conducătorului. încercările lui Maniu nu dau rezultate.

Rebeliunea din 21—23 ianuarie 1941 nu surprinde pe Maniu; încă din noiembrie 1940 el declarase lui Sarov de la Legația sovietică că „ruptura este inevitabilă". El primește cu satisfacție căderea regimului și spune intimilor *„că dacă Sima respecta testamentul lui Codreanu și-l consulta, altfel aveau să se petreacă lucrurile".* După încetarea luptei dintre armată și echipele legionare, Maniu își precizează oficial atitudinea. El deplînge soarta celor căzuți în acest război fratricid. -Consolidarea regimului Antonescu este o necesitate; el promite sprijinul său generalului Antonescu și, în acelaș timp, se împotrivește unei apropieri preconizată de o fracțiune legionară. El cere să se respingă orice încercare de infiltrare a elementelor legionare în partid.

Atmosfera internă pare limpezită; Maniu crede că partidele își vor putea relua oficial activitatea; că Guvernul va înlesni chiar *„ca forțele politice vechi să reia contactul cu opinia publică".* Guvernul are interesul să umple golul care-1 desparte de țară, să canalizeze masele în jurul organizațiilor de ordine. Tatonările lui Maniu rămîn fără efect. *El preconizează atunci o reorganizare a cadrelor, după sistemul celular al mișcărilor conspirative.*

Noii secretari generali, Ghiță Popp și profesorul I. Hudiță, au această sarcină. Cadrele provinciale, care au parcurs cu atîtea emoții experiența legionară, preferă să aștepte desfășurarea evenimentelor. Tineretul ardelean e singurul care acceptă fără rezerve noua tactică a lui Maniu. Noul sistem nu duce nici pe departe la rezultatele așteptate.

între legația germană și cea britanică

Februarie 1941 este o lună de mari agitații externe. Războiul din Balcani e iminent. De la granița de nord pînă la cea de sud, țara e împînzită de trupe germane. Maniu se teme ca România să nu fie atrasă imediat în războiu. *Cea mai bună metodă pentru a concentra atenția țării „în spre adevăratele ei interese" este, după Maniu, să repună în discuție problema Ardealului.*

Prin soția lui Ilie Lazăr, care merge să-și vadă familia în Ardealul cedat, Maniu trimite acolo noi instrucții. Românii trebuie să reziste oricăror oferte unguresți; ei nu pot primi demnități sau mandate de Ia maghiari. Ei au să se pregătească numai pentru lupta națională. Ghiță Popp primește misiunea să colaboreze la organizarea nucleelor în Ardealul cedat. Maniu vrea însă și o manifestație cu caracter internațional. *El alcătuiește, atunci, un lung memoriu asupra drepturilor noastre in chestiunea Ardealului și încălcării de către unguri a stipulațiilor din arbitrajul de la Viena.*

Memoriul, adresat lui Hitler și Mussolini e depus la Legațiile germană și italiană. Celelalte legații primesc de asemenea copii. Exemplare numeroase circulă în public. Intervenția lui Maniu e înfățișată ca o necesitate națională „de vreme ce Guvernul ezită să se miște".

Maniu face prevederi asupra viitoarei rinduieli teritoriale. El afirmă că Anglia va organiza în sud-est state federale și că România va reveni la vechile fruntarii. în același timp, Corneliu Coposu depune la Legația engleză două scrisori ale lui Maniu: una adresată lui Eden și alta lui Churchill.

„România, spune Maniu în aceste scrisori, este o victimă a Axei. Ea i-a ciuntit teritoriile și a ocupat-o militărește. România e alături de democrația engleză".

Față de partizani, el își fixează din nou poziția față de Soviete; *e pentru o destindere generală în raporturile cu U.R.S.S., „deoarece atenția țării trebuie îndreptată pentru refacerea graniței de Vest".*

Totuși, se inițiază un contact cu Legația germană. Mihai Popoveci are vechi relații cu Steltzer. Memoriul adresat lui Hitler e un prilej de a vedea pe von Killinger. Steltzer aranjează întrevederea intre ministrul german și Mihai Popovici; ea decurge într-un spirit **destul de** amical. **Se vorbește** chiar **de o** întâlnire între Maniu și von Killinger. Șeful grupării național-țărăniste ezită și amînă.

întrevederi cu Reginald Hoare

Lucrurile se precipită; germanii se pregătesc să dea atacul în Balcani. Anglia rupe relațiile diplomatice cu România.

Hoare e silit să vadă pe Maniu. La 11 februarie 1941 are loc prima întâlnire în casele lui Mihai Popovici. Lungi explicații asupra rolului Legației engleze în politica lui Carol II. Maniu vrea totuși să cîștige pe ministrul britanic. *La rîndul său, Hoare promite că România nu va fi bombardată.* Ghiața e ruptă. La 13 februarie, în ziua plecării, Hoare vine la locuința lui Maniu. Conversație foarte cordială. Un acord se stabilește între șeful opoziției anglofile și

minis- **141** trai britanic. Maniștii sînt foarte satisfăcuți. Se proiectează să se facă o manifestație, în gară, la plecarea Legației engleze; trenul pornește noaptea, tîrziu, și planul trebuia abandonat.

Maniu față de primul plebiscit

Primul plebiscit situează pe Maniu într-o poziție de ostilitate față de Guvern. La 27 februarie 1941 el înaintează un memoriu domnului general Antonescu[30], în care declară că „sub stare de asediu și cenzură, fără posibilitatea unei discuții contradictorii și în prezența trupelor străine în țară", partidul său nu poate lua parte la plebiscit. Tehnica plebiscitului e necunoscută legilor noastre. Regimul actual, recunoaște Maniu, are unele realizări, ca îndepărtarea regelui Carol, năzuința de a reface armata, de a moraliza țara și de a restabili ordinea. *Guvernul n-a luat insă nici o măsură de apărare a hotarelor și de îmbunătățire a soartei românilor, prigoniți în Ardeal, lipsiți de drepturi și deportați.*

Afacerile statului sînt lăsate în seama unor oameni fără experiență, siguranța e încredințată unor persoane menținute și după ce au săvîrșit jafuri, schingiuiri și chiar omoruri. Crimele asupra lui Madgearu și lorga au rămas nepedepsite. Desființarea partidelor a rupt echilibrul constituțional, autoritatea e zdruncinată, acțiunea de românizare e egală cu invadarea capitalului străin. *Cum poate să aprobe politica Guvernului, cînd respinge orientarea externă?* — se întreabă Maniu, care recunoaște totuși „bunele intențiuni" ale domnului general Antonescu.

El dă ordin partizanilor să se abțină de la vot; Dinu Brătianu se abține, dar lasă prietenilor săi întreaga libertate, iar Gheorghe Brătianu merge la vot. Coaliția țărănisto-liberală se află la un punct critic.

Războiul din Balcani

în martie Maniu își fixează atitudinea față de războiul din Balcani. *într-o circulară adresată partizanilor, el exprimă îngrijorări cu privire la complicațiile ce le-ar putea atrage conflagrația din sudul Europei răsăritene. El proclamă ca un imperativ național neamestecul nostru în conflictul dintre Marile Puteri.*

El declară că va lupta pentru principiul libertății naționale și pentru reîntregirea hotarelor, iar în politica internă pentru reinstitui- rea monarhiei constituționale.

Preocupările interne se întretaie cu cele externe. *Maniu se declară contra exproprierii imobilelor evreești „din motive care privesc ordinea înăuntru și securitatea în afară*.*

Din nou se fac tatonări în vederea *unei întîlniri cu von Killinger; Maniu continuă să tergiverseze, de teama că o asemenea întrevedere l-ar compromite în ochii englezilor.*

Dimpotrivă, el ia în scris atitudine *contra politicii externe a regimului.* într-un nou memoriu adresat domnului general Antonescu, *Maniu vorbește de „eroarea alipirii noastre la Pactul Tripartit, fără a obține compensații". Țara a fost transformată în zone de etape și baze de operațiuni pentru trupe străine și în serviciul unor interese care nu sînt românești. Ruperea relațiilor cu marii noștri aliați și expulzarea refugiaților politici și a prizonierilor militari, care au găsit la noi adăpost, este o gravă greșeală pe care țara o va plăti.*

Poziția sa anti-germană este netă.

încercări de a constitui alte organizații revizioniste

La 24 martie Maniu are un nou proiect: acela de a atribui Societății „Transilvania", înființată de Papiu Ilarian și avînd sub stăpînirea maghiară o intensă activitate patriotică și iredentistă, rolul ce era destinat Asociației „Pro-Transilvania“. încercarea nu izbutește, deși 200 de maniști fac deodată cereri de înscriere în vechea organizație ardeleană.

Maniu intră totuși la publicația „Dacia", scoasă de quasi-legionarul Emil Giurgiuca; un manist, vechiul publicist Oct. Tăslăuanu ia direcția revistei menită să exprime revendicările revizioniste. La 29 martie 1941 Maniu încearcă să alcătuiască o asociație a cavalerilor ordinului „Ferdinand", cu scopul de a desfășura o acțiune iredentă. Ghiță Popp și Sever Bocu au rolul să realizeze proiectul, dar nici încercarea aceasta nu izbutește.

Se recurge la mijloace mai sigure. Memoriul privitor la atrocitățile maghiare capătă o largă răspîndire. *Relațiile cu legațiile americană, greacă și jugoslavă devin un mijloc de manifestare politică. La 1 aprilie 1941 Avacumovici, ministrul Jugoslaviei, vizitează pe Maniu,* pentru a-i mulțumi față de simpatia ce a arătat-o cauzei jugoslave, dar îl roagă să contramandeze o demonstrație proiectată de tineretul manist în fața legației. *Maniu exprimă solidaritatea opiniei publice democratice din România cu Jugoslavia și declară că e împotriva angrenării noastre într-un război în contra statului vecin și amic.*

La 4 aprilie 1941, Maniu face declarații în care cere *unirea tuturor forțelor democratice pentru a realiza recucerirea Ardealului, care rămîne pe primul plan.* El întreține o stare de frămîntare în București și printre partizani. Lozinca: „Germania vrea să ne atragă în războiul contra Jugoslaviei". La 6 aprilie un manifest semnat „România care renaște" spune: *„Nu vă lăsați antrenați, nu putem și nu trebuie să luptăm contra Jugoslaviei, ci contra germanilor cotropitori".* în același timp, discursuri rostite de Churchill și Roosevelt sînt pretutindeni răspîndite, ca un semn de afinitate ideologică.

La **7** *aprilie 1941 Maniu adresează iarăși un memoriu domnului general Antonescu*[31]*. El se declară contra intrării României în războiul împotriva Jugoslaviei, cu care avem un tratat de alianță. Nici o acțiune de pe teritoriul nostru, nici o participare directă sau indirectă. E o greșeală istorică de a se da armatei obiective străine de refacerea vechilor hotare. Imixtiunea României în războiul contra democrațiilor nu corespunde nici sentimentului public, nici intereselor țării.*

Un manifest semnat de „Tineretul Universitar" proclama ca țe-luri românești: reîntregirea hotarelor și numai reîntregirea hota-relor.

Acțiunea lui Maniu n-are asentimentul liberalilor. Dinu Bră-tianu crede că prezența trupelor germane împiedică orice activitate politică. IKaniștii blamează pe liberali „care au interese comerciale și nu pot intra în luptă cu guvernul".

Groza, de la Hunedoara, propune o colaborare camuflată cu comuniștii; Maniu e rezervat. El spune de asemenea că nu mai poate fi vorba de un curent public în favoarea legionarilor. Nu sunt de actualitate decît măsurile pentru evitarea actelor teroriste. El face apoi un turneu prin țară: la Constanța, ca și în orașele ardelene, se interesează de situația socială a diferitelor categorii cetățenești și examinează pulsul opiniei publice.

La 7 mai un nou conflict cu liberalii. Ghiță Popp, însărcinat de Maniu să vorbească la „Florica", e șters de organizatori de pe lista oratorilor. în tabăra manistă indignarea ia proporții. Maniu, care nu vrea cu nici un chip un conflict cu liberalii, aplanează incidentul. La 10 mai Maniu ia contact ou tineretul din Ardeal și are prilejul să se fixeze asupra unor probleme interne și externe. El se pronunță contra măsurilor antisemite, „care nu mai trezesc nici un ecou în mase și ne fac atîta rău în afară". El crede că nu e momentul să se editeze o nouă Constituție și nici să se creeze un Consiliu de Stat. Nu se poate întemeia un nou fundament juridic, în vreme ce țara e ocupată de trupe străine, iar opinia publică n-are putința să fie consultată și reprezentată potrivit cu voința ei. Oamenii politici trebuie să se ferească de o colaborare sub auspiciile germane. O participare la guvern nu e îngăduită decît dacă duce la recîștigarea teritoriilor pierdute. El găsește că singura soluție politică e continuarea regimului militar.

Maniu e nedumerit și crede că Guvernul are o politică dublă față de legionari: pe de o parte, o fracțiune legionară organizează atentate și face demonstrații la Universitate, iar alta, în frunte cu profesorul Găvănescu, asaltează cu propuneri pe domnul general Antonescu; Maniu crede că acest joc e foarte primejdios.

Relațiile cu Gunther, ministrul Ameridi

Această politică, atît de temerară, încît partidul [lui] Maniu poate fi numit „partidul frondei", pare a se bucura de favoarea unei părți a opiniei publice. Dar opinia publică era burghezia bucureș- teană, foștii oameni politici, *un grup restrîns de partizani.* Masa cea mare a țării rămînea nemișcată, străină de aceste dezbateri. Maniu credea încă că țara se opune războiului și că recucerirea Ardealului e un ideal care seduce toate mințile.

El știa, în același timp, că în străinătate e complet descoperit, că anglofilia sa rămîne o atitudine, dar nu e încă o înțelegere cu guvernele simpatizate.

Memoriile ce le alcătuia aveau un singur scop: să constituie documente pentru conferința păcii. *Ele trebuie să dovedească că, în opoziție cu guvernul germanofil, „țara reprezentată de grupările democratice e pentru atașamentul față de Anglia".*

E însă momentul să se pășească la acțiuni mai concrete. *încă din februarie 1941, unii partizani îndeamnă pe Maniu să plece în străinătate. Tillea nu poate rămîne singurul reprezentant al României. Maniu se laudă că, datorită intervenției sale, guvernul britanic n-a recunoscut Comitetul Român din Londra, alcătuit din oamenii lui Carol. Dar refuză să plece în străinătate, sub motiv că prezența sa „va fi într-un anume moment indispensabilă". Maniu găsește însă în persoana lui Franklin Mott Gilnther, ministru american la București, un prețios aliat.* Ministrul american „înțelege situația României" și pricepe și mai bine poziția lui Maniu. El crede că-și poate face un titlu de onoare „din încurajarea mișcării libere" de la noi. în cîteva întrevederi, în note scrise și în mesaje Maniu își dezvoltă tema sa: *România trebuie socotită în rîndul țărilor ocupate, ca și Belgia, ca și Olanda, ca și Polonia.*

Guvernele anglo-saxone n-o pot trata decît în consecință; țara nu e răspunzătoare de politica unui guvern impus cu forța de germani. Dimpotrivă, țara are simpatii notorii pentru puterile care au ajutat-o să-și realizeze idealul național.

La 20 mai 1941 un nou manifest semnat „România care renaște" atacă „în numele poporului român" Germania cotropitoare și exprimă încrederea în victoria Angliei și Americii. Aceasta după ce cu cîteva zile înainte propagandiștii maniști răspîndeau pretutindeni versiunea că față de elogiile aduse de Hitler Ungariei și Bulgariei (6 mai 1941), generalul Antonescu nu mai are de așteptat alt răspuns la un memoriu ce-1 înaintase atunci Guvernului german. *Propaganda manifestă întreținea neîncrederea în sprijinul pe care* ***Axa*** *l-ar putea da revendicărilor*

românești.

Un „Catechism național"

La 6 mai 1941, partidul răspîndește un așa numit „Catechism național" cu material revizionist, democratic și anglo-fil, redactat de Ghiță Pop, într-o formă populară și destinat unei mari răspîndiri, pentru cazul cînd s-ar putea găsi o tipografie clandestină. La 7 mai desbatere asupra politici revizioniste: Mihai Popovici vede necesitatea unei acțiuni generale, nu o agitație restrînsă numai la posibilitățile grupării naționaLțărăniste. La 22 mai se intentează procesul contra dizolvării Asociației „Pro-Transilvania". Se încearcă în același timp o diversiune: Ilie Lazăr e însărcinat să propună excluderea lui Vaida Voevod și a lui Vaier Pop din organizațiile refugiaților; Vaier Pop și Vaida sînt prezentați „ca marii vinovați pentru pierderea Ardealului".

La 27 mai Mihai Popovici preconizează o intervenție pe lîngă Germania pentru ameliorarea situației românilor din Ardealul ocupat. Demersul e proiectat împreună cu trei generali ardeleni. Intr-o întrevedere cu generalii lacobici, Ilcuș și Barbu se stabilește strîn- gerea unui material documentar *care să dovedească aportul românilor la acțiunea Germaniei din 1914; o expunere politică redactată de Ghiță Popp trebuia să învedereze, în acelaș timp, legăturile dintre ardeleni și germani.*

E o metodă pe care Maniu n-o poate admite; Mihai Popovici e pe punctul să-i strice linia externă. în schimb, Maniu aproba un memoriu al tineretului adresat Conducătorului și în care se relatează ceea oe se petrece în Ardealul ocupat.

Războiul din răsărit

Iunie e iarăși o lună agitată. Războiul ruso-german flutură în aer. în primul moment, Maniu nu crede în posibilitatea acestui război. El declară că germanii n-au nici un interes să-și complice singuri situația. Alarma e însă generală. La 7 iunie Comitetul național- țărănist se întrunește pentru a examina situația. Care va fi situația României? Mihalache o știe: vom merge să recucerim Basarabia. Mihalache crede într-o transformare a Guvernului, ca urmare a stării de război. El se pronunță pentru o participare „la un cabinet de războiu". Popovici de asemenea. D-rul Lupu e indecis. Maniu e categoric contra.

La 18 iunie Comitetul de direcție se reunește din nou. Maniu descrie consecințele unei acțiuni militare alături de Axă. Ea va deveni o colaborare de durată și ne va atrage pe fronturi ce nu ne privesc. Poziția noastră la pace va fi nespus de grea. O revelație: d-rul Lupu, ce stase peste douăzeci de ani sub acuzarea de filo—bolșevism, se pronunță „contra forței sovietice, care trebuie dis-

trusă".

146

La 20 iunie Maniu stabilește un acord cu Dinu Brătianu. Conducerea celor două partide declară că lasă întreaga răspundere generalului Antonescu. Două defecțiuni: Gheorghe Brătianu deoparte, Mihalache de cealaltă, declară că vor merge pe front.

Deosebirile de vederi se accentuează încă de la 6 mai; de atunci, Mihalache și Gh. Brătianu erau suspectați că vor participa la Consiliul de Stat. O consfătuire are loc la Dobrești și Mihalache se decide să rămînă în espectativă, dar azi se poate afirma că dacă Guvernul alcătuia acel Consiliu de Stat, Mihalache și d-rul Lupu ar fi luat parte. La 17 mai d-rul Lupu se pronunțase contra unei politici care să creeze dificultăți Guvernului. Altfel, spunea dînsul, vom împinge la protectoratul german. Maniu trebuise să dea o adevărată luptă ca să-i convingă că gruparea nu poate „concepe decît Parlamente ieșite din voința populară*[1].

El nu i-a putut însă convinge. *Maniu se grăbește să ia atitudine publică într-un buletin, care apare atunci pentru întîia oară și e destinat să țină în curent organizațiile provinciale cu punctul de vedere al conducerii.*

Războiul găsește astfel partidul divizat. Mulți nu pricep de ce **Maniu se** împotrivește „războiului pentru eliberarea Basarabiei**. El înfruntă de astă dată ostilitățile din partid. *La 22 iunie 1941 el fixează politica sa față de războiul din răsărit; ea va forma tema principală a agitației sale viitoare. Guvernul, spune dînsul, nu trebuie să ducă trupele noastre dincolo de Nistru; el trebuie să se mulțumească cu ocuparea provinciilor românești. Astfel, germanii se vor considera complet achitați față de guvernul amic din România. întreaga conștiință românească trebuie să rămînă mobilizată pentru recucerirea Ardealului. Dacă generalul Antonescu vrea să rămînă în istorie, el să aibă mereu în vedere desfășurarea finală a conflictului.*

Noi întrevederi cu Gilnther

La 20 iunie Giinther arăta lui Maniu că U.S.A, privește favorabil distrugerea comunismului, iar el se declară satisfăcut că atitudinea americană ușurează situația României. *La 26 iunie 1941 Houston, de la Legația americană, vizitează pe Maniu pentru a-i preciza că Anglia și America ajută orice țară care se ridică împotriva Germaniei hitleriste sau se împotrivește nazismului pe teritoriul ei.* Diplomatul american precizează că acordul anglo-sovietic are un caracter practic imediat, dar că el nu e încă o convenție militară și politică și nu cuprinde obligații sau recunoașteri de ordin teritorial. Situația României, spune Houston, atîmă de

politica pe care ea va ști s-o facă. America are înțelegere pentru poziția specială a României în conflictul cu U.R.S.S., totul depinde de orientarea viitoare a țării noastre.

147

Gunther vrea să cunoască personal părerea lui Maniu. într-o întrevedere cerută de diplomatul american, Maniu arată că Statele Unite și Anglia au recunoscut alipirea Basarabiei, dar n-au recunoscut anexiunea sovietică. *Dacă românii vor fi siliți să treacă dincolo de Nistru, spune Maniu, ei vor salva pentru a doua oară Europa de comunism.*

Și totuși, la 28 iunie, Maniu declară în public că armatele române nu trebuie să încalce teritorii ce nu ne-au aparținut. Un imperialism românesc va fi condamnat de toată lumea. Războiul se va termina, iar noi vom rămîne cu dușmănia Rusiei, așezată în coasta noastră, întreprinderea militară românească nu trebuie deci să agraveze situația viitoare a țării.

La 12 iulie 1941 are loc în vila lui Mihai Popovici din Brașov o reuniune cu caracter deosebit: Franklin Mott Giinther, ministrul Americii, Suphi Tanrioer, ministrul Turciei; Maniu, Popovici, Gh. Popp; Iuliu Maniu pledează punctul de vedere românesc: chiar dacă armatele române depășesc Nistrul, nu trebuie să fim socotiți în conflict cu Anglia și America. Giinther declară că are misiunea de a ține contact cu democrația românească. Maniu crede că poate începe o acțiune diplomatică importantă. *El alcătuiește un memoriu către guvernele englez* și american, în care expune „poziția specială a României" silită să intre în orbita Axei, în urma prăbușirii sistemului politic și militar creat de Franța și Anglia în Europa. România a fost silită să cedeze teritorii la presiunea Axei. Ea are o situație identică cu Polonia. *Maniu caută să obțină o scrisoare de la Giinther că la conferința păcii drepturile României vor fi examinate pe baze obiective, potrivit cu principiul liberei autodeter- minări a popoarelor.* Giinther se mulțumește să arate impresia făcută în Statele Unite de „atrocitățile comise în contra evreilor" și declară că „România nu va putea să ridice glasul pentru românii de peste hotare, atîta timp cît va persecuta pe evrei".

Memoriul de la 18 iulie 1941

Memoriul pe care Maniu l-a înaintat domnului general Antonescu la 18 iulie 1941 a stîmit nesfîrșite discuții în interiorul grupării. Punctul de vedere al lui Maniu nu se impusese încă la acea dată. El începe prin a declara „că opinia publică urmărește cu mare însuflețire acțiunea militară condusă de Dvs., pentru dezrobirea provinciilor cotropite de străini și cu o încordată atențiune toate măsurile luate în legătură cu această istorică

desfășurare". El se pierde apoi în considerații privind administrația din provinciile recucerite; cere să se facă apel la elementele locale „și să se asigure descentralizarea". Manifestă recunoștința țării pentru luptători, dar se ridică împotriva anexiunii de teritorii străine. *„Suntem categoric* **148** *în contra ca România să urmărească obiective de agresiune. Nu avem niei un soldat de sacrificat pentru scopuri străine. Trebuie să cruțăm armata noastră pentru scopurile noastre românești^.*

La nord și la est de Nistru avem români la care avem dreptul să aspirăm, însă cu liberul lor consimțămînt și cu aprobarea Marilor Puteri. Expansiunea teritorială, spune Maniu, conține o mare primejdie: maghiarii au și început să afirme să spațiul vital al României este la est de Carpați, iar al Ungariei în partea de vest a Carpaților.

Sondajele prințului de Rohan

Cercurile germane cred, totuși, că ar putea cîștiga pe Maniu. Killinger e socotit prea puțin diplomat pentru asemenea misiuni. La 16 iulie 1941 Maniu primește vizita prințului de Rohan, vechi democrat trecut la național-socialiști. Din promotorul mișcării vieneze „Pan Europa", inițiată de Coudenhoven Kalergi, prințul de Rohan devine porte-parleur-ul în presă al lui Adolf Hitler și amic apropiat al Fiihrerului.

Teza prințului e clară: prin războiul contra Rusiei, situația europeană e fundamental modificată; revendicările românești din est au și fost satisfăcute. Desigur, românii au ochii ațintiți spre Ardeal, dar teritoriile definitive vor fi stabilite abia la pacea generală. Toate forțele politice din Europa sînt obligate să colaboreze împotriva • pericolului bolșevic. Maniu nu ezită să-și spună deschis punctul de vedere, atît de deschis, încît principele de Rohan rămîne surprins. Maniu declară că e anglofil, din două motive: filiațiunea între ideologia sa și aceea a lumii anglo-saxone; prietenia constantă a Angliei față de România. El vrea raporturi bune cu Germania, dar ea a răpit teritorii românești. Prințul de Rohan insistă ca Maniu să se întâlnească cu personalități germane, avînd aerul să spună: chestia se poate aranja. Maniu găsește cele două teze ireconciliabile, are rezerve față de propunerea lui Rohan, iar intimilor săi le spune că n-are nici o încbedere în promisiunile lui Hitler.

Atitudinea în chestia evreiască

în partea finală a memoriului Maniu protestează în contra represiunii ce s-ar fi făcut asupra evreilor în Basarabia.

La 10 iulie partidul e în mare fierbere din cauza întîmplărilor de la Iași[33].

Cînd se produce audiența Dr. Lupu — Hudiță la Predeal, Maniu

insistă să se vorbească în chip special de chestia evreiască. Iar în conversațiile față de partizani și îndeosebi cu *străinii, el apără armata română și aruncă întreaga vină asupra trupelor germane S.S. care ar fi executat adevărate masacre.*

în partid curentele se delimitau. Popularitatea generalului Antonescu era de așa natură că el era privit ca absolut necesar și atacările îndreptate contra sa nu aveau alt efect decît a-i întări autoritatea morală. Gh. Brătianu devenise un simplu combatant; la 18 iulie Mihalache pleacă și dînsul pe front, cu toate insistențele la care a fost supus. Cu toate acestea, cu uimitoarea putință pe care o are Maniu de a se ridica în mijlocul celor mai mari dificultăți, el e gata să se înfățișeze lumii politice „ca agentul Americii[14].

La 23 iulie 1941, după audiența lui Giinther la domnul Mihai Antonescu, Maniu se întîlnește din nou cu diplomatul american. „Atitudinea guvernului român este explicabilă[44], spune Giinther, „în- trucît nu-și poate exercita puterile suverane din cauza imixtiunei Reichului. *Guvernul înțelege să fie un instrument de provocație împotriva Statelor Unite, iar în aceste condiții, atitudinea guvernului american e de la sine înțeleasă".* Maniu predă lui Giinther o așa zisă „notă informativă[44], o metodă pe care o va folosi des în informarea legațiilor străine. *„Guvernul american", spune dînsul, „trebuie să facă o deosebire netă între guvernul român, care se află la discreția absolută a Germaniei și Statul Român, ocupat militărește de trupele Axei și pus în neputință de a reacționa".*

în aceeași săptămînă Maniu vede iarăși pe Giinther la moșia Gerota—Tîncăbești. Americanul e autorizat să declare ca *„continuarea războiului de către români și finlandezi, dincolo de fruntariile lor naționale, este rău apreciată în Statele Unite".*

Asigurările pe care încearcă să le aibă Maniu sînt prea catego- rice ca diplomația americană să le poată oferi. El vrea oa ministrul american să-i certifice în scris „că Anglia și America nu pot con- sidera România ca un stat inamic[44]. Giinther arată că o asemenea declarație depășește atribuțiile sale; dar lasă a înțelege că are man- tatul să îndrebe: *„Ce ar putea să facă România pentru cauza alia- ților, la un moment potrivit".* Maniu răspunde că aceasta atîma de atitudinea și înțelegerea pe care Aliații o vor arăta „României ocupate de nemți[-4]. Și cum Maniu e silit, din considerații de partid, să prezinte aceste conversații „ca o mare acțiune diplomatică[44], el declară *„că guvernul trebuie să înțeleagă că fiecare are de jucat rolul său, la timpul potrivit. Nu trebuie să se repete spectacolul Marghilo- man-Brătianu. Politica externă a Partidului Național-Țărănesc e în concordanță cu interesele*

superioare ale țării". încercarea de a obține un consimțămînt tacit al guvernului pentru politica sa externă va fi continuată mult timp.

La 1 august 1941 Maniu caută, pentru întîia oară, să folosească diplomația americană în clarificarea raporturilor ou Sovietele. *El cere lui Giinther ca Anglia și America să determine Sovietele să*

declare „că ocuparea Basarabiei și Biicovinei în 1940 a fost o măsură de siguranță împotriva unei eventuale agresiuni germane; că Sovietele n-au avut intențiunea să anexeze aceste provincii și că ele sînt gata să discute, la sfîrșitul ostilităților, cu un guvern român, liber de orice influență străină". Diplomatul american nu consideră intervenția oportună; el raportează totuși șefilor săi, *iar rezultatul este* ... că postul de radio Londra îndeamnă pe români să nu avanseze dincolo de Nistru!

în luptă cu guvernul

La 24 iulie Maniu anunță că lucrează la un răspuns detailat la scrisoarea ce o primise din partea domnului general Antonescu și căruia nu-i putuse replica din cauză că intervenise războiul. Memoriul ce înaintase guvernului la 18 iulie se bucură de o largă răspîndire; agitația manistă crește și se întinde. La 31 iulie Ilie Lazăr, Leucuția și Răchițan sînt internați la Tg. Jiu. Maniu îi declară „victime" ale germanilor și îi califică „patrioți" și „luptători naționaliști înfocați". *A doua zi el cere liberalilor să adopte o atitudine similară față de problema războiului din răsărit. Dinu Brătianu are încă ezitări. Maniu întreține o atmosferă specială: „pierderile noastre", spune dînsul, „sînt considerabile. Nemții ne-au lipsit de arme și material modern de război. Jertfele noastre sînt mari și inutile". La 12 august un manifest lămurește atitudinea partidului față de război. „Pierderea provinciilor în 1940, un început de invazie; eliberarea Basarabiei și Bucovinei, respingerea acestor invazii străine de pe teritoriul național"; „el nu trebuie să se transforme într-un război alături de Germania, servind scopurile de agresiune și cucerire ale Reichului; România trebuie să rămînă alături de Anglia democratică". La 15 august 1941 el dezvoltă opiniunile sale într-o declarație destinată presei străine,* explicînd pe larg motivele ce-1 îndeamnă să fie alături de puterile democratice și să nu aprobe expansiunea trupelor române dincolo de Nistru.

Activitatea externă se întretaie cu preocupări diverse. *Maniu caută mereu motive noi de agitație.* La 27 iulie organizează un parastas la Biserica Unită pentru eroii ardeleni căzuți în Rusia. E **un** mod de a pune în evidență că ardelenii sînt chemați să lupte pentru o cauză străină. *în același timp, el face o mare publicitate propagandei maghiare care reclamă restul Ardealului, din moment ce România se întinde la est.*

La 18 august 1941 Maniu vede din nou pe Giinther la Brașov, în prezența lui Popovici, Aurel Dobrescu și Serdici-. D-rul Lupu, care se află la vila lui Popovici, nu e invitat la conversații. Maniu se declară mulțumit cu rezultatul acestei întrevederi, deși ministrul american sublimase „poziția gravă a României" și „atmosfera im- **151** posibilă ce și-o creează prin excesele contra evreilor*. La 19 august se lansează una din acele „bombe* care fac de mult timp specialitatea lui Maniu, atunci cînd are nevoie de „atmosferă*. El va fi arestat din ordinul nemților, spun partizanii săi care încearcă să alarmeze opinia publică din Ardeal, unde se știe că persoana sa exercită o mare atracție. Și fiindcă lucrul era anunțat că se va produce de la un ceas la altul, se găsește imediat o explicație: arestarea lui Maniu a fost aminată din cauza agitației întreprinsă în străinătate de fostul rege Carol, care publicase și un interviu, reprodus de „Corriere dela Sera*. *Firește, Maniu nu e arestat, dar el știe ceva. Fiindcă la 21 august 1941 e ridicat grupul Vișa—Rică Georgescu.* Gruparea trece printr-un moment de panică. Se așteaptă arestări masive. Cooperarea organelor germane la anchetă impresionează rău. „Statul român a încetat să-și mai exercite suveranitatea*, spune Maniu, care explică lucrurile printr-o „mare înscenare a nemților*. Se răspîndesc zvonuri că arestările se vor extinde asupra trinității Gafencu—Ralea—Ghelmegeanu. întreaga lume politică bănuită de simpatii anglofile se socotea amenințată. *Maniu desolidarizează partidul de grupul Vișa—Georgescu, dar ia în secret măsuri pentru a organiza apărarea celor arestați. El încearcă să acopere afacerea Georgescu—Vișa, care stîrnește protestările lui Mihalache și ale d-rului Lupu, cu diversiuni diferite.* La 26 august readuce în discuție problema româno-ungară și preconizează schimbul de populație. La 27 august se proiectează întruniri în Ardeal, ca răspuns la sărbătoririle organizate de unguri la împlinirea unui an de la ocuparea Transilvaniei de Nord. La 28 august, față de măsurile ce le anunță guvernul pentru a potoli agitația, maniștii răspund în mod stereotip: „Vom suferi pentru cauza Ardealului*. Și la 29 august pornesc două întreprinderi noi: oameni de încredere organizează centre de informație la frontiera ungară, iar alții caută să reînjghebe o mișcare de tineret, pe baze de „nuclee*, cu scopul de a face propagandă orală, de a recruta partizani și de a strînge informații. Chiar legionarii vor putea fi primiți individual, după ce vor fi supuși unei verificări. La 30 august are loc la Biserica Unită din Capitală un parastas la un an de la arbitraj.

Preotul Man, vaidist revenit temporar la Maniu, ține un discurs mișcător: „S-a repetat în această dramă istorică, spune dînsul povestea lui Solomon. Mama vitregă, Ungaria, care n-are nici un simțămînt pentru Ardealul nostru, a preferat ca el să fie tăiat în două. Noi nu vom consimți niciodată la această crimă*.

în această zi se ține o adunare a refugâaților la care Maniu nu

participă, dar unde totul se petrece după indicațiile sale. Patru moțiuni — către rege, generalul Antonescu, ministrul german și ministrul italian — protestează contra arbitrajului. Un manifest intitulat: „Români, 30 august, zi de blestem*, e răspîndit pretutindeni. în fața **152** acestei activități laborioase Mihalache e uluit. „Cu toate greșelile sale, spune dînsul, Maniu e singurul care formulează idei importante". Dar dezacordul său cu Maniu persistă : Mihalache crede într-o pace de compromis, Maniu proclamă sentențios victoria finală a Angliei.

La 30 august d-rul Lupu dă semne de mare nemulțumire. El nu vrea să primească rolul ce i se dă în afacerea Georgescu—Vișa; „e *ceva putred aici*[a]*,* spune dînsul. Protestează că nu e ținut în curent **cu** conversațiile duse cu Giinther și vorbește favorabil regimului.

„Antonescu trebuie să reușească, spune d-rul Lupu. Și nu o spun fiindcă am față de dînsul sentimente prietenești, ci fiindcă e angajat steagul țării. Nu pot înțelege însă ce căutăm la Odesa".

Doctorul Lupu primește totuși să meargă la domnul Mareșal Antonescu pentru a obține eliberarea lui Ilie Lazăr, Leucuția și Răchi- țan, dar și pentru a-1 felicita pentru noul său titlu, pe care-1 socotește „pe deplin meritat". *Maniu e preocupat de divergențele din grupul românesc de la Londra. El detestă* pe Tillea, dar emisarii săi de acolo sînt prea slabi. *Cornel Bianu e unul dintre numeroșii săi nepoți, tînăr, lipsit de experiență și de aptitudini deosebite. Legăturile lui se reduc la cîteva scrisori de recomandație. Victor Cornea e un fost subatașat comercial, devenit manist de circumstanță. Acțiunile lui Tillea par a fi mai bine cotate.* Un singur moment Maniu crede că va fi obligat la o colaborare cu acesta, dar această impresie e trecătoare.

Așa-zisa politică de duplicitate pe care o face Ungaria constituie una din temele de bătaie ale lui Maniu. Ungaria, spune Maniu, nu face sacrificii militare pentru Axă; ea își rezervă forțele ei militare ca să se năpustească în contra României. Dar ea își crează și o puternică rezervă engleză în jurul lui Tibor Eckhardt și a contelui Bethlen, în vreme ce România neglijează factorul anglo-saxon. Ungaria va ieși enorm avantajată din această politică, spune Maniu, care sugerează indirect ca guvernul să-i rezerve în mod nestînjenit un rol similar.

La 7 septembrie 1941 se lansează un cuvînt de ordine al propagandei maniste: *„Problema Ardealului nu se poate rezolva sub nici o formă cu ajutorul Germaniei".*

La 17 septembrie — un an de la evacuarea ultimei părți a Ardealului — parastas pentru regățenii care au murit pentru cauza Ardealului. în chipuri diferite agitația revizionistă e menținută.

Noi relații diplomatice

La 7 septembrie 1941 Știrbey aranjează o nouă întîlnire între

Giinther și Maniu. *Știrbey e menit să joace un rol însemnat;* Maniu apreciază la o justă valoare această captură interesantă. Omul care

153 avea sub regele Ferdinand o irezistibilă înrîurire asupra Palatului are la activul său o vastă experiență. E un diplomat măsurat, inteligent, dibaci și cu întinse relații în străinătate. Ginerele său, Bock- shall, de care fiica sa trăiește despărțită, dar cu care bătrânul curtean menține relații excelente, e unul din experții englezi în afacerile românești. Stirbey singur poate pune în mișcare, în orice moment, relații de prima mină în Anglia, în Statele Unite, în Franța și în Elveția. El este, apoi, un om ascultat în familia Brătianu și poate răspunde la scopuri multiple. Principele e dispus să lucreze; el care stase rezervat, în umbra lui Ionel Brătianu, pare deodată sfîșiat de mari ambiții personale. Talentele lui Maniu de a găsi „slăbiciunea oamenilor'[4] au unde să se exercite. E timpul însă să se stabilească noi contacte diplomatice; legația americană e pe punctul de a pleca. *Apare atunci în scenă un diplomat nou: Rene de Week, ministrul Elveției.* La 18 septembrie 1941 Maniu are prima întîlnire cu „ministrul șvițerian[44], cum obișnuiește să se exprime. De Week e la acea dată cel mai vechi diplomat în București. Om de pasiuni calme, el are mai mare interes pentru literatură decît pentru politică. Maniu știa să-i zgîndăre ambițiile: va rămîne cel mai important diplomat neutru, va avea de jucat un rol extraordinar în România. El trebuie să sprijine cauza libertății, trebuie să devină agentul „României libere[44]. De Week e prudent; el are în acelaș timp o simpatie pentru vice-președintele de Consiliu, pe care n-o ascunde nici față de Maniu. Maniu insistă și izbutește uneori.

în același timp, Mihai Popovici cultivă asiduu pe Suphi Tan-rioer, ministrul Turciei.

Este o legătură care va fi de mare folos acțiunii maniste în străinătate. Suphi Tanrioer va asigura contactul cu oficiile britanice din Turcia.

Circulări și memorii

în septembrie 1941 se produc unele manifestări carliste. Maniu e neplăcut surprins. în această privință, el crede că are un acord general. De la Dinu Brătianu și pînă la domnul mareșal Antonescu, de la Stirbey și pînă la cuziști, toată lumea detestă pe fostul rege. Acțiunea sa în străinătate pare compromisă. Anglia și Statele Unite nu-1 primesc, Tillea nu îndrăznește să vorbească în numele lui, iar Davilla întreține o campanie vehementă în contra fostului suveran. Grupul carlist din București stă el singur sub prea multe

acuzații ca să poată ridica capul! Și totuși. .. Maniu așteaptă abia momentul să poată lovi fără cruțare în foștii oameni ai regimului Carol. Guvernul e mai puțin pornit decît își închipuie maniștii. La 9 septembrie Sever Bocu e primit de domnul mareșal Antonescu. Rică Georgescu e considerat salvat, iar Bocu scrie în „Vestul[44] din

Timișoara **un** articol de elogii pentru Conducător, care produce discuții în tabăra mlanistă. La 18 septembrie Ilie Lazăr, Leucuția și Răchițan sînt eliberați din lagăr. Cu cinci zile înainte, Maniu făcuse din nou declarații în contra politicii militare a guvernului; el își exprimă temerea că România va fi atrasă într-un război direct contra armatelor anglo-americane în Caucaz și proclamă iarăși că nu ne putem angaja în acțiuni străine de interesele noastre.

„Buletinul partidului" din octombrie 1941 e menit să risipească unele temeri în privința lui Mihalache; Maniu spusese: „e o intrigă infamă că Mihalache e dispus să intre în guvern[14]. Iar Mihalache își fixase astfel poziția sa în partid: „Nu voi ezita să fac ce-mi cere Maniu. Cu o condiție: să facă și dînsul la fel. Nu voi face însă nimic ... ce nu va face și Maniu“.

Aceste temeri odată împrăștiate, *circulara salută eliberarea Basarabiei, dar arată „că partidul rămîne credincios politicii sale externe, alături de puterile democratice, fără un spirit de dușmănie față de Germania".* Dar afirmă, totuși, în continuare: *„Ocuparea Basarabiei se datorește neînțelegerii ruso-germane. Profitînd de slăbiciunea României, Axa a impus cedarea Transilvaniei și a Cadrila- terului".* E firesc ca opinia publică să fie favorabilă, spune circulara, statelor democratice care au creat România Mare. „Partidul Național-Țărănesc n-a recunoscut niciodată cedările făcute fără consultarea țării; acțiunea în curs, respingerea invaziunii și izgonirea unor ocupanți brutali și nelegitimi. Scopul final e însă refacerea unității naționale. Partidul Național-Țărănesc este acela care a obținut în 1920, la Londra, recunoașterea Basarabiei. El rămîne credincios orientării sale alături de democrații, -pentru că politica acestora e întemeiată pe libertate și pe dreptul de existență al statelor mici. Din considerente pozitive e de dorit ca bolșevismul să iasă înfrînt dar și forța germană slăbită. întreprinderea militară românească alături de Axă e riscantă; România se poate trece în rîndul țărilor invinse. Acestea au determinat pe Maniu, încheie circulara, să ceară mareșalului Antonescu să nu se asocieze la un război de agresiune și să oprească trupele române pe Nistru[11].

La 24 octombrie Maniu primește pe d-rul Filderman, care-i vorbește de deportarea evreilor basarabeni stabiliți în Regat. Maniu făgăduiește să susțină pe evrei și se declară din nou „în contra măsurilor luate sub inspirație germană[44].

Al dloilea plebiscit

în noiembrie 1941, Maniu ia atitudine față de al doilea plebiscit. Nu poate participa sub stare de asediu „pentru a da o justificare aparentă regimului autocratic și a aproba un simulacru de consultare obștească[44]. Decretul interzice discuția și cere un singur răs- **155 puns** la un complex de întrebări. Nu **e** admisibil **un** plebiscit **care** să fixeze politica de organizare a statului. Nu se poate răspunde și **în** chestia războiului și a dictaturii, a românizării și a germanizării, a poziției noastre internaționale și a posturilor noastre umilite ifiață de frații înstrăinați, a Pactului Tripartit care ne pune în război **cu** toată lumea și nu ne oferă posibilitatea de a salva partea ruptă **a** Ardealului,

Maniu nu se mulțumește cu atît. *La 8 decembrie 1941 el adresează un nou memoriu domnului mareșal Antonescu, în care revine „asupra situației create României prin continuarea războiului din răsărit și decimarea forțelor armatei noastre"* . El consideră conservarea armatei ca o necesitate națională de prim ordin și cere în **mod** stăruitor încetarea colaborării militare cu germanii.

în aceeași lună, partidul pune în discuție nemulțumirile stîmite **în** țară de administrația militară. *Se vorbește totuși de o apropiată intrare a lui Gh. Brătianu în guvern. Lumea politică privește cu simpatie această colaborare. Maniu pune totul în mișcare pentru a o împiedica. Motivele sale? „Trebuie să putem spune mîine, la conferința de pace, că niciunul dintre factorii politici ai țării n-a colaborat cu Germania".* Maniu merge în Ardeal pentru a agita spiritele în contra unei noi mobilizări; ce caută ardelenii în Rusia, e leit motivul propagandei sale. Dar anul se sfîrșește rău pentru agitatorii maniști. Anton Aurel Mureșan, perceptor... și ziarist, individ dubios care a trecut prin mai multe partide, bătăuș renumit, care-și făcuse o mică trambulină din ziarul „Ardealul", crede că-și poate îngădui într-o scrisoare adresată Conducătorului, ceea ce nici Maniu nu îndrăznise; este arestat. în aceeași lună izbucnește afacerea Zăgănescu. Aurel Dobrescu, unul dintre vechii devotați ai lui Maniu, **e** arestat de asemenea. Partidul e din nou în agitație.

Anul 1942

în ianuarie 1942 erau destule motive care să dicteze lui Maniu prudență: raporturile cu Germania deveneau una din marile preocupări nu numai ale cîrmuirii, dar și ale publicului; în partid, fracțiunea țărănistă, reprezentată de Mihalache—Hudiță, neliniștită de unele ecouri agresive ce răzbăteau din cercurile Legației germane, cerea să nu se mai facă dificultăți guvernului. Aceste dificultăți, spuneau dînșii, facilitează indirect cererile germane, fiindcă obligă mereu guvernul să arate nemților că nu urmează sugestiile opoziției. La Dobrești, în timpul sărbătorilor, avusese loc o aprigă dez-

batere asupra tacticii partidului. Maniu, care întreține cu perseverență legenda „unității desăvîrșite din conducere", răspîndește zvonul că între dînsul și Mihalache e un acord complet. *D-rul Lupu e silit să lămurească partizanii: la Dobrești nu s-a stabilit nici un* **156** *acord, Maniu se orientează numai după ce vrea Anglia și ignorează primejdia rusească.*

Acolo, atît el cît și Mihalache au declarat că înțeleg greutățile guvernului și s-au împotrivit „unui nou memoriu care enervează **inutil pe** domnul mareșal Antonescu".

Maniu nu se dă bătut. *Ca de obicei, el declară că ține seama de ceilalți, dar face numai ceea ce crede că e bine.* La 8 ianuarie el critică hotărîrea guvernului de a pune la dispoziția Germaniei noi forțe militare, „care vor fi decimate în Răsărit". *La 10 ianuarie el răspîndește o informație senzațională: Hitler n-a cerut trupe, ci le-a oferit Mareșalul.*

Ribbentrop merge la Budapesta; Bardossy ține un discurs îndreptat în contra României. Maniu traduce discursul și-i asigură o largă răspîndire, pentru a învedera poziția falsă a Germaniei, între Ungaria și România.

Ruperea *relațiilor cu America*

Guvernul român declară război Statelor Unite, iar maniștii prezintă acest eveniment ca simptomul cel mai grav. Se și răspîndește, în derîdere, o frază dintr-un manifest inventat: „Cînd steagul românesc Va ff împlîntat viguros la Casa Albă, atunci catapeteasma neamului românesc se va înălța peste veacuri ..

Relațiile lui Maniu cu Legația americană se întrerupseseră. încă din prima jumătate a lunii decembrie 1941, Giinther, slăbit de boală, nu mai poate primi. Benton, atașatul cu afaceri, trebuie cîștigat. La 22 decembrie Giinther moare. La 10 ianuarie 1942 Maniu reușește să organizeze un mare dejun la Mihai Popovici; participă Benton, Maniu, Știrbey, d-rul Lupu. Cei prezenți sînt informați că U.S.A, nu poate lua în considerare declarația de război a României, întrucît guvernul român n-are libertate și inițiativă proprie. Maniu relevă că a susținut același lucru în notele informative predate legației americane; el crede însă „că România trebuie oficial socotită ca un stat ocupat, iar actele guvernului său nu pot fi socotite ca exprimînd voința poporului român". El” arată că nici Gh. Brătianu, care avea simpatii pentru Germania, n-a vrut să colaboreze cu dînșii.

Față de izolarea din propriul său partid, Maniu face sforțări pentru a se apropia din nou de Dinu Brătianu. Conflictul ou lumea anglo-saxonă înlesnește această colaborare. La 14 ianuarie 1942 Maniu și Dinu Brătianu adresează un memoriu comun domnului mareșal Antonescu în care protestează împotriva stării de război cu Anglia și America[35]. Convinși de victoria anglo-saxonă, cei doi șefi democrați descriu urmările acestei situațiuni. Ei sînt contra

trimiterii de noi **trupe ce nu** sînt justificate prin avantaje de ordân

157 teritorial. Preconizează retragerea trupelor, reorganizarea și întărirea armatei. Gh. Brătianu **e** convins să ducă memoriul domnului mareșal Atitonescu; domnia sa nu-1 primește, iar Gheorghe Brătianu se simte personal jignit.

La 27 ianuarie 1942 Legația americană părăsește țara, are loc o ultimă întrevedere cu Benton. Diplomatul american promite că va susține la Casa Albă „cauza României libere" și făgăduiește să țină contactul cu Maniu, încredințat că se va întoarce la un post în Europa. Ceea **ce** *se și întîmplă, fiindcă Benton devine prim consul al Americii la Marsilia.*

Dar el asigură mai mult contactul între Davilla și Maniu decît între Maniu și Casa Albă.

Agitația manistă crește

în aceeași lună, **Maniu merge în Ardeal** pentru a-și da seama de situație. La reîntoarcere el relevă îngrijorarea ce domnește acolo. Ardelenii sînt ostili declarării războiului cu Statele Unite; ei sînt mai neliniștiți cu privire la raporturile româno-maghiare. în vreme **ce Ungaria se pregătește și se înarmează, potențialul de război, mi**litar și economic al României slăbește. Ardelenii sînt alarmați față de zvonurile că patru-cinci sute de mii de oameni noi vor fi trimiși pe front.

Se zvonește că legionarii se împacă cu guvernul; Maniu arată că aceasta ar fi o greșală. Ei ar fi gata să facă orice concesii pentru a pune mîna pe putere. Jocul ar arunca țara în primejdie și nesiguranță. Maniu vrea să organizeze apărarea lui Mureșan. De rîndul acesta nu se opune numai d-rul Lupu, ci și d-rul Virgil Solomon, dar totuși Maniu izbutește să găsească banii trebuincioși pentru apărători și pentru soția celui închis. Ziarul „Ardealul[11], trecut sub direcția Îmi Constantin Hagea, fost secretar de redacție la „România Nouă" a lui Zaharia Boilă, devine un organ pur manist.

Buletinul partidului pe luna ianuarie 1942 aprobă „respingerea invaziunei“ de la răsărit, dar rămîne devotat „ideologiei democratice care a asigurat crearea și dezvoltarea Statului Român". Politica alături de Anglia nu exclude lupta pentru dezrobirea Bucovinei și Basarabiei; în baza aceluiași drept, revendicăm Ardealul. Gruparea național-țărănistă vede în guvern o formațiune dictatorială; cum însă sunt împrejurări anormale, ea nu vrea să creeze dificultăți guvernului Antonescu, ci dorește numai să-și exprime punctul ei de vedere. Buletinul desminte versiunea că Mihalache și Lupu ar intra în guvern și anunță „că forțele partidului rămân solidare".

In aceeași lună Maniu face o nouă intervenție. Fiindcă domnul mareșal Antonescu a refuzat să primească memoriul trimis prin Gheorghe Brătianu, el adresează o *scrisoare d-rului Lupu, căruia* **158** *îi cere să anunțe Guvernului că Ungaria se pregătește să ocupe Banatul și să atace România. Goncluzia: nici o unitate să nu fie scoasă din Transilvania. Ungurii vor să capete restul Ardealului de la englezi; de aceea, statul vecin face o politică prudentă atît față de problema războiului, ca și de chestia evreiască.*

Intervențiile lui von Killinger

Legația germană ia poziție contra agitației anglofile. Von Killinger ține un discurs, în care atacă în termeni violenți vechii oameni politici. Impresia în lumea politică e detestabilă. Se evocă gestul lui Nicolae Filipesou, care a pălmuit pe un ministru străin ce ofensase demnitatea națională. Maniu are o întîlnire cu Dinu Brătianu. E de acord cu șeful liberalilor că ministrul german a săvîrșit o neîngăduită imixtiune în treburile interne „și că tutela pe care și-o arogă e egală cu protectoratul".

La 3 februarie 1942 Maniu trimite o „notă informativă" guvernelor englez și american, prin intermediul Legației elvețiene. *El prezintă discursul lui Killinger ca o dovadă publică că Germania consideră România sub protectorat.*

înainte de discursul ministrului german Maniu primise vizita lui Pflaumer. Acesta recunoaște „că din punct de vedere național, Maniu are dreptate". Tot înainte de ieșirea Baronului Killinger, prințul de Rohan, sosit special în România, în secret, întreabă pe Maniu: de ce este dușmanul înverșunat al Germaniei? *Era a doua vizită ce i-o făcea emisarul german. „Nu sînt dușmanul Dvs., răspunde Maniu, dar spuneți-mi ce ați face în locul meu? Eu am educație germană și-mi pare rău că nu pot fi cu Dvs. Am citit însă în „Mein Kampf" că Germania trebuie să-și asigure spațiul vital ... și să nu respecte niciun tratat decît dacă corespunde intereselor ei. Ungaria are de la Dvs. toate satisfacțiile; în schimb, România rămîne ciuntită".*

Prințul de Rohan observă „că cele două puncte de vedere sînt prea deosebite, dar afirmă că Maniu se va convinge abia în viitor de eroarea sa".

încercările germane pe lîngă Maniu iau sfîrșit; de aici înainte, germanii îl vor considera un inamic ireductibil, ce nu poate fi îmblînzit.

Sentința în procesul „Pro-Transilvania"

O nouă intervenție în Justiție, Maniu, Mihalache și d-rul Lupu cer despăgubiri Senatului, care sub F.R.N. i-a oprit să-și exercite mandatele fiindcă refuzau să îmbrace uniforma albastră. La 21 februarie 1942 Justiția se pronunță în favoarea fondatorilor Asociației „Pro-Transilvania". Maniu organizează o manifestațiune

la locuința sa și face proiecte pentru începerea unei activități imediate. Toate

159 forțele politice independente se vor reuni în junii său pentru a realiza un instrument național și iredent. El preconizează o vastă acțiune internațională (birouri de propagandă în străinătate, contacte oficiale cu legațiile, memorii către guvernele străine) și o intensă agitație internă (comitetele județene și comunale, propagandă prin presă și radio, întruniri). El se bizuia pe informațiile ce le avea de la întrevederea dintre Fiihrer și domnul mareșal Antonescu, la care ,,s-au amînat problemele importante interesînd România[14]. „E imposibil să restabilim granițele cu ajutorul Axei[44], spune Maniu. *„Germania visează să creeze mici stătulețe, dominate de dînsa. Biruința se cîștigă prin lupte. Noi vom lupta cu toate riscurile*.*

Mihai Popovici, asupra căruia apasă o gestiune nejustificată, vrea să creeze o destindere față de Guvern. El e primit de domnul vicepreședinte al Consiliului. După aceea, declară: „Memoriul Guvernului către Hitler întărește acțiunea lui Maniu. Armata trebuie să-și conserve forțele. Prin intervenția sa, Antonescu s-a pus de acord cu țara și armata[14].

Dar Maniu are preocupările sale. *Din Londra vin știri rele privitoare la diferendul Tillea—Bianu. Englezii nu vor să recunoască niciunul dintre comitetele românești. Maniu e înștiințat că emigranții români sînt sub orice așteptări. E nevoie să se trimită personalități proeminente la Londra sau în Orientul Apropiat. Guvernul britanic socotește o acțiune în afară absolut imperioasă.*

Zaharia Boilă scrie o broșură despre Carol și Lupeasca pentru o editură suedeză; ea are scopul să discrediteze pe Carol în străinătate. La 25 februarie un mare interes în tabăra ardeleană pentru criza din Ungaria. Alegerea fiului lui Horthy e interpretată ca un gest anglofil, cu repercusiuni asupra raporturilor cu România.

Afacerea lacobici

Criza ce se produce la Statul Major dă lui Maniu posibilitatea să-și extindă acțiunea în armată. încă din timpul legionarilor el căutase să cîștige cercurile militare, dar rebeliunea părea a fi solidarizat definitiv armata cu regimul Antonescu.

După rebeliune, Maniu răspîndește intenționat știrea că a sugerat un guvern militar, singurul în măsură să restabilească ordinea internă. El elogiază cu căldură virtuțile armatei; *scopul său e să-și creeze, pentru viitor, devotamente în cadrele superioare;* el păstrează de mult legături directe și indirecte cu unii generali; *un grup de rezerviști, între cari generalii: Rudeanu, Rădescu, Negrei, Vasilescu, Marcovici, Ilcuș, Boeru—Sibiu,*

Economu, colonel Chiru, colonel Lăcusteanu, colonel Sfetescu, maior Răutu și alții îi asigură un contact permanent cu cercurile militare. Ofițerii superiori ardeleni îi raportează asupra evenimentelor din armată; alții îi fac **160**

referate cu privire la problemele tehnice militare și la luptele de pe fronturi. întotdeauna el căutase să aibă armata. în 1929, cum ia puterea, vrea să împrăștie, printr-un mare gest, aversiunea pe care cercurile militare o aveau în contra sa, din cauza luptelor ce le dusese ou Brătianu. El convoacă imediat căpeteniile din armată pentru a dezbate înarmarea; nu se lasă impresionat nici de strigătele lui Titulescu, care nu înțelege „aceste tendințe militariste". *El posedă ca nimeni altul talentul de a cultiva relațiile, de a măguli vanitățile, de a trezi speranțele personale;* politețea sa e proverbială. Mulți cred că-și pot asigura situațiuni importante; Maniu face totul spre a încuraja orice veleitate. Cînd o parte din rebeli apare în fața Consiliului de Război, unii judecători îl întreabă ce au de făcut. Maniu răspunde: „Legea!".

Raportul lacobici e socotit astfel de Maniu ca cea mai importantă confirmare a politicii militare preconizate de dinsul. Dacă șeful Marelui Stat Major găsește că nu mai putem da trupe noi și că armata trebuie să intre într-o perioadă de reorganizare, ce argumente s-ar mai putea opune tezei sale?

lacobici nu poate intra sub învinuirea de anglofile, spune Maniu. Jumătate german prin sînge, el e german complet prin educație.

lacobici are încrederea generalilor germani. Ei sînt convinși de capacitatea sa. Subșefii de Stat Major, Mazarini și Tătăranu, sînt de acord cu dînsul. în fața acestei opoziții, ce poate să mai spună Mareșalul? *Pe aceste teme, afacerea lacobici va constitui luni de zile marea „piesă" a lui Maniu la dosarul războiului.* El adîncește îndată legăturile cu generalul opozant; *Leucuția și D-rul Jovin aduc și transmit mesaje, schimbă informații, organizează întîlniri și mese.*

Propaganda manistă e mobilizată spre a face atmosferă în jurul lui lacobici; el devine omul care poate prelua succesiunea domnului mareșal Antonescu, cu consimțământul germanilor... și cu încrederea armatei.

Această sugestie va lua forme publice mai tîrziu, cînd se acreditează cu insistență zvonul că sănătatea domnului mareșal Antonescu îl va obliga să-și părăsească funcțiunile.

Maniu va fi silit să se apere, apoi, în fața lui Mihalache și a d-rului Lupu; el va spune că n-a urmărit pronunciamente și că n-a avut niciodată intenția să răstoarne pe domnul mareșal Antonescu, *dar planurile sale sînt întotdeauna tenebroase.*

Intre germani și români

La intervenția lui Killinger, Maniu răspunde în două feluri: întîi, el răspîndește în sute de exemplare lungul memoriu din 6 iulie 1941[36], prin care răspunde la o scrisoare ce a primit din partea domnului mareșal Antonescu; acest memoriu conține un material

 vast cu
privire la germanizarea vieții economice, la care experții partidului lucraseră cîteva luni.

Apoi, Maniu cere lui Dinu Brătianu să se asocieze la o intervenție directă. Șeful grupării liberale refuză. Maniu folosește atunci unul din sistemele sale sinuoase: el cere lui Jumanca, socialist ardelean, cu care colaborase mai de mult, să-i adreseze un memoriu privitor la acțiunea minorității germane în Ardeal. La 22 februarie 1942 Maniu scrie domnului vice-președinte al Consiliului și trimite scrisoarea prin Mihai Popovici, care încearcă să creeze o legătură directă cu Președinția. Maniu spune că germanii au devenit insuportabili, că demnitatea românilor e zilnic umilită. Concurența economică a sașilor e o primejdie. Ei au devenit stat în stat: au drepturi ce se refuză populației românești, fac întruniri, au organizații paramilitare, uniforme și arme. Alătură un apel al organizației „Deutsche Mannschaft[44] din Brașov, care cere sașilor să asculte numai de ordinele Fuhrerului. Maniu arată că se și vorbește de o „Donauland[44] sub protectorat german și atribuie aceste planuri unei toleranțe locale „fiindcă în Ungaria, germanii nu și-ar îngădui aceasta[14]. Ce să creadă sașii, spune Maniu, cînd Killinger distribuie laude Conducătorului și intervine în afacerile interne. Armata e sub nemți, viața economică germanizată, minoritatea germană stat în stat. E o renunțare umilitoare și primejdioasă pentru viitor; iar din nou cu referire la discursul lui Killinger: „Palmele ce le dă cineva unui individ legat în lanțuri nu ofensează pe cel pălmuit, ci pe cel ce pălmuiește".

în Ardeal, unde sașii întrecuseră într-adevăr măsura, scrisoarea e bine primită.

Iar problema Ardealului

La 25 februarie 1942 se hotărăște reluarea activității „Pro-Tran- silvania[44] în secret; sînt date misiuni confidențiale pentru Ardeal. Banat și teritoriul ocupat. întrevederea dintre domnul mareșal Antonescu și Fiihrer este exploatată, de rîndul acesta, și din punctul de vedere al Ardealului. Se anunță că domnul mareșal Antonescu a cerut asigurări în chestia Ardealului și nu le-a putut obține, decît într-o formă . . . care nu asigură nimic. Germania va încuraja și România și Ungaria, spune Maniu. Dacă pierde războiul, chestiunea nu există; dacă cîștigă, ea va proceda contra ambelor părți și numai potrivit cu interesele ei. Și fiindcă unii partizani fac tot felul de ipoteze, Maniu exclamă: „Cine crede că

mai poate învinge Germania, nu merită să citească toată viața decît telegramele D.N.B.[44] El arată apoi că faimoasa unitate germană e o legendă, că în Partidul Național-Socialist există nenumărate partidușe, curente, interese și contra-interese.

162

La 27 februarie el vede pe de Week, ministrul Elveției; la 1 martie Mihai Popovici se întîlnește cu ministrul elvețian. Aceeași preocupare: ce a făcut mareșalul la Fiihrer? De Week este informat că germanii au dat asigurări identice Ungariei și Românie, iar Maniu firește că exploatează această știre.

Alarma din februarie 1942

în jurul vizitei domnului mareșal Antonescu la Fiihrer[37] Maniu crează o alarmă extraordinară. Maniu vede zilnic pe Brătianu, pe Stirbey, generali și diplomați. El prezintă situația ca extraordinară. S-a hotărît să se trimită noi trupe pe frontul de răsărit, mareșalul n-a putut rezista lui Hitler. Sute de mii de români vor fi uciși. Țara va rămîne fără armată. „Trecem prin momentul cel mai greu[44] spune Maniu. Tactica sa e însă că, în toiul marilor sale acțiuni anti-germane și anti-guvernamentale, să-și asigure poziția prin diversiuni.

La 1 martie, maniștii răspîndesc știrea că viața lui Maniu e în pericol; serviciile secrete germane urmăresc să-l suprime. Maniu ar trebui să plece in străinătate, dar nu consimte să dezerteze de la datoria sa. Mai tîrziu, de Week îi va transmite, într-adevăr, un mesaj secret, anunțind că noul atașat de poliție german din București are o mistime care privește viața lui Maniu.

E ușor de înțeles ce impresie face această știre în Ardeal, unde Maniu își menține popularitatea. La 14 martie 1942, în mijlocul acestei agitații, el găsește nimerit să adreseze o scrisoare românilor din Ardealul ocupat. îi îndeamnă să aibă conștiința trează, să fie gata de luptă și de jertfă pentru refacerea unității naționale: el părăsește tonul de partid și le spune „că se face tot ce se poate in serviciul cauzei naționale; regele care a cedat Ardealul a fost alungat, iar atrocitățile săvîrșite de unguri au umplut de indignare po toți românii[14]. Scrisori asemănătoare sînt trimise de Mihai Popovici la Mureș, Ghiță Popp la Someș, Ilie Lazăr la Maramureș.

La 17 martie Maniu se prezintă la Curtea de Apel pentru asociația „Pro-Transilvania[44]. în aceleași zile prietenii săi încep o luptă cu Vaier Pop la Asociația refugiaților. Această atmosferă, creată cu toate mijloacele de care dispun maniștii, nu izbutește să înfrîngă rezerva celorlalți. *Maniu vrea o acțiune răsunătoare împotriva trimiterii de noi trupe. Dinu Brătianu ezită. Mihalache, Popovici și d-rul Lupu se opun. Maniu își amintește că „tactica retragerilor" i-a dat mari posibilități în trecut.*

La 26 martie 1942 Maniu pleacă supărat în Ardeal. Popovici anunță pe Lupu că Maniu nu se va întoarce decît chemat și că a predat interimatul conducerii lui Mihalache, Popovici și Lupu. în același timp, Popovici pledează pentru un armistițiu cu guvernul; gruparea n-ar părăsi politica sa, dar ar modera-o ca să evite greu-
163 tați guvernului. D-rul Lupu suspectează pe Maniu că e înțeles cu Popovici, că acesta din urmă are motive personale să nu dorească ostilitatea guvernului. Discuțiile sînt violente. D-rul Lupu declară că Ti-are de primit conducerea... unui armistițiu! Acțiunea Maniu a fost supraevaluată, el — doctorul Lupu — nu s-<a considerat niciodată în ostilitate cu guvernul. Mihalache refuză de asemenea; el spune că eliberarea lui Aurel Dobrescu obligă partidul la especta- tivă. Maniu replică, prin emisari, că *agitația e indispensabilă din punct de vedere național, dar că armistițiul cu guvernul există din ziua plecării regelui Carol.* Nu urmărim răsturnarea guvernului, ci o posibilitate legală de funcționare a partidului nostru. *Ne desparte totul, dar Guvernul e necesar.* Am vrut să-1 împiedicăm să comită noi erori: să decimeze armata, să piardă independența țării, să germanizeze viața economică, să creeze ireparabilul în chestia evre- ească — și atîta tot. La 30 martie, noi discuții vehemente cu Maniu. Lupu spune neted: „Ai depline puteri, domnule Maniu. Ori renunță la ele și alegem un nou șef, ori nu renunți și porți mai departe răspunderea. *Mie să nu-mi umbli cu șurubării". D-rul Lupu știe că Maniu n-are de gînd să renunțe la deplinele puteri, ce i le-a dat partidul.* Dinu Brătianu e de asemenea rezervat. „Nu se pot face decît puține lucruri, spune șeful grupării liberale: să te ții în curent, să afirmi un punct de vedere cînd se poate, să păstrezi contactul cu lumea — și atîta. Altfel, provocăm represaliile nemților și distrugem definitiv partidele".

La 5 aprilie Maniu pune totuși în pregătire un nou memoriu. El vorbește de noile angajamente militare luate de domnul mareșal Antonescu, de decimarea armatei; el pune în față pregătirile ungare și bulgare și acordul stabilit cu prilejul vizitei Statului Major ungar la Sofia. Dacă continuăm să dăm trupe nu vom fi în stare să rezistăm unui atac ungaro-bulgar. El dezvoltă problema raporturilor cu Axa și Ungaria, ajungînd la încheierea că România nu-și poate reface granițele cu ajutorul Axei. *Dar partidul se opune să se trimită memoriul.* Dinu Brătianu declară că după atitudinea avută de domnul mareșal Antonescu, care refuzase memoriul trimis prin Gh. Brătianu, renunță la o activitate memorandistică. *Maniu începe să se ocupe de chestiunea deportării evreilor; ce se anunțase;* el însărcinează diverși experți ai partidului să întocmească studii privitoare la vechimea evreilor în provinciile românești. O atenție deosebită se acordă evreilor ardeleni.

La 13 mai Maniu readuce în discuție chestia demersului; el preconizează ca o delegație de șase liberali și șase național-

țărăniști să meargă la domnul mareșal Antonescu. Mihai Popovici declară că partidul și-a fixat de mult poziția; au intervenit elemente noi, susține Maniu.

164

D-rul Lupu e gata să ceară audiență „însă numai pentru intervenții privitoare la colaborarea militară, așa cum a convenit și Mihalache; cel mult la primejdia ungaro-bulgară, fără a introduce în text considerații de politică externă".

Maniu convine, dar Dinu Brătianu întîrzie adeziunea sa. La 15 mai, față de agitația legionară din școli și universități, *Ghiță Popp redactează „în numele studențimii" un manifest, în care cu o neobișnuită violență de limbaj se face procesul activității și crimelor legionare. Gh. Tașcă, Hudiță și Popp încearcă să capteze pe studenți.*

La 22 mai „tineretul democrat" răspîndește un manifest: „frații din Ungaria n-au fost uitați, libertatea politică și drepturile imprescriptibile ale românilor trebuie afirmate. Oricît de bine intenționată e dictatura și cinstit actualul șef al regimului, ea e o presiune asupra forțelor vii ale neamului". Manifestul face elogiul partidelor democratice care vor aduce libertatea socială și noua unire și proclamă victoria Angliei și Americii.

La 23 mai Maniu readuce chestia delegației de 12 persoane, dar biroul respinge din nou propunerea. Un memoriu alcătuit de Ghiță Popp („ . .. nu e în interesul României ca pe de o parte să stea în conflict cu Anglia și America, iar pe de alta să-și distrugă forțele sale militare în răsărit: să nu se mai trimită noi trupe, cele existente pe front să fie retrase pe linia Nistrului; balanța începe să încline spre anglo-saxoni") și trimis la Dobrești este respins de Mihalache; acesta susține că trupele nu pot fi retrase pe linia Nistrului și că guvernul nu poate părăsi Transnistria.

La 2 iunie memoriul capătă o nouă redactare, iar Maniu încearcă să obțină adeziunea lui Brătianu.

La 9 iunie legionarii încearcă să pătrundă în partid, după ce la 15 mai, prin profesorul Dragoș-Brașov, se încercase o colaborare camuflată cu comuniștii; Maniu rămîne rezervat față de ambele extreme.

La 14 iunie Maniu inițiază contacte cu Cancicov, de care vrea să se servească pentru o serie de manevre interne. Cancicov ar putea, la un moment oportun, *să alcătuiască un guvern de tranziție, care să aibă aprobarea germanilor, dar să poată iniția, în acelaș timp, contacte oficiale cu celălalt grup beligerant.* Cancicov, care vede aproape zilnic pe Mihai Popovici, e dispus să se preteze la acest rol. La 19 iunie se așteaptă o nouă întrevedere mareșal Antonescu— Fiihrer. Maniu susține că germanii au oferit o comandă importantă lui lacobici, dar că guvernul l-a împiedicat să

plece pe front.
în tot cursul lunii iunie răzbat ecouri despre dificultăți în relațiile româno-germane. Se produce și o înrăutățire în relațiile cu Ungaria. Comisia de arbitraj germano-italiană, care privise nepăsă- toare persecuțiile maghiare, se pronunță tot în favoarea ungurilor.

Față de această situație, d-rul Lupu și Mihai Popovici găsesc că nu e cazul unor demersuri, care să lase impresia că guvernul acceptă sugestiile opoziției anglofile. Maniu trebuie să cedeze. El e nervos și irascibil, dar la începutul lui iulie se destăinue că germanii au găsit la o bancă în străinătate un depozit de aur al lui Mihai Popovici.

Polemica Maniu — Vaier Pop

Maniu găsise, între timp, un nou mijloc de a *agita punctul său de vedere.* La 21 iunie 1942 Vaier Pop adresează o scrisoare lui Maniu în care protestează că e prezentat ca unul dintre semnatarii arbitrajului de la Viena. Maniu nu aștepta decît acest prilej. La 27 iunie Maniu stabilește, într-o scrisoare larg răspîndită, răspunderea celor care au cedat Ardealul. Prin negocierile la care a luat parte, Vaier Pop a admis că frontierele Ardealului pot fi puse în discuție. *Acțiunea lui Maniu urmărește două scopuri: să solidarizeze cu regele Carol toți oamenii politici care au colaborat cu acesta, dar mai mult să pună în evidență rolul Puterilor Axei în pedările teritoriale.*

Vaier Pop reconstituie împrejurările externe care au dus la arbitraj. Răspunderea o poartă Anglia, Franța și partidele, în frunte cu Maniu, care a făcut „politică patriotard-demagogică“. Neacceptarea arbitrajului ar fi provocat împărțirea țării și dispariția statului român, spuse Vaier Pop, care produce o declarație ce ar fi făcut-o Ribbentrop „dacă nu se accepta arbitrajul[14]. La 10 iulie Maniu răspunde din nou. La 17 iulie altă scrisoare. Cît există o armată română, nu se cedează teritorii, spune Maniu. Vaier Pop e acuzat că n-a reacționat contra dezmințirii date de Fabricius că Germania ar fi dat un ultimatum României pentru acceptarea arbitrajului, că n-a reacționat în contra dezmințirii Sovietelor că ar fi fost hotărîte să atace România, îndată ce am fi intrat cu Ungaria în război. „Aceste afirmații au fost transmise de dv. cu insistență de la Viena, chiar în cursul ședinței. Trebuia să recunoașteți că dezmințirile date sînt întemeiate și să confirmați că informația dv., prin care ați influențat în mod hotăritor Consiliul de Coroană, a fost falsă, deci hotărîrea luată invalidă — sau să combateți acele dezmințiri și, prin urmare, să dovediți că hotărîrea Consiliului de Coroană a fost luată într-o stare de constrîngere și că, prin

urmare, este de la origină viciată şi că, în consecinţă, evacuarea şi predarea Ardealului de Nord nu s-a făcut voluntar. în ambele cazuri, o atitudine fermă şi clară ar fi contribuit la posibilitatea atacării dictatului[11] — spune Maniu, care mai adaugă: „Da, e adevărat, sînt un democrat ireductibil şi cred că interesele permanente ale românismului sînt legate strîns de democraţia naţională. N-am aprobat niciodată politica externă şi internă a lui Carol[11].

Polemica durează pînă la 4 august 1942, cînd Maniu îi pune capăt printr-o scrisoare de o violenţă de limbaj neobişnuită la dînsul.

Memoriul de la 22 iulie 1942

Intervenţia pe care Maniu o proiectase încă din februarie, trezind controverse aprinse în sînul conducerii naţional-ţărăniste şi provocînd rezerva lui Brătianu, se face abia în iulie, într-o formă originală. Maniu se adresează d-rului Lupu: „Aflînd că vei avea ocazia să iei contact cu domnul mareşal Antonescu, te rog să-i aduci la cunoştinţă şi să faci tot posibilul să simtă durerea şi îngrijorarea care străbat sufletele româneşti şi să ia urgent măsurile ce se impun în împrejurările actuale[11].

Ce spune Maniu în această scrisoare? Că deşi s-a afirmat că nu se vor trimite noi trupe, se duc totuşi fără întrerupere trupe din Ardeal şi Banat.

„In ţară şi în Ardeal e o adîncă îngrijorare: cum de conducerea de stat riscă, se întreabă lumea, de a goli ţara de armată, în acelaşi timp cînd Ungaria şi Bulgaria sînt înarmate pînă în dinţi şi cînd în Ungaria, în văzul tuturor, nu numai că se fortifică graniţele dinspre noi, dar se concentrează trupe şi divizii motorizate în Ardealul de Nord, pregătindu-se chiar pentru vara şi toamna aceasta la o mare manevră militară în apropierea hotarelor noastre[44].

Ungaria vrea Ardealul întreg, spune Maniu. Persecuţiile din partea cedată nu mai pot fi îndurate; pînă cînd va veni *ziua dezrobirii. cel puţin să se ia măsuri „văzute şi simţite de toţi, care să dea opiniei publice conştiinţa puterii şi sentimentului siguranţei. în acest scop, întreaga ţară şi opinie publică cer să nu se mai trimită nici un soldat pe frontul de răsărit, ci din contră, să se înceapă imediat retragerea trupelor noastre".*

Doctorul Lupu e încărcat de întîmpinări şi plîngeri: memoriul Maniu, un memoriu al lui Dori Popovici privitor la felul cum s-a făcut deportarea evreilor din Bucovina, întîmpinări de la Filderman, o petiţie a d-nei Dobrescu, un memoriu al lui Moş Ion Codreanu în care sugerează unele graţieri în Basarabia.

Contactele lui Maniu cu străinătatea

Contactele lui Maniu cu străinătatea constituie problema cea mai dificilă, deși s-au făcut sforțări pe căi diferite pentru identificarea lor. Legațiile neutre asigură în mod obișnuit aceste legături, dar căile sînt deseori întortochiate, astfel că la un răspuns trimis printr-o legație se primește o comunicare prin alta.

Cita Davilla, care pretinde a avea raporturi strînse cu guvernul american, cu Litvinov, cu Beneș, cu Legația engleză din Washington,

167 cu guvernul polonez și ou celelalte guverne emigrante e *un fel de ambasador al lui Maniu,* dar el are și mari veleități personale, care nu fac plăcere maniștilor.

El a comunicat lui Maniu, cu ajutorul lui Benton (curier fiind Serdici, care se deplasa la Lisabona) și prin diferite legații neutre, dar jocul n-a putut continua deoarece unii diplomați străini, ca Rene de Week, de exemplu, *n-au vrut să-și* asume rolul de curieri.

Comunicările din Londra ale lui Cornel Bianu se fac prin suedezi sau portughezi, însă cu mari întîrzieri.

Principala legătură se face însă cu oficiile britanice din Istanbul, Cairo, care au în raza lor de activitate și România. Contactul este asigurat de Legația Turciei și de diverși curieri ce funcționează însă cu dificultăți și întîrzieri. Maniu se plînge intimilor săi că guvernul nu înțelege ... că ar putea să-i faciliteze sarcina, totuși el folosește căile existente cu un zel neobosit. El nu *trimite afară numai copii după memoriile și manifestele ce le alcătuiește, ci întreprinde, printr-o nesfîrșită serie de note și mesaje, o adevărată acțiune diplomatică.*

La 30 martie 1942, Maniu profită de prezența lui Eden la Moscova *pentru a trimite o notă în care cere ca Rusia să declare formal că renunță la Basarabia și Bucovina de Nord. Aceste provincii sînt recunoscute și garantate de Anglia și America, spune Maniu, care adaugă: „tn chipul acesta, românii vor fi convinși de inutilitatea războiului ce-l poartă în răsărit.* Propaganda germană, care pune mereu în evidență că fără lupta Germaniei, Rusia ar ocupa România, ar rămîne fără efect[u].

La 6 aprilie Maniu așteaptă din Londra precizări în chestia Basarabiei, dar rămîne decepționat că diplomația britanică n-a izbutit nici în negocierile polono-sovietice. Chestiunea prizonierilor polonezi și a organizării unei armate a emigranților polonezi pe teritoriul sovietic sînt neînsemnate față de diferendul teritorial polono- rus, rămas neclarificat.

Maniu e înștiințat că declarațiunea sovietică de renunțare la Basarabia comportă imense greutăți. Dacă mareșalul ar consimți la retragerea trupelor din Rusia, chestiunea s-ar schimba în favoarea noastră; șeful grupării național-țărăniste hotărăște să persiste în această direcție *„și ca tactică față de englezi"; el*

constată că „situația noastră e interi abilă" și că o politică activă anglof ilă e imposibilă, deși cercurile maniste au ca temă de discuție „trecerea de la politica pasivistă la o politică activistă".

L 8 aprilie 1942 presa din Anglia, America, Elveția și Turcia se ocupă deodată de acțiunea lui Maniu, ceea *ce indică o intervenție a serviciilor britanice de propagandă.* Un articol cu o semnificație deosebită e publicat în revista elvețiană *„Weltwoche", care atribuie dărîmarea lui Carol „sistemelor insinuoase ale lui Maniu"; revista*

constată că aceleași sisteme sînt întrebuințate de Maniu și față de mareșalul Antonescu. Lumea politică trage încheierea că Maniu e socotit de guvernele aliate singura forță puternică din România, pe care s-ar putea sprijini.

La 16 aprilie se produce un eveniment mai important: postul de radio Londra difuzează un comunicat oficios privitor la România. Maniu desprinde trei elemente principale: Anglia și America recunosc că poziția actuală a României e rezultatul unor factori militari și politici independenți de voința ei; România n-a fost cedată în zona de influență sovietică, dar precizarea politicii româno-ruse e indispensabilă, în momentul cînd relațiile anglo-ruse vor intra într-o perioadă mai favorabilă; că țările anglo-saxone nu concep ca România să nu aducă aportul ei în lupta contra lui Hitler.

Fierberea stîmită de acest comunicat al Londrei e destul de mare în toate cercurile. Maniu îl folosește față de moderații din partid. *El începe să ia în examinare posibilitățile unei intervenții de fapt în contra germanilor. Două soluții îi par demne de examinat: un război în contra Ungariei, intr-un moment în care anglo-ame- ricanii ar avea interesul să dezorganizeze liniile de etape din spatele frontului german din Rusia; o asociere la acțiunea anglo-ameri- cană în Balcani, în cazul în care aceștia ar deschide un nou front cu ajutorul Turciei.* Pentru a duce război contra Ungariei avem nevoie de armată, iar ea e decimată pe frontul de răsărit, observă Maniu: iar cît privește un război balcanic, el e întîrziat de hotărî- rea Turciei de a rămîne neutră cît mai multă vreme.

La 7 mai, dejun la Mihai Popovici. Participă Maniu, *de Week, Truelle și Tanrioer.* Se schimbă informații cu privire la situația militară. Italia nu vrea să ia parte la ofensiva din răsărit, Ungaria de asemenea, Finlanda a și obținut consim'țămîntul să rămînă pe o linie defensivă. Numai România a trimis și trimite trupe masive. Politica finlandeză, va fi, de aci înainte, un argument suprem pentru Maniu.

La 23 mai, Maniu trimite prin Legația elvețiană „o notă informativă" reprezentând punctul de vedere românesc in chestia Basarabiei și Bucovinei. El e îngrijorat, în acelaș timp, că Nunciatura

Papală are tendințe maghiaro-file și crede că trebuie să pună în mișcare influența Bisericii Unite.

Invitațiile Londrei

Londra și Washington-ul se ocupă de România. La 27 mai 1942 se anunță că personalul legației noastre din America refuză în bloc să se întoarcă în țară; Maniu aplaudă această hotărîre și se bucură și mai mult cînd radio Budapesta acuză România de duplicitate. El arată că acțiunea ungară în America desfășoară sub conducerea lui Eckhardt o propagandă anti-românească, care ne face mult rău.

La 9 iunie se produce scrisoarea lui Roosevelt către Congres in chestia războiului cu România. Ea e de așa natură incit Maniu o poate prezenta ca o urmare a intervențiilor sale în afară. America nn ne declară războiu, ci ia numai act de declarația noastră. Roosevelt recunoaște că România nu se află în situația de a proceda potrivit cu voința ei, deoarece se află sub stăpînirea lui Hitler. E aceeași teză pe care o susține Maniu de mult; propaganda sa are ocazia să arate că America e în fond prietena noastră, dar că totul atîmă de politica generală pe care va înțelege s-o ducă guvernul, *cît și de politica față de evrei,* care au în America forțe puternice la dispoziția lor.

La 5 iulie Eden ține un discurs în Camera Comunelor; ministrul britanic declară că situa.ia României va depinde de modul in care poporul român — și nu guvernul — va ști să acționeze în favoarea cauzei aliate. Acest apel fusese repetat de mai multe ori de posturile britanice de radio și începuse să preocupe și emisiunile americane. Pentru Maniu situația apare clară; memoriile și intervențiile sale pot fi interesante, dar situația României nu poate fi decisă decît de o acțiune propriu-zisă, ce ar desfășura-o, la un moment potrivit, alături de Anglia și America.

La 25 iulie Maniu are o întrevedere cu Donche de la Legația elvețiană. „Politica României e înțeleasă pînă la un punct în Anglia și America, spune Donche; dar continuarea războiului în răsărit și reacția cercurilor evreești de acolo agravează situația dv.“

La 25 iulie, într-una din scrisorile adresate lui Vaier Pop, Maniu găsește util să spună: „Progresul omenirii nu se poate realiza decît pe baza naționalismului curat, a democrației naționale și a dreptății sociale. M-am silit să păstrez partidul la stînga partidelor burgheze și ca formă constituțională și ca fond politic de reforme practice. *Am fost întotdeauna pentru orientarea politică franco-engleză. Ex-regele Carol simula pro-forma o politică externă anglo-franceză, însă în realitate și ca înclinație sufletească și îndeosebi in acte concrete era cu Germania și o servea pe aceasta[1]''.*

La 8 august Pavel Pavel vorbește la un congres din Londra în

numele românilor liberi. Iar se pune chestia reprezentării în străinătate. Maniu arată că cultiva cercurile engleze încă din timpul ungurilor, că a stabilit un acord cu Reginald Hoare, *că întreține contacte interesante cu guvernele aliate și că însuși Gafencu,* care credea că se poate mișca singur, a trebuit să constate în străinătate „că nu se poate trece peste Partidul Național-Țărănesc[14]. Ce interesează, in aceste condiții, agitația diverșilor. . . români liberi? Totuși, maniștii păstrează convingerea că ar trebui să meargă la Londra și Washington oamenii politici de mina întîia. „Cehoslovacia e reprezentată de Beneș, iar România de Cornel Bianu“ se spune, pe șoptite, pentru a nu indispune pe Maniu.

Împotriva deportării evreilor

Dezamăgirea lui Maniu e că alianța germano-română „împinge pe domnul mareșal Antonescu pînă la ultimele consecințe ale politici sale". în loc de a se descuraja de creșterea puterii aliate, el se hotărăște să susțină, pe toate căile, o luptă al cărei rezultat va fi pentru România viața sau moartea. în baza unor puteri nelimitate, spune Maniu, mareșalul și-a rezervat pentru sine totul. Miniștrii nu mai contează; ei au devenit niște simple instrumente de execuție. Mareșalul și vicepreședintele de Consiliu legiferează și hotărăsc fără odihnă. Printr-o simplă rezoluție se remaniază România, se schimbă vechi instituțiuni, se înființează altele, se decide soarta a sute de mii de oameni. Unde va duce această atotputernicie? Maniu e convins că mareșalul îl urăște, dar că el poate să fie .. . obiectiv. Asta-1 împiedică, spune dînsul, să poată discuta direct ou Conducătorul statului. Deportarea evreilor ar necesita, declară Maniu, „o examinare cuminte a problemei[11]. La 14 august el strînge material privitor la felul în care s-au făcut deportările în Basarabia și Bucovina. Teza sa: „deportările au fost ordonate de germani, adoptate de guvern și urgentate de un grup restrîns de funcționari, cu scopul de a-și însuși averile evreilor. Imensa majoritate a națiunii respinge însă aceste procedee barbare".

In fața știrii că vor fi deportați și evreii din Ardeal, Maniu opune rezoluțiile de la Alba Iulia și faptul că ungurii n-au făcut deportări și n-au luat măsurf antievreiești. „Nemții, spune Maniu, vor să curețe Ardealul de evrei, să elimine concurența lor economică și să pregătească acolo protectoratul. Dovada o constituie rezoluția comisiei de arbitraj germano-italiană".

La 21 august Maniu merge la Sibiu pentru a se interesa la mitropolitul Bălan dacă e exact că luliu Moldovanu a trimis în numele „Astrei" o petiție guvernului prin care cere exproprierea comercială și industrială a evreilor din Ardeal și trecerea acestor bunuri în patrimoniul vechei asociațiuni ardelene. Cînd aude această veste, Maniu exclamă: „Nu se poate. La «Astra» decide mitropoli-

tul, iar el este politicește înțeles cu noi“. La Sibiu, mitropolitul îi arată că „Astra“ a cerut numai ca bunurile evreești să fie lovite de indisponibilitate, fiindcă sînt cumpărate ... de sași și șvabi! Confuzia rezultă dintr-un rezumat eronat al memoriului „Astrei" făcut pentru domnul mareșal Antonescu de serviciile Președinției. în public, se știe că Maniu a intervenit pe lîngă domnul mareșal Antonescu să oprească deportările; el cere să nu i se pretindă de a spune în ce chip. Numai cînd miniștrii Elveției, Suediei și Turciei îi prezintă fotografii cu scene din jurul școlilor unde au fost strînși evreii, Maniu destăinuiește că a intervenit la domnul mareșal Antonescu spre a-1 convinge „de rezultatele nefaste pentru țară ale acestor măsuri".

171

Mihalache și războiul

Maniu nu pierde din vedere celelalte obiective ale sale. încă din iulie luase ființă societatea „Prietenii Ardealului", o așa zisă secție culturală *a* ziarului „Ardealul".

Societatea trebuie să creeze o mișcare iredentă a tinerimii. Se și proiectase o mică demonstrație pe străzile Capitalei; studenții îm- brăcați în costume naționale să vîndă ziarul „Ardealul" strigînd ostentativ: „Ardealul!", „Ardealul!", dar se renunță la proiect.

Tot atunci Maniu înaintează legațiilor dosare cuprinzînd memoriile și intervențiile sale. La 27 august e preocupat iarăși de reorganizarea grupării. Pot fi primite orice elemente, cu excepția oamenilor lui Carol II, a celor compromiși în afaceri veroase ... și a legionarilor. Recrutorii trebuie să încerce de a cîștiga îndeosebi elemente noi. La 29 august Maniu primește pe avocatul Hosu, fratele episcopului unit din Cluj și stabilește cu acesta o acțiune a Bisericii Unite în Ardealul cedat. Doctorul Solomon le aduce știrea că lagărul legionar e în plină deprimare. Iar Vaida îi face indirect cunoscut că germanii vor impune măsuri în contra anglofililor. Toate aceste preocupări trec însă pe planul doi față de noua atitudine a lui Mihalache. *Șeful țărăniștilor din Regat crezuse în victoria germană, pentru a fi apoi convins că se va merge la o pace de compromis. Maniu îl învinuise că nu se poate orienta în domeniul internațional. Dar Mihalache începe să spună tuturor că ... victoria anglo-ameri- cană este o certitudine.* El destăinuiește că a fost vizitat la Dobrești de mai mulți emisari germani. Le-a spus însă: „Atîta vreme cît va exista problema Ardealului, simpatia românilor pentru anglo-ame- ricani este explicabilă. Pentru noi, problema principală e recîștiga- rea teritoriilor și redobîndirea independenței naționale". „Nemții au plecat plouați", spune Mihalache. El nu mai crede nici în putința de a ridica agricultura și țărănimea cu ajutorul Germaniei. întreaga sa privire asupra războiului și a evenimentelor viitoare se modifică. El se apropie de vederile lui Maniu, *totuși îi lasă acestuia „întreaga răspundere a*

conducerii partidului".

Iar chestiunea trupelor

La începutul lui septembrie, cu prilejul vizitei lui Funk, Maniu se interesează de noile concesii economice ce le-ar fi cerut Germania. *El are prilejul să facă atmosfera* în jurul restricțiilor pretinse de ministrul economiei Reichului. Dar problema principală rămîne pentru Maniu colaborarea noastră militară pe frontul de răsărit. Tot mai multă lume începe să se convingă că Axa pierde războiul, spune Maniu. Nu văd de ce mareșalul împinge atît de departe politica sa militară. *El condamnă și „atitudinea echivocă" a lui Gh. Brătianu.* „Cînd este întuneric și camuflat ai nevoie de un **172** bec care să-ți îndrume pașii. Cînd este ziuă și lumină n-ai nevoie de nici un bec. Noi ne aflăm în întuneric și Gh. Brătianu, dacă vrea să rămînă în politica țării, trebuie să aibă o atitudine clară“ *Iar întreține contacte secrete cu legionarii.* E întrebat ce rost ar „Sînt pur informative. Eu trebuie să știu tot ce se întîmplă", răspunde Maniu.

La 10 septembrie el e alarmat de eventualitatea că trupele noastre se vor întîlni cu armatele anglo-americane în Caucaz. Atunci totul va fi pierdut, spune Maniu. înțelegerea arătată de Roosevelt nu ne va mai putea folosi. România nu va fi primită la conferința păcii. Țări care au stat în neutralitate, care au simpatizat cu Axa sau au preferat echivocul, spune dînsul, încep să se aranjeze după mersul războiului. Lumea e convinsă că pacea va atrage modificarea structurii tuturor statelor. Față de hotărîrea lui Antonescu de a merge pînă la capăt e nevoie de un nou demers care să exprime voința țării, oricît de inutil ar fi. Maniu pleacă la Dobrești pentru a se sfătui cu Mihalache; la 10 septembrie se duce la Brașov ca să-1 vadă pe Stirbey, iar la întoarcere îndeamnă pe Hudiță să ceară audiență vicepreședintelui de Consiliu. El vorbește tuturor de gravitatea mesajelor Roosevelt—Churchill privitoare la măsurile anti- evreești și citează fraza primului ministru britanic, care spusese că se vor lua „sancțiuni pe cari mj le-ta mai cunoscut istoria pentru cei cari deportează pe evrei". La 11 septembrie Maniu e convins „că va interveni o acțiune a unor cercuri militare pentru reexaminarea politicii noastre externe". La 12 septembrie află că mareșalul nu va mai lua comanda trupelor, dar că se creează pe front „o secție românească". Pentru a o susține, spune Maniu, vom trebui să punem în luptă toate rezervele. I se vorbește de neînțelegerile economice româno-germane, dar el răspunde: „Sînt ca certurile într-o căsnicie; pînă la urmă soțul va trebui să cumpere un briliant". El e preocupat în același timp de curentele din sînul armatei. *„Toți oamenii politici umblă după generali, spune Maniu, Gheorghe Bră- tiunu s-a dus pe front cu același scop“.* La 13 septembrie întrevedere la

București cu Mihalache, Popovici, dr. Lupu. Aportul nostru pe fronturi e în centrul discuțiilor. *Mihalache nu se desolidarizează de punctul de vedere al lui Maniu, dar nici nu-l secondează în mod activ.* La 17 septembrie Maniu pleacă în Ardeal pentru a lua contact personal cu organizațiile. La 21 septembrie se răspîndește un manifest în Ardeal în contra legionarilor, dar el conține mai ales pasaje și aluzii contra Axei și arbitrajului de la Viena. La 24 septembrie se așteaptă rezultatul vizitei vice-președintelui de Consiliu la Berlin. Maniu explică tuturor „nenorocirea că trupele noastre se află la peste 1.000 km. departe de patrie". El ar vrea să vorbească personal cu domnul Mihai Antonescu. „Vreau să-i spun direct și sin- **173** cer opiniile mele“. Făptui că ministrul finlandez din Washington aduce în favoarea țării sale argumentul că n-a luat măsuri contra evreilor e speculat de propaganda manistă.

Românismul în fața Ettilopei noi

în septembrie 1942 ziarul „Ardealul" organizează o serie de șezători în țară. Tinerii poeți ardeleni au accente mișcătoare pentru Ardealul robit. Piesa de rezistență o formează însă conferința lui Ghiță Popp:

„Românismul în fața Europei noi“, al cărei plan a fost convenit îndelungă vreme cu Maniu. Germania vrînd să clădească o Europă nouă, spune Ghiță Popp, s-a întemeiat pe revizuirea tratatelor. Noi românii, împreună cu cehoslovacii, sîntem singurele două popoare care am fost revizuiți înainte de conferința de pace. Noi nu mai putem aștepta de la Europa o nouă revizuire, ci .. . o revizuire a revizuirilor întreprinse înainte de pace. Noile hotare trebuie să se bazeze pe un principiu: al legitimității. în vremurile vechi dreptatea o asigura dreptul cuceritorului; în Evul Mediu ea decurgea dintr-un drept patrimonial al regilor și împăraților, ce considerau teritoriile moșii personale. în era modernă legitimitatea se bazează pe principii noi: dreptul de autodeterminare a popoarelor, dreptul fiecărei națiuni de a alcătui un stat de sine stătător, rezultat al voinței sale naționale. Pe aceste baze trebuie să se întemeieze Europa Nouă. Nu putem admite ca vechi teritorii românești să fie stăpînite de unguri. Un ,mare ardelean (Maniu) a declarat că și noi sîntem pentru Europa Nouă, însă întemeiată pe dreptul popoarelor. Dacă acest drept nu va fi respectat, Europa nouă nu va fi, termină Ghiță Popp conferința sa, repetată în numeroase orașe ardelene și din Vechiul Regat. *Agitația întreprinsă de șezătorile societății „Ardealul",* cu toleranța autorităților provinciale, e bine văzută de Maniu. Ghiță Popp comunică impresiile sale din Ardeal. Lumea vrea să înceteze războiul; ea e îngrozită de marile pierderi ce le avem, nu mai poate suporta restricțiile. Curentul revizionist a ajuns la paroxism. Ardelenii doresc ca rușii să fie bătuți, dar nu vor victoria Axei.

Atacurile din „Bukarester Tageblatt"

La 19 octombrie ..Bukarester Tageblatt" publică articolul „Judenknechte“ (Servitorii evreilor). Maniu atacat personal, îndeamnă pe Mihalache să vorbească cu Domnul Mareșal Antonescu. „Insolența germană, spune dînsul, vizează mai mult Guvernul decît pe noi. Lupt de 40 de ani ca să fiu tratat de servitor în țara mea ... de către un ziar străin. Douăzeci de ani am luptat înlăuntrul monarhiei austro-ungare și fățiș în contra ei; nici un ziar din Budapesta sau 174 Viena n-a vorbit despre mine decît cu respectul datorat unui adversar[14].

El este in același timp preocupat de influența comunistă asupra soldaților. Primise, între timp, lungi rapoarte asupra instituțiilor sovietice; cîțiva fruntași naționdl-țărăniști aflați pe front au căpătat mishinea de a studia noua viață rusească. Rapoartele anunțau mari cuceriri în domeniul agricol, al vieții sociale, dl higienei publice, al standardului de viață al țărănimii. Maniu declară că nimeni mi va putea trece peste experiența comunistă. Dar influența ce o suferă masele de soldați îl îngrijorează; el spune că sopotea pe țăranii români imuni față de comunism. E greșeala Guvernului de a fi aruncat mase de români în mijlocul unei vieți rusești.

Broșurile doctorului Lupu

La 20 octombrie apare a doua broșură a d-rului Lupu cu privire la „Originea românilor[44]. Maniu era nemulțumit de articolele publicate în „Curentul[44] și adunate apoi în broșuri. Nici atacul împotriva școalei latiniste, atît de scumpă ardelenilor, nici tendințele politice ce reieșeau din articolele doctorului Lupu nu convin lui Maniu.

El spune amicilor săi că d-rul Lupu nu va fi luat de nimeni în serios ca istoric, dar toată lumea va fi înclinată să creadă că articolele sale reprezintă un punct de vedere politic față de războiul nostru din răsărit. *Vorbind de mase românești întinse pînă în Urali, d-rul Lupu justifică un expansionism românesc și îndrituiește acțiunea militară a domnului mareșal Antonescu. Maniu spune direct d-rului Lupu că nu e de preferat să se insiste asupra elementului românesc de dincolo de Nistru. Asta e o chestie de viitor. Noi nu putem revendica nici Transnistria; țelurile noastre se opresc la Nistru. Antonescu va fi silit în curînd să dea înapoi. De ce să poată spune că a fost încurajat de un membru important al Partidului Național-Țărănesc?*

Cînd la 22 octombrie 1942 se anunță într-o conferință de presă la Legația germană că Guvernul român va proclama oficial anexarea Transnistriei, indignarea lui Maniu nu mai cunoaște

margini. Iar cînd d-rul Lupu revine într-un articol din „Curentul[44] cu caracter polemic și adresează un salut trupelor ce luptă, partidul reacționează. Un manifest anonim discută poziția d-rului Lupu față de orientarea oficială a grupării, îl atacă cu destulă vehemență și cere „să-și clarifice situația[44]. Doctorul Lupu gratifică pe ardeleni cu epitete puțin măgulitoare. Cînd însuși Ionel Popp, nepotul lui Maniu, critică într-o revistă vînătorească atitudinea d-rului Lupu, conflictul e pe punctul de a lua proporții. Dar Maniu intervine și totul se calmează.

„Limitele" acțiunii maniste

Buletinul pe noiembrie 1942 al partidului e iarăși categoric. El atacă probleme diferite și exprimă fără reticențe punctul de vedere manist. Finlanda vrea pace, noi continuăm să ne decimăm armata. Ungaria nu ia parte la ofensivă, noi nu ne păstrăm forțele pentru a-i rezista. Germanii din România s-au constituit stat în stat, iar Guvernul nu intervine ca să apere independența țării. Scrisoarea adresată D-rului Lupu pentru vice-președintele de Consiliu e pe larg redată. *Partea gravă o constituie insă finalul buletinului.* în- tr-un fel de decalog se arată „de ce nu poate învinge Axa“.

La 3 noiembrie, Maniu stabilește un vast plan de lucru: contact permanent cu ofițerii superiori, reorganizarea grupării și refacerea cadrelor, intensificarea acțiunii externe, propagandă în țările neutre și anglo-saxone. Comisiuni de experți capătă sarcina să studieze reformele ce partidul trebuie să le realizeze imediat ce va lua puterea. El se ocupă de noul Statut Constituțional, de mijloacele pentru a aplica sancțiuni „uneltelor lui Carol, care au ciuntit hotarele" sz *celor „care au săvîrșit crime politice și masacre"; ele concep planuri de reforme sociale și economice, construiesc noi metode financiare, fixează o politică a minorităților „înainte ca străinătatea să impună orientările sale". Se* recrutează specialiști, se fac proiecte noi de lucru. E o activitate febrilă. Unii au chiar impresia că partidul ... e pe punctul de a lua puterea.

Răspunsul ce-1 dă domnul mareșal Antonescu lui Dinu Brătianu — examinat la 13 noiembrie de Biroul Național-Țărănesc — provoacă iarăși serioase divergențe. Maniu stabilise un acord cu șeful grupării liberale. Ei erau de părerea că dacă nu se retrag măcar trupele, România va fi definitiv împinsă în rîndul țărilor învinse. Dar partidul nu e de opinia lui Maniu în ceea ce privește acțiunea opozițiönistă. Popovici afirmă că lupta e inutilă. Mihalache declară că țărănimea e în contra politicii actuale; dar se întreabă: ce mijloace stau la îndemîna opoziției, cînd mareșalul mai are de îndeplinit un rol important. *Lupu arată că nu e în firea domnului mareșal să joace pe două talbouri.* „Și eu văd că nemții au pierdut războiul,

spune Lupu, *dar care sunt raporturile noastre cu Rusia?* Cine ne garantează granița de est?“ Amicii lui Maniu răspîndesc o insignă tricoloră îndoliată, pe care scrie „Ardealul de Nord". La 17 și 18 noiembrie Biroul continuă să cerceteze „posibilitățile de lucru". Popovici, Mihalache și Lupu sunt de acord: partidul trebuie să se mulțumească de a pregăti numai bazele interne și externe ale politicii de mîine a României. Orice alte încercări sunt inutile și primejdioase. *Maniu replică: o simplă acțiune în limitele îngăduite de împrejurările actuale nu numai că nu este suficientă, dar apare ca o naivitate. Trebuie să întreprindem ceva serios, .cit mai e timp.* Și **176**

întîi trebuie să determinăm retragerea trupelor. Guvernul are argumente importante: nevoia de a se apăra de o eventuală agresiune maghiară, trebuința unei forțe interne pentru prevenirea turburărilor sociale, măsuri ca trupele să nu rămînă izolate în stepa rusească, în timp ce așteaptă un atac anglo-american în Balcani.

Mihalache: Situația trupelor e dificilă, dar o acțiune anglofilă, în vreme ce soldați noștri luptă, e o imposibilitate morală.

Maniu: Nu acțiune anglofilă sau germanofilă, ci acțiune românească. Dacă nu reușim să ieșim din situația actuală suntem pierduți pentru totdeauna. Pierderile noastre sunt considerabile.

Doctorul Lupu: Poate Guvernul să retragă trupele? Cum ar acționa Germania? Din nenorocire, nu e nimic de făcut. Nu putem împărți armata în partide. Nici dl. Maniu n-o vrea!

„Captarea" lui Mihalache

Deosebirile de vederi sunt mari, dar Maniu nu se dă bătut. *El încearcă să capteze pe Mihalache, desemnîndu-l ca succesorul său.* La 20 noiembrie 1942 Maniu organizează o masă a tineretului „pentru sărbătorirea lui Mihalache". într-un lung discurs Maniu face elogiul personalității lui Mihalache. „E persoana cea mai indicată pentru a prelua conducerea partidului", spune Maniu. Asistența aclamă, dar Mihalache replică: „Numai domnul Maniu, va putea, la încheierea păcii, să creeze condițiuni favorabile României. Și numai măsurile sociale radicale ne vor putea asigura echilibrul intern".

Maniu vrea „acțiune imediată"

La 30 noiembrie discuții între Maniu, Mihalache și Vișoianu, la un dejun intim oferit de d-na Madgearu. Maniu pledează „pentru necesitatea acțiunii imediate". Mihalache e pentru prudență. Maniu: *„Eu am făcut puțin, însă eu personal. Acum trebuie să facă partidul și țara. Altfel e foarte rău".*

La 5 decembrie masă la Nicolae Penescu. Participă Mihalache, Vișoianu, Badea, Veniamin, Gerota. Tinerii sunt pentru mijloace radicale. „Intervențiile lui Maniu au creat un curent de opinie publică. Dar Anglia și America nu se pot mulțumi cu declarații platonice. *Trebuie măcar să se trimită delegați în străinătate".* Mihalache spune: „Eu m-am retras la țară ca Cincinatus".

— „Foarte bine, observă Vișoianu, dar Cincinatus s-a retras după ce a asigurat triumful țării sale!"

Aceste rezerve nu împiedecaseră pe Maniu să continue acțiunea sa, în baza „deplinelor puteri" ce deține. La 1 decembrie el organizase o mare manifestație în localul ziarului „Ardealul".

Banchet, discursuri, poezii și cîntece revizioniste. Popovici e porte-parleur-ul

lui Maniu; atmosfera e atît de înfierbîntată, încît și d-rul Lupu ține o lungă ouvîntare revizionistă. La 9 decembrie Maniu expune proiectele sale de viitor. *Expropriere agrară generală, un nou regim de proprietate urbană, naționalizarea marii industrii, generalizarea asigurărilor sociale, carnetul de muncă și minimum de salariu, crearea unui regim de stat pentru exploatarea bunurilor expropriate, un nou sistem agrar pentru a asigura în comun exploatarea micilor proprietăți, ce vor rămîne totuși bunuri private.* El susține că din moment ce Eden, reprezentantul cel mai calificat al conservatorilor englezi, anunță mari reforme sociale, nimeni în lume nu se mai poate sustrage acestei noi orientări.

Reacțiunea Guvernului din decembrie 1942

In mijlocul acestei activități diverse se produce o reacție *a* Guvernului. Numeroși fruntași național-țărăniști sunt percheziționați. Alții sunt trimiși în lagăre. Fierberea în taberele ambelor grupări de opoziție e de nedescris. *Moderații triumfă. Maniștii sunt în panică.* Maniu se înțelege cu Dinu Brătianu pentru un protest comun; d-rul Lupu se opune, dar consimte să ceară o audiență. La 15 decembrie Maniu vede din nou pe Brătianu și pe Știrbey. D-rul Lupu se duce la dl. vice-președinte al Consiliului. Atmosfera e foarte incărcată. Maniu e sfătuit să plece în Ardeal pentru două-trei săp- tămîni „pînă se vor mai uita lucrurile". La 20 decembrie el pleacă la Brașov, spunînd „că vrea să-și pună la adăpost prietenii care îl vizitează".

El vede înainte pe ministrul Turciei, care-i arată articolul său din revista „Duminica". Faptul că Turcia consideră existența unei Românii puternice ca o măsură interesînd propria ei securitate ■ — face o excelentă impresie. Maniu face demersuri pentru eliberarea lui Zaharia Boilă, se interesează de lupta dintre sașii bătrîni și ex- ponenții actuali ai Grupului Etnic German *și continuă, în secret acțiunea sa externă.*

La 24 decembrie Mihalache vine în București pentru a invita pe Maniu de Sărbători la dînsul. El are o conferință cu Popovici și d-rul Lupu. Acesta îi spune că a discutat cu guvernul internarea fruntașilor național-țărăniști. „Forțele opoziției aflate în lagăre ar putea fi primejduite în orice moment". La 30 decembrie Maniu e vizitat la Brașov de Fritz Theil, originar din Sibiu, actualmente redactor la „Voelkischer Beobachter" și corespondent al „Universului" la Berlin. El este informat că Germania a cerut noi trupe, controlul Gestapo-ului asupra Poliției și Siguranței și. . *.arestarea*

sa.

Maniu știe că aceasta nu se va produce, totuși și anul acesta se sfîrșește rău pentru mișcarea sa.

Intensificarea contactului cu străinătatea

în lunile octombrie, noiembrie și decembrie 1942 Maniu intensifică contactul său cu străinătatea; *el nu trimite numai mesaje și primește răspunsuri, ci încearcă să stabilească aranjamente privind ordinea teritorială a României și poziția puterilor anglo-saxone față de noi.*

între 22 și 29 octombrie el se dedică așa zisei „propagande în străinătate". O serie de memorii și note sunt alcătuite cu colaborarea unui grup de diplomați și experți. între aceștia se aflǎ și *Cretzianu,* fost secretar general la Externe. Un memoriu detaliat privitor la poziția diplomatică a României de la 1918 pînă la 1939 caută să dovedească că am fost singura țară ce am stat cu fidelitate alături de politica anglo-franceză pe continent. Greșelile ce s-au săvîrșit nu ne privesc, fiindcă n-am participat la ele; noi am fost numai pedepsiți de Axă pentru devotamentul nostru an- glo-francez. O lucrare asemănătoare e destinată propagandiștilor români din străinătate. *Alte nouă lucrări urmează:* asupra drepturilor noastre în Ardeal, asupra raporturilor româno-ruse, asupra regimului minorităților în România, asupra unității economice a României etnice, asupra progreselor economice realizate în Ardeal sub români, asupra progreselor de ordin social făcute în România, asupra luptei democratice întreprinsă de Partidul Național-Țărănesc, în care se arată și ciocnirile cu Ion Brătianu, în fine, *o lucrare cuprinzînd rezumate după discursurile și memoriile lui Maniu.*

La 13 noiembrie el trimite o notă prin Legația turcă. Obiectivul nostru, spune Maniu, e recucerirea Ardealului. Poporul român e contra Axei; el nu e responsabil de politica actuală. Suntem gata să intervenim, dar o acțiune politică și militară pro-aliată nu poate fi întreprinsă înainte de a se lămuri chestiunea Basarabiei și raporturile noastre cu U.R.S.S. România nu vrea Transnistria. Ea dorește bune raporturi cu Rusia, dar Sovietele trebuie să recunoască drepturile noastre.'

Un expozeu asupra situației din România

La 20 noiembrie 1942 *Maniu trimite prin Legația elvețiană un lung expozeu „asupra situației din România".* în rezumat, cl conține următoarele: Guvernul Antonescu e complet înfeudat Germaniei, încă din 1940 Reichul dispune in România de puterea politică, de controlul militar al teritoriului și de forța economică.

Germanii au acceptat înlăturarea guvernului legionar ca simplificînd viața internă să-și poată asigura o influență și mai mare. Discursurile lui Killinger și articolele din „Bukarester Tageblatt" dovedesc că Reichul proclamă, cu aroganță și brutalitate, suveranitatea sa de

179 fapt. Dar guvernul actual nu e menținut numai de forța germană, ci și de sentimentul public că o cădere a sa ar înrăutăți de așa natură situația internă, incit nu s-ar mai putea găsi bazele redresării de mîine. *Opinia publică, în întregime ostilă Axei, e condusă de Maniu* pe următoarele baze:

a) Idealul național nu-1 formează lupta din răsărit, ci Ardealul pierdut din cauza Axei. Lupta pentru recucerirea Ardealului e principalul obiectiv național al românilor.

b) Idealurile naționale și democratice ale țării se pot realiza numai cu ajutorul Angliei.

c) Trupele de pe frontul de răsărit trebuie retrase și armata reorganizată pentru eventualitățile viitoare.

d) România trebuie să-și păstreze deplin suveranitatea politică și independența economică, opunîndu-se stării de protectorat instituită de Germania.

e) Reîntronarea democrației și a libertăților.

f) Pînă la instituirea unui nou regim constituțional se impune un guvern de tranziție, cu scopul de a satisface cerințele de ordin social, de a restabili ordinea și ideea de justiție, de a sancționa crimele și ororile săvîrșite, de a da reparațiuni evreilor.

Memoriul arată apoi că Maniu și prietenii săi sunt permanent urmăriți de poliția germană. în chestia războiului din Rusia se arată că el a fost la început popular, deoarece agresiunea rusească din 1940 creease o stare intolerabilă. Acțiunea întreprinsă de Maniu pentru retragerea trupelor a dat o nouă orientare spiritului public. Pactul anglo-rus îngreuiază însă situațiunea. în partea finală se arată că Ardealul a fost răpit de Axă „ca o sancțiune aplicată României pentru politica sa anglo-francofilă“; se vorbește de contribuția noastră în războiul trecut în raport cu Ungaria, care a stat de partea cealaltă și se conchide: *„Nici o morală superioară, din care se inspiră Marile Puteri, nu va tolera ciuntirea unei țări, care a suferit atît de pe urma Axei“.*

Activitatea lui Davilla

La 25 noiembrie Maniu trimite o nonă lucrare relativă la activitatea și rezultatele obținute în diferite domenii de Consiliul Dirigent în Ardeal. *Se fac sugestii pentru fuziunea grupurilor Tillea-Cornel Bianu din Londra.* Maniu refuză. El se referă la *acțiunea mult mai interesantă desfășurată la Washington de Cita Davilla. Acesta continuă să întrețină legătura cu Maniu; îl in-*

formează asupra evenimentelor din străinătate, îl ține în curent cu relațiile pe care le are cu oficialitatea americană și engleză și cu guvernele emigrante.

180

De Week e surprins cînd primește un plic destinat poției sale. Cînd doamna de Week deschide plicul constată că e o scrisoare de la Davilla pentru Maniu. Benton, fostul atașat de afaceri al Statelor Unite, recursese la acest truc pentru a pune pe Maniu în posesia comunicărilor lui Davilla. De Week transmite plicul, dar adaugă: „E pentru ultima oară“.

Davilla însă rămîne emisarul autorizat al lui Maniu în America.

Sugestii pentru plecarea lui Maniu în străinătate

Maniu nu primește să plece în străinătate pentru a se pune în fruntea unei mișcări a „României, libere[11]; el răspunde că prezența sa e mai necesară în țară, îndeosebi „într-un moment critic, care va reclama hotăriri supreme[1]*. Oficiile britanice din Istanbul—Ankara—Cairo insistă . Maniu e gata însă să trimită o delegațiune importantă de diplomați și oameni politici. El se înțelege în această privință cu Dinu Brătianu. La 5 decembrie 1942 Brătianu convoacă la locuința sa pe „bogătașii partidului**. El le* cere contribuții importante *pentru întreținerea unor emisari în Anglia, în America, in Elveția, în Turcia și în Portugalia.* Deocamdată ar urma să plece Dan Brătianu, din partea liberalilor și generalul Rădescu, din partea lui Maniu. *Intervin măsurile Guvernului și planul eșuează.*

Mai tîrziu Maniu încearcă a obține patru pașapoarte: pentru Vișoianu, pentru Savel Rădulescu, pentru Cretzianu și pentru Crutescu.

Maniștii cred că vor avea pașaportul lui Cretzianu, dar nici acest plan nu se poate realiza. *Englezii cer însă mereu plecarea lui Maniu.* El se va hotărî în diferite feluri: *va anunța că prietenii săi îl rețin, va declara apoi „că e gata să vină de îndată ce va avea mijlocul", va cerceta chiar posibilitatea de a fugi cu un avion, pentru a comunica în cele din urmă „că un asemenea proiect e tardiv".*

Chestiunea plecării lui Maniu în străinătate rămîne însă actuală și la începutul anului 1943.

Legăturile cu oficiile britanice din Istanbul—Cairo

Oficiile britanice din Orientul Mijlociu își extind, între timp, activitatea. *Pe lingă serviciile de informații din subordinele directe ale înaltului Comandament englez din Cairo se înființează un vast serviciu politic, care are misiunea să se ocupe de toate țările din Balcani.*

Secțiunea românească concentrează o seamă de așa ziși experți, între care se găsesc englezi care au lucrat în România în petrol,

181 în bănci, în afaceri comerciale, în presă și în diplomație. Reginald Hoare, bolnav și în disgrație, nu se mai află printre dînșii. Întîlnim însă pe *Masterson,* proprietarul societății de petrol „Unirea", al cărui frate joacă un rol important în băncile din City; însuși Masterson păstrează cele mai înalte relații în lumea politică și financiară din Londra și e socotit unul dintre englezii cari cunosc cel mai bine chestiunile românești. Găsim tot aici pe *Clark,* proprietarul societății „Anglia" din Ploiești, care a condus colonia engleză din București, pe tînărul *Watson,* fiul lui Skotus Wiator, pe *Gibson,* fost corespondent al lui „Times" în București, în fine, o parte din personalul fostei Legațiuni britanice de la noi.

Cel mai important factor este însă *de Chastelain,* care avea la societatea „Unirea" din București o situație puțin însemnată, dar pare să fi fost rezidentul Intelligence Service-ului pentru România.

Acest serviciu are următoarele misiuni:

1. Să se țină în curent asupra situației politice, economice și militare din România?

2. Să țină contactul cu personalitățile politice din România, atașate Angliei.

3. Să facă legătura între Londra și aceste personalități pentru lămurirea problemelor interesînd România și pentru stabilirea unor aranjamente de ordin politic și militar, ce ar putea să intre în funcțiune în momentul în care sitուția ar fi favorabilă.

Serviciul are trei secțiuni: la Istanbul, la Legația britanică din Ankara și la Cairo, unde se centralizează întreg materialul înainte de a fi expediat la Londra. La Departamentul Sud-Estic din Foreign Office există de asemenea o subsecție românească, alcătuită din experți, care țin în curent guvernul cu situația de la noi. Se vede cît de lungă și de greoaie este această filieră, cu tot zelul neobosit desfășurat de oficiile din Orientul Mijlociu. Legăturile dintre Istanbul și România prezintă de asemenea mari dificultăți; ele se fac, de obicei, prin Legația turcă și prin diverși curieri diplomatici, neutri sau beligeranți, plătiți sau numai „notați bine la englezi".

O parte din personalitățile enumerate mai sus au avut relații personale cu Maniu; a fost natural ca ele să încerce de a relua aceste legături, după ce au fost informate că șeful grupării național-țărăniste conduce acțiunea anglofilă din România. Izolat și lipsit de un contact permanent cu străinătatea, Maniu a prins cu mare satisfacție posibilitatea ce i se oferea de a stabili, în acest

chip, o legătură directă cu guvernul britanic cu scopul de a începe negocieri politice și diplomatice.

Legăturile cu englezii prin organizația de spionaj ing. Popovici — ing. Rică Georgescu

La 5 februarie 1943 se descoperă organizația de spionaj Ion Popovici și Rică Georgescu, care lucrau în folosul lui Archibald Gibbson și de Chastelain, unul ziarist și altul fost director comercial al societății de petrol „ Unirea" din România, ambii membri ai „Intelligence Service“-ului de la Istanbul.

Una din principalele îndatoriri ale acestor doi englezi era de a culege, prin intermediul organizației din România, știri cu caracter politic, economic și militar din țara noastră.

în țară, ing. Rică Georgescu era mandatarul fostului său prieten de Chastelain, în timp ce inginerul Ion Popovici era depozitarul fondurilor lăsate de același englez, în sumă de 80. 000. 000 lei, destinate propagandei, sabotajului și spionajului britanic în România.

Unul din principalii învinuiți în această cauză este — precum s-a văzut mai sus — ing. Rică Georgescu.

Acesta s-a căsătorit cu fiica* lui Sever Bocu, fruntaș național-ță- rănist din Banat. El făcea parte din organizația politică a lui Maniu.

Toate informațiile erau trimise Serviciului de spionaj englez din Istanbul cu ajutorul unui aparat de radio-emisie.

în declarațiile pe care Rică Georgescu le-a făcut cu ocazia instrucției a arătat că toate legăturile pe care le aveau cu Istanbulul erau cunoscute de Maniu, care le-a dat în mai multe rînduri instrucțiuni și mesaje cu caracter politic, ce trebuiau transmise prin aparatul de radio-emisie la Istanbul și că prin intermediul acestui mijloc de transmisiuni Maniu menținea legătura cu reprezentanții englezilor de la Istanbul.

Ce cere comandamentul britanic din Cairo

în lungi memorii Maniu explică în noiembrie și decembrie 1942 că România a fost tîrîtă în acțiunea militară și politică alături de Axă de împrejurările nenorocite ale războiului, fără ca ea să aibă vreo răspundere; întreaga opinie publică românească nutrește sentimente și idealuri comune cu ale puterilor anglo-saxone, *dar trebuie avut în vedere că România se află în aceeași situație ca și țările ocupate.*

Maniu rămîne surprins cînd o notă a comandamentului britanic din Cairo — transmisă prin oficiile din Istanbul — îi comunică că *„situația României ar putea fi luată în considerare numai dacă s-ar*

ridica cu armele împotriva Germaniei".

în răspunsul său Maniu explică imposibilitatea momentană a unei acțiuni militare contra Axei, în vreme ce trupele române se

183 află la mari depărtări pe frontul de răsărit, iar germanii dispun de suficiente forțe să înlăture guvernul Antonescu, să readucă pe legionari la putere ori să instituie un protectorat german în România. Aceste ipoteze sunt, după Maniu, mult mai grave față de situația prezentă atît din punctul de vedere românesc, cît și din acel al Aliaților. Maniu lămurește poziția și rolul regimului Antonescu, preferabil unui regim legionar, care ar amenința însăși viața fruntașilor opoziției și *ar distruge „mișcarea națională din omânia", în jurul căreia se va ralia mîine întreaga națiune română pentru a schimba politica externă și militară și a readuce țara în tabăra aliată.*

Maniu cere să fie sesizat Foreign Office-ul

Maniu se declară nemulțumit de „punctul de vedere militar" exprimat prin nota amintită de comandamentul englez din Cairo. El explică că problema României este, mult mai complicată și că ea nu poate fi examinară decât de factorii politici în măsură să aprecieze toate elementele situației.

în consecință, Maniu cere oficiilor din Istanbul să sesizeze direct Foreign Office-ul. *într-o notă detaliată Maniu arată:*

a. *Că spiritul public din România este pregătit în vederea unei acțiuni efective, favorabilă cauzei aliate;*

b. *Că problema graniței de răsărit constituie însă un obstacol ce trebuiește înlăturat cu sprijinul guvernelor englez și american;*

c. *Că armata română va putea fi câștigată pentru o acțiune favorabilă Aliaților numai dacă se vor obține garanții anglo-americane privitoare la statutul teritorial al României;*

d. *Că deci, o acțiune efectivă e condiționată de definirea punctului de vedere britanic față de teritoriile românești.*

La această intervenție Foreign Office-ul răspunde printr-o notă cu următorul conținut:

„Frontierele României vor fi trasate conform principiilor Chartei Atlanticului și tratatului anglo-rus de către Națiunile Unite de comun acord.

„Aceasta înseamnă că, în ceea ce privește frontierele răsăritene, «interesele securității» sovietice, recunoscute de tratatul anglo-rus, vor avea un rol primordial; astfel, viitoarea atitudine a României poate avea o influență precisă asupra atitudinii Rusiei în ce privește frontierele răsăritene.

„în privința frontierelor apusene ale României există două puncte esențiale: primul este acela că arbitrajul de la Viena este potrivnic principiilor Chartei Atlanticului. în acest caz, ceea ce

România poate spera în privința frontierelor apusene depinde de o victorie împotriva Germaniei, care a făcut arbitrajul de la Viena **184** și care refuză sau este incapabilă să dea o garanție de modificare în favoarea României.

„în al doilea rind este în afară de orice îndoială că Marea Britanie și U.R.S.S. nu vor acorda nici o atenție cuvîntărilor rostite din cînd în cînd de cei doi Antonescu, care servesc numai ca supapă de siguranță pentru opinia publică românească și ca o constatare a revendicărilor privitoare la teritoriile transilvănene pierdute. Numai glasul poporului român poate consacra o astfel de revendicare".

Maniu invitat din nou să vină în Orient

Precizarea făcută de Foreign Office era importantă, dar incompletă. Era de așteptat ca Anglia să nu admită arbitrajul de la Viena, nu atît pentru că este potrivnic principiilor din Charta Atlanticului, ci mai mult pentru că reprezintă o hotărîre a Axei în ceea ce privește ordinea teritorială în sud-estul Europei. Maniu putea spune că a obținut un mare succes în chestiunea Ardealului, care-1 preocupa în primul rind, *dar restul notei engleze era puțin încurajator.* El voise să tragă foloase într-o mediațiune engleză pe lîngă guvernul sovietic. I se spune că problema răsăritului atîmă de interesele „securității sovietice", recunoscute prin tratatul anglo-rus și din atitudinea pe care guvernul rus și-o fixa... în urma atitudinei României! Cînd armatele românești se aflau în lupte cu cele sovietice și cînd Rusia făcea greutăți atît de mari polonezilor era greu de bănuit că ea va putea să adopte brusc o poziție mai conciliantă față de România. Englezii aveau aerul să invite România de a se înțelege direct cu Rusia, dar și această ipoteză părea exclusă în urma încercărilor finlandeze. în fine, englezii declarau că și în privința Ardealului „numai o mișcare a poporului român" ar putea fi luată în considerare; așadar, o nouă invitațiune — de astă dată în numele Ministerului de Externe britanic — la ceea ce s-a numit „o acțiune directă".

Maniu comunică că are știri alarmante cu privire la intențiile Gestapo-ului față de persoana sa. Instanbulul răspunde că Maniu trebuie să vină urgent în străinătate, *pentru a se pune la adăpost și a avea, în același timp, posibilitatea să lămurească toate problemele care interesează țara sa.*

El declară, într-un mesaj special, *că e gata să plece în străinătate, pe căi clandestine, însă numai dacă are în prealabil asigurări din partea guvernelor anglo-saxone că va fi pus în situațiunea să lucreze, alături de celelalte guverne emigrante, pentru redobîndirea granițelor României.*

Răspunsul este neașteptat de uluitor pentru Maniu. *„Un guvern românesc liber la Londra n-ar fi oportun în momentul de față*

(ianuarie 1943). El ar putea să creeze dificultăți in relațiile anglo-sovietice".

Situația pare nespus de grea. Maniu e vădit descurajat.

Curentul radical din partid

Maniu nu ține în curent pe ceilalți membri ai conducerii național-țărăniste cu negocierile sale; totuși, pe alocuri, el mai face unele vagi indiscrețiuni și numai cînd mesajele ce primește sînt favorabile tezei românești. Partidul începe să se ocupe cu problemele externe, fiindcă crede că evenimentele se precipită. Se naște un așa zis curent radical, susținut de C. Vișoianu, N. Penescu, Ghiță Popp, d-rul Solomon și alții. Ceea ce s-a făcut pînă azi, spun exponenții acestui curent, e insuficient. Străinătatea știe că în România există un puternic curent anti-german și că poporul român e ostil țelurilor de război ale Axei; ea e informată că am pregătit acest curent, că ne-am ridicat în contra continuării războiului din răsărit și că mobilizăm azi conștiința națională pentru refacerea granițelor cu ajutorul puterilor anglo-saxone. Dar această fază e depășită de evenimente. *Înainte de orice, noi avem de salvat existența statului român. Și n-o putem salva decît modificînd atitudinea tuturor Națiunilor Unite față de România. Oferind Axei tot ajutorul nostru militar și economic, incit nu mai putem da aproape nimic anglo-saxonilor, am pierdut ori ce elemente de ne- gociațiune.* Rămâne ca soarta României să fie decisă de presupuse interese anglo-saxone. în fața întinderii puterii sovietice. E o soluție proastă .. .și relativă. Ca urmare a acestui raționament, așa numitul curent radical preconizează: *soluții eroice și rapide, care să provoace o întorsătură bruscă în situația politică și militară a României.*

Cînd i se vorbește lui Maniu de aceste propuneri, el declară „că lucrurile sînt încă premature[11].

Liberalii și acțiunea externă

Doamna Eliza Brătianu primește un mesaj din partea lui 'Reginald Hoare. în care se arată că mișcarea anglofilă din România e apreciată și că ea trebuie să-și continuie activitatea cu mai multă intensitate. De Week sfătuiește pe Dinu Brătianu să organizeze o propagandă mai bună în străinătate, pentru a face cunoscută situația exactă a României. Dinu Brătianu crede aproape că un grup de buni propagandiști, trimiși în Anglia și America, ar ajunge la aranjamente serioase. El e convins că interesele securității europene vor determina puterile anglo-saxone să limiteze **186**
întinderea forțelor sovietice. Maniu e mai puțin optimist. El

declară lui Brătianu „că războiul actual e prea grav ca o țară să mat poată scăpa prin tangență'*. Iar măsurile luate de Guvern, în decembrie 1942, înlătură deocamdată soluția unor delegații în străinătate.

Metode de lucru

La 6, 7 și 8 ianuarie 1943 Maniu, Mihalache, Popovici și N. Penescu discută la Dobrești poziția României față de ofensiva aliată de pe toate fronturile. Cei prezenți sînt de acord că „Națiunile Unite vor avea victoria**, dar se deosebesc în ceea ce privește metodele pe care opoziția anglofilă trebuie să le adopte în fața evenimentelor. România, spune Maniu, are întreaga dușmănie a Sovietelor; ele au adus un aport atît de considerabil în război, încît va fi greu Angliei și Americii să le determine la o atitudine mai înțelegătoare față de noi. *România va fi silită, declară Maniu, să facă sacrificii mult prea mari și să treacă prin împrejurări deosebit de crîncene, dacă vrea să n-aibă aceeași soartă ca și țările Axei.* Dacă am avea măcar 25—30 de divizii înarmate și echipate am putea, într-o fază a războiului, să aducem un oarecare aport Puterilor Aliate. Mă tem ca Ungaria să nu iasă înaintea noastră din Axă și să se îndrepte în contra noastră, alături de Anglia și America. Maniu nu vede decît două soluțiuni:

a. *Un guvern de tranziție,* acceptat de germani, care să limiteze însă colaborarea cu Axa, să retragă armata de pe front, s-o refacă și să pregătească drumul viitoarei orientări externe și militare. Un asemenea guvern ar putea fi *realizat de generalul Jacobici sau de Mircea Cancicov.* Din nenorocire, soluția e grea, fiindcă generalilor — care ar avea un rol decisiv în această combinație — „le lipsește atributul esențial al meseriei lor, curajul

b. Un mijloc disperat, capabil să dezlănțuie războiul civil, așa zisa *„metodă iugoslavă",* urmărind unicul scop de a se demonstra lumii că România se ridică cu armele împotriva Germaniei: să se alcătuiască un guvern care să proclame încetarea războiului și aderarea României la principiile Chărții Atlanticului, indiferent de durata acestei încercări și de consecințele ce le-ar trage.

Mihalache a fost de părere că, în fața unei ofensive anglo-saxone în Balcani, germanii fiind călăuziți numai de considerentul siguranței politice și militare, vor institui ocupațiunea propriu-zișă în România, astfel că se va ajunge la aceeași situație. „Fără însă ca noi să dovedim că ne-am ridicat cu forța în contra nemților,** replică Maniu.

Memoriul de la 30 ianuarie 1943

După noua vizită a domnilor mareșal Antonescu și Mihai Antonescu la Fiihrer, Maniu hotărăște să adreseze un nou memori,u Guvernului. El are adeziunea lui Dinu Brătianu. Memoriul, semnat de cei doi șefi ai grupărilor de opoziție, recapitulează diferitele intervenții ce s-au făcut pe lingă Guvernul nostru în ultimii ani[38]. El vorbește de marile pierderi suferite de armata română în timpul iernii și declară că puteau fi evitate dacă se luau în considerație sugestiile opoziției. Maniu și Dinu Brătianu se referă în special la atitudinea adoptată de Finlanda față de ofensiva sovietică și arată că România trebuie să procedeze la fel.

Ei cer să se aducă armata în refacere, în interiorul țării și proiectează din nou toate pericolele ce s-ar abate asupra noastră dacă aceste sfaturi n-ar fi ascultate.

La începutul lunei februarie un grup de legionari vine să ceară lui Maniu un consiliu asupra politicii ce ar avea-o de făcut. El le declară că cel mai nimerit lucru e să înceteze ori ce acțiune defavorabilă Guvernului, fiindcă nu pot sta în postura de a servi de instrument german, ca presiune permanentă asupra mareșalului Antonescu; „nu faceți un serviciu patriotic, dar prin politica Dvs. determinați noi concesii din partea țării".

O comunicare din Londra

Față de solicitările ce le primește de afară și de dificultățile ce le are înlăuntru, Maniu nu adoptă o atitudine definitivă în ceea ce privește „o acțiune propriu zisă“. *Dinu Brătianu crede că lucrurile se vor desfășura în așa chip, încît se va putea asigura o trecere liniștită de la un regim, la altul. Desfășurarea războiului va impune domnului mareșal Antonescu să cedeze la un moment dat puterea partidelor democratice ca o condiție indispensabilă ordinei interne și externe a țării.*

Maniu opune teza sa: *trebuie făcută dovada,* prin fapte, câ poporul român a participat la lupta împotriva Axei și a scoate astfel țara din complicitatea la care a fost angajată cu țelurile lui Hitler. E preferabil să se găsească metode care să evite turburări, spune Maniu, dar situația țării e atît de gravă încît trebuie răscumpărată prin sacrificii noi. Dinu Brătianu e de părere că, în ori ce caz. trebuie așteptat momentul cînd forța germană va fi incapabilă să mai reacționeze în România.

în mijlocul acestor discuții Cornel Bianu din Londra îi comunică, la rîndul său: „că în momentul de față guvernul britanic n-ar putea să înlesnească intrarea lui Maniu în Anglia, pentru a alcătui acolo un guvern liberal românesc, întrucît aceasta ar indispune guvernul sovietic". E a doua comunicare în același **188** sens. Englezii doresc ca Maniu sâ plece în străinătate, dar nu pot facilita alcătuirea unui guvern așa-zis liber, pe teritoriul englez.

Maniu își dă seama de raporturile exacte dintre Anglia și Soviete. într-o comunicare ce o adresează prin forurile britanice Istanbul — Cairo, Maniu arată că a fost în dreptul său să aibă rezerve față de solicitările ce i s-au făcut *și întreabă în ce chip puterile anglo-saxone ar putea găsi o modalitate de înțelegere între România și Rusia, ținînd seamă de împrejurările fortuite în care se găsește România.*

Un document

Greutățile lui Maniu în acțiunea sa externă se văd destul de clar în următoarea notă, transmisă la 21 ianuarie a.c. oficiilor britanice din Istanbul.

„Interpretările posturilor străine de radio cu privire la vizita domnilor mareșal Antonescu și Mihai Antonescu la Cartierul General al Fuhrerului n-au ținut seamă de unele date ale politicii interne, fără de care lucrurile apar într-o lumină greșită[11].

„Se pare că în străinătate nu se știe că guvernul a fost obligat să încerce o modificare a politicii sale militare, din cauza presiunii exercitate în mod continuu de la intrarea noastră în război de către mișcarea națională condusă de d-1. luliu Maniu; curentul puternic determinat de această mișcare, în armată și în opinia publică, a constrîns pe domnul mareșal Antonescu și pe principalii săi colaboratori militari și civili să-și însușească, în mod indirect, teza d-1 or Maniu și Dinu Brătianu: că trupele române trebuie retrase de pe frontul de răsărit.

„Acțiunea persuasivă a d-lui Maniu a avut o influență atît de evidentă asupra stării de spirit a domnului mareșal Antonescu, încât într-o scrisoare recentă pe care Conducătorul Statului a adresat-o d-lui Dinu Brătianu a lăsat să se înțeleagă, destul de deschis, că ar retrage trupele de pe fronturi dacă ar avea posibilitatea tehnică s-o facă.

„Așa se explică că în vreme ce experții militari germani scontau pe un nou aport românesc de trupe, domnii mareșal Antonescu și Mihai Antonescu au cerut să aducă în refacere trupele românești, retrăgîndu-le de pe fronturi — aceasta fiind singura formă sub care o asemenea doleanță putea fi prezentată Fuhrerului. Știrile pe care oficialitatea s-a grăbit să le răspândească după întoarcerea Conducătorului de la Hitler arată cît de vie e dorința Guvernului de a liniști spiritul public, anunțînd ca trupele vor fi scoase din luptă și că vor intra imediat în refacere.

„Teroarea exercitată de regimul de dictatură, lagărele, măsurile continui luate împotriva opoziției, drepturile absolute pe

 care și le-a arogat domnul mareșal Antonescu — toate acestea nu au putut să dea Guvernului libertatea de a trece peste senti-

mentul general al Țării, ținut treaz de către propaganda Partidului Național-Țărănesc.

„Domnul luliu Maniu poate deci socoti că întrevederile de la Cartierul General al Fiihrerului au asigurat un prim succes al acțiunii sale. Prezența unor importante forțe românești pe cîmpuri de luptă, departe de Patrie, au ridicat și ridică dificultățile în fața planurilor urmărite de dl. Maniu. Nici o acțiune efectivă, fie de ordin politic, fie de ordin militar nu poate fi întreprinsă atîta vreme cît o parte a armatei române se află în luptă cu aliații Angliei și Americii; securitatea acestor trupe, printre care se află și importante unități ardelenești, preocupă apoi pe dl. Maniu, care nu poate lăsa țării impresiunea că sacrifică pe o parte din fii Patriei. Pentru acțiunea d-lui Maniu, retragerea trupelor este deci de o mare însemnătate.

„Insistența cu care dl. Maniu a cerut această retragere a reușit să convingă și pe adversarii săi că interesele supreme ale Țării cer ca armata noastră să fie scoasă din luptă (indiferent sub ce motiv: reorganizare, refacere etc) și să se poată aștepta condițiuni mai favorabile, în care să poată fi folosită în sprijinul marii cauze naționale. Cerînd Fiihrerului ca trupele române să fie aduse în refacere, domnul mareșal Antonescu a acționat sub presiunea organizată de șefii mișcării naționale.

„Domnul luliu Maniu nu s-a mulțumit cu acest prim succes, în acest moment — împreună cu dl. Dinu Brătianu — a întreprins o nouă acțiune în scopul de a decide Guvernul și forurile militare ca trupele să fie aduse, în refacere, în interiorul țării.

„Desigur că față de căpeteniile din armată domnii Maniu și Dinu Brătianu ar avea o influență mai hotărîtoare dacă ar putea să dea asigurări în ceea ce privește intențiile sovietice față de România. Dacă în pătura noastră conducătoare există convingerea că s-ar putea ajunge la o înțelegere deplină cu puterile anglo-saxone, temeri în ceea ce privește imposibilitatea unui modus vivendi între punctul de vedere sovietic și punctul de vedere românesc au sporit în ultima vreme. Așa zisele interese ale „securității sovietice[11] — vagi, neprecizate — susțin, în covîrșitoare măsură, propaganda germană, care înfățișează pericolul unei invaziuni sovietice, ce poate merge pînă la amenințarea statului român*[1].

„Mai există totuși convingerea, că diplomația anglo-americană va ști să găsească, în mod grabnic, modalitățile unei înțelegeri pentru situația României- în răsărit, dînd astfel posibilitatea mișcării naționale, condusă de dl. Maniu, să treacă la o acțiune

efectivă, care să schimbe fundamental orientarea actuală a României.

„Așadar, pentru oamenii politici români acțiunea națională — care le-a fost impusă de împrejurările de război — trebuie să se desfășoare pe faze, potrivit cu evoluția generală a situației și ea comportă un efort din partea ambelor părți: pe de o parte, mișcarea națională a pregătit spiritul public pentru o orientare alături de țările anglo-saxone, a militat și a obținut în parte retragerea trupelor românești, e pregătită să tragă concluziile ultime ale acestei situațiuni; pe de altă parte, puterile anglo-saxone trebuie să poată da asigurări că revendicările teritoriale românești, care sînt conforme cu principiile Charter Atlanticului, vor fi satisfăcute și, în acelaș timp, să se ia măsuri ca retragerea trupelor române de pe frontul de răsărit să schimbe atitudinea Sovietelor față de România, ca politica d-lui Maniu să nu provoace complicații țării, iar securitatea teritoriului român să fie garantată*[1].

„S-ar putea spune, fără exagerare, că orientarea României atîrnă în buna măsură de înțelegerea și graba cu care puterile anglo-saxone vor soluționa problemele României, ca să se poată aștepta, imediat ce ar începe o acțiune serioasă în Balcani, nu numai la simpatia și sprijinul opiniei publice românești, dar și la un ajutor efectiv din partea României**.

în contra unor eventuale bombardamente

în acelaș timp a trimis, pe aceleași căi, un nou mesaj, cu următorul text:

„Guvernul prevede bombardamente ale aviației americane asupra orașelor românești; se afirmă, astfel, să exercite o acțiune de teroare asupra populației civile din România**.

„Guvernul a și dat dispozițiuni «Apărării Pasive» să organizeze, în lunile februarie și martie, evacuarea unui număr de circa 400.000 persoane din Capitală; cîteva instituții private importante au fost solicitate să-și dea sprijinul la evacuarea populației civile**.

„Conducerea Mișcării Naționale — care luptă să alăture România de puterile anglo-saxone — ar fi pusă într-o grea situație dacă aviația anglo-americană ar începe o acțiune asupra populației din Capitală și orașele țării, fiindcă în acest caz propaganda ei în favoarea aliaților ar fi mult slăbită**.

„Masele populare, care au păstrat convingerea că guvernele englez și american își dau seama că România a fost tîrîtă în

191 război alături de Axă de împrejurări internaționale nenorocite, pentru care nu poartă nici' o vină, ar înțelege cu greu rostul acestor represalii*[4].

Intervenții în favoarea prizonierilor

Intr-o notă trimisă serviciilor britanice în decembrie 1942 Maniu atrage atenția că propaganda germană exploatează ferocitățile comise de Armata Roșie asupra prizonierilor tratați în condiții rele sau suprimați pur și simplu.

în februarie 1943 Maniu declară, în cuprinsul altei note, că situațiunea este schimbată: prizonierii sînt bine tratați. Numeroși prizonieri români au fost eliberați; înainte de aceasta ei au fost supuși la o așa zisă „școală politică*[4], ceea ce dovedește că Sovietele pregătesc o penetrație comunistă și încearcă să se servească în primul rînd de prizonieri. El conchide că această instruire politică, în spitale și lagăre, dezvăluie adevăratele intenții ale Moscovei față de România.

în altă notă Maniu relevă efectele defavorabile ce le au asupra opiniei publice românești relatările inexacte ale postului de radip Londra, care e cel mai ascultat post străin în România. El arată că propaganda germană are prilejul să pună în lumină „minciunile** britanice și să înrîurească astfel spiritul public în defavoarea Aliaților.

Un mesaj trimis prin Suphi Tanrioer

în februarie 1943 — cînd Suphi Tanrioer pleacă la Ankara după Conferința de la Adana — Maniu îl roagă să transmită Guvernului englez un mesaj ce conține în rezumat următoarele:

a) împrejurările de ordin internațional care au împins România alături de Puterile Axei și apoi în războiul împotriva Rusiei Sovietice;

b) Că acest război a fost înțeles la început, în opinia publică de la noi, ca o urmare a agresiunii sovietice din 1940;

c) Că opinia publică s-a împotrivit ca armata română să continue campania din răsărit, după ce cele două provincii au fost redobîndite;

d) Că împotriva continuării războiului s-au rostit toate forțele organizate ale României (Palatul, armata, cele două partide care din 1918 au exprimat întotdeauna voința națională);

e) Că acțiunea persuasivă a opoziției a determinat indirect guvernul să ceară lui Hitler readucerea forțelor românești în țară;

f) Că sub presiunea germană, guvernul — care este înfeudat complet Berlinului — a luat întinse măsuri împotriva opoziției anglofile;

g) Că există modalități pentru a determina o schimbare a politicii militare și externe, dar înainte de a porni la o acțiune efectivă mișcarea națională din România trebuie să cunoască

punctul de vedere precis al guvernelor englez și american cu privire la:

— granița din răsărit;

— problema Ardealului;

— rolul ce se va atribui României în confederațiile de state din această parte a Europei.

Mesajul se ocupă apoi de raporturile cu Rusia Sovietică, declară că va înțelege situația grea, din prezent, a Angliei în această chestie și întreabă ce e de făcut pentru a ajunge la un modus vivendi. E de presupus că nici o încetare a războiului dintre România și U.R.S.S. n-ar modifica raporturile existente, din moment ce Sovietele sînt atît de dîrze față de Finlanda. Maniu mai întreabă în ce mod se pot armoniza principiile Charții Atlanticului, care presupun o liberă determinare a popoarelor cu „interesele securității sovietice", ce înseamnă un criteriu de ordin strict militar. în fine, mesajul se încheie cu declarația că România nu poate fi trecută în rîndul statelor agresoare și nu i se poate cere, ca Germaniei și Italiei, capitularea fără condiții, cum s-a hotărît în Conferința de la Casablanca.

Alte comunicări făcute de Maniu

Pe altă cale, prin Istanbul, Maniu a trimis englezilor comunicări, prin care:

1. Le atrage atenția asupra atitudinei M.S. Regelui Mihai, care e diferită de aceea a domnului mareșal Antonescu, din care pricină există divergențe serioase între Suveran și conducerea statului.

2. Cere să i se comunice dacă răspunsul dat, pe altă cale, asupra inoportunității formării unui guvern român la Londra, este o hotărîre oficială a guvernului britanic sau nu.

3. întreabă dacă guvernul englez nu ar admite o altă formulă: ..comitet național** sau al „emigranților politici români**, întru- cît el e pregătit să trimită în străinătate unele personalități care au mai jucat un rol important în viața publică a țării.

în ceea ce privește plecarea lui Maniu în străinătate se arată că aceasta depinde de o serie de factori interni și externi și că nu s-ar putea da un răspuns definitiv înainte de a se cunoaște atitudinea guvernelor englez și american față de România. Maniu și Dinu Brătianu sînt hotărîți să trimită în Anglia și America o

misiune diplomatică, însă guvernele aliate trebuie să ia hotărîri în ceea ce privește România înainte ca evenimentele să se precipite.

Rezervele lui Maniu

In februarie 1943 Maniu se arată mai rezervat față de pro-

punerile din afară. O parte din țărăniștii regățeni, în special d-rul Lupu și profesorul I. Hudiță, susțin că trebuie evitată o politică de aventură, care să atragă complicații externe ori să ducă la războiul civil. Trebuie așteptate acțiunile anglo-americane în Balcani și numai dacă se poate spera într-o ocupare rapidă a României de forțele aliate să se încerce, însă avînd toate elementele de siguranță, o acțiune în sensul preconizat de Maniu. Și în această situație s-ar putea evita turburări, fiindcă domnul mareșal Antonescu și domnul vicepreședinte al Consiliului, animați incontestabil de sentimente patriotice, ar asigura o trecere liniștită de la un regim la altul. *Maniu a fost de acord că trebuie așteptată desfășurarea evenimentelor, dar e posibil că rezerva sa e un joc politic, spre a smulge englezilor un răspuns mai pozitiv în chestiunea garanțiilor și intențiilor lor față de problemele românești.*

La 25 februarie 1943, după reîntoarcerea lui Suphi Tanrioer în București, Popovici află că guvernul turc a făcut guvernului român unele sugestiuni cu privire la participarea României la o viitoare confederație de state balcanice.

Maniu e satisfăcut că la Adana în examinarea problemelor balcanice, guvernul englez n-a tratat România ca pe o țară ce urmează să sufere sancțiunile pomenite și că, dimpotrivă, vrea să-i fixeze o situațiune în cadrul organizării europene concepută de aliați.

O ofertă americană

în martie 1943 Maniu primește din Istanbul o ofertă din partea guvernului american. între timp, colonelul Donovan, emisarul personal al președintelui Roosevelt, organizase în Orientul Apropiat un serviciu politic și de informații american, în afară de serviciul englez. Americanii vor să exercite o influență proprie în Orient și în țările balcanice și să înjghebe legături directe cu așa zisele „mișcări libere" din această parte a Europei.

Serviciul american din Istanbul comunică lui Maniu că Statele Unite sînt decise să-i înlesnească să formeze acolo un guvern liber românesc, dacă e dispus să vină personal pentru a-l prezida. In Statele Unite — care nu sînt legate de o convenție specială cu So- *vietele — există o atmosferă mai prielnică pentru o activitate politică românească, de care forțele libere românești trebuie să profite.*

Maniu declară amicilor săi că nu e tentat să primească oferta americană, deoarece Statele Unite n-au interese directe în această parte a Europei și el nu se poate bizui numai pe preocupările momentane ale unor servicii americane. El e decis să rămînă în legături strînse cu Anglia, singura în măsură să fie cointeresată la

interesele noastre.

Ce obligații își iau englezii și americanii

în martie 1943 serviciile britanice din Istanbul comunică lui Maniu:

1. Guvernele englez și american, examinînd chestiunea României și întreg ansamblul de probleme de care ea este legată, sînt hotărîte în principiu să sprijine o acțiune a mișcării libere românești, în condițiile ce se vor conveni.

2. Guvernele englez și american sînt dispuse să înțeleagă situația specială a României și imposibilitatea în care se găsesc forțele de opoziție să desfășoare o acțiune imediată.

3. *Guvernele englez și american nu-și pot lua nici o obligațiune specială înainte de a stabili o înțelegere în privința României cu guvernul sovietic.*

4. Ambasadorii Angliei și Americii la Moscova au primit însărcinarea să discute problema românească și de îndată ce se va ajunge la un rezultat, se vor face comunicări lui Maniu.

Un *mesaj al guvernului polonez*

Maniu primește și un lung mesaj din partea reprezentanților din Turcia ai guvernului emigrant polonez. In această notă se expun dificultățile guvernului emigrant în relațiile cu Sovietele și se pledează pentru înjghebarea unei confederații de state, cuprinzînd Polonia, Cehoslovacia, Austria, Ungaria, România, Bulgaria, Iugoslavia și Turcia, un bloc de 120 milioane locuitori, ce ar constitui o forță puternică, capabilă să reziste atît Germaniei, cît și Rusiei și să-și asigure o viață proprie, în condiții satisfăcătoare din punct de vedere politic și economic.

în partea finală a mesajului se stăruie asupra necesității ca forțele libere românești să înjghebe în străinătate un organism politic care să țină contactul cu guvernele anglo-saxone și să poată lucra în vederea organizării situației viitoare a României.

Maniu și planurile aliate în privința noii organizări a Europei

Față de planurile aliate cu privire la noua organizare a Europei Maniu își fixase atitudinea printr-o notă trimisă încă în cursul anului 1942.

El se referă, în această notă, la vechiul său proiect de organizare a Europei dunărene, însușit apoi de primul ministru francez Tar- dieu și cunoscut în lume sub denumirea de „Planul Tardieu". Ideile sale se potrivesc cu ale guvernului emigrant polonez. El dorește de asemenea un bloc de state, cuprinzînd toate

țările, de la Polonia și Cehoslovacia pînă la Iugoslavia și Turcia și se întemeiază pe aceleași considerente ca guvernul emigrant polonez.

într-o dezbatere care are loc cu diplomații partidului (Lugoșianu, Vișoianu, Savel Rădulescu, Hudiță, Tașcă, Mihai Popovici), fostul ministru la Varșovia, C. Vișoianu, aduce argumente împotriva tezei Maniu. El susține că un asemenea bloc ar constitui o organizațiune hibridă, care ar avea înlăuntrul ei interese antagoniste și n-ar putea să dureze. România n-are nici un interes să adauge la dificultățile ei proprii problemele statelor de nord. Ea are o poziție destul de grea față de Soviete pentru a mai fi obligată să preia și problemele Poloniei; după prăbușirea Germaniei național-socialiste România n-are interesul să trăiască într-o stare de ostilitate cu Germania, ci dimpotrivă, va fi obligată să reia legăturile cu o țară industrială, constrînsă să renunțe la expansionismul ei în est.

Din aceste motive România nu se poate asocia la dificultățile Cehoslovaciei în raporturile ei cu Germania.

Interesele superioare ale României cer ca ea să se alăture blocului de state ce vor fi sprijinite în mod direct de Anglia. Acest bloc îl vor constitui statele de sud (Iugoslavia, Grecia, Bulgaria, Turcia), vechiul bloc balcanic al lui Titulescu, la care Bulgaria va fi obligată să adere și care prin poziția sa importantă în Mediterana de răsărit se va bucura de sprijinul și protecția Angliei.

Marea Britanie va avea interesul să apere aceste țări, ca și propriile ei posesiuni, iar România, dacă vrea să facă o politică cuminte, trebuie să încerce de a obține sprijinul englez, fiind sigură că în acest caz va avea mai puține dificultăți în viitor.

Maniu a recunoscut că acest punct de vedere este conform cu interesele țării, dar a declarat că pentru moment nu trebuie să ne pronunțăm, spre a nu descuraja bunele intenții ce le au față de noi guvernele emigrante ale Cehoslovaciei și Poloniei, care se bucură de o mare influență în lumea anglo-saxonă.

196

Martie — Aprilie 1943

Maniu continuă să se țină în curent cu evenimentele internaționale. El se declară mulțumit cu atitudinea ce o are Mihalache în discuția cu domnul vicepreședinte al Consiliului, el întreține aceleași raporturi de colaborare cu Dinu Brătianu, cu Stirbey, are chiar o întrevedere cu Vaida-Voevod, limitată la un contact amical *și pornește cu mai mult temei reorganizarea cadrelor partidului din Capitală și provincie.*

La 13 martie un discurs pronunțat de Eden în Camera Comunelor produce o mare emoție *„Guvernul Majestății Sale — spune Eden — nu recunoaște nici o modificare teritorială inter-*

venită după septembrie 1939, dacă părțile interesate n-au putut să-și dea în mod liber consensul lor“. Maniu atribuie această declarație intervențiilor sale. în același timp, „New York Times", ziar apropiat de președintele Roosevelt, declară „că Statele Unite n-au cunoscut pretențiunile rusești asupra Basarabiei și a Țărilor Balcanice". Maniu face deosebire între atitudinea guvernului englez și atitudinea nord-americană, mai liberă față de Soviete.

Discursurile rostite de Beneș au o mare influență asupra lui Maniu. El vede în fostul președinte al Cehoslovaciei un element de sprijin pentru România. *Iar vorbește de nevoia unei acțiuni în străinătate, alături de guvernele emigrante.*

El întreține un contact strîns cu socialiștii și crede că se va putea folosi de ei, pentru a determina o atitudine favorabilă a partidelor muncitorești din Anglia și America față de România. El vede pe Hans Otto Roth și ia act de atitudinea sașilor bătrîni, care încearcă să reia contactul cu partidele democratice românești. La 20 martie Maniu organizează la „Continental" o masă în onoarea lui Mihalache, care a împlinit 60 de ani, cu scopul de a consolida legătura dintre ardeleni și șeful țărăniștilor regățeni. La 24 martie d-rul Lupu vede din nou pe domnul mareșal Antonescu. Raporturile cu guvernul sînt considerate întrucîtva ameliorate.

Discursul rostit de domnul mareșal Antonescu la Chișinău provoacă senzație în lumea politică. Maniu declară „că e o schimbare apreciabilă de ton", că guvernul își dă seama că noua Românie nu poate fi realizată fără Anglia și America. El aplaudă „noua politică a guvernului[44], care nu se mai pretează unui expansionism în est, Maniu crede totuși că nu trebuie manifestat în contra U.R.S.S.

Discursul lui *Citta Davilla* la radio America desvăluie o acțiune diplomatică pe lîngă guvernul Statelor Unite a guvernului rus și a guvernelor emigrante. Maniu lasă a înțelege că Davilla lucrează cu asentimentul său, dar tonul personal adoptat dș acesta indispune pe Maniu. La 2 aprilie se produce propunerea lui Tătărescu în vederea creerii unei *„uniuni sacre“.*

Atitudinea potrivnică adoptată de Maniu se explică prin:

a) Nevoia de a scoate din viața publică forțele politice care au colaborat cu Carol II;

b) Nevoia de a se aplica măcar *sancțiuni politice* celor ce s-au angajat în cesiuni teritoriale;

c) Un avertisment dat Angliei și Americii, spre a se ști că partidele democratice nu acceptă să colaboreze cu oamenii lui Carol II, indiferent de relațiile ce le au aceștia în străinătate.

Maniștii subliniază că demersul lui Tătărescu „dovedește că toate forțele politice văd în Maniu pivotul acțiunii anglofile[1]*.

Călătoria lui Kallay la Roma și o emisiune a postului Budapesta

dau prilej lui Maniu să pună în evidență atitudinea ma- ghiarofilă a guvernului fascist; iar amînarea vizitei domnului vicepreședinte al Consiliului în Italia constituie pentru Maniu o confirmare a tezei sale.

La 15 aprilie Maniu trimite în străinătate o notă redactată în limba franceză prin care relevă violările comise de autoritățile maghiare față de dispozițiile arbitrajului de la Viena.

Memoriul de la 20 aprilie

Comunicatul dat după vizita domnului mareșal Antonescu la Cartierul Fiihrerului provoacă o puternică mișcare în grupările de opoziție. După declarațiile de la Chișinău Maniu nu se aștepta ca domnul mareșal Antonescu să accepte lupta în contra forțelor anglo-saxone și „mobilizarea tuturor forțelor*[1] în sprijinul Axei. El găsește că e necesar să ia atitudine imediată, deși comentariile oficioase publicate în presa română, a doua zi după comunicat, ar denota o atitudine deosebită a guvernului român.

La 20 aprilie el trimite din Brașov textul unui nou memoriu[39]. „Ca șef al unui regim de dictatură nu aveți dreptul să angajați națiunea într-o direcție în care nu vă poate urma, deoarece ea are conștiința că o dată Basarabia și Bucovina readuse la trupul țării, România nu are nici un motiv să lupte sau să dorească înfrângerea Angliei și a Statelor Unite, națiuni care alături de Franța și ceilalți aliați ai lor în războiul, trecut au pierdut milioane dintre fiii lor pentru ca prin victoria noastră comună să se realizeze visul nostru secular: unitatea tuturor românilor între frontierele lor etnice[11]. Și în final: „Ținem în special să protestăm cu toată tăria împotriva caracterului anti anglo-saxon ce se dă războiului nostru prin acest comunicat, rugîndu-vă ca în viitor să înpiedicați astfel de manifestări de natură a prejudicia grav interesele naționale ale României[11].

Dim’ Brătianu contrasemnează acest memoriu. Doctorul Lupu merge din nou la domnul mareșal Antonescu.

198

Avertismentul ce se dă lui Maniu provoacă mare fierbere. Lupu și Mihalache sînt de acord că „atitudinea cavalerească** avută de domnul mareșal Antonescu în momentul în care Hitler iTa cerut să ia măsuri în contra șefilor anglofili obligă partidul să înceteze dificultățile. Maniu e indispus însă că postul de radio Londra vorbește de mișcarea opoziției anglofile maghiare, dar nu face mențiune despre intervenția lui.

El nu vrea să creadă că Hitler ar fi în posesia corespondenței sale cu oficiile britanice din Istanbul.. . pentru motivul „că n-a purtat vreo corespondență cu englezii**.

El declară că e hotărît să meargă mai departe.

„Nimic nu mă poate împiedica să-mi servesc țara**, spune Maniu.

Și adaugă că în timp ce se desfășoară cel mai cumplit război al vremurilor modeme, nu-1 intimidează decît perspectiva prăbușirii țării.

— Aceasta este expunerea cronologică a activității lui Maniu și organizației sale politice, de la septembrie 1940 și pînă în prezent.

Din imensul material informativ s-au reținut numai datele care au fost — între timp — confirmate de fapte.

Trebuie ținut în seamă că raportul se bazează în mare parte pe informații și nu pe documente care lipsesc de obicei în materie politică.

CONCLUZIUNI

Din expunerea cronologică a activității grupării național-țără-niste și a lui luliu Maniu, desfășurată de la 1 septembrie 1940 și pînă în prezent, se desprind următoarele concluziuni:

Maniu exploatează toatetemele de agitațiune

După căderea regelui Carol II Maniu — care sperase să dețină rolul decisiv în politica țării — se vede depășit de evenimente, își închipuise că dirijase totul din umbră, dar este deodată exclus din rîndul factorilor care au să decidă orientarea internă și externă a Statului. *Pentru a se putea menține în mijlocul unor evenimente ce nu se mai lăsau conduse de dînsul, Maniu adoptă un singur program; agitația^*

El nu pierde nici un prilej de a specula, cu diabolism **și** *perfidie, toate temele care pot' întreține o stare de neliniște în spiritul public.*

într-o țară. bătută fără luptă, -slăbită;- izolată; sfîșiață de miș-cări interne *el se opune sistemului oricărei încercări de redre-*

499 *sare,* capabilă să așeze noile temelii ale viitorului. Spirit negativ, însușit într-o lungă perioadă de opoziție și conspirație, el găsește mereu noi motive pentru a răscoli nemulțumirile, a semăna incertitudinea, a critica și intențiunile cele mai bune și a perpetua astfel o stare permanentă de iritațiune publică.

Pierderea Ardealului îi dă posibilitatea să transforme sistemul său de luptă politică într-o acțiune cu țeluri naționale, dusă cu perseverență *pe căi fățișe și prin mijloace clandestine.*

Deși știa că nimic nu poate să schimbe cursul evenimentelor și că fără sforțările ce le făcea cu atîtea dificultăți noul regim, România ar fi încetat să mai existe, el organizează o mișcare revizionistă care nu poate decît să complice situațiunea existentă.

De aici el ajunge să preconizeze un sistem de politică externă, care să deștepte în fiece moment suspiciunile noilor aliați, care

exercitau hegemonia în această parte a Europei și să țină permanent țara sub amenințarea unor represalii, care puteau să înlăture ultimele forțe de rezistență națională.

Proclamat, în acest chip, șef al mișcării anglofile revizioniste din România, el desfășoară o activitate susținută în următoarele direcțiuni:

Activitatea în domeniul intern

Ignorînd ansamblul de cauze externe și interne care au creat noua situațiune, el declară că Guvernul Antonescu e un simplu instrument în mîinile germanilor și proclamă țara virtual ocupată de forțele militare ale Reichului.

Pierderea suveranității politice și economice odată afirmată, Maniu îndeamnă Națiunea „să se opună stării de protectorat instituită de Germania" și să se alăture Angliei și Americii, care au asigurat victoria.

Deși situația se menținea turbure și nici o forță democratică sau parlamentară n-ar fi cutezat să-și asume răzpunderea, el proclamă lupta împotriva regimului de autoritate și cere reîntronarea imediată a unei democrații parlamentare, sub motiv că ea ar corespunde mai bine intereselor naționale și structurii țării noastre.

Bazat pe aceste *teme de agitațiune,* Maniu întreprinde — numai cu ajutorul unui grup restrîns de devotați personali — o mișcare, susținută de o propagandă orală și de o propagandă clandestină scrisă, de manifestări publice ocazionale și de atitudini de ostentație personală, *cu scopul de a forma o stare de spirit generală.*

El încearcă de mai multe ori, în cursul acestor ani, să reorganizeze cadrele partidului său, spre a dispune de o aparatură

politică trebuincioasă agitației sale anti-germane și ralierii la așa zisa mișcare a națiunilor libere, *patronată pretutindeni în Europa de oficiile britanice de propagandă.*

Spre a nu rămîne izolat și față de opunerile manifestate în propriul său partid, Maniu depune străduințe extraordinare spre a menține o colaborare cu gruparea liberală condusă de Dinu Brătianu, pentru a neutraliza tendințele germanofile ale lui Gheorghe Brătianu, spre a zădărnici chiar o acțiune de guvern a oamenilor politici germanofili, spre a cîștiga pentru cauza sa grupări și personalități noi.

El întreprinse această agitațiune în baza ideii că niciuna din forțele politice ale țării nu trebuie să secondeze un guvern înfeudat Germaniei și că numai în acest chip se va putea dovedi, mai

tîrziu, că politica alături de Axă n-a fost susținută de reprezentanții reali ai opiniei publice românești.

El găsește prilejuri să dezlănțuie, în același timp, campanii vehemente împotriva factorilor politici care au deținut funcțiuni în guvernările personale ale ex-regelui Carol, sub motiv că au participat la politica de ciuntire a hotarelor, dar urmărind în realitate să atace indirect puterile Axei și să elimine ori ce concurențe viitoare.

împiedicat de celelalte personalități răspunzătoare ale conducerii național-țărăniste — Ion Mihalache, dr. N. Lupu și Mihai Popovici — de a extinde acțiunea sa antigermană și proăliată și de a mări dificultățile Guvernului, Maniu acceptă în principiu că regimul Antonescu corespunde unei necesități naționale, pe tot timpul cît forța germană se va exercita în această parte a Europei si că e de preferat oricărui alt guvern ce ar putea fi instituit de către Germania.

In fapt, el uzează de toate mijloacele ce le are la îndemînă în actuala situație ca să continuie o politică ce alarmează cercurile germane și provoacă reacții violente din partea ministrului german din București.

Pe lîngă activitatea clandestină și încercările de a reface Partidul Național-Țărănesc, el vrea să lase impresia în elita țării că evenimentele îl pot chema să ia, în orice moment, guvernul și că trebuie să pregătească un vast program de reforme sociale și economice, ce urma să fie aplicat într-un spirit radical. El alcătuiește comitete de experți care să stabilească acest program, dar lipsa de oameni capabili și competenți din jurul său alarmează pînă și pe principele Barbu Stirbey, iar Maniu e silit să recurgă la colaborarea unor legionari notorii, ca D. Gerota și prof. Vermeulen.

Obișnuit să se sustragă personal de la răspunderi grele, el vede că eventualitățile viitoare îl pot pune în situațiunea de a accepta soluții care să atingă popularitatea sa și, de aceea, prepară și formulele unor guverne de tranziție pentru cazul în care vor socoti că nu e de preferat să-și asume responsabilitatea puterii.

Aceste guverne ar intra în funcțiune în momentul în care puterile anglo-saxone ar impune României condiții teritoriale nefavorabile.

Acțiunea revizionistă

Apreciind că opinia publică este sensibilă la chestiunea Ardealului pierdut, el fixează în centrul activității sale acțiunea revizionistă, desfășurată *pe trei planuri: în interiorul țării,* pentru a

avea o temă națională de agitație, *în Ardealul cedat,* pentru a menține acolo un curent de simpatie în favoarea sa și *în străinătate,* pentru a se putea înfățișa ca exponentul țării care a avut de suferit de pe urma Axei.

El întreprinde în acest scop:

a. Acțiuni memorandistice pe lîngă puterile Axei, deși e notoriu că politica și tendințele sale externe nu pot decît să înstrăineze interesul Germaniei și Italiei pentru România;

b. O acțiune memorandistică pe lîngă puterile anglo-saxone, cu scopul de a pune în evidență persecuțiile ungurești și nedreptatea făcută de Axă țării noastre;

c. O acțiune iredentă în Ardealul cedat, spre a-și înjgheba acolo noi puncte de sprijin;

d. Crearea unei organizațiuni revizioniste denumită „Pro-Transilvania". pentru a ține guvernul sub presiunea unei mișcări naționale, într-un sens opus orientării actuale a statului; odată interzisă această asociație, Maniu începe o acțiune de justiție pentru a agita sub această formă cauza revizionistă și încearcă să alcătuiască alte organizații — „Transilvania**, „Ordinul Ferdinand**, ..Vult'Tii Ardealului** etc. — fără a izbuti să dispună de un asemenea instrument politic.

e. O agitație în favoarea Ardealului dusă nrin felurita căi (Asociația refugiaților și expulzaților din Ardealul de Nord, ziarul „Ardealul**, coonerativele refugiatilor, reuniuni, banchete, consfătuiri, nucle° de tineret, propagandă orală, manifeste), *cu obiectivul de a menține în opinia publică întîietatea problemei Transilvaniei față de toate celelalte probleme de stat ale României.*

Miscarea-Pro-Transilvania îi dă justificarea voliticii sale potrivnice Germaniei și Italiei, înfățișate ca direct răspunzătoare pentru pierderea teritoriilor noastre din vest.

202

Acțiunea lui Maniu în legătură cu războiul

încă din septembrie 1940 Maniu proclamă convingerea sa în triumful final al Angliei și Americii. El cere să ne alăturăm acestui grup beligerant pe considerația că aceste țări vor reface unitatea noastră națională și vor respecta în genere independența statelor mici.

Deși ostil Axei, el nu se poate ridica de la început în contra războiului pentru redobîndirea Basarabiei și Bucovinei de Nord, acceptat cu însuflețire de întreaga opinie publică românească.

După ce armatele noastre reocupă aceste provincii, *Maniu găsește cea mai importantă temă a agitațiunii sale:* el cere retragerea trupelor pe linia Nistrului, deși e evident că din punct de vedere tehnic militar lucrul e imposibil și reclamă încetarea colaborării militare cu Axa, înainte ca expedițiunea militară din

răsărit să se fi terminat. El motivează aceste cereri prin primejdia de a ne asocia la un război de agresiune și de a suporta, alături de Axă, o înfringere, care după părerea sa e sigură.

După ce trupele noastre înaintează în est, odată cu forțele germane, Maniu intensifică această mișcare și nu pierde nici un prilej ca — prin memorii și prin tot felul de manifestări — să susțină cu o înverșunare sporită punctul său de vedere. El cere mereu retragerea trupelor, sub cuvînt că pierderile noastre servesc numai o cauză străină și că pericolul unui atac ungaro-bulgar sau al unor convulsiuni interne provocate de stării^ postbelice cer să avem la dispoziție un puternic instrument militar.

Maniu face eforturi pentru a fi secondat în această direcție de către *Dinu Brătianu* și de unii fruntași importanți din conducerea național-țărănistă.

El nutrește însă speranța ascunsă că ar putea folosi cîndva armata noastră pentru a provoca o întorsătură bruscă în orientarea noastră externă, printr-o asociere cu forțele anglo-americane, ce ar veni prin Balcani să lupte contra germanilor. El arată că o asemenea acțiune militară ar șterge efectele produse în lumea an- glo-saxonă de conlucrarea noastră cu Axa și ne-ar asigura din partea Angliei și Americii avantajele ce le obțin statele aliate.

De aceea luliu Maniu se ridică cu toată tăria, ori de cîte ori are impresia că domnul mareșal Antonescu ar fi dispus să lupte și în contra forțelor anglo-americane și înfățișează această ipoteză ca putînd avea pentru noi cele mai grave consecințe de ordin politic și teritorial.

CONTACTELE CU CERCURILE DE STÎNGA ȘI EXTREMĂ STÎNGA, LEGIONARE ȘI GERMANE

întreg timpul lui Maniu este ocupat cu asigurarea unor contacte politice privind cele mai antagoniste cercuri. El împarte aceste legături în două categorii: contacte trebuincioase desfășurării acțiunii sale și contacte de informație.

Socotind că nu trebuie să neglijeze nici cea mai slabă indicație ce-i poate folosi în vederea orientării sale generale, el cultivă, în mod larg, relații de la dreapta pînă la stînga extremă. Astfel:

In cercurile germane:

Mihai Popovici vede în două rînduri pe von Killinger; același

colaborator al lui Maniu are relații strînse cu Steltzer.

Ghiță Popp vede des pe von Rittgen; însuși Maniu primește în decurs de doi ani și jumătate de patru ori pe von Rittgen.

D. Gerota întreține de asemenea relații cu diferite personalități germane.

Maniu primește în două rînduri pe prințul de Rohan, dar respinge sugestiile ce i se fac de a iniția legături cu cercurile superioare germane și de a accepta cu simpatie politica și intențiile Reichului.

Mihalache primește la Dobrești vizita unor emisari germani (Pflaumer și alții), dar el relevă antagonismul dintre interesele române și germane, luînd ca punct de plecare chestiunea Ardealului.

Pe căi indirecte se menține un contact cu membrii reprezentanței economice germane, cu ziariștii germani și cu diferite personalități influente germane.

Dr. Corneliu Coposu, secretarul lui Maniu și fost coleg de școală cu Andreas Schmidt, asigură un contact de informație cu Grupul Etnic German.

Maniu personal, Ghiță Popp, d-rul Virgil Solomon, Ionel Popp și Zaharia Boilă întrețin legături cu vechea conducere a sașilor din Ardeal.

In cercurile de extremă stingă și de stînga:

Emisari ai lui Maniu întrețin relații de informație cu diverși reprezentanți ai partidului comunist.

Sugestiuni în vederea unei acțiuni comune pentru încetarea războiului din răsărit sunt respinse de Maniu, care dorește, totuși, să fie ținut în curent cu planurile Moscovei în politica internă, fără însă a izbuti să aibă o orientare precisă în această privință.

în schimb, el izbutește să-și asigure colaborarea unor elemente izolate de extremă stingă, ca Groza-Hunedoara și să ajungă — printr-un neîntrerupt contact personal cu Jumanca și C. Titel Petrescu — la o înțelegere cu exponenții fostului Partid Socialist Român.

Maniu socotește că va putea să utilizeze influența Partidului Socialist Român pe lîngă partidele socialiste din Anglia și America.

In cercurile legionare:

Potrivit testamentului lui Comeliu Codreanu, Maniu urmează să fie consultat ori de cîte ori mișcarea are de luat hotărîri importante sau se află într-un impas greu.

Horia Sima nu ține seamă de acest testament, dar după prä-

bușirea regimului legionar diferiți exponenți ai mișcării reiau contactul cu Maniu, care le reproșează gravele erori ce au comis.

Deosebirile de vederi în politica externă opresc o colaborare între Maniu și legionari, deși Maniu ar dori să utilizeze dinamismul legionarilor pentru cauza revizionistă. El întîlnește atît rezerva legionarilor, cît și opunerea tineretului din partidul său.

Maniu personal, Ghiță Popp, d-rul Solomon, Zaharia Boilă și numeroși fruntași provinciali mențin un contact permanent cu legionarii. Atacat de stînga partidului pentru aceste relații, el le explică prin nevoia de a se ține în curent cu ceea ce se petrece în toate taberele politice. în ultimul timp, el sfătuiește pe legionari să nu servească de instrument german împotriva Guvernului Antonescu și să nu determine, prin atitudinea lor, concesiuni noi de ordin militar și economic.

Legăturile cu cercurile militare

încă sub guvern legionar, Maniu încearcă să canalizeze în jurul său nemulțumirile ivite în armată. După rebeliune, toți exponenții armatei făcînd zid în jurul domnului mareșal Antonescu, Maniu reia aceste încercări, după ce socotește că pierderile de pe front și conflictele dintre armata română și cea germană au situat ofițerimea superioară într-o postură ostilă războiului și germanilor. El caută să se apropie de generalul lacobici și de alte căpetenii din armată și folosește un grup numeros de ofițeri în rezervă pentru a menține un contact strîns cu cercurile militare.

Maniu nu renunță la ideea de a putea folosi armata în planurile sale politice de viitor.

Reorganizarea grupării. Disensiuni și curente

Reorganizarea pe noi baze a grupării național-țărăniste și extinderea activității de cadre constituie unul din țelurile principale urmărite de Maniu. El încearcă în diverse rînduri să realizeze acest plan, dar împrejurările îi stau mereu în cale; abia în ultimele luni el procedează la o refacere a organizațiilor județene, la numirea de noi șefi și la reorganizarea secțiilor din Capitală.

Neînțelegerile de persoane, provocate de această acțiune, se grefează pe adînci disensiuni de ordin principial, ce se relevă încă din septembrie 1940.

Principalii fruntași ai partidului văd în Maniu o rezervă a țării în eventualitatea în care împrejurările generale ar împiedica să se obțină avantajele rezultînd din politica și eforturile depuse de

regimul Antonescu.

Fruntașii partidului nu înțeleg însă ca Maniu să intervină direct în timpul colaborării cu germanii, deoarece socotesc că amestecul său nu duce decît la enervarea cercurilor germane, la sporirea dificultăților ce le are regimul actual și la eventuale măsuri de represalii, păgubitoare pentru independența și liniștea țării.

Maniu nu acceptă însă să adopte poziția de expectativă ce i se cere. El profită de imunitatea ce i-o asigură meritele sale din trecut și își arogă un rol activ de cenzor al Guvernului și al colaborării noastre cu Germania, urmărind să cîștige titluri ce ar putea să impresioneze sferele anglo-saxone.

Aceste deosebiri de vederi și metode definesc situația din partid în felul următor:

Ardelenii din partid stau la ordinele lui Maniu și urmează fără șovăire indicațiunile sale.

Mihalache e în dezacord permanent cu Maniu cu privire la poMtica externă, la atfașamentuț necondiționat față 'de cauza engleză, la politica războiului. El nu acceptă în special *metodele de agitație* folosite de Maniu, dar îi lasă întreaga răspundere pe baza deplinelor puteri ce deține actualul președinte. în ultimul timp, Mihalache s-a apropiat de punctul de vedere al lui Maniu referitor la victoria ce ar avea-o asigurată forța anglo-saxonă, dar are rezerve exprese asupra metodelor ce se întrebuințează.

Doctorul N. Lupu, e pentru o sprijinire indirectă a regimului Antonescu, e în dezacord permanent cu Maniu, nu e ținut în curent cu relațiile pe care șeful grupării le are cu străinătatea, dar totuși face mari servicii cauzei datorită raporturilor ce întreține cu domnul mareșal Antonescu și cu domnul vice-președinte de Consiliu.

Mihai Popovici e deseori în divergență de opinii cu Maniu, dar fiindu-i devotat, nu se împotrivește nici unei hotărîri definitive ce o ia șeful grupării.

Fruntașii regățeni din Capitală și provincie se află — cu neînsemnate excepții — într-o rezervă precaută.

Legăturile lui Maniu cu străinătatea

Afirmarea unei poziții anglofile nu ajunge lui Maniu în scopurile sale de politică externă; el întreprinde în același timp o adevărată acțiune diplomatică pentru:

a) A realiza un contact direct cu guvernele englez și american:

b) A lămuri problemle teritoriale și politice ale țării;

c) A obține asigurări și garanții în ceea ce privește ordinea teritorială a României și poziția țării noastre în **confederațiile de** state proiectate de Aliați.

în acest scop Maniu folosește următoarele căi:

Legația engleză. în ultimele luni în care legația engleză s-a mai aflat pe teritoriul nostru, Maniu face legături cu diplomații britanici și stabilește un aranjament cu Reginald Hoare.

Legația americană. După plecarea legației engleze, Maniu intră în relații strînse cu Gunther, ministrul Americii și apoi cu Benton, atașatul de afaceri‡‡

El transmite prin aceștia diferite comunicări și mesaje guvernelor englez și american.

Legația elvețiană. După plecarea Legației americane, Maniu cultivă pe Rene de Week, ministrul Elveției și izbutește să-1 intereseze pentru cauza așa zisei mișcări libere din România, fără însă a putea face din diplomatul elvețian un agent permanent de contact cu străinătatea.

Legația turcă. Cu ajutorul lui Mihai Popovici, care e un amic personal al lui Suphi Tanrioer, Maniu asigură legături permanente, prin intermediul curierilor turci, cu oficiile britanice și americane din Istanbul-Ankara-Cairo.

Legația suedeză și portugheză. Prin Serdici și unii foști diplomați Maniu se poate folosi de intermediul legațiilor suedeză și portugheză pentru a întreține relații cu străinătatea și a asigura transmiterea diferitelor mesaje.

în același timp, Maniu se mai servește de:

Citta Davilla, care asigură în America un contact cu Casa Albă, cu Legația engleză din Washington, cu ambasadorul sovietic de acolo și cu guvernele emigrante.

Grupul manist din Londra, condus de Cornel Bianu, care nu izbutește însă să obțină o recunoaștere oficială din partea guvernului britanic.

Principala legătură Maniu o menține cu *serviciile politice și de propagandă engleze din Istanbul-Ankara-Cairo,* însărcinate să se ocupe de mișcarea liberă din România.

în acest scop s-a folosit o bucată de vreme de aparatura *organizației de spionaj Popovici — Rică Georgescu.*

Acțiunea externă întreprinsă de Maniu pînă acum se poate rezuma astfel:

1. Definirea poziției acutale a României: stat ocupat virtualmente de germani, el se află sub influența totală a forțelor Reichului și trebuie, deci „considerat în rindul țărilor ocupate și nerăspunzătoare de politica ce o întreprind[1]*.

2. Definirea poziției noastre față de războiul din răsărit: susținut de opinia publică pentru redobîndirea Basarabiei și Bucovinei de Nord, războiul nu mai e împărtășit cînd armatele române trec

‡‡ De fapt, însărcinatul cu afaceri a.i.

Nistrul și, sub presiunea germană, sînt silite la o acțiune străină obiectivelor naționale.

3. Obiectivul național al românilor e recucerirea Ardealului smuls României de puterile Axei, ca o pedeapsă aplicată pentru devotamentul nostru neclintit la politica anglo-franceză pe continent.

4. Stabilirea atitudinei puterilor anglo-saxone față de problemele teritoriale ale României și succesul unei mediațiuni engleze și americane în litigiul teritorial româno-rus condiționează o acțiune imediată a României de alăturare la războiul dus de puterile aliate contra Germaniei.

5. El pretinde a izbuti să determine o declarațiune britanică în contra arbitrajului de la Viena, *dar nu are garanții anglo-americane în ceea ce privește Ardealul.*

Sprijinit pe aceste concepții de politică internă și externă și dezvoltînd o activitate intensă și perseverentă, Iuliu Maniu a ajuns să fie socotit, atît în străinătate, cît și în țară, *exponentul ideii anglofile și revizioniste din România.*

Deși contactele sale cu guvernele britanic și american n-au realizat o înțelegere care să asigure țara noastră în ipoteza unei victorii anglo-saxone — ci, dimpotrivă, au învederat neputința acestor state de a obține, pe de o parte, vreo garanție din partea
Sovietelor, iar pe de alta incertitudinea în ce privește viitorul **208**
statut teritorial al Ardealului — Maniu vrea să treacă în opinia publică ca singurul om politic în stare să refacă granițele naționale cu ajutorul puterilor occidentale.

El nu poate obține nici măcar putința de a prezida unul din acele guverne fantomă care călătoresc între capitalele anglo-saxone, dar face să se răspîndească în interior că numai obstacolele ce i le pun în cale regimul actual îl împiedică de a reconstitui harta etnică a țării.

Devotații îl numesc în buletinele partidului „omul providențial“, spre a crea în jurul numelui său o atmosferă de misticism și a răspunde astfel unor necesități propagandistice, dar însăși fruntașii partidului știu că eventualele succese viitoare ale lui Maniu depind de o serie de factori interni și externi.

Acești fruntași recunosc că rostul său ar începe numai din ziua în care factorul sovietic n-ar avea să joace vreun rol în România, dar nu văd în ce chip influența Rusiei ar putea fi înlăturată la o victorie a „Națiunilor Unite“.

Cît privește influența asupra maselor populare, *el își arogă singur o mare popularitate,* dar e de văzut în ce măsură războiul și curentele noi la care el va da naștere vor schimba structura

politică a țării.

în ultimă instanță, numai urmările interne și externe ale războiului vor desemna rolul viitor al lui luliu Maniu.

6. în fața imposibilității guvernelor englez și american de a obține ca Rusia să-și schimbe atitudinea față de România, el declară că nu poate trece la „acțiunea efectivă[11] ce i se cere, înainte de a se preciza în mod definitiv situațiunea viitoare politică și teritorială între Soviete și România.

7. Invitat să vină în străinătate, el cere garanții că va alcătui la Londra un guvern liber românesc; un asemenea guvern fiind socotit acolo capabil să înrăutățească raporturile anglo-ruse, el nu socotește oportun să răspundă unei invitațiuni de a alcătui un asemenea guvern în America.

El încearcă să obțină adeziunea engleză pentru o altă formulă — un comitet liber românesc — întrucît crede că numai Anglia are interese directe în această parte a lumii, care pot ajuta în viitor România.

El se declară gata să trimită delegațiuni de oameni politici în Anglia și America, dar planul întîmpină greutăți în fapt.

El așteaptă încă în momentul de față ca guvernele englez și american să obțină precizări și garanții din partea Sovietelor în ceea ce privește România și să stabilească o politică precisă în legătură cu toate problemele noastre teritoriale și politice.

9. Față de planurile aliate în ce privește noua organizare a Europei, Maniu se declară la început de acord cu o propunere poloneză, ce i se transmite, de a se alătura unui bloc mare de state, întins din Polonia și Cehoslovacia pînă în Grecia și Turcia, ceea ce corespunde și unui vechi proiect al său de confederație dunăreană, cunoscut sub denumirea de „planul Tardieu".

în fața opoziției diplomaților din propriul său partid, el acceptă teza că interesul României e să se alăture blocului balcanic, ce ar fi permanent sprijinit de Anglia, dar nu vrea deocamdată să indispună bunele intenții manifestate față de noi de către guvernele emigrante ale Cehoslovaciei și Poloniei.

NOTE

[1] Documentul este reprodus şi în lucrarea: C.I.C. Brătianu, Carol II, Ion Antonescu, *Amintiri. Documente. Corespondenţă.* Cuvînt înainte, note, îngrijire de ediţie indici de Ion Ardeleanu. Editura Forum S.R.L., Bucureşti, 1992, p. 115. Prezentul document are modificări minime în text faţă de cel publicat de I. Ardeleanu. Două sînt mai importante: 1) nu este datat (varianta publicată de I. Ardeleanu poartă data de 20 noiembrie 1940, dar, probabil, a fost expediat după această dată) şi 2) poartă trei, semnături: luliu Maniu, preşedinte, şi I. Mihalache şi Gh. Brătianu, vicepreşedinţi ai Asociaţiei „Pro-Transilvania“ (în varianta publicată de I. Ardeleanu memoriul este semnat numai de C. I. C. Brătianu şi luliu Maniu).

[2] Asociaţia „Pro-Transilvania“ a fost constituită la 8 octombrie 1940. Scopul acesteia, după declaraţiile făcute de luliu Maniu preşedintele ei, era „înălţarea naţiunii, binele ţării şi dezrobirea fraţilor ajunşi sub stă- pînire străină". („Timpul" din 12 octombrie 1940).

[3] Documentul, publicat de I. Ardeleanu, *Op. cit.,* p. 116—117, reprezintă o primă formă a memoriului ce urma să fie înaintat de liderii P.N.L. şi P.N.T. lui Ion Antonescu. Varianta actuală prezintă modificări majore, făcute, probabil, de luliu Maniu.

[4] Scrisoarea nu este datată, dar considerăm că ea a fost redactată la sfîrşitul lunii noiembrie 1940. La 26 noiembrie, C.I.C. Brătianu avea pregătit un proiect de scrisoare ce urma să fie adresat lui Ion Antonescu (vezi textul în I. Ardeleana, *Op. cit.,* p. 118—119). Revăzut şi completat şi purtînd semnăturile lui C.I.C. Brătianu şi luliu Maniu, scrisoarea, sub forma pe care o publicăm noi, a fost înaintată lui Ion Antonescu.

[5] Ion Antonescu, însoţit de Mihail Sturdza, ministrul afacerilor străine, a efectuat o vizită la Roma între 14—16 noiembrie 1940. In timpul convorbirilor cu oficialităţile italiene, I. Antonescu a atacat sentinţa de la Viena (30 august 1940), arătînd dă poporul român a hotărît să lupte pentru recîştigarea drepturilor lui milenare şi la sfîrşitul războiului îşi va susţine drepturile.

[6] Intre 12—13 noiembrie 1940, V. M. Molotov, preşedintele Consiliului Comisarilor Poporului al U.R.S.S. şi comisarul poporului pentru afacerile externe al U.R.S.S. a efectuat o vizită la Berlin, în timpul căreia a avut convorbiri cu Adolf Hitler şi Joachim von Ribbentrop, ministrul de externe al celui de-al treilea Reich. îngrijorarea produsă în România de această vizită era îndreptăţită, deoarece în timpul întrevederii cu Hitler, V. M. Molotov a ridicat problema Bucovinei de sud. „Cu privire la Bucovina — a arătat demnitarul sovietic — [...] aceasta implică un teritoriu suplimentar, teritoriu ce nu a fost menţionat în protocolul recent. La început Rusia a confirmat cerinţele ei faţă de Bucovina de nord. In actualele

împrejurări Germania trebuie totuși să înțeleagă interesul Rusiei față

211 de Bucovina de sud. Dar Rusia n-a primit răspuns nici la întrebarea ei referitoare la acest subiect. In loc de aceasta, Germania a garantat întregul teritoriu al României și a desconsiderat cu totul dorințele Rusiei cu privire la Bucovina de sud“. In răspunsul său, Hitler a declarat „că chiar dacă numai o parte din Bucovina urmează să fie ocupată de Rusia, aceasta înseamnă o concesie considerabilă din partea Germaniei. Potrivit unui acord oral, fostele ierito.-ii austriece urmau sa cadă în stera de influență a Germaniei. In afară de aceasta, teritoriile aparținînd de zona rusă au fost menționate pe nume, de pildă Basarabia. Totuși, în acorduri nu a existat nici un cuvînt cu privire la Bucovina". în continuare, Molotov a insistat asupra faptului că revizuirile dorite de Rusia în Lituania și Bucovina de sud „nu au o importanță foarte mare în comparație cu revizuirea pe care Germania a inițiat-o in alte părți prin „forța armelor" — *Documenis on German Foreign Policy* (cuat in continuare: JJ.G.F.F), seria D, vol. XI, doc. nr. 328.

[7] Tratat de alianță politico-militară încheiat de Germania, Italia și Japonia la Berlin, ia 27 septembrie 1940.

[8] între 21—24 noiembrie 1940 Ion Antonescu, însoțit de majoritatea șefilor legionari, a efectuat prima sa vizită în Germania, unde a avut convorbiri cu Hitler, Ribbentrop și feldmareșalul Wilhelm Keitel, șeful O.K.W. (Oberkommando der Wehrmacht). In cursul convorbirilor, I. Antonescu a protestat împotriva regimului sălbatic la care erau supuși cei 1,3 milioane de români aflați sub stăpinirea Ungariei în urma dictatului de la Viena (30 august 1940) și a declarat că „România va sta acum liniștită, dar la încheierea păcii generale ea își va ridica imediat din nou glasul pentru a obține dreptate". Hitler a dat un răspuns vag, declarînd că „în verdictul de la Viena n-a fost găsită o soluție ideală" și că „istoria nu se va opri în anul 1940“. Despre convorbirile avute de I. Antonescu la Berlin vezi: *Antonescu—Hitler, Corespondentă și intilniri inedite (1940— 1944),* vol. I., Cozia Ed. -Co., București, 1991, doc. 3, 4 și 5. Ediția este alcătuită de Vasile Arimia, Ion Ardeleanu și Ștefan Lache. La 23 noiembrie 1940, Ion Antonescu a semnat documentul de aderare a României la Pactul Tripartit.

[9] Se referă la faptul că la 30 august 1940, la Viena, Germania și Italia au garantat integritatea teritorială a României. Iată cum explica Hitler lui Molotov, la 13 noiembrie 1940, garantarea frontierelor românești făcută fără ca aliatul sovietic să fie informat: „în privința garanției dată României de Germania și Italia, Fuhrerul a declarat că această garanție a fost singura posibilitate de a obține ca România să cedeze fără luptă Basarabia Rusiei. în afară de aceasta, din cauza sondelor ei petroliere, România reprezintă pentru Germania și Italia un interes absolut și în sfîrșit, insuși guvernul român a cerut Germaniei să-și asume protecția aeriană și terestră a regiunii petroliere, întrucît el nu se simte pe de-a întregul asigurat de atacuri din partea englezilor". (D.G.F.P., seria **D,** vol. XI, doc. nr. 328).

Virgil Madgearu (1887—1940/, economist, sociolog și om politic român; a fost secretar general al P.N.Ț. (din 1926). La 27 noiembrie 1940 a fost asasinat de o „echipă a m'orții" legionară, formată din patru persoane, care l-a ridicat de la locuința sa și l-a dus în pădurea

Snagov, unde l-a împușcat. în aceeași zi a fost asasinat și Nicolae lorga (1871— 1940), istoric și om politic, fost prim-ministru al României (aprilie 1931 — mai 1932), împușcat în pădurea de la Strejnicul, Prahova.

[11] încă din vara anului 1940, de teama pericolului sovietic și ca o dovadă a reorientării politicii externe românești spre Germania, Carol II ■

a cerut Berlinului să trimită în țară trupe germane de instructori pentru armata română. La 7 septembrie 1940 Ion Antonescu comunica col. Alfred Gers^enborg, atașat militar aero al Germaniei la București, asentimentul pentru sosirea trupelor germane de instructori. Primele elemente de comandament ale Misiunii militare germane, conduse de generalul Erik Hansen, au sosit la București la 12 octombrie 1940. în iarna 1940—1941, numărul soldatilor germani a crescut la cca. 500.000, legat de evoluția operațiunilor militare în războiul Italiei din Grecia.

[12] în noaptea de 26 spre 27 noiembrie 1940 au fost asasinați în închisoarea Jilava de către legionari cca. 60 oameni politici.

[13] Se referă la represiunea organizată de regimul de dictatură al regelui Carol II-lea împotriva mișcării legionare, după asasinarea de către o „echipă a morții" a primului ministru Armand Călinescu, la 21 septembrie 1939.

[14] Documentul ooa-tă pe pagina 1, stînga sus, următoarea însemnare de mînă: , 14.XII.1940. Primit prin dl. amiral Zaharia".

[15] Vezi doc. nr. 4 din volum.

[16] Vezi doc. nr. 6 din volum.

[17] Vezi doc. nr. 7 din yolum.

[18] Răspunsul lui Ion Antonescu este însoțit de 9 anexe, pe care nu le publicăm.

[19] Generalul Ion Antonescu a dat dispoziții ca memoriile pe care le primise de la C. I. C. Brătianu și luliu Maniu. separat sau în comun, să fie publicate împreună cu răspunsurile ce li s-au dat la 21—22 iunie 1941, urmînd ca sumele încasate să fie folosite pentru hrănirea copiilor săraci. Întrucît aceste documente nu fuseseră, inițial, destinate publicității, directorul serviciului de cenzură Gh. Pop, a găsit de datoria sa să semnaleze la 17 iunie 1941 lui Mihai Antonescu (în conformitate cu un ordin expres al lui Ion Antonescu de a supune acestuia, pentru a decide, „toate chestiunile" de natură politică) „unele texte, care fiind publicate, ar putea provoca, eventual, susceptibilitatea anumitor cercuri politice". Observațiile la răspunsul dat lui luliu Maniu la 22 iunie 1941 se referă la următoarele paragrafe: „Problema reîntregirii granițelor noastre, ca și aceea a apărarii depturilor noastre etnice, oriunde se găsesc români, sunt cele mai importante probleme internaționale care ne preocupă"; la paginile în care se arată diversele ocazii în care I. Antonescu sau alte persoane oficiale române „au dat expresiune, în ocaziuni oficiale și solemne, gîndurilor și speranțelor noastre cu privire la aspirațiunile naționale"; paragraful care amintește, în cadrul acțiunilor întreprinse de regim pentru susținerea drepturilor românești, despre „emisiunea specială de radio în limba română și maghiară pentru Ardealul ocupat"; referirea la momentul mai 1940, cînd Germania a oferit României garantarea granițelor „dacă acceptăm o linie corectă. Mă întreb dacă convine celor în drept să se dea acest fapt publicității?": „regimul actual nu recunoaște granițele actuale ciuntite și înțelege să reprezinte ceea ce a și făcut pînă acum, legitimitatea revendicărilor românești totale, în care intră și integrarea granițelor sfîrtecate";

„Efectiv dorim să participăm la orice acțiune menită să dea satisfacție revendicărilor noastre naționale. Aceste revendicări sînt Integrale, privind pe toți românii rămași peste hotare. Satisfacerea lor este posibilă numai în cadrele actualei noastre orientări politice externe". Volumul, astfel cum a fost plănuit, nu a fost publicat.

[20]Memoriul a fost trimis de luliu Maniu lui Mihai Antonescu, vice-președinte al Consiliului de Miniștri și ministrul propagandei naționale,

213 împreună cu o scrisoare (datată: 18 iulie 1941), prin care îl ruga pe aceste să îl transmită generalului Ion Antonescu „cu posibilă urgență".

[21] La 6 iulie 1941, luliu Maniu a răspuns generalului Ion Antonescu la lunga scrisoare a acestuia din 22 iunie 1941 (vezi doc. nr. 8), prin intermediul lui Mihai Antonescu. Această scrisoare formează partea introductivă la memoriul lui luliu Maniu din 23 iulie 1941 și din această cauză nu am mai reprodus-o. Din scrisoarea din fi iulie luliu Maniu a lăsat la o parte în răspunsul din 23 iulie două fraze finale: „Acolo unde fîlfîie steagul țării, acolo bate și acolo trebuie să bată inima fiecărui român. Acesta poate fi azi singurul meu răspuns".

[32] Tntr-o scrisoare adresată lui Mihai Antonescu la 23 iulie 1941 (pe care îl roagă să transmită răspunsul său generalului Ion Antonescu), luliu Maniu arată că acesta era gata încă din 6 iulie, dar la sfatul lui Ion Mihalache, dr. N. Luou, Mihai Popovici și Gh. Popp a renunțat la prezentarea lui și l-a înlocuit cu scrisoarea ce reproducea numai partea lui introductivă (vezi nota 21). Memoriul este însoțit de o „notă" și de „Tabloul întreprinderilor românești acaparate de germani după fi septembrie 1941". Tn „Notă" se arată că printre întreprinderile care figurează în tabel. „cîteva" au avut întotdeauna „caracter german", dar au avut și participanti români. Odată cu instaurarea noului regim ele s-au „germanizat complet", excluzînd ne români, dar introducînd, unele dintre ele, unguri în locul Io". Datorită Decretului-Lege pentru micșorarea numărului d° membri din Consiliile de Administrație ale întreprinderilor, românii au fost scoși si înlocuiți cu germani, „dintre aceștia, unii, pasageri la hoteluri". Tabelul nominalizează întreprinderile germanizate: A. Solul. I. *Agricultura:* a) cereale, semințe, plante, fructe — 8 firme: b) Comerțul cu cereale — 13: c) vite, păsări — 4: d) băuturi — 1: e) pescări[0] — 1; fi îngrășăminte chimice, uleiuri — 2; II. *Industria solului:* al păduri — 4; b) hîrtie. celuloză — 6; c) librării, publicitate — 2; d) publicitate generală, plasarea propagandei — 1: e) textile — 10: fi cauciuc — 1: el cinematografe. propagandă — 1: R. Subsolul. T. *Minereuri:* a) cărbuni — 3: b) p°trol — 12; c) electricitate — 3; d) metale — 1; e) aur —1: 11. *Metalurgie. armament, motoare, muniții* — 10; II. *Comerțul cu metale* — 8; IV. *Comerțul cu. -produse tehnice și mașini industriale* — 20: V. *Explozivii* — 1. C. Comerț, transport, asigurări, al Comerțul general — 10: bl asigurări — 3: c) transporturi — 9; d) bănci — 4: e) lucrări, drumuri, construcții achiziții imobiliare —5; f) comenzi de stat: locomotive, conducte, material de cale ferată, tractoare, mașini agricole.

[33] Tn zilele de 12—13 anrilie 1943, ion Antonescu a efectuat o vizită în Germania în timpul căreia s-a angajat să facă „absolut tot posibilul" nentru îndeplinirea obligațiilor economice ce-i reveneau prin acordul economic din 11 ianuarie 1943 și să continue colaborarea militară în războiul împotriva Uniunii Sovietice.

[34] în aceeași zi. C. I. C. Brătianu și I. Maniu au adresat o scrisoare regelui. însoțită de textul memoriului către Ion Antonescu. „Nu am înțeles pînă astăzi — se spunea în scrisoare — să aducem la cunoștința Maiestății Voastre nici un fel de întîmpinare cu privire la

evenimentele care se desfăşoară [• ■ .1- De asemenea, nu socoteam că e bine ca în timp de război Coroana să fie amestecată sub nici o formă în discutiunile de ordin politic. Demersul de acum către domnul mareșal Antonescu e însă determinat de o chestiune de excepțională gravitate, de a cărei rezolvare depinde însăşi soarta țării și care depășește răspunderile politice obișnuite, în consecință, socotim că a venit momentul să aducem la înalta cunoștință a Majestății Voastre punctul nostru de vedere, care reprezintă de altfel sentimentul opiniei publice".

[35] în realitate, guvernul român s-a ferit să dea curs Îndemnurilor germane de „recompensare" teritorială în est pentru pierderile suferite de România în vest.

[36] La 25 iulie 1943 regele Victor Emmanuel l-a demis pe Mussolini și l-a însărcinat pe mareșalul Badoglio cu formarea unui nou guvern, care la 3 septembrie același an înch?ie armistițiul cu Națiunile Unite. Cu sprijin german, Mussolini proclamă la 23 septembrie, la Salo, „Republica Socială Italiană". Guvernul român recunoaște noul stat, dar fără să întrerupă relațiile cu guvernul Badoglio.

[37] Ungaria a aderat la Pactul Tripartit la 20 noiembrie 1940.

[38] Vezi doe. nr. 4 din volum.

[92] Vezi doc. nr. 5 din volum.

[93] Vezi doc. nr. 6 din volum.

[94] Vezi doc. nr. 7 din volum. Data corectă este 4 aprilie 1941.

[95] Vezi doc. nr. 9.din volum.

[96] Este vorba despre evenimentele singeroase de la Iași din 28—30 iunie 1941, cărora le-au căzut victimă mii de evrei nevinovați. Pentru detalii: Aurel Karetki, Maria Covaci, *Zile insingerate la Iași (28—30 iunie 1941).* Prefață de Nicolae Minei, Editura Politică, București, 1978, 132 p.

[97] Vezi doc. nr. 12 din volum.

[98] Vezi doc. nr. 13 din volum. Data corectă este 19 ianuarie 1942.

[99] Vezi doc. nr. 10 din volum și notele 21 ți 22.

[100] Vizita a avut loc între 11—12 februarie 1942.

[101] Nu am găsit acest memoriu în arhive.

[102] Vezi doc. nr. 17 din volum. Memoriul poartă ca loc al redactării Bucureștiul și nu Brașovul.

CUPRINS

Redactor: ȘERBAN POLVEREJAN
Tehnoredactor: GHEORGHE SANDU
Corector: VIRGINIA SUCIU POP

Apărut: 1994. Bun de tipar: 25.01.1994. Comanda nr. 3435.
Coli de tipar: 13.75. Hîrtie: velina 70 g/mp. Format: 61 X96/16.

Tiparul executat sub comanda nr. 356
la Imprimeria „ARDEALUL* Cluj.
B-dul 22 Decembrie nr. 146
ROMANIA

Lrde
aktf